

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MAHMUD ŞEVKET PAŞA
İLE İLGİLİ HATIRALARIM
VE
SELANİK'TEKİ GÜNLERİMİN
TARİHÇESİ

VON DER GOLTZ
MAHMUD ŞEVKET PAŞA

HAZIRLAYAN : ÖMER HAKAN ÖZALP

MAHMUD ŞEVKET PAŞA İLE İLGİLİ HATIRALARIM
VE SELANİK'TEKİ GÜNLERİMİN TARİHÇESİ

VON DER GOLTZ • MAHMUD ŞEVKET PAŞA

işaret

işaret

**Mahmud Şevket Paşa ile İlgili Hatıralarım
ve
Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi**

**Mahmud Şevket Paşa ile İlgili Hatıralarım
ve
Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi**

1. bsk. İstanbul 2021

İŞARET YAYINLARI

**Hobyar Mah. Ankara Cad., Ünal Han, no 21/1, Cağaloğlu-Fatih-İstanbul
tel (0212) 519 17 28 - 528 30 63
fax (0212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr**

**Mahmud Şevket Paşa ile
İlgili Hatıralarım
ve
Selanik'teki Günlerimin
Tarihçesi**

**Von der Goltz
Mahmud Şevket Paşa**

**hazırlayan
Ömer Hakan Özalp**

işaret

İŞARET YAYINLARI: 257

Tarih-Hatırat-Seyahat

Kitabın orjinal adı

Erinnerungen an Mahmud Schevket Pascha
(Tarihî bir sima-yı mağfur: Mahmud Şevket Paşa
Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı)
Kurze Sefchicher Meine Salonikier Tage
(Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi)

© İşaret Yayınları

Genel yayın yönetmeni

Dr. İsmet Uçma

Dizi editörü

Ömer Hakan Özalp

Yayına hazırlayan

Ömer Hakan Özalp

Dizgi

Şule Özalp

Tashih-redaksiyon-mizampaj

Ömer Hakan Özalp

Kapak

Yunus Karaaslan

1. bsk. İstanbul 2021

Baskı-cilt

Şenyıldız Matbaacılık Yay. Lmt. Şti.
Gümüşsuyu Caddesi no 3/2 Topkapı/İstanbul
tel (0212) 483 47 91
Sertifika no: 45097

Mizampaj programı: QuarkXPress

Karakter/Font: Utopia

Metin: 10 ve 9 pt. (Satır arası 13.3 ve 12.3 pt., Paragraf arası 2 ve 1.5 mm.)

Dipnot: 8.5 pt. (Satır arası: 11.8 pt., Paragraf arası 1.5 mm.)

ISBN: 978-975-350-395-2

Sertifika no: 15826

İŞARET YAYINLARI

Hobyyar Mah. Ankara Cad., Ünal Han, no 21/1, Cağaloğlu-Fatih-İstanbul
tel (0212) 519 17 28 - 528 30 63
fax (0212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

Takdim

Osmanlı'nın son döneminde, Türk ordusunda görev alan ve Türkiye'nin geleceğini etkileyecek önemli mevkilerde bulunan biri Türk, diğeri yabancı iki asker:

Yabancı olanı, Alman subaylarından, 1883'te askerî mekteplerin ıslahı için davet edilerek 12 yıl bu okulların müfettişliğini yapan ve 1913'te Alman askerî heyeti içerisinde tekrar geldiği Türkiye'de Osmanlı ordusunda ordu kumandanlığı, Harbiye Nezareti askerî danışmanlığı, Çanakkale cephesi müfettişliği gibi önemli görevler alan ve nihayet, VI. Ordu kumandanı olarak katıldığı Kûtü'l-Amâre'de savaş alanında ölerək bu topraklara, İstanbul Tarabya'daki yazlık Alman elçiliğinin bahçesine defnedilen Colmar Freiherr von der Goltz, bizde bilinen adıyla Golç Paşa'dır.

Golç 1843'te Bielkenfeld'de doğdu. Okulu bitirdikten sonra Alman ordusunda çeşitli savaşıara katıldı ve Prusya genelkurmayı üyeliğinde bulundu. Askerî konularla ilgili eserler kaleme aldı, “topyekün bir milletin silah elde müdafaaya hazır olması” şeklinde tanımlanabilecek ‘millet-i müselleha’ fikrini ortaya attı ve harp akademisinde savaş tarihi hocalığı yaptı.

1883'te Osmanlı ordusunda hizmet almak üzere Türkiye'ye geldi ve 1885'te, II. Abdülhamid'in isteği üzerine 1882'de Prusya'dan gelmiş olan askerî heyetin başkanlığına getirildi. Abdülhamid'in bizzat kabul ettiği ve askerî mekteplerin ıslahıyla ilgilenmesini istediği Golç 1883-95 yılları arasında bu okulların müfettişliğini yaptı. Güç şartlar altında görev yapan Golç, eğitim sistemini ele alıp pratik eğitimi yerleştirmeye çalıştı, ders programları hazırladı ve bir kısmını bizzat kaleme aldığı ders kitapları hazırlattı; yemek, sağlık, hizmet alanlarında birtakım düzenlemelere gitti. Böylece, ileride birer subay olacak genç talebelerin hayranlık ve saygısını kazanarak, ileriki dönemde Osmanlı ordusunda ciddi bir nüfuz kazandı.

Golç'un yaptığı işlerden bir tanesi de, orduya alınacak top ve silahların Almanya'dan alınmasında etkili olmasıdır.

Golç, 1895'te tümgeneral rütbesiyle ülkesine döndü. II. Abdülhamid'in hal'inden sonra, bazı genel değerlendirmelerde bulunmak üzere bir kez daha Türkiye'ye davet edildi. I. Cihan Harbi'nin başlarında, Alman büyükelçisinin teklifiyle tekrar Türkiye'ye tayin edilerek, İstanbul'daki I. Ordu'nun komutanlığına getirildi. Akabinde, önce dönemin padişahının, ardından da Harbiye nazırı Enver Paşa'nın askerî danışmanı oldu. Böylece, askerî faaliyetleri yakından izleyerek, Alman kayseriyle general Falkenhayn'a raporlar yazdı. Çanakkale savaşları sırasında padişahın isteği üzerine cepheyi teftiş ederek, düşmanın boğazı geçmesinin mümkün olmadığını ifade etti.

1915 Ekim'inden itibaren VI. Ordu komutanlığını üstlendi. 1915 Aralık'ında Bağdat'a giderek İngilizlere karşı Kûtü'l-Amâre kuşatmasına katıldı. Beş aylık kuşatma sonucunda İngiliz güçleri yenilerek esir alındı. Bu sırada tifoya yakalanan Golç Paşa, 18-19 Nisan 1916 gecesi öldü. Naaşı İstanbul'a götürülerek, Tarabya'daki yazlık Alman elçiliğinin bahçesine defnedildi.

Almanya'da geçirdiği ara dönemde de (1895-1909) Osman-

lı'ya olan ilgisini ve Türk meslektaşlarıyla irtibatını kesmeyerek, ilgili gelişmeleri yakından izlediği Türkiye'ye dair makaleler yayımlayan ve dostlarıyla mektuplaşan Golç Paşa, başarılı bir komutan ve iyi bir yazardır. Çok sayıda yayımlanmış makalesi bulunan Golç'un Türkiye ile ilgili hatıralarının yanı sıra Türkçe dahil çeşitli dillere çevirilen, bir kısmı Türkiye ile ilgili yirmi civarında eseri bulunmaktadır.

İkincisi, yani yerli olanı ise, Harbiye'de hocalık yapmış, askerî eserler kaleme almış, askerî ve mali önemli komisyonlarda başkanlık yapmış, Kosova valiliği, III. Ordu ve Hareket Ordusu komutanlığı ile Harbiye nazırlığında bulunmuş ve nihayet, sadrazam olduğu 1913'te uğradığı siyasi bir suikasta kurban gitmiş olan Mahmud Şevket Paşa'dır.

Gürcü Kölemenlerinden, Basra mutasarrıfı Kethüdazade Süleyman Bey ile IV. Murad'la Bağdat'a giden Cin Murad'ın soyundan Araplaşmış bir Türk ailesine mensup bir annenin oğlu olan Mahmud Şevket Paşa, 1857'de Bağdat'ta dünyaya geldi. Bağdat mülkiye rüşdiyesinde bir yıl kadar okuduktan sonra, onüç yaşında (1870) geldiği İstanbul'da iki yıl Üsküdar Atlamataşı Askerî Rüşdiyesi'nde tahsil gördükten sonra Kuleli Askerî İdadisi'ne geçti (1873). 1878'de Mekteb-i Harbiye'ye kaydoldu. Aynı yılın Haziran'ında teğmen oldu, ardından geçtiği erkan-ı harbiye sınıfından 1880'de kurmay yüzbaşı olarak çıktı.

Mektepten çıktığında, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi İkinci [Tercüme ve Telif] Şubesi'nde göreve ve *Mecmua-i Fünûn-ı Askeriye*'ye yazı yazmaya başladı.

Üç ay sonra, Urâbî Paşa meselesi dolayısıyla Mısır'a yollanması kararlaştırılan askerî fırkanın kurmaylığına getirildiyse de, bekleme emri aldığı Girit'te bir yıl kadar kaldıktan sonra, İstanbul'a dönerek tekrar aynı şubede görevlendirildi. Bu ikinci görevini de üç ay kadar sürdürdükten sonra, Mekteb-i Harbiye'de kurmay sınıflarının yüksek cebir ve hendese muallimliğine atan-

dı. Hemen ardından da, Golç Paşa'nın önerisiyle, yine kurmay sınıflarına 'endaht nazariyâtı' ile Harbiye üçüncü senesine 'fen-n-i esliha' dersleri vermekle görevlendirildi ve bu görevini sürdürdüğü 1884 tarihinde kurmay kolağalığına (kıdemli yüzbaşılığa) terfi etti.

Bilahare, sözkonusu muallimliklerle birlikte Golç Paşa'nın muavinliğine getirildi ve Paşa'nın Fransızca bir eserini *Seferber Zâbitâna Mahsus Muhtıra* adıyla tercüme etti. Ve bu tercüme sayesinde kurmay binbaşılığa terfi ettirildi (1891).

Binbaşılığa terfiinden kısa bir süre sonra, silah muayenesi için Almanya'ya gönderilen komisyonda, endaht/atış muayenesiyle vazifelendirildi. Bu görevde yazdığı raporlarla, büyük tüfeklerden vazgeçilerek, küçüklerinin alınmasını kabul ettirerek, mükafaat olarak kurmay yarbaylığa (1889), iki yıl sonrasında da kurmay albaylığa terfi edilerek aynı komisyonun ikinci başkanlığına getirildi (1891). Bilahare, devam eden silah siparişleri yüzünden Almanya'daki ikameti uzadı. Ve burada kaldığı süre içerisinde, Osmanlı hükümetince Avrupa'ya yollanan diğer bazı komisyonların da başkanlıklarını yaptı.

Dönemin padişahına sunulan, küçük çaplı Mavzer tüfeklerine dair yazdığı atlaslı risale ile diğer hizmetlerinden dolayı, rütbesi 1895 senesinde tuğgeneralliğe yükseltildi. Bu sıralarda, yoğun çalışma temposu yüzünden, aşırı beyin yorgunluğuna yakalanarak, 1897'deki Yunan Muharebesi'ne katılamadı. Biraz iyileştiği 1898'de Tophane-i Âmire'de görevlendirildi. Mahmud Şevket burada bir süre Tecrübe ve Muayene Dairesi başkan yardımcılığı yaptıktan sonra, 1900 tarihinde, aynı dairenin başkanlığına tayin olundu. Tophane'de bulunduğu sürece, askerî ve mülkî çeşitli komisyonlarda görev aldı.

1899 senesindeki bütçe komisyonuyla, daha sonra muhtelif tarihlerde müteşekkil bütçe komisyonlarında, Tophane adına aza sıfatıyla yer aldı ve rütbesi korgeneralliğe yükseltildi.

1901 tarihinde, Mekke-Medine telgraf hattı için Hicaz'a gönderildi. Dokuz ay sonra dönerek, Hicaz'ın durumu hakkında mufassal bir rapor verdi.

Bundan sonra, yine eski görevi olan Tecrübe ve Muayene Dairesi başkanlığını yürütmeye başladı. 1905 senesinde, Kosova valiliğine atandı. 1905 senesi başlarında, rütbesi birinci ferikliğe/ orgeneralliğe yükseltildi.

Meşrutiyetin ilanından bir ay sonra (1908), Üçüncü Ordu kumandanlığına tayin olundu. Aynı yıl, ordu kumandanlığının yanı sıra Rumeli müfettişi-i umumiliği vekaletine ve vilâyât-ı selâse maliye komisyonu başkanlığına tayin olundu.

31 Mart vakası üzerine, İstanbul üzerine yürüyen orduların sevkini idare etti ve bilahare kendisi de İstanbul'a gelerek, Hareket Ordusu'nun kumandasını üstlenerek sıkıyönetim ilan etti.

31 Mart sonrasında Hareket Ordusu kumandanlığını sürdürdü. Kısa bir süre sonra da, Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordular müfettişliğine tayin edildi.

Bilahare Hakkı Paşa kabinesinde Harbiye nazırı oldu. 1910 sonbaharında, Almanya'daki manevralara katıldı. Almanya dönüşünde Paris'i ziyaret etti. 1911 Eylül'ü sonlarında, toptan istifa eden kabineyle birlikte nazırlıktan ayrıldı. Ve yeni kurulan Said Paşa hükümetinde tekrar Harbiye nazırı olarak görev aldı. 1912 Temmuz'unda istifa eden Mahmut Şevket, padişah tarafından A'yân azalığına tayin edildi.

23 Ocak 1913'te Harbiye Nezareti inzimâmıyla sadrazamlığa tayin edildi ve 11 Haziran 1913'te, uğradığı bir suikast sonucu öldürülerek Hürriyet-i Ebediye tepesine defnolundu.

Türkçe, Arapça, Almanca ve Fransızca'ya aşina olan ve Osmanlı ve yabancı pek çok nişan ve madalya sahibi bulunan Mahmut Şevket Paşa'nın Fransızca'dan yaptığı roman ve askerî eser tercümelerinin yanısıra, özellikle silahlarla ilgili kitapları bu-

lunmaktadır. En tanınmış eseri, –ilk iki cilti matbu– üç ciltlik *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*' dir.

Bu iki şahsiyetin yolları, 1883 yılında Harbiye Mektebi'nde kesişti. Şöyle ki:

Mahmud Şevket, kurmay sınıflarında yüksek cebir ve hende-se muallimliği yaptığı sırada Mekteb-i Harbiye'yi ıslah etmek üzere Almanya'dan getirtilen Fon der Golç Paşa'nın önerisiyle aynı sınıflarda 'endaht nazariyâtı' ile Harbiye üçüncü senesine 'fen-n-i esliha' dersleri vermekle görevlendirildi.

Ardından, Golç Paşa, Mahmud Şevket'i söz-konusu muallimliklerle birlikte muavinliğine alarak *Seferber Zâbitâna Mahsus Muhtıra* adlı Fransızca risalesini tercüme ettirdi. Golç Paşa, bu tercümeyi Sultan Abdülhamid'e sunmak suretiyle, Mahmud Şevket'in rütbesinin kurmay binbaşılığa yükseltilmesini sağladı.

Osmanlı ordusuna silah/tüfek seçilmesi için oluşturulan komisyonda da birlikte çalıştılar.

Bir süre sonra da, Mahmud Şevket, Golç Paşa'nın tavsiyesiyle, silah muayenesi için Vidinli Tevfik Paşa'nın başkanlığı altında Almanya'ya gönderilen komisyonun azalığına ve bir süre sonra da başkanlığına tayin olundu (1891).

Yetişmesi üzerinde herhangi bir emeği olmamasına ve aralarında hocalık-talebelik ilişkisi bulunmamasına rağmen, yukarıda bahsettiğimiz teşrik-i mesailer, Golç ile Mahmud Şevket arasında, Osman Senai Bey'e şu satırları yazdıracak bir dostluk geliştirdi:

Elsine-i umûmiye-i cihanda 'Hareket Ordusu serdârı' ünvanıyla be-nâm ve cidden sezâ-vâr-ı muhabbet ü ihtirâm olan bu büyük ceneralimizi vicdân-ı pâkinizden kopma bir sadâ-yı bülend-i irfan-perverî ile tahsîn eylemişsiniz. Gerçi, Mahmud

Şevket Paşa, doğrudan doğruya zât-ı âlî-i üstadânelerinin rahle-i tedrisinizden yetişme bir şâkird-i irfânınız değildir.

Fakat, hiç şüphe edilmez ki, 'Fon der Golç' nâmı, cihân-ı askerînin tabakât-ı fazîletinde aks-i sadâlar peydâ etmeye başladığı zamandan beri, o nâm-ı mübeccel, bütün âsâr-ı ilmiyesiyle, Şevket Paşa gibi fitraten müştâk-ı maarif, cidden fâzıl ve ârif olan bir zât-ı âlî üzerinde de daimi bir hüküm ve nüfuz ifasından hâlî kalmamıştır.¹

Mahmud Şevket Paşa, Golç'un isteği üzerine, 1912 Eylül-l'ünde, Hareket Ordusu'nun hazırlanıp İstanbul üzerine yürümesiyle ilgili hatıralarını içeren *Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* (Kurze Sefchicher Meine Salonikier Tage) isimli Almanca bir eser kaleme alırken; Golç Paşa da, Mahmud Şevket'in isteği üzerine, 10 Temmuz sonrasinda, askerlerin siyasetten uzak durmalarına ilişkin, Türkçe'ye de çevirilen bir makale yayımlar.

Golç, Temmuz 1909'da, Osmanlı ordusu hakkında genel bir değerlendirme yapmak üzere İstanbul'a gelir ve o yıl yapılan manevralara katılır. Ve, burada gördüğü eksikliklerle ilgili ordu kumandanlığının dikkatini çekmek suretiyle, bir general davet edilmesini önerir ve Osmanlı hükümetince general Kraytag Loringhofen seçilirse de, Mahmud Şevket Paşa, bu vazifenin dostu Golç'a verilmesini teklif eder.² Golç Paşa, bu tarihten sonra her yıl dört ay Türkiye'de kalır.

Aralarında gelişen bu dostluk, Mahmud Şevket Paşa'nın, sadrazam olduğu sırada uğradığı suikastla öldürüldüğü 1913 yılına kadar kesintisiz devam etti.

Ve nihayet, Golç Paşa, 1913'te suikastla öldürülen ve Alman-

¹ Osman Senai, "Golç Paşa Hazretleri'ne", *Asker*, c. II, sayı: 17, s. 193.

² Golç Paşa, "Yeni Alman hey'et-i askeriyesi: Golç Paşa'nın mühim bir makalesi", *Tanin*, 18 Teşrin-i Sani 1913, s. 2.

larla ilişkisi, meşrutiyet döneminde dahi Almanya'dan muallim getirtmesinden dolayı, bazı taraflarca 'Cermanofil', yani 'Alman taraftarı' olarak tanımlanan ve –hürriyet için Harbiye'den sonra girdiği Askerî Tıbbiye'yi bırakıp İttihat Terakki saflarında mücadeleye atılmışken bilahare muhalefete geçerek Halaskâr Zabitân içerisinde yer alan– Hasan Amca tarafından hakkında şu satırların kaleme alındığı Mahmud Şevket Paşa ile ilgili hatıralarını neşreder:

Ölümü İttihad ve Terakki muhitinde içten olmayan bir keder manzarası doğurdu. Muhalefeti sevindirdi. Fakat, Alman basınına yasa bürüdü. Birçok Alman büyükleri duydukları acıyı makalelerle belirtmişti. Imhoff Paşa, *Neue Freie Press*'te “Vefat eden zat büyük bir adamdı. Müteveffâ-yı müşârû'n-ileyh memleketlerine en büyük hizmetler eden ve vatanları için ölen ricâldendi” diye yazdı. Von der Goltz da, “Türkiye'de yetişen devlet adamlarının en mükemmellerinden olan Mahmud Şevket Paşa en vâsi efkâra mâlik bir dehâ idi” diye yazmıştı. (...) Yüzbaşılığından sadrazamlığına kadar Alman siyaseti(ne) bir emir kulu gibi gözü kapalı hizmet etti...³

Söz-konusu hatıralar, 1913'te Almanca *Deutsche Rundschau* mecmuasında tefrika edilir: Von Generalfeldmarschall Freiherrn v. d. Goltz, “Erinnerungen an Mahmud Schevket Pascha”, I-III, s. 32-46; IV-VII, s. 184-209, Oktober-Nowember-Dezember 1913.

Hatıraların “bir kısmı, özellikle de Osmanlı ordusu tarafından, piyade için Alman modeli tüfeğin kabulüne ilişkin meraklı safhaları” *Deutsche Rundschau*'dan önce *Berliner Tageblatts* gazetesinde yayımlanır.

Golç Paşa'nın Türkiye ve Türk ordusu ile ilgili eser ve makale-

³ Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet, Bir Devrin İçyüzü 1908-1918*, s. 132-133, İstanbul, 1989.

leleriyle çok yakından ilgilenen Osmanlı basını, suikast olayının yankılarının devam ettiği o dönemde bu hatıraları da ilgiyle takip eder.

Nitekim öncelikle *Berliner Tageblatts*'taki kısmi neşriyat, anıların yayımlanacağını telgraf haberleri şeklinde duyuran Osmanlı basınından *Sabah* gazetesi tarafından, “Ordu-yı Osmânî sâbık muallimi mareşal Fon der Golç Paşa'nın merhum Mahmud Şevket Paşa hakkındaki hatıratını *Doyçe Rondşav* (*Deutsche Rundschau*) nam risale-i mevkûtede neşreylemek üzere olduğu, telgraf haberleri olarak yazılmış idi. Bu hatıratın bir kısmı ve bilhassa ordu-yı Osmânî tarafından, piyade için Alman modeli tüfengin kabulüne ait merak-âver safahât, risale-i mezkûrenin neşrinden mukaddem *Berliner Tağblat*'ta neşredilmiştir” sunuşuyla tercüme edilerek neşredilir: “Fon der Golç'un hatıratı”, *Sabah*, nr 8637, 3 Teşrin-i Evvel 1913, s. 2..

Hemen ardından da, *Tanin* gazetesi, *Deutsche Rundschau*'da tefrika edilen hatıraları çevirterek yayımlar.

Hatıralar “Tarihî bir sîmâ-yı mağfûr: Mahmud Şevket Paşa - Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı” başlığı altında ve 14 tefrika halinde, gazetenin 26 Teşrin-i Sani 1329/9 Kanun-ı Evvel 1913 - 11 Kanun-ı Evvel 1329/24 Kanun-ı Evvel 1913 tarihli ve 1781-1796 numaralı sayıları arasında okuyuculara arz edilir.

Tanin, mütercim ismi bulunmayan tefrikayı şöyle takdim etmektedir:

Mahmud Şevket Paşa'yı tarihin sîne-i tevkîr u ihtirâmına tevdi' edeli henüz pek çok zaman olmadı. Biz hayat ve siyasiyâtın hây u hûy-ı mücadelâtı arasında bu tarihî şehidin ismini bile unutuyor gibi oluyoruz. Halbuki, onu iyi tanıyanlar, ömrünün son saniyesine kadar büyük bir muhabbet ve aşk ile teneffüs ettiği havadan pek çok uzakta bile unutmuyorlar.

Şimdiye kadar Mahmud Şevket Paşa için Garp'ta yazılanlar

Şark'ta düşündüklerimizi ve duyduklarımızı pek geçmiştir. Ez-cümle, Fon der Golç Paşa *Doyçe Rondşav* (*Deutsche Rundschau*) mecmuasında Mahmud Şevket Paşa'ya dair pek esaslı malumat ve derin tedkikâta istinat eden hatıratını neşrediyor ki, bu hatıratı lisanımıza nakletmeyi kârî'lerimizin pek ziyade takdir edeceği bir vazife addettik. Bugünden itibaren bu hatıratı neşre başladık. Lâ-akal bir hafta devam edecek ve kârî'lerimizce büyük bir memnuniyetle okunacaktır.

Golç Paşa'nın Türkiye ile ilgili hatıralarını derlerken karşımıza çıkan elinizdeki anıları, eser hacminde ve kendi içerisinde bir bütünlüğe sahip olması hasebiyle ve önemine binaen ayrı bir eser halinde yayımlamaya karar verdik. Derlememizin diğer kısmı ise ayrıca neşredilecektir.

İki paşa arasında olup bitenlere, tanışmalarına, teşrik-i mesailerine, çalışkanlığına, dostluklarına ve Mahmud Şevket'in kişiliğine ve hayatına ilişkin, hiçbir yerde bulunamayacak özel bilgilerle mektupların dışında, hatıralardan öğrendiğimiz önemli ve ilginç bazı ayrıntılar:

Hatıralardan öğrendiğimiz en önemli ayrıntı, Mahmud Şevket'in, Golç Paşa'nın isteği üzerine, 1912 Eylül'ünde, boş günlerinde kaleme aldığı –bugüne dek varlığı bilinmeyen ve hiçbir kaynakta bahsi geçmeyen–, sadrazamlık koltuğuna oturduğu gün başlayan meşhur *Günlük*'ünün⁴ mütemmimi mahiyetindeki ve 3. Ordu komutanlığı ve 31 Mart hadisesi sırasında Selanik'ten sadrazamlığa kadarki günlerinde yaşadıklarını; üzerinden 100

⁴ *Mahmud Şevket Paşa'nın Sadâret Günlüğü*, yazma aslından yayınlayan: Murat Bardakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014. Daha önce Yılmaz Öztuna tarafından sadeleştirme, ilave ve çıkarmalarla yapılmış sağlıklı bir yayını daha bulunmaktadır: “Mahmud Şevket Paşa'nın günlük not defteri”, *Hayat*, c. III, sayı 1, 1 Ocak 1965-sayı 31, 29 Temmuz 1965.

küsür yıl geçmesine rağmen güncelliğini koruyan 31 Mart olayı ve sonrasındaki gelişmelerle ilgili Almanca kaleme aldığı yazma hatıratı *Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* (*Kurze Sefchicher Meine Salonikier Tage*) isimli Almanca bir eserinin bulunduğudır. Ki Golç Paşa, elinizdeki hatıralarının 3. bölümden son bölümüne kadar bu eseri takip etmektedir. Bu durumda, aynı zamanda Mahmud Şevket Paşa'nın bu bilinmeyen Almanca hatıratının özeti ve –bir tür– her iki paşanın ortak yayını mahiyetinde olması hasebiyle, hatırat, Golç ve Mahmud Şevket Paşaların ortak adı ve *Mahmud Şevket Paşa ile İlgili Hatıralarım ve Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* ismi ile yayımlanmıştır.

Golç Paşa, Mahmud Şevket Paşa'nın sözkonusu hatıralarıyla ilgili –anılarının 3. bölümünde– şunları yazmaktadır:

Bundan sonra, Mahmud Şevket Paşa'nın, 1912 senesinde sukûtunu müteakip, ricam üzerine boş günlerinde *Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* (*Kurze Sefchichte Meine Salonikier Tage*) levhası tahtında, Almanca olarak yazdığı eseri takip edeceğim.

Bu *Tarihçe*, gerek hâdisât-ı umûmiye hakkında beyân-ı mütalaa etmek ve gerek müşârun-ileyhin tavr u hareket-i şahsiyesini anlamak için bir ehemmiyet-i fevkaladeyi haizdir. Ancak, Mahmud Şevket Paşa'nın o zaman maruz bulunduğu ahvâl hakkında yakînen malumatı olan, bu asil ve meşhur recül-i siyasinin tarz-ı muamelesini layıkı vechile takdir edebilir.

Bu *Tarihçe*, bir de, Şark ahvâline adem-i vukûftan dolayı hâsıl olan ve Mahmud Şevket Paşa'yı adi bir ihtilalci olarak göstermek isteyen, padişahına ihanet ettiği için müşârun-ileyhi tah-ti'e eden yanlış suret-i telakkiyi ehemmiyetten ârî kılmaktadır. Şark'ta sâdık bir adam varsa, o da Mahmud Şevket Paşa idi.

Diğer önemli ayrıntılara gelince:

Kosova genel valiliği sırasında, hürriyet hareketine doğrudan katılmamakla birlikte, yapılmasına izin verir; 10 Temmuz sonrasında Golç Paşa'dan ordunun ve subayların siyasetten uzak dur-

malarını öğütleyen bir makale yazmasını ister ve bunu kitapçık şeklinde bastırarak subaylara dağıtma kararı alır.

Genç Türk liderlerinin en ileri gelenleri, hürriyetin ilanından 31 Mart olayına kadar, padişahın tahttan indirilmesini hatırlarına dahi getirmezler; padişahın sahip olduğu olağanüstü siyasi ve diplomatik kudreti hepsi takdir ederek bu önemli özelliklerinden ülkenin çıkarları doğrultusunda yararlanmaya karar verirler; siyaset alanında hiçbir birikim ve deneyimlerinin bulunmadığına emin olmaları, bu kararlarını bir kat daha güçlendirir ve Genç Türk dünyasının reisi Ahmed Rıza dahi bu hususta güvence verir; “ilk kesin haberlerin ulaştığı gün, tesadüfen Berlin'deki evinde bulunan bazı Genç Türk subayları ağız birliği halinde, Abdülhamid'in hareketle alakasının bulunmadığını, o anda kendisine sahip olmadığını ve her halükarda tahtta kalması gerektiğini belirttiklerini” aktaran Golç'a göre “31 Mart olayı olmasaydı, saltanat değişikliği de gerçekleşmeyecekti.”

Mahmud Şevket Paşa; 31 Mart olayı üzerine İstanbul'a düzenlenecek sefer için Makedonya'dan yazılan gönüllüleri, tehlikeli olabileceği düşüncesiyle reddettiği gibi, komutanlık vazifesine müdahalenin önünü alabilmek için Cemiyet üyelerini de reddeder. Bununla birlikte, harekete milli bir mahiyet vermek amacıyla, Türk, Arnavut, Bulgar ve Uahlardan oluşan 2.500 kişilik özel bir gönüllü alayı teşkil eder ve sefer hakkında bilgi vermek, yanlış telkinlerin önünü almak ve efradı yatıştırmak için de her trende bir hoca bulundurur. Olaylar yatıştır yatışmaz da, payitahtta yalnızca birkaç bin kişi bırakarak, Makedonya askerî kıtaları ile İstanbul muhitine dağılarak tehlikeli bir unsur haline alan ve sükun ve asayişi her an bozabilecek bir harekette bulunma ihtimalleri olan gönüllüleri, trenle gerisin geriye Rumeli'ye yollar.

Mahmud Şevket, Meclis'in Abdülhamid'in hal'ine karar vermek üzere olduğunu işittiğinde buna itiraz ederek ve ordu ve halk

üzerinde yapacağı tesiri dikkate alarak, böyle bir kararın çok tehlikeli olduğunu söyler ve derhal koşup gittiği Meclis'te yaptığı konuşmada “asileri şiddetle cezalandırmak ve ülkeyi kurtarmak için geldiğini; aksi takdirde, arkadaşlarıyla birlikte İstanbul sokaklarında öleceğini” söyler ve ardından da “Gerek ben ve gerek arkadaşlarım ancak bu fikri besliyorlar; amaçları padişahı tahttan indirmek değildir. Onun için, bu keyfiyete dair dolaşan şayi-aları yalanlarım” sözlerini ilave eder.

Ardından, Sultan Abdülhamid'e çektiği bir telgrafla, “birçok subaylarla günahsız vatandaşları katleden” asileri tedip amacıyla olduğunu bildirir ve bu arada, Hareket Ordusu'nun padişahı tahttan indirme fikri beslediğine dair ortalıkta dolaşan söylentileri de yalanlar –ki bu telgraf bilahare Sultan Abdülhamid'in yatak odasında bulunur–. Golç'a göre, Paşa'nın, Abdülhamid'i tahttan indirdiğinden dolayı en ağır suçlamalarla yüzyüze kalması ve hatta yeminine aykırı davrandığının dahi söylenmesi haksızlıktır.

Mahmud Şevket; asker ve general olması itibariyle, hükümdarın tahttan indirilmesi hususunda bir karar vermek istemediği gibi, emri altında bulunan ordunun da bu meseleyle uğraşmasını istemez. Kurmay heyetiyle yaptığı istişare sonucunda “söz konusu meselenin ordudan tamamen uzak tutulmasına, keyfiyetin tamamen Meclis-i Milli'ye havale edilmesine ve ordunun yalnızca huzur ve emniyetin tesisiyle meşgul olmasına karar verilir.” Paşa, Meclis'in, aldığı hal' kararının Abdülhamid'e bildir-mesi ricasını da reddeder.

Tahttan indirilen padişahın nerede kalacağı meselesiyle de ilgilenen Mahmud Şevket Paşa, sonunda, Selanik'e gönderilerek Alatin köşkünde kalmasına karar vererek Sultan Abdülhamid'le ailesinin, hazırlattığı özel bir trenle Sekanik'e yollanmasını sağlar.

Esere göre, İttihad ve Terakki ile yakından temasta bulunan

Hareket Ordusu subaylarının, başkalarının elde edemediği çıkarlar sağladığı söylentisi yayılır; subaylar içerisinde kıskançlık ve ayrılıklar yaşanmaya başlar; Cemiyet tarafından görevlendirildiklerini söyleyerek birtakım gençlerin oluşturduğu heyetler nezaretlerde ve parlamentoda devlet işlerinin idaresine karışır. 1908 İnkılabı'nın bütün bir nesli devre-dışı bırakması büyük bir hatadır. Ordu teşkilatında güvenilir bir orta tabaka oluşturacak yaşlı ve nüfuzlu kimseler bulunmazken gençler arasında da, dengiyi sağlayabilecek ancak birkaç kişi bulunmaktadır.

Mahmud Şevket, kendini Cemiyet'ten daha güçlü görmekle birlikte, aralarında çıkacak bir ihtilafın, ülke için büyük bir felakete yol açacağını, kendisine ve hükümete büyük hizmetler yaptığını ve şimdilik varlığına muhtaç olunduğunu düşünmektedir.

Mahmud Şevket, bir çözüm yolu olarak önerilen 'askerî diktatörlük meselesi'ni sürekli reddederek "Bunu yapacak olsam, ülkeyi ve milleti, tahmini imkansız felaketlerle karşı karşıya bırakmış olurum. Yeni bir güçlüğü çıktığı her defasında, şan ve şeref düşkünleri, bana uymaya kalkışacaklardır; böyle bir durum, ülkenin tamamen mahv u harap olmasına sebebiyet verir" der. Golç'a göre; diktatörlük isnadının reddi için, 31 Mart akabinde yapılan tensikatta, henüz kendisine bildirimde bulunulmamasına rağmen, apoletindeki yıldızlardan birini kendi elleriyle sökerek rütbesini bizzat kendisinin indirmesi yeterli bir cevaptır.

Golç'a göre, İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra, Hakkı Paşa kabinesinde dokuz ay Harbiye Nezareti'ni üstlenmeye karar vermesi bir hata olduğu gibi, genç ve nüfuzlu kurmay subayların, kendi dirâyet ve güçlerini haddinden fazla büyütmelerinin sebebiyet verdiği, mevcut kuvvetlerin haddini çok fazla aşan, 14-15 umumi kumandandan başka, yüzden fazla fırka komutanı ile deneyimli ve talim-terbiye görmüş birçok subaya ve

bunlar için gereken yeterli kurmay subaya ihtiyaç hissettiren yeni kolordu taksimatını kabul etmesi de savaş idaresi açısından meş'um bir hatadır.

Eser, Mahmud Şevket Paşa'nın Sultan Reşad'la şahsi-özel ilişkilerine de açıklık getirmektedir; buna göre, Şevket Paşa, tarihe dair sohbetlerde bulunduğu Sultan Reşad hakkında “Kendileriyle bir daha Osmanlı tarihiyle ilgili tartışmaya/iddiaya girişmeyeceğim. Çünkü, tarih hakkındaki bilgisi hepimizinkinden üstündür” der.

Hatıratı, Mahmud Şevket'in Osmanlı ordusuna yaptığı hizmetler ile Trablusgarp ve Balkan Savaşları için aldığı tedbirlere de yer verilmektedir.

Mahmud Şevket Paşa, Trablusgarp hakkında “Türkiye'deki son üzücü hadiseler olmasaydı, uzun süre devam edecek şiddetli bir mukavemet sonucunda, İtalya hükümetine baskı yaparak hiç olmazsa Bingazi'yi kurtarmayı ümit ediyordum. Fakat, Allah istemedi!..” der.

Diğer taraftan, hangi ülkenin eline geçecek olsa, onun Boğazlara hakim olacağını ve Anadolu sahillerini tehlikeye sokacağını bildiği Adalar'ın Türkiye'de kalmasına büyük önem atfeder

31 Mart sonrasında Harbiye nazırlığını ve kabinede yer almayı kabul etmemesi ile daha sonra Harbiye nazırı ve sadrazam olmasının ve sıkıyönetimi uzun müddet sürdürmesinin sebepleri; Harbiye nazırlığından istifasının nedeni; başına gelecekleri önceden sezmesi ve Golç Paşa'nın halifelik ve Osmanlı hilafetine ilişkin görüşleri de eserden öğrendiğimiz bilgilerdendir.

Bu vesileyle öğrendiğimiz ilginç bir bilgi de, Mahmud Şevket Paşa'nın bilinmeyen bir yönü, adeta bir *Safahât* aşığı oluşudur:

Hürriyetten sonra hemen bütün saatlarını dolduran birçok meşgalelerden vakit bulamadığı için, ciddi âsârı okumaya muvaf-

fak olamaz. Yalnız, istifa ettiği tarihten itibaren, vatanının hayat-ı fikriyesiyle de haiz-i alaka olmaya başlar. Bilhassa ekseriya ictimai ve dinî şairimiz Âkif Bey'in *Safahât*'ını muntazaman okur; hatta, bir gece, biraderleriyle Emin Âlî Bey'e, bir saat kadar mütemâdiyen *Safahât*'tan muhtelif şiirler inşâd eder.⁵

Eser yayıma hazırlanırken;

Metne, ilmî kullanımına hâlel getirebilecek hiçbir müdahalede bulunulmamış;

Ancak, önemine binaen, gerek araştırmacılar ve akademisyenlerce kullanılabilmesi, gerekse de yeni neslin ve okuyucuların daha iyi anlayıp yararlanabilmesi için hem çevirim-yazı, hem de sadeleştirme olmak üzere ikili olarak hazırlanmıştır.

Golç Paşa hatıralarının önemli bir kısmında ricası zerine Mahmud Şevket Paşa tarafından kaleme alınan *Selanik'teki Günlerinin Tarihçesi* (*Kurze Sefchicher Meine Salonikier Tage*) isimli Almanca yazma eserinden takip ettiğinden, –yukarıda da belirttiğimiz üzere– çalışmamıza *Golç Paşa ile İlgili Hatıralarım ve Selanik'teki Günlerinin Tarihçesi* ismi verildiği gibi, her iki paşanın da ortak yayını şeklinde sunulmuştur.

Hatıralar, orijinalinde olduğu gibi yedi ana bölüm halinde düzenlenmiştir.

Metin, –çevrim-yazı kısmında parantez içerisine alınan– ara başlıklarla rahatlatılmış;

Gerekli yerlerde dipnotlarla açıklamalar getirilmiş;

Fotoğraflar ve indeksle zenginleştirilmiştir.

Eserin sonuna, konuyla doğrudan ilgili bazı ekler ilave edilmiştir. Şöyle ki:

⁵ “Büyük kumandan-Hayat ve tabiatı”, *Tanin*, nr. 1637, 20 Haziran 1913, s. 3.

I. Hatıratın, *Deutsche Rundschau*'da yayımlanmasından önce, *Berliner Tagblatt*'ta neşredilen ve *Sabah* gazetesince tercüme edilen, özellikle Osmanlı ordusunda piyadeler için Alman modeli tüfeğin kabul edilmesine ilişkin küçük bir bölümü: “Fon der Golç'un hatıratı”, *Sabah*, nr 8637, 3 Teşrin-i Evvel 1913, s. 2.

II. Golç Paşa'nın, Mahmud Şevket Paşa'nın, “subayları siyasi konularla uğraşmamaları hususunda öğütlemesi”ni rica etmesi üzerine yazıp Doğu'da çok yaygın ve muteber bir gazete olan *Noye Fraye Prese*'de yayımladığı makale: “Fon der Golç'un makalesi”, mütercim: erkân-ı harp binbaşı Ali Fuad Bey, *Asker*, c. I, nr. 2, 1 Eylül 1324/1908, s. 76-88.

III. Osman Senai Bey'in, Golç Paşa'ya yolladığı bir mektubun, Mahmud Şevket Paşa ile Golç Paşa'nın ilişkilerine dair satırlar içeren bölümleri: “Golç Paşa Hazretleri'ne”, *Asker*, c. II, sayı: 17, s. 193-196; c. II, sayı: 18, s. 253-254.

IV. Aynı tarihlerde, bir başka Alman'ın, *Frankfurter Zeitung* muhabirinin Mahmud Şevket Paşa ile ilgili anıları: “Mahmud Şevket Paşa hakkında bir Alman muhabirinin hatıratı”, *Tanin*, nr. 1653, 6 Temmuz 1913, s. 3.

V. İlmî birikimiyle takdir ettiği hemşehrîsi Babanzade İsmail Hakkı Bey'in, Golç ve Mahmud Şevket Paşalardan bahsettiği bir makalesi: “Mahmud Şevket Paşa ve Almanya ile münasebâtımız”, *Tanin*, nr. 378, 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909, s. 1.

VI. Mahmud Şevket Paşa'nın; subaylar arasında görülen bazı cereyanlardan dolayı cuma selamlığında bulunma konusunda ihtiyatlı davranması hakkında kendisine ihtarda bulunan Harbiye nazırı Hurşid Paşa'ya cevâbî mektubu: “Bir suikast ihbarı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. I, sayı 1, 1 Şubat 1965, s. 26-28.

VII. Öldürülmesinin ardından yayımlanan Mahmud Şevket Paşa'nın hayatı ve eserleriyle ilgili ayrıntılı bir biyografi: “Büyük kumandan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin hayat-ı faaliye-

ti”, *Tanin*, nr. 1635, 18 Haziran 1913, s. 3-5; “Büyük kumandan - Hayat ve tabiatı”, *Tanin*, nr. 1637, 20 Haziran 1913, s. 3; nr. 1638, 21 Haziran 1913, s. 3.

Eklerden, sonuncusu olan biyografi sadeleştirilirken, belge niteliği taşımaları itibariyle diğerleri parantez içi sadeleştirme-lerle çevirim-yazı şeklinde verilmiştir.

Sözü daha fazla uzatmadan, sizleri;

Yalnızca iki kişi arasındaki özel-resmî ilişkileri anlatan bir metin olmanın ötesinde, iki ülkenin, Türkiye ile Almanya'nın ilişkilerinin seyir ve düzeyine ışık tutan; Osmanlı siyasetiyle ordunun o dönemdeki havasını yansıtan ve asker-siyaset ilişkisi konusunda ufuk açıcı bilgiler barındıran birinci elden bir belge durumdaki bu önemli hatıralarla başbaşa bırakacağız.

Bundan önce;

Sayılarının artması dileğiyle, kültürümüze olan katkılarıyla bir örneklik sergileyen dostum ve hemşehrim Mehmet Rüyan Soydan'a;

Çalışma sürecindeki ilgilerinden dolayı kadim dostlarım İsmail Küçükkılınç ile Nuri Güçtekin'e;

Çalışmalarım sırasında yararlandığım Atatürk Kitaplığı, Milli Kütüphane, Kubbealtı Fotokopi gibi kurumlara;

Her zamanki gibi, kapağını ihtimamla yapan Yunus Karaaslan kardeşime;

Ve, çalışmamızı yayımlayan İşaret Yayınları'ndan İsmet Uçma ağabeyimle Yayınevi çalışanları Fatih Ayvalıoğlu ve Ahmet Usta kardeşlerime teşekkürü borç bilirim.

Aralık 2020 - Fatih
Ömer Hakan Özalp

İçindekiler

**Tarihî bir sima-yı mağfur: Mahmud Şevket Paşa
Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı
ÇEVİRİM YAZI / 29
Tanin'in takdimi / 31
Birinci kısım / 33**

Mahmud Şevket Paşa ile tanışma.....	33
Mahmud Şevket Paşa'nın kişiliği	33
Birlikte çalışmaya başlamaları ve çalışma azmi.	34
Mahmud Şevket ve Alman Savunma bakanı kont Hezeler	35
Yeni silah seçimi komisyonunda.....	36
Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın tutumu	38
Mahmud Şevket'in konuşma ve itirazı	39
Mahmud Şevket Bey'in zor görevi	41
Almanya görevi ve geçirdiği hastalık	42
Türkiye'ye dönüşü ve yeni görevi	43
Mahmud Şevket Bey ve güçlü şahsiyeti.....	43
Abdülhamid döneminde.....	44

İkinci kısım / 45

Hicaz'dan Kosova valiliğine... ..	45
Golç'la ilişkilerinin kesilmesi	46
Yaklaşan önemli olaylar	48
Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektubu	49
Subayların siyasetle ilgilenmemelerine ilişkin makale	51
Mahmud Şevket Paşa'nın üçlü ittifak ve birleşik bir devlet kurulması temennisi	53

Üçüncü kısım / 55

Mahmud Şevket Paşa'nın ikinci mektubu	55
---	----

İşi az, parası çok memuriyetlerin kaldırılması.....	56
Ülkenin muhtaç olduğu şey: Sükunet!.....	57
Görev değişikliği	58
Mahmud Şevket Paşa'nın Almanca eseri	59
Askerî isyan/31 Mart olayı	59
Bir dostunun, hakkındaki mektubu... ..	63
Golç'un Mahmud Şevket Paşa'ya mektubu	64

Dördüncü kısım

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 67

Olayların Selanik'teki yankıları	67
Askerlerin İstanbul'a nakli	69
Yardım tekliflerinin reddi ve nedeni.....	70
Çatalca hatlarını geçiş	71
Hareket Ordusu Yeşilköy'de	72
Mahmud Şevket Paşa'nın Selanik'ten ayrılışı.....	74
İstanbul üzerine düzenlenecek hücum hazırlıkları	75
Sultan Abdülhamid'in hal'i düşüncesi.....	77
Mahmud Şevket Paşa'nın tereddüdü.....	78
Sarayla yazışma.....	79
Kurmay başkanı Pertev Paşa'nın gelişi	80
Planlanan dört noktanın işgali	82
Harbiye nazırıyla görüşme	82
Umumi karargahın Bakırköy'e nakli ve donanmada isyan.....	83

Beşinci kısım

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 85

İstanbul'a giriş.....	85
“Siz sözünüzde durmadınız, ama gördüğünüz gibi ben sözümde sabitim!..”	86
Milli kahraman ve sıkıyönetim ilanı.....	87
Suçluların cezalandırılması	88
Sultan Abdülhamid Han ve 31 Mart isyanı	91
İslâm ve Osmanlı'da hilafet ve saltanat	92
Abdülhamid Han'ın hal'i	94
Sultan Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesi.....	95

Altıncı kısım

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 97

Gönüllülerin İstanbul'dan gönderilmesi.....	97
Sadrazamlık ve Harbiye nazırlığını reddetmesi.....	98
Birinci Ordu müfettişliği	99
Subaylar ve ordu arasındaki bazı olumsuzluklar.....	100

1909 Edirne manevraları.....	101
Mahmud Şevket ve İttihad Terakki Cemiyeti	103
Askerî diktatörlük meselesi	103
Sıkıyönetimin korunması	104
Mahmud Şevket'in Harbiye nazırlığı ve hatası	105
Faaliyet düşkünlüğü.....	106
Mahmud Şevket'in Sultan Reşad'la birlikteliği	107
Mahmud Şevket'in meş'um hatası.....	109
1910 sonbahar manevraları ve	
Mahmud Şevket'in Osmanlı ordusu için yaptıkları	110
Yedinci kısım / 113	
Mahmud Şevket Paşa ve Trablusgarp Savaşı	113
Mahmud Şevket'in Balkan Savaşı	
için gerekli tedbirleri alması	115
Mahmud Şevket'in istifası	116
Mahmud Şevket'in susması ve dinlenme ihtiyacı.....	117
Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektupları	118
Son mektup	121
Mahmud Şevket'in yabancı devletlerle ilişkisi	
ve vatan kurtarıcılığı	123
Başına gelecekleri önceden sezmesi	123
"Bu müthiş cinayeti işleyenlere lanet!.."	125
Bir arkadaşının yazdıkları.....	126
Vefat eden tarihî bir sima: Mahmud Şevket Paşa	
Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı	
SADELEŞTİRME/ 127	
Tanin'in sunuşu/ 129	
Birinci bölüm / 131	
Mahmud Şevket Paşa ile tanışma.....	131
Mahmud Şevket Paşa'nın kişiliği	131
Birlikte çalışmaya başlamaları ve çalışma azmi	133
Mahmud Şevket ve Alman Savunma bakanı kont Hezeler	134
Yeni silah seçimi komisyonunda.....	135
Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın tutumu	137
Mahmud Şevket'in konuşma ve itirazı	138
Mahmud Şevket Bey'in zor görevi	140
Almanya görevi ve geçirdiği hastalık	141
Türkiye'ye dönüşü ve yeni görevi	142
Mahmud Şevket Bey ve güçlü şahsiyeti.....	143
Abdülhamid döneminde.....	144

İkinci bölüm / 145

Hicaz'dan Kosova valiliğine...	145
Golç'la ilişkilerinin kesilmesi...	146
Yaklaşan önemli olaylar	147
Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektubu	149
Subayların siyasetle ilgilenmemelerine ilişkin makale	151
Mahmud Şevket Paşa'nın üçlü ittifak ve birleşik bir devlet kurulması temennisi	152

Üçüncü bölüm / 155

Mahmud Şevket Paşa'nın ikinci mektubu	155
İşi az, parası çok memuriyetlerin kaldırılması.....	156
Ülkenin muhtaç olduğu şey: Sükunet!..	158
Görev değişikliği	158
Mahmud Şevket Paşa'nın Almanca eseri	159
Askeri isyan/31 Mart olayı	159
Bir dostunun, hakkındaki mektubu...	163
Golç'un Mahmud Şevket Paşa'ya mektubu	164

Dördüncü bölüm***Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 167***

Olayların Selanik'teki yankıları	167
Askerlerin İstanbul'a nakli	169
Yardım tekliflerinin reddi ve nedeni.....	170
Çatalca hatlarını geçiş	171
Hareket Ordusu Yeşilköy'de	172
Mahmud Şevket Paşa'nın Selanik'ten ayrılışı	174
İstanbul üzerine düzenlenecek hücum hazırlıkları	175
Sultan Abdülhamid'in hal'i düşüncesi.	176
Mahmud Şevket Paşa'nın tereddüdü.....	177
Sarayla yazışma.....	178
Kurmay başkanı Pertev Paşa'nın gelişi	179
Planlanan dört noktanın işgali	180
Harbiye nazırıyla görüşme	181
Umumi karargahın Bakırköy'e nakli ve donanmada isyan.....	182

Beşinci bölüm***Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 185***

İstanbul'a giriş.....	185
“Siz sözünüzde durmadınız, ama gördüğünüz gibi ben sözümde sabitim!..”	186
Milli kahraman ve sıkıyönetim ilanı.....	187
Suçluların cezalandırılması	188

Sultan Abdülhamid Han ve 31 Mart isyanı	190
İslâm ve Osmanlı'da hilafet ve saltanat	191
Abdülhamid Han'ın hal'i	193
Sultan Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesi	195

Altıncı bölüm

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi / 197

Gönüllülerin İstanbul'dan gönderilmesi	197
Sadrızamlık ve Harbiye nazırlığını reddetmesi	198
Birinci Ordu müfettişliği	199
Subaylar ve ordu arasındaki bazı olumsuzluklar	200
1909 Edirne manevraları	201
Mahmud Şevket ve İttihad Terakki Cemiyeti	202
Askerî diktatörlük meselesi	203
Sıkıyönetimin korunması	204
Mahmud Şevket'in Harbiye nazırlığı ve hatası	205
Faaliyet düşkünlüğü	205
Mahmud Şevket'in Sultan Reşad'la birlikteliği	207
Mahmud Şevket'in meş'um hatası	208
1910 sonbahar manevraları ve Mahmud Şevket'in Osmanlı ordusu için yaptıkları	209

Yedinci bölüm / 213

Mahmud Şevket Paşa ve Trablusgarp Savaşı	213
Mahmud Şevket'in Balkan Savaşı için gerekli tedbirleri alması	215
Mahmud Şevket'in istifası	216
Mahmud Şevket'in susması ve dinlenme ihtiyacı	217
Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektupları	218
Son mektup	221
Mahmud Şevket'in yabancı devletlerle ilişkisi ve vatan kurtarıcılığı	222
Başına gelecekleri önceden sezmesi	223
"Bu müthiş cinayeti işleyenlere lanet!.."	225
Bir arkadaşının yazdıkları	226

EKLER / 227

EK I

Fon der Golç'un hatıratı / 229

EK II

Golç Paşa'nın Mahmud Şevket Paşa'nın isteği üzerine kaleme aldığı makale / 237

Golç Paşa ve Fuad Bey'in mektubu	237
--	-----

Golç Paşa'nın Ali Fuad Bey'e mektubu	242
Fon der Golç'un makalesi	243

EK III

Osman Senai Bey'in Golç Paşa'ya mektubu /	263
--	------------

EK IV

Bir Alman muhabirinin Mahmud Şevket Paşa hakkındaki hatıratı /	269
---	------------

EK V

Mahmud Şevket Paşa ve Almanya ile ilişkilerimiz /	275
--	------------

EK VI

Mahmud Şevket Paşa'nın

Harbiye nazırı Hurşid Paşa'ya mektubu /	283
--	------------

Harbiye nazırı Hurşid Paşa, Mahmud Şevket Paşa'ya, hayatının tehlikede olduğunu bildirmişti	283
--	-----

EK VII

Mahmud Şevket Paşa'nın hayatı /	287
--	------------

Büyük kumandan Mahmud Şevket Paşa	
Hazretleri'nin faaliyet hayatı	287
Bildiği diller	316
Matbu eserleri	316
Taşıdığı nişan ve madalyalar	316
Osmanlı nişan ve madalyaları	316
Yabancı nişanları	316
Kardeşleri	317

Büyük kumandan

Özel hayatı ve tabiatı /	317
---------------------------------	------------

I. Özel hayatı	317
Basın	318
Yaşantısı	320
II. Tabiatı	322
Çalışmaya olan düşkünlüğü	323
Kaleminin gücü	325

İndeks / 327

**Tarihî bir sima-yı mağfur:
Mahmud Şevket Paşa
Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı**

ÇEVİRİM-YAZI

(*Tanin*'in takdimi)

Mahmud Şevket Paşa'yı tarihin sîne-i tevkîr u ihtirâmına tevdi edeli henüz pek çok zaman olmadı. Biz hayat ve siyasiyâtın hây u hûy-ı mücadelâtı arasında bu tarihî şehidin ismini bile unutuyor gibi oluyoruz. Halbuki, onu iyi tanıyanlar, ömrünün son saniyesine kadar büyük bir muhabbet ve aşk ile teneffüs ettiği havadan pek çok uzakta bile unutmuyorlar.

Şimdiye kadar Mahmud Şevket Paşa için Garp'ta yazılanlar, Şark'ta düşündüklerimizi ve duyduklarımızı pek geçmiştir. Ezcümle, Fon der Golç Paşa *Doyçe Rondşav* (*Deutsche Rundschau*) mecmuasında Mahmud Şevket Paşa'ya dair pek esaslı malumat ve derin tedkikata istinat eden hatıratını neşrediyor ki, bu hatıratı lisanımıza nakletmeyi kâri'lerimizin pek ziyade takdir edeceği bir vazife addettik. Bugünden itibaren bu hatıratı neşre başladık. Lâ-akal bir hafta devam edecek ve kâri'lerimizce büyük bir memnuniyetle okunacaktır.

(Birinci kısım)

(Mahmud Şevket Paşa ile tanışma)

Ordu-yı Osmanî'nin ıslahı için Dersaadet'e celbedilen ceneral Keler'in tavsiyesi üzerine, 1883 senesinde Sultan Abdülhamid tarafından mekâtib-i askeriye müfettiş-i umumiliğine tayin edildiğim zaman bana ibzâl-i muâvenet eden zâbitân meyânında genç kolağası Mahmud Şevket Bey'i de tanımış idim.

Muma-ileyh, o zaman tasavvur edilen ve fakat bilahare sarf-ı nazar olunan, Mısır'ın Osmanlı ve İngiliz kuvâ-yı askeriyesi tarafından işgali için teşekkül eden fırkalardan birinde erkan-ı harp zabiti sıfatıyla bulunmuş ve fırkasının bulunduğu Girit'ten avdet eylemiş idi. Orada ahvâle dair irad ettiğim suallere verdiği kısa ve muvafık cevaplar derhal beni cezbetmişti. Kendisi, rüfekâsı meyânında büyük bir itibara ve teveccüh-i umumîye mazhar bulunuyordu.

(Mahmud Şevket Paşa'nın kişiliği)

Orta boydan daha yüksek bir endama malik olan bu zabit ciddi (ve) esmerü'l-levn vechi, müessir nazarı ve daima aynı halde duran tavır ve hareket-i sâkinânesi ile rüfekâsı meyânında kuvve-i zeka, derece-i sa'y u gayret ve metanet nokta-i nazarından yarış edilemeyeceklerden biri olarak tanınmış idi. Hal ve şânında bir eser-i ihtirâz meşhûd olmakla beraber, herkes onu bir istisna olarak telakki ediyorlardı.

1912 senesi Teşrin-i Evvel'i esnasında sür'at-ı mümkün ile teşkil edilen biçare Şark Ordusu kumandanı olan o zamanki ser-yaverim Abdullah Paşa ile, tab'an ondan büsbütün başka olan ve fakat iktidar hususunda geri kalmayan mütercim Boşnak zabit-lerden Tahir Bey, Mahmud Şevket Bey'in dirâyet-i fevkaladesi ve sa'y u gayret-i metînânesi hakkında nazar-ı dikkatimi celbettiler.

İki muhtelif zat tarafından beyan edilen mütalaanın böyle garip bir tevafuk husule getirmesi şayan-ı dikkat idi. Bu gibi tesadüfler, ancak hakikaten hasâ'il-i şahsiyeye malik bulunanlar hakkında vaki olur. Kendisini bana ihtiyâr-ı zâtîsi ile takdim eden bu muavin için derhal bir hürmet-i mahsûsa hissetmeye başladım. Çünkü, berâ-yı vazife benim kumandam tahtında bulunmuyor idi. Mahmud Şevket Bey, kendisine havale edilen bilmem hangi vazifeden maada, ilaveten benim işlerimi de deruhte eyliyordu.

(Birlikte çalışmaya başlamaları ve çalışma azmi)

İcra ettiğim teşvikât üzerine, erkan-ı harbiye mektebinin ders programı esasından tebdil olunmuş idi. Mezkur program hal-i sâbıkında iken, bir zaman Büyük Frederik tarafından tesis edilen Académie des Nobles'e pek benziyordu. Bu müessese, bir miktar müntehab talebeye âlî bir talim ve terbiye-i umumiye vermek maksadını takip ediyordu. Fünûn-ı askeriye, malumat-ı umumiye karşısında tamamen geride kalıyordu. Bu hale bir nihayet vermek ve mektebi, husulü arzu edilen maksada göre ıslah etmek lazım geliyordu. Erkan-ı harp dersleri, muhakemeli tarih-i harp, ameli fenn-i ta'biye, kale muharebesi, tarih-i fen ve usul-i harbiye, fenn-i esliha ve sair dersler yeniden ithal olundu.

Burada görülecek işler çok idi. İlk dersi, şu'abât-ı muhtelifesiyle beraber bizzat deruhte etmiştim. Diğerleri için yazılması lazım yeni kitapların planlarını da tanzim eylemiştim. Matbua-tın bir kısmında ahîren tekrar mevzu-i bahs edildiği vechile, ne

Mekteb-i Harbiye

kadar hüsn-i niyet ibraz eylesem, bir de zaten kendi işim olmayan ordu-yı Osmanî'nin ıslahı ile meşgul olmaya vakit bulamayacağım tabii idi. Mütercime verilmeden evvel yazılarımı Fransızca'ya tercüme etmeye mecbur olduğumdan, boş saatlarım sayılı idi. Bununla beraber, işler yine ilerliyordu. Ders kitaplarından mürekkep epeyce zengin bir kütüphane vücuda geldi.

Bu esnada, Mahmud Şevket'in ifa-yı vazife hususunda ibraz eylediği sürat beni hayrete ilkâ etti. Birkaç hafta sonra beklediğim işleri o ekseriya hemen birkaç gün zarfında ikmâl etti. Bidâ-yette bu hal bende bir şüphe ve tereddüt hasıl etti. Halbuki, yazılarını bilahare tekrar Almanca'ya tercüme ettirdiğim zaman, yapılan işin temizliğine kanaat-ı kâmile hasıl eyledim.

(Mahmud Şevket ve Alman Savunma bakanı kont Hezeler)

Tavzih-i hal için, bilahare Mahmud Şevket'in sükun, istirahat ve zevk ü safa bilmeyen bir vazife-şinas olduğunu haber aldım. Çalışkanlığa olan meftûniyeti bütün şahsına hakim imiş. Kendisini daha ziyade tanıdıkça, böyle olduğuna daha fazla kesb-i emniyet etmiştim.

Karşımda bulunan adam ifa-yı vazife hususunda sakin olmakla beraber, en şiddetli mutaassıplardan idi. Kendi derecesinde olan bütün adamlar nasılsa, o da, yaptığı işi yükseltmemek gibi büyük bir vasfa malik bulunuyordu. Gördükleri iş onların kalbine o derece yerleşir ki, onun ile meşgul oldukları zaman adeta kendilerinden geçerler. Vazifeye hasr-ı vücut etmek onlara pek tabii görünür, bu hususta hiçbir fevkaladelik bulamazlar.

Mahmud Şevket'in, bu nokta-i nazardan düşünüldüğü takdirde kont Hezeler'e –Almanya'da büyük Harbiye nazırlarından biridir– benzediğini şimdiden söyleyebilirim. İnsana inşirah veren eğlence, zevk ve telzîz-i hayattan içtinap eylediklerinden dolayı, her ikisi arasında câlib-i nazar-ı dikkat bir müşâbehet görülmektedir. Yalnız, takip ettikleri tarz-ı hareket onları yek-diğerinden tefrik ediyordu.

Biri faaliyet-i ameliyeye hasr-ı vücut ettiği halde, diğeri nazariyatla meşgul oluyordu. Maamafih, Mahmud Şevket'te şurası nazar-ı dikkate alınmalıdır ki o zaman ordu-yı Osmanî'de (böyle) bir adamı cezbedecek kadar bir faaliyet-i ameliye kat'iyen mevcut değildi.

Muma-ileyh, kısm-ı ihtisas olarak kendisine fenn-i esliha ve teferruatını intihap eylemiş idi. Bu fen, âmâline en muvafık geleni idi.

Kendisi, hususiyle o zamanki fûnûn nokta-i nazarından muvafık bir cins silahın intihabı ile meşgul oluyordu. İsviçreli profesör Hebler'in imal ettiği beş milimetrelik piyade tüfenginin istediği silah olduğunu zannettiye de, bu tüfenk bilahare revaç bulamadı.

(Yeni silah seçimi komisyonunda)

Mahmud Şevket'in fenn-i esliha hakkındaki malumat-ı mahsûsası, aramızdaki münasebetin kesb-i kuvvet etmesine bâdî

oldu. İkimiz de, Osmanlı piyadesinin tecdid-i teslîhi hakkında bir karar vermek üzere teşekkül eden komisyona aza tayin edildik.

Pek heyecanlı günler, haftalar, aylar geçirmeye başladık. Biz, Mavzer tûfenginin kabulünü iltizam ediyorduk. Saray mehâfilinde de birçok kimseler aynı nokta-i nazarda bulunuyordu. Her bir maddi mesele Abdülhamid zamanında şahsi bir mesele-i kuvvet ve nüfuz şeklini kesbediyordu. Leh ve aleyhte birçok fırkalar teşekkül ediyor ve bu suretle açılan münakaşada, ihrâz-ı kabiliyet için her türlü vesâ'ite tevessül den tevakkî edilmiyordu.

Padişah, esasen Alman silahını kabule karar vermişti. Bu münakaşanın serbestî-i devamına müsaade ediyor, herbir itirazı kabul eder gibi görünüyor, yeni tecrübeler icrasını emrediyor, kendisini diğer bir çare-i tesviye taharrîsiyle meşgul gibi gösteriyor ve bunların akîm kalmasıyla uğraşmayı bize havale ediyor idi.

Abdülhamid, her vakit, bu gibi fırsatlarda bî-terafîlik rolünü oynayarak, mahmîleri arasında açılan mücadele ile gizliden gizliye eğlenmeyi sever idi. Yoksa, kalben verdiği karardan kat'iyen inhiraf etmezdi. Fakat, bu defa haklı idi. Çünkü, teklif edilen Alman modeli, diğerleri arasında şüphesiz en mükemmeli idi. Yalnız Manliher tüfenkleri, Mavzer ile cidden rekabet ediyordu.

Vuku-bulan itirazâta ve mu'terizlerin istimal ettiği vesâ'ite göre, yevmî üç-dört defa Yıldız sarayına gitmek, iki-üç defa akd-i içtima eylemek, bilâ-inkitâ' icra-yı mükâleme ve müzakere etmek lazım geliyordu. Aynı zamanda tecrübe icrası, muhtelif mukayese endâhtları, karar ve rapor i'tâsı gibi muamelat-ı fenniye devam da lazım geliyordu.

Bunun için, hiçbir tesirin sâ'ikiyle yolundan şaşmayan bir adam bulmak icap ediyordu. Bu vazifeyi deruhte eden (de) yine kolağası Mahmud Şevket Bey idi. Muma-ileyh, gündüz hasıl olan neticeleri ekseriya gece cem' ü tanzim ediyordu. Ertesi günü,

o vakte kadar elde edilen neticeler hakkında muayyen bir vesika, binaenaleyh yeni bir vazife programı bulunmuş oluyordu.

Ekseriya, münakaşalardan ve bunların tevhit ettiği bazı heyecanlardan sonra, biz geniş bir nefes alarak avdet ettiğimiz zaman, Mahmud Şevket yanıma gelerek, birkaç saat boş vakti olduğundan, Mekteb-i Harbiye için yapılacak bir iş olup olmadığını sual ederdi.

Böyle olmakla beraber, onun, hiçbir zaman, ekseriya herkes tarafından zannolunduğu veçhile, yalnız zî-hayat, şahsi bir iş makinesi olmadığını o¹ esnada anlamış idim.

Bî-hadd ü hesap müzakerelerden sonra, nihayet Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın taht-ı riyasetinde teşekkül edecek bir komisyon, tüfenk hakkındaki karar-ı kat'iyi i'tâ edecekti.

Bu komisyonun azasının beslediği efkâr, hiç de Almanya lehinde değildi. Rakipler, ellerindeki bilcümle vesâ'ite müracaat etmişlerdi. Harbiye nazırı, bizzat Almanya'nın teklifi aleyhinde idi. Muhalifler ihrâz-ı galibiyet edecek gibi görünüyordular. Biz Almanlar, fikrimiz(e) müracaat edilir edilmez, bütün kuvvetimizle Mavzer tüfengin(in) kabulünü tervice çalışmakta ve sair hususâtta muhterizâne hareket edip mümkün olduğu kadar az münakaşa etmeye karar vermiştik. Ve bunda (da) haklı idik. Yani, neticeye intizar eden sâmi'in ve müşâvirîn-i fenniye kısmını teşkil ediyorduk.

(Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın tutumu)

Matbuat-ı ecnebiye hususiyle Dersaadet'te intişar eden Fransız gazeteleri yanlış havadisler neşrederek, mevzu-i bahs meselesinin, Alman ordusundan çıkarılıp devlet-i Osmaniye'ye sürülmek istenen eski tüfeklerden ibaret olduğunu söylüyorlar idi.

1 "Olmadığını o" ibaresi tefrikada "o olmadığını" şeklindedir. (haz.)

İlk defa söze ibtidâr eden Ali Saib Paşa, evvela bu meseleye dair ifadâtta bulundu. Müşarun-ileyh, bu havadislerin teeyyüt ettiğini söyledikten ve tûfengin tarz-ı imalini tenkit ettikten sonra, acilen kabul edilmemesi hakkında ihtarâtta bulundu; nihayet, tûfenk aleyhinde epeyce şiddetli bir mütalaa beyan etti.

Harbiye nazırının sözlerinde meşhûd olan hiddet ve şiddet anlaşılabilecek ahvalden idi. Çünkü, yeni teslihattan dolayı terrettüp edecek mesuliyet kendisine ait olduğu halde, bu mühim mesele hakkında kendisine kat'ıyyen izahat verilmemiş idi. Hatta, endaht neticeleri bile Yıldız sarayından kendisine tebliğ olunmamış idi.

Matbuat ise, muvakkaten teşekkül eden bir komisyonun az zamanda unutulacağından; halbuki, nezareti esnasında yeni bir silah kabul edilen Harbiye nazırının ismi(nin) herkesin hatırında kalacağından ve silah hakkında beyan edilecek mütalaâtın ona ait olacağından bahsediyordu. Saib Paşa, bu nokta hakkında da şiddetle nazar-ı dikkati celbetti.

Osmanlı-Rus muharebesinde Karadağ'a karşı kumanda eden Ali Saib Paşa, tabii orada büyük bir şân u şeref kazanamamakla beraber, zeki ve hadîdü'l-mizaç olarak tanınmış idi. Müşarun-ileyh, eski Türk âdeti vechile, ihrâz etmekte olduğu mevkie ehemmiyet-i mahsûsa atfeyle ve vazifeye müteallik meselelerde şaka bilmez idi. Müşarun-ileyh, Abdülhamid devrinde dahi, sarayın müessir nüfuzuna karşı bir dereceye kadar serbestîsini muhafaza eylemişti.

(Mahmud Şevket'in konuşma ve itirazı)

Onun için, evvela Harbiye nazırının sözlerine hiçbir kimse itiraza cesaret edemedi. Bir müddet herkes ihtiyâr-ı sükut etti. Nihayet, aza meyânında en genç olan Mahmud Şevket Bey söze başlayarak, sakinâne ve müessir bir tarzda beyan-ı itiraz ey-

Ali Sâib Paşa

ledi. Zekâvet-i fevkaladesi bu hususta kendisine pek ziyade muâvenet etti.

Mahmud Şevket, cümle cümle, Ali Saib Paşa tarafından tekrar edilen haberlerin doğru olmadığını ve matbuat tarafından icra edilen hücumun ne kadar sathi olduğunu isbat ettikten sonra, kısa ve kat'î mukayeseler yapmak suretiyle, rekabet eden diğer eslihayı nakl-i kelam eyledi.

İrad ettiği parlak nutuk, gayr-i kâbil-i itiraz bir mantığı muhteva bulunuyor idi. Nutkun nihayetinde, Mahmud Şevket Bey, düşar-ı tecavüz olan silah fabrikası müdürü ile Mavzer lehinde idare-i kalam etmeye başladı. Sözlerine, “Vallahi doğru söylüyorum” cümle-i kat’iyesiyle nihayet verdi.

Nutkun umum üzerinde icra ettiği tesir azim idi. Bütün nazlar bu genç, o vakte kadar az söz söylemekle tanınmış zabite mün’atif bulunuyordu. Hiçbir kimse, bu kadar şiddetli idare-i kalam edeceğine ve böyle bir cesaret göstereceğine intizar eylemiyordu.

Ali Saib Paşa, Şarklılara mahsus olan bir itidal-i dem ile hid-detini yenebildi. Fakat, cümlemiz, hiçbir kabahatı olmadığı halde, düşar-ı tecavüz olan Mavzer'in tarafını böyle cesûrâne iltizâm eden bu nâtika-perdâzın mevkii(nin) pek ziyade tehlikeli olduğunu zannediyorduk. Böyle bir hal, Türkiye'de o zaman pek çok manayı müfid idi. Bizde ne bugün, ne de evvelce bu gibi ahvale tesadüf olunmamıştır. Mahmud Şevket'in bu cesareti, kendisinin Arabistan'ın meçhul bir köşesine atılmasını ve külliye unutulup gitmesini intâc eyleyebilirdi. Bununla beraber, bu defa, korktuğumuz hal vâki olmadı. Müzakerâta devam edilerek, neticede Alman modeli intihap olundu.

(Mahmud Şevket Bey'in zor görevi)

Mahmud Şevket Paşa ile tesis ettiğim rabita-i dostâne, 1886 senesinin o buhranlı saatında husule gelmişti. Bu rabıtayı, şehadet-i fecî'asına kadar sâdıkâne muhafaza ettim.

Diğer bir vakayı daima heyecanla der-hâtır ederim.

Şiddetli bir rüzgar esnasında sahil-i bahrde endaht talimleri yaptırdık. Rüzgar, hafif mermileri yan tarafa atıyordu. Ahval bu merkezde iken, yalnız bir tüfenk ile bin metrelik bir mesafeden kafi derecede netice-i kat'iyye istihsali mümkün değildi.

Fakat, bir kere padişah öyle emretmişti. Tarafımızdan serdedilecek itirazât Abdülhamid'i yanlış manalar çıkarmaya sevkede bilirdi.

Onun için, mermileri hedefe isabet ettirmek için, yavaş yavaş yan tarafa ve rüzgara karşı çevirmeye başladık. Halbuki, endaht eden adam silahı atarken önünü göremiyordu. Halbuki, her defa(sında) bir işaret vermek lazım geliyordu. Daima olduğu gibi, en müşkil vazife Mahmud Şevket Bey'e terettüp etmiş idi. Muma-ileyh, hedefte kontrol vazifesini ifa ediyordu. Arkadaşları, şaka tarzında kendisine, işaret vermek için hedefin başında durmasını söylediler. Mahmud Şevket;

“Peki, fakat yalnız mösyö Mavzer endaht etmeli, siz değil!” dedi.

Biz ve bizzat Mavzer itiraz etmemiş olsa idik, gidip hakikaten va'dini ifa eyleyecekti.

(Almanya görevi ve geçirdiği hastalık)

Bir müddet sonra, Mahmud Şevket, tüfenkleri Türkiye'ye getirmek için teşekkül eden komisyon ile Almanya'ya azîmet etti. Birkaç sene sonra, mezkur komisyonun riyâsetine tayin edildi ve bu memuriyette, hükümetinin menâfi'ini bir sa'y-i mütemadi ile müdafaa etti.

Fenn-i esliha hususunda orada iktisap eylediği esaslı ihtisas tüfenk imalatı ustası olan Mavzer'i, Mahmud Şevket'i fen nokta-i nazarından da büyük bir iktidara malik askerlerden ma'dûd olarak tanımaya mecbur etti.

Yorulmak bilmeyen Mahmud Şevket, Almanya'da dahi tetebbu'ât-ı fenniyesine devam etti. Fakat, ciddi bir sinir hastalığı, kendisini bütün bir sene bi'l-mecburiye hal-i atâlette bıraktı. Bu atâlet kendisine herşeyden ziyade güç geliyordu.

(Türkiye'ye dönüşü ve yeni görevi)

Vatanına avdet ettiği zaman, tekrar Tophane-i Âmire'deki ilmî ve fennî komisyona dahil oldu. Herkes, kendisinin hizmet-i askeriyenin amelî ciheti için yaratılmamış olduğunu zannediyordu. Mahmud Şevket ise halinden memnun görünüyordu. Ehemmiyetsiz nazariyatçı rolü tab'ına pek muvafık geliyordu. Nazariyat kısmında çalışabilmesi ve sabahtan akşama kadar meşgul olması onun için kafi idi.

(Mahmud Şevket Bey ve güçlü şahsiyeti)

Mahmud Şevket, hiçbir zaman kendisini göstermeye teşebbüs etmemiştir. Berâ-yı vazife kendileri ile münasebâta bulunduğu zâbitân meyânında terfii hakkında teşebbüsâtta bulunmam için bana müracaat etmeyen yegane zabıt o idi. Sâ'ir heveslerden olduğu gibi, kendisi harîs-i şân u şeref olmaktan da azade idi. Onun bildiği şân ve şeref ifa-yı vazife idi.

Mahmud Şevket, askerliğinin ihtiva ettiği daire-i mahdûdeden çıkacağını, hatta meslek-i siyasiyi ihtiyâr edeceğini o senelerde şüphesiz kat'iyen hatırına getirmemiştir.

En şerefli mevkii ihrâz ettiği zaman bile, kendisi, akraba ve ahibbâsını kayırmaya tenezzül etmemiştir. Umûr-ı beytiyesini idare eden biraderi, bugün dahi, orduda sade bir yüzbaşidan başka birşey değildir.

Mahmud Şevket el-Hacı Tâlib, Bağdad'ın eski, asil ve fakat zengin olmayan Arap ailelerinden birine mensuptur. Her ne oldu ise hepsini şahsına medyûndur. Tâli'i yâver olup da "müstahlis-ı vatan" ünvanını ihrâz etse idi, bundan dolayı yine kendisine medyûn-ı şükran olurdu.

Vatanını bir defa inhizam ve mahv u harap olmak tehlikesinden kurtaran o değil mi idi?

Mahmud Şevket Paşa, Fransızca ve Almanca tekellüm eder ve bizim tarz-ı tefekkürümüz ile tamamen kesb-i ünsiyet edebilirdi. Bundan dolayı pek mükemmel tercüme edebilirdi. Türkçe olarak yazdığı yazıları tekrar Almanca'ya tercüme edildiği zaman aslına harfiyyen tevâfuk ederdi. Onun ile hakikaten ve makul bir surette müştereken çalışmak kabil idi. Mahmud Şevket az soran ve fakat daima anlayan adamlardan idi.

(Abdülhamid döneminde...)

Mahmud Şevket Paşa da o zaman Dersaadet'in gerek Avrupa ve gerek Türk ve Arap mehâfilinde tanılıyor ve takdir ediliyordu. Merhum, şehâdetine kadar yalnız fakir olarak kalmayıp zahîrî sebepler, sathî delâ'il ibrâzı ve müdâhane ve dahi kendisinde hiçbir tesir hasıl etmezdi.

Kendisine bu kadar ehemmiyet vermemesi, Abdülhamid ve mehâfilinin şüphe ve tereddüdünü uyandırmadı. Hafiye usulünün şiddetle hüküm-fermâ olduğu zamanlarda, bu namuslu adama zarar îkâ'ına cesaret edilemedi.

Herkes Mahmud Şevket'in harîs-i şan u şeref olmadığını ve işi gücü ile meşgul bulunduğunu bildiğinden başka yollardan gitmeyeceğini biliyordu. Haiz olduğu evsaf-ı güzîdeye rağmen Mahmud Şevket, o zaman en müşkil olan bir mahareti ibrâz eyledi ve kendisini tehlikesiz olarak tanıştırdı.

İkinci kısım

(Hicaz'dan Kosova valiliğine...)

Bir taraftan garip tabiatlı hükümdarının, diğer taraftan, aynı zamanda gerek haric(d)e ve gerek dahildeki âlem-i medeniyetin emniyet ve itimadını kazanmak suretiyle ihrâz ettiği iki katlı muvaffakiyet, kendisini, hiçbir zaman arzu etmediği meslek-i siyasîye –arzusu hilafına olarak– sevkeylemiş idi.

Mürştek Mukarrerâtı'nı müteakip Makedonya'da, daimi bir menba-ı isyan olan bu memlekette beynelmilel bir murâkabe tahatında ıslahata ibtidâr olunduğu zaman, hiss-i adaletleri ve efkâr-ı insaniyet-kâraneleri musaddak olan ve Avrupa'da dahi o suretle tanınmış bulunan adamlar aranmaya başlandı. Mahmud Şevket'in zamanı yaklaşmış idi.

Müşarun-ileyh, o vakitler, terfi ede ede livâ rütbesini ihraz etmiş ve pek sevdiği fennî tecrübe komisyonundan alınarak, inşa edilen telgraf hatlarına nezaret eylemek üzere Hicaz'a gönderilmiş idi ki, 1906 senesinde, hiç intizar edilmediği bir zamanda, Hüseyin Hilmi Paşa'nın nim-müstakil müfettiş-i umumiliği tahtında Kosova valiliğine tayin olundu.

Aynı zamanda, kendisi, o esnada ellibir yaşında bulunuyor-

du, ferikliğe terfi edilmiş idi. Türkiye'deki ahval nazar-ı dikkate alınacak olursa, bu terfi oldukça yavaş vukua gelmiş idi. Birçok saray mahmîleri kendisini çoktan geçmişlerdi.

Böyle olduğu halde, Mahmud Şevket, ağzından hiçbir zaman bir şikayet kelimesi çıkarmamış ve kendisinin de, rüfekâsı gibi aynı derecede bulundurulmasını talep etmek için hiçbir teşebbüs-te bulunmamış idi.

Islahat zamanı geldiği ve umûmen, hatta diyebiliriz ki, beynelmilel emniyet ve itimada mazhar olan zevat-ı nâdire arandı-ğı vakit, onu bulmayı bilmişler idi.

En ziyade, asi Arnavutların sözü geçen ve en karışık yer olan vilayet, onun zekâvet-i fevkaladesine havale olunmuş idi.

(Golç'la ilişkilerinin kesilmesi)

Aramızdaki münasebât-ı şahsiye o esnada tamamen münkati' olmuştu.

Müfid birşeyi muhtevi olmayan çok mektup yazılmasına, Mahmud Şevket de benim gibi taraftar değildi. Yekdiğerimizin kıymetini takdirde devam etmek için, böyle bir vasıta i rabıtaya zaten muhtaç değildik.

1895 senesi Kanun-ı Evvel'inde, Mahmud Şevket'in, Mavzer fabrikasının bulunduğu Nekar nehri kenarında kâ'in Oberndorf'tan avdet ettiği esnada, Türkiye'yi büyük bir ye's içinde terketmiştim. Tayin olduğumuz yeni memuriyetler, gerek onu ve gerek beni pek ziyade meşgul ediyordu. Ondan dolayı, te'yîd-i muhâdenet için fazla vakit bulamıyorduk.

Onüç sene devam eden bir ayrılığı müteakip Abdülhamid'in bir daveti üzerine Dersaadet'i, 1908 senesi ilkbaharında yeniden, ilk defa olarak ziyaret ettiğim zaman dahi, Mahmud Şevket Paşa'yı görmemiş idim. İdare-i müstebidenin son günleri idi. Hari-

Deutsche Rundschau

Herausgegeben

von

Julius Rodenberg

Band CLVII

(Oktober — November — Dezember 1913)

Berlin

Verlag von Gebrüder Paetel

(Dr. Georg Paetel)

Amsterdam, A. Dupont. Neuenhoff & Co. — Alben, Gieseleroudakis & Barth. — Barcelona, Libreria nacional y extranjera. — Basel, Basler Buchhandlung Ad. Geering. Georg & Co. — Boston, Eastor & Co. — Budapest, Gröss Hofbuch. Friedr. Willand Nachfolger. — Buenos-Aires, J. Peuser. van Woerden & Cia. — Buzarest, Socet & Co. — Chicago, A. Kroch & Co. — Cincinatti, The A. C. Wilde Co. — Dorpat, J. O. Krüger. — Genf, Georg & Co. — Johannesburg (Süd-Afrika), Herrmann Michaelis. Postfach Nr. 2661. — Kairo, F. Diemer Nachf. — Kapstadt, Herrmann Michaelis. — Konstantinopel, Otto Reil. — Kopenhagen, A. F. Boelt & Sohn. Lehmann & Stage. E. A. Reibel. — Kristiania, Cammermeyers Boghandel. — Liverpool, Charles Scholl. London, Dulau & Co. D. Stutt. Siegle & Co. R. Paul, Trench, Trilbner & Co. Williams & Morgare. — Luzern, Freu & Eberle. Käber & Co. — Lyon, S. Georg. — Madrid, Libreria nacional y extranjera. — Malsand, A. Hoepli. — Moskau, J. Deubner. Industrie- und Handelsgesellschaft M. D. Wolff. Alexander Lang. Zittthoffsche Buchh. — Neapel, Deilen & Kocholl. F. Fuchshelms Nachf. (Emil Drass). — New-York, The International News Company. C. E. Stechert & Co. E. Steiger & Co. W. Weismann & Co. — Odessa, Emil Verndts Buchh. — Paris, W. Fischbacher. Haar & Steinert. H. Le Soudier. F. Vieweg. — Petersburg, Industrie- und Handelsgesellschaft M. D. Wolff. A. Isler. K. L. Rider. — Philadelphia, Schaefer & Koradi. — Porto-Alegre, Krabe & Cia. — Reval, Krüge & Ströhm. Feod. Wassermann. — Riga, E. Brubns. J. Deubner. Gond & Polleinsty. H. Krummels Buchh. W. Kellin & Co. — Roum, Coesher & Co. Hofbuch. — Rotterdam, W. J. van Nengel. H. A. Kramers & Sohn. — Schanghai, Max Köhler & Co. — Stockholm, E. E. Frichsche Hofbuch. — Valparaiso, E. F. Niemeyer. — Warschau, E. Wende & Co. — Wien, Bedtsche Hofbuch. A. Bölder. Wlb. Traumnüller & Sohn. Wlb. Fried. Gerold & Comp. Manzschke f. f. Hof. u. Univ.-Buchh. Moritz Perles. Zeitungsbureau S. Goldschmidt. — Yokohama, Max Köhler & Co. Windler & Co. — Zürich, Adolf Würdte. E. M. Ebel. Reiter & Erbat. Rascher & Cie. Schultheß & Co. J. Epeidel.

Golç Paşa'nın hatıralarının yayımlandığı
Deutsche Rundschau mecmuasının kapağı

cen payitaht hayatında pek az tebeddülât husule gelmiş idi. Bütün büyük şehirler gibi o da, müşkilatı ve münakalât-ı umumiyesi nokta-i nazarından, diğerleri kadar seri ve câlib-i nazar-ı dikkat olmamakla beraber, epeyce ilerliyordu.

(Yaklaşan önemli olaylar)

Zuhuru pek karîb olan hâdisât-ı mühimme hiçbir kimsenin hatırına gelmiyordu. Eski umûr-ı inzibatiye usulü bir kat daha kesb-i şiddet etmiş, muamelât-ı umumiyenin saray-ı padişâhîde temerküzü iyiden iyiye terakki etmişti. Eski dostlarımın birçoğu, bu halin müddet-i medîde devam edemeyeceğini bana te'min ediyorlardı. Halbuki, ben aynı sözleri bundan yirmi beş sene evvel işittiğim halde, aynı hal olduğu gibi devam eylemişti.

Makedonya'daki galeyana dair ilk haberler payitahta aksetmeye başlamış idi; fakat, pek mahrem olan mehâfilde mevzu-i bahs ediliyordu. Yalnız bir kişi, ailesi müddet-i medîde Şark'ta i-kamet eden, payitahtın en muteber tüccarından müteveffa Vil-yam Vitol, o zaman;

“Yakın bir hadise karşısında bulunduğumuza hiç şüphe yoktur; memleketi tanıyan bütün dostlar bu fikirde müttehiddirler. Fakat, bu hadisenin hariçten mi, yoksa dahilden mi geleceği meselesinde fikirler birbirinden ayrılmaktadır” demişti.

O vakit, Mahmud Şevket Paşa'nın ismi hiçbir yerde geçmiyordu. O, müşkil vazifesini sâkitâne ve fakat kemal-i muvaffakiyetle ifa ediyordu. Daima isyan eden, rahat ve huzur vermeyen Arnavutları o, taht-ı intizama almak gibi bir maharet göstermiş idi. Halbuki, bu adamın, on ay sonra memlekette en birinci rolü ifa edeceğini o esnada kalkıp biri iddia eylemiş olsa idi, şüphesiz kimse kendisine havale i sem'-i itibar etmeyecekti.

Böyle olmakla beraber, hiç ümit edilmeyen şey vukua geldi.

Ehemmiyeti lüzumundan fazla takdir edilen, 1908 senesindeki Reval hükümdarân mülakatının bütün memleket dahilinde tevlîd ettiği endişe-i vatanperverane, Makedonya'da ittihaz edilen vakitsiz tedâbîr-i şedîde ve efkâr-ı umumiyede hasıl olan galeyan, intizar olunduğundan daha az bir zaman zarfında, 23 Temmuz 1908 inkılab-ı kebîrini zuhura getirdi.

Herkesin birçok zamandan beri gayr-i mümkün olarak telakki ettiği mucize vuku-buluvererek, herkesi hayrete ilkâ etti. Tarih-i cedidde görülen en kuvvetli idare-i müstebide, birkaç gün zarfında, ifrat derecede bir idare-i meşrûta halini kesbetti. Ve bu ani tebeddül, ciddi tezelzülâta sebebiyet vermeden hasıl olabildi. Abdülhamid, emr-i vâkî'i kabul ve bütün hareketin mehd-i zuhuru olan Selanik'te Genç Türk Cemiyeti'ne kendisini fahrî reis tayin etti!

Devlet-i Osmaniye'nin bilcümle aksâmında ve hususiyle, payitaht ile Avrupa-yı Osmânî'nin büyük şehirlerinde ızhar edilen azîm sürûr u şâdumânîye, işde alakadar olanların cümlesi bilâ-kayd u şart kapılıp gitmediler. Fikri son derece münevver olduğu halde ve millet ve memleketi için serbestî-i hareketin eşedd-i lüzumunu takdir etmekle beraber, Mahmud Şevket, devr-i cedîde bilâ-şekk ü şüphe atılmayan ihatalı zevat meyânında bulunuyordu.

(Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektubu)

Genç Türk taraftarlarının icra ettikleri galibiyeti müteakip, müşarun-ileyh, 27 Temmuz'da Üsküp'ten bana bir mektup yazdı. Bu mektubu, yalnız kendisinin zeka ve dirâyetini isbat etmek için değil, onda inkılab-ı devlete ne gibi âmâl-i nezîhe ile ibtidâr olunduğu da gösterildiğinden dolayı buraya dercediyorum:

Size karşı büyük bir hiss-i hürmet perverde eyleyen talebenizin, eski Türk hükümetini idare-i müstebide-i meş'ûmeyi terk

ve meşrutiyeti kabule mecbur ettiklerini zat-ı âlînize tebliğ ile kesb-i şeref eylerim.

Osmanlı milletinin meşrutiyet ile idare olunacak kadar henüz kemale ermediğini tasdik eylerim.

Fakat, Türkiye ahvaline vâkıf olan bir kimse, saray hükümetinin istimal ettiği desâyis ve veliahd ile bilcümle Osmanlı azayı hanedanının tamamen mahbus bir halde bulundurulmalarından dolayı, bir gün ihraz edecekleri mevki-i âlî için lazım olan talim ve terbiyeyi iktisab edemedikleri nazar-ı dikkate alınacak olursa, her iki usul-i hükümeti yekdiğerleriyle mukayese edip meşrutiyetin her hal(ükar)da idare-i müstebideden daha ziyade vatani tahlis etmeye kabiliyeti olduğunu tasdik edeceğine şüphe yoktur. Talebenizin icraatı bu sebepten şayan-ı takdirdir.

İhtimal ki, ordunun bir hareket-i siyasiyeye iştirakini bazı kim-seler hüsn-i suretle telakki etmeyeceklerdir. Bu doğru olabilir. Fakat, harekete süratle bir neticeyi kat'iyeye vermek, alakadar düvel-i ecnebiyenin müdahale-i muhtemelesine mani olmak ve Türkiye'yi bir taksim tehlikesinden kurtarmak için, biçare, muhakkar millet yalnız çok iş göremezdi. Onun için, ordunun ön-ayak olması mutlaka lazım geliyordu.

Kosova vali-i umumisi olduğum için, doğrudan doğruya harekete iştirak etmedim. Fakat, icra-yı harekete müsade ettim. Onun için, üç ay devam eden heyecanlı zamanlarda, malum olduğu vechile, bütün ahalinin müsellağ olduğu vilayetimde bir vak'a-i cinaiye bile zuhur etmedi.

Açılan mücâhede-i azîmeye, Üsküb'ün şimal-i garbîsinde ve şehirden elli kilometre bu'd-ı mesafede kâ'in Firzovik'te içtima eden 6.000 Arnavut'un keşîde ettiği telgraf-name, karar-ı kat'iyi i'tâ eyledi. Arnavutlar, bu telgraf-namede, sadâkat ve ubûdiyetlerinden emin olmasını padişaha te'min eyleyerek, meşrutiyet ilan edilmeyecek olursa, kendilerine iltihak edecek elli bin Arnavut ile İstanbul üzerine yürüyeceklerini bildirdiler. Bundan sonra cereyan eden ahvale dair gazetelerden malumat almışsınızdır.

Bu kadar izahat i'tâ eyledikten sonra, size mektubumun maksadını bildireyim:

Osmanlı zabitleri, hususiyle Üçüncü Kolordu'dakiler, bugün Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin azasındandırlar. Böyle olmak lazım geliyordu. Zira, yukarıda da bahsettiğim vechile, meşrutiyet, başka türlü cebren istihsal olunamazdı. Fakat, madem ki artık maksat hasıl olmuştu(r), ordudaki itaat-ı askeriye-i ihlal etmemek için, zâbitân bundan böyle siyaset ile iş-tigal etmemelidir.

Bununla beraber, yine müteyakkızâne hareketten geri durmalındırlar. Çünkü, vücuda getirdikleri eserin idare-i sâbika tarafından tekrar mahv u harap edilmesi bugün ba'îdü'l- ihtimal değildir.

(Subayların siyasetle ilgilenmemelerine ilişkin makale)

Mahmud Şevket'in bahsettiği maksat, siyâsiyât ile iş-tigal etmemeleri için hey'et-i zabitâna icra-yı tesir etmemi rica etmesi idi. Hemen aynı günde kendisine yazdığım cevapta, bu arzusunun yerine getireceğimi söyledim. Çünkü, ben de tamamıyla aynı fikirde bulunuyordum. Va'dimi yerine getirmek için, bu meseleye dair makale yazdım.

Berlin'deki Osmanlı sefiri ile kısa bir müzakereden sonra, mezkur makale, Şark'ta en ziyade münteşir ve muteber olan *No-ye Fraye Prese* gazetesinde neşredildi.

Malum olduğu vechile, makalede, hey'et-i zabitânın vaziyeti(nin) bizde olduğundan büsbütün başka bir mahiyeti haiz bulunduğuş, çünkü zabitânın adeden devlet-i Osmaniye dahilinde yegane bir efkar-ı münevvere ashâbı tabakası teşkil ettiği ve memlekette bir hareket-i fikriye ve siyasiye(nin) ancak onlar tarafından zuhura getirilebileceği² mevzu-i bahs edilmişti.

2 Aslında "getirilebileceğini" şeklindedir. (haz.)

Erinnerungen an Mahmud Schewket Paşa.

Von

Generalfeldmarschall Freiherrn v. d. Golz.

I.

Als ich im Jahre 1883 auf Vorschlag des zum Reformator der türkischen Armee nach Konstantinopel berufenen Generals Rähler vom Sultan Abdul Hamid II. zum General-Inspekteur der türkischen Militärschulen ernannt wurde, lernte ich unter den mir behilflichen Offizieren auch den jungen Vize-major Mahmud Schewket Bey kennen. Er kam aus Kreta, wo er einer der Divisionen, die für die damals beabsichtigte, später aber aufgegebene gemeinschaftliche englisch-türkische Besetzung Ägyptens bestimmt war, als Generalstabsoffizier angehört hatte. Die kurzen, treffenden Angaben, die er mir auf Befragen über die dortige Lage gab, fesselten mich schnell. Unter seinen Kameraden erfreute er sich hohen Ansehens und allgemeiner Sympathie. Der mehr als mittelgroße, schlanke Offizier, mit dem ernstesten, gebräunten Antlitz, durchdringendem Blick und seinem stets gleichen ruhigen Wesen, galt unter ihnen als einer derjenigen, mit denen man an Verstandesschärfe, Arbeitskraft und Ausdauer nicht Schritt halten könne. Er galt bei jedemmann als eine Ausnahme, so zurückhaltend auch sein Auftreten war. Auf seine ungewöhnliche Begabung und seinen eisernen Fleiß machte mich mein

Golç Paşa'nın *Deutsche Rundschau* mecmuasında yayımlanan hatıralarının birinci bölümü

Makalemde, bütün hareketin, memleketin te'mîn-i bekâsı için ne kadar müfid olduğunu ve nihayette Abdülhamid'in de bunu tasdik ettiğini tasrih eylemiştim. Hakikaten, Genç Türk rü'esâsının en ileri gelenleri, o zaman, padişahın hal'ini hiç hatırlarına getirmemişlerdi. Hükümdarın haiz olduğu siyasi ve diplomasi (diplomatik) iktidar-ı fevkaladesi cümlesi tarafından takdir ediliyordu. Padişahın bu evsaf-ı mühimmesinden memleketi müstefid kılmaya hepsi karar vermişlerdi.

Saha-i siyasette hiçbir vukuf ve tecrübeye malik olmadıklarından emin bulunduklarından, bu kararlarını bir kat daha tasvip ediyorlardı. O zaman Genç Türk âleminin reisi olmak üzere şöhret bulan ve bilahare ilk Meclis-i Mebusan'a reis intihap edi-

len Ahmed Rıza Bey dahi bu bapta teminat vermişti. 31 Mart Hâdisesi olmasa idi, tebeddül-i saltanat da vukua gelmezdi. Tabiidir ki, ahvalin aldığı şekil karşısında böyle bir tezelzül her hal(ükar)da zuhur edecekti.

Makalemde, ba'dehû her türlü hareket-ı siyasiyeden içtinap olunmasını ve fevkalade sa'y u gayrete muhtaç olan mesâ'il-i askeriyeye hasr-ı vücut edilmesini ihtar eylemiş idim.

(Mahmud Şevket Paşa'nın üçlü ittifak ve birleşik bir devlet kurulması temennisi)

Mahmud Şevket, mektubuna ateşli ve ümitli sözler ile nihayet veriyor:

Yalnız Osmanlı ordusu değil, bütün millet-i Osmaniye bugün şübbânın eline mevdû'dur. Her ikisi de yakın zamanda cihana kuvvetlerini göstereceklerdir. Ümit olunur ki, müstakbel ittifak-ı müselles Almanya-Avusturya-devlet-i Osmaniye ittifakı olsun; fakat, şimdilik bundan bahsetmek caiz değildir!..

Hakikat-i halde, böyle bir mütalaada bulunmak, cereyan-ı hâdisâtı atlayıp geçmek demektir. Bildiğime göre, böyle bir ittifaka dair hiçbir zaman müzakere cereyan etmemiştir.³ Fakat

3 Bundan bir zaman mukaddem matbuatta intişâr eden ve ahiren yeniden tekrar edilen bir haberde, benim, prens Bülov ve imparator hazretleri ile saatlarca icra-yı müzakere ettiğim ve devlet-i Osmaniye'nin derece-i kuvvetini onlara yanlış olarak gösterdiğim söylenmiş idi. Bunlar, hiçbir asıl ve esasa müstenit bulunmayan masallardan ibarettir. Almanya'da umûr-ı devletin saat gibi doğru işleyecek derecede muntazam esaslara istinâden tesviye edildiğini –velev mümkün mertebelenler için, bu haberi tekdize bile lüzum hissedilmez. Onun için, ben de sarf-ı nazar ettim. Tarihî masallardan lezzet duyan insanlara tavzih-i hakikatın nüfuz etmediği bittecrübe sabit olmuştur. Buna rağmen

–Mahmud Şevket Paşa gibi– ciddi ve muhterizâne düşünen bir adamın bile sürûr ve şevk-i umumi esnasında hissiyat-ı vatan-perverânesinin ilcaâtına kapılması ve istikbale ait güzel bir rüyaya dalması muaheze edilemez.

Mahmud Şevket Paşa'dan bilahare işittiğim sözlerden dahi, merhumun yeniden teşekkül edecek devlet-i Osmaniye'nin de iltihâkıyla Vüstâ Avrupa'da büyük, müttehit bir hey'et-i düveliye tesisini tasavvur eylediği neticesini istihraç ettim. Menâfi'-i siyasiye ve iktisadiye, bu hey'et-i düveliyenin azasını yekdiğerine yakînen rabtediyordu. Bu fikir, Alman gümrük ittihadını vücuda getiren büyük erbab-ı iktisadımızdan Fridric (Friedrich) List'in asr-ı ahîrin nısf-ı evvelinde vatandaşlarına tavsiye ettiği fikre müşâbih idi.

men, fırsat düştüğü için, Şark'taki hâdisât-ı siyasiye için benim fikrime müracaat edilmediğini burada naklediyorum. Bu sebepten dolayı, istesem dahi hiçbir kimseyi yanlış yola sevkedemeyeceğim tabiidir.

Üçüncü kısım

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi

(Mahmud Şevket Paşa'nın ikinci mektubu)

Ani tebeddülünden dolayı, mesâ'il-i mevcûdenin maruz kaldığı tehlikenin ehemmiyetini takdirden Mahmud Şevket bir an hâlî kalmamış idi. Müşarun-ileyh 18 Ağustos'ta yazdığı bir mektupta, yazdığım makaleden dolayı bana şu suretle beyan-ı teşekkür ediyordu:

Makaleyi bütün Türk gazeteleri neşretti. Hey'et-i zâbitân arasında –hiç olmazsa burada– icra ettiği tesir azîmdir. Bu tesiri tamamlamak için makaleyi risale şeklinde tab' ve zâbitâna mec-cânen tevzi ettireceğiz. Akıl ve mantık dairesinde düşünen bütün vatanperverler, bu makalenin neşrinden dolayı zat-ı âlîlerine medyûn-ı şükrandırlar. Kıymettar namınız bütün mehâfilde takdirlerle yâdolunmaktadır.

Ba'dehû, ahval-i umumiyye nakl-i kelam ederek diyor ki:

Şimdi Makedonya'da sükunet-i tâmme hüküm-fermâ olmaktadır. Zâbitânın da kesb-i sükunet edip yalnız vazifeleri ile meşgul olacaklarını zannediyorum. Fakat, İstanbul ahvali hoşuma gitmiyor; herbir nazır, iş gördüğünü efkar-ı umumiyye gös-

termek istediğinden, orada birdenbire birçok memurun işten çıkarılması ile işe ibtidâr olundu. Benim fikrime kalırsa bu pek tehlikelidir. Vilâyâtta memurlarımız fazla değildir. Halbuki, kıtaâtta, malum olduğu (üzere), birçok ihtiyar, zayıf, işe yaramayan kumandanlar ve zabitler vardır.

Gayr-i kanuni olarak tayin edilen zamm-ı maaşların i'tâ edil-memesi için Harbiye Nezareti tarafından verilen emir doğru i-di. Bu emir derhal mevki-i icraya vaz' olundu. Fakat, diğer bir emirde, işe yaramayan kumandanların ve zabitlerin esâmîsini mübeyyin derhal bir liste tanziminden bahsediliyor. Böyle bir muamele –hususiyile bu zamanda– doğru olamayacağından, buradan itiraz edildi ve tedricen mevki-i icraya vaz'ı teklif o-lundu. İstanbul, böyle birçok hatalar irtikap ve bu suretle iti-bar ve nüfuzunu haleldar ediyor. Orada ıslahat-ı esasiye taraf-tarlığı hüküm-fermâ olmaktadır. Bu hal pek tehlikelidir.

(İşi az, parası çok memuriyetlerin kaldırılması)

Filhakika, padişahın nasbı ile, yahut eser-i tesadüf olarak ih-das edilen işi az, parası çok memuriyetlerin lağvı şayan-ı takdir idi. Bu memuriyetler varidat-ı hükümeti nazar-ı dikkate alma-dan tesis edildiğinden, usul-i maliyenin tanzimini gayr-i kâbil bir hale getiriyordu. Bundan başka, onlar, sû-i ahlaka sebebiyet veren müstekreh hafıyye umûru ile ihdas edilmiştir. Hafıyyelik artık herkese elverişli bir sanat halini aldığından, ondan müte-essir olmayanlardan ['olanlardan' olmalıdır (haz.)] maada hiçbir kimse adem-i memnuniyet ızhar etmiyordu.

Halbuki, bir alay memurun birden ihraç edilmesi, bilcümle mehâfilde galeyana husule getirmiştir. Her ne kadar, bütün de-vâ'ir-i hükümet bî-lüzum ve işsiz güçsüz memurlar ile dolu ise de, kendilerine vazife gösterilmesinden ve sarayın birçok kim-seleri zîr-i himayeye almasından dolayı, ihtiyarların çekilip yer-lerine gençlerin gelememesinden, bu memurlar mesul tutula-mazdı. Bir anda, ekserisi henüz genç olan birçok kimse, ne ha-

ta yaptıklarını bilmeden mesleklerinden, varidatlarından, ümid-i istikballerinden mahrum kalıverdiler.

Hükümetin maksadı doğru idi. Ve varidat ile masârif arasında bir muvazene bulmak arzu ediliyordu. Halbuki, senelerden, hatta asırlardan beri kök salmış olan bir sû-i idarenin bir (v)uruşta izâle olunamayacağı unutuluyordu. O zaman İttihad ve Terakki Cemiyeti'nde muhtelif efkâr ve tabâyî'a malik hayalperestler ve bir tarîk veya usul-i mahsûsa takip edenler vardı. Bunlar, hüsn-i niyetlerini ne kadar fazla ibraz etseler, o kadar meş'um neticeler husule getiriyorlardı. Bir şair;

Efkâr birbiri ile kolay imtizâc
Ederse de, eşya, bir hacim dahilinde
Şiddetle yekdiğerine çarpar

demiştir.

Bu kaideyi Genç Türkler unutmuşlardı.

(Ülkenin muhtaç olduğu şey: Sükunet!..)

İçinde bulunduğu kâbusu bertaraf etmek için o esnada memleketin muhtaç olduğu şey sükûnet idi. İhatalı düşünen zevat bunu tamamen takdir ediyorlardı. Avusturya'nın Selanik ceneral konsolosu, Bulgaristan'ın ilan-ı istiklâl etmesi üzerine, bu hadise hakkında Mahmud Şevket Paşa'nın fikrini sorduğu zaman, te'ennî ile verilen şu cevabı almıştı:

“Her ne kadar maddeten birşey kaybetmedikse de, Bulgaristan elimizden gitti. Devlet-i mezkûre, kendisine karşı ibrâz ettiğimiz itimattan, dostluktan ve hayır-hahlıktan oldu. Çünkü böyle bir zamanda tuttuğumuz işi ihlal eden, tarafımızdan artık dost olarak telakki olunamaz.”

Hüseyin Hilmi Paşa

Hatta, iki gün sonra, Avusturya tarafından Bosna'nın ilhakı ilan olunduğu ve efkâr-ı harb-cûyâne hüküm-fermâ olduğu zaman dahi, Mahmud Şevket, sükunet ve metanetini muhafaza ederek idame-i sulh hakkında muvaffakiyetle ihtarâta bulundu.

(Görev değişikliği)

Müşarun-ileyh, bu esnada tebdil-i memuriyet etmişti. Hüseyin Hilmi Paşa, sırf Genç Türkler'den mürekkep ilk kabineye sadrazam olduğundan Mahmud Şevket vekâleten müfettiş-i umumiğe ve aynı zamanda Üçüncü Kolordu kumandanlığına tayin edilmişti. Bu tebeddül, kendisinin Üsküb'den İttihad ve Terakki

Cemiyeti'nin merkezi(nin) bulunduğu Selanik'e naklini intâc eylemiş idi. Mahmud Şevket burada Cemiyet ile yakînen temasta bulunmaya başladı.

Sonlarında, Abdülhamid gibi en muktedir bir mümessile malik bulunan Şark devlet-i müstebidesini bir anda Avrupa-kârî bir devlet-i meşrûta kalbetmek için icra edilen teşebbüs, malum olduğu vechile, payitahtta büyük bir isyan-ı askerî zuhura getirmiş ve Genç Türk hükûmeti, bu ani hücum karşısında kararsızlıktan dolayı mağlup olmuştu.

(Mahmud Şevket Paşa'nın Almanca eseri)

Bundan sonra, Mahmud Şevket Paşa'nın, 1912 senesinde sukûtunu müteakip ricam üzerine boş günlerinde *Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* (*Kurze Sefchichte Meine Salonikier Tage*) levhası tahtında, Almanca olarak yazdığı eseri takip edeceğim.

Bu *Tarihçe*, gerek hadisât-ı umumiye hakkında beyan-ı mütalaa etmek ve gerek müşarun-ileyhin tavr u hareket-i şahsiyesini anlamak için bir ehemmiyet-i fevkaladeyi haizdir. Ancak, Mahmud Şevket Paşa'nın o zaman maruz bulunduğu ahval hakkında yakînen malumatı olan, bu asil ve meşhur recül-i siyasinin tarz-ı muamelesini layıkı vechile takdir edebilir.

Bu *Tarihçe*, bir de, Şark ahvaline adem-i vukuftan dolayı hasıl olan ve Mahmud Şevket Paşa'yı adi bir ihtilalci olarak göstermek isteyen, padişahına ihanet ettiği için müşarun-ileyhi tahati'e eden yanlış suret-i telakkiyi ehemmiyetten ârî kılmaktadır. Şark'ta sadık bir adam varsa, o da Mahmud Şevket Paşa idi.

(Askerî isyan/31 Mart olayı)

Padişahın sarayında muhafızlık vazifesini ifa eden iki Arnavut taburunun lağvı, İstanbul hâdisâtına bir mukaddime teşkil

eylemişti. Silahları alınmış olduğu halde, her iki tabur, isyan-ı askerîden biraz evvel muvâsalat etti. Onlarla beraber, yekdiğerine zıt iki emir de vârid oldu.

Emirlerden birini, reisleri Tahir Paşa Abdülhamid tarafından verilmiş gibi göstererek şifâhen tebliğ etmişti. Mezkur emir, Arnavutların memleketlerine sevkedilmelerini nâtık bulunuyordu.

İkinci emir ise, suret-i resmîyede Harbiye Nezareti tarafından vârid olup, Arnavutların berâ-yı tecziye Makedonya taburlarına taksimlerini bildiriyordu. Bu ikinci emre tebe'an hareket edildi.

Bu hal, bazı taburlarda daha o zaman “Şeriat isteriz!” avazının yükselmesini intâc etti. Fakat, derhal ittihaz edilen tedâbîr-i şedîde neticesinde bu feryat bertaraf oldu. Sonra, ahval yine kesb-i sükunet etti.

Nisan'ın 14. günü, Mahmud Şevket Paşa, Selanik telgraf memurlarından, Dersaadet'te bir ihtilal zuhur ettiğini haber alır. Fakat, hadiseye dair tafsilat-ı mütemmîme yoktu... Payitaht ile telgraf muhaberatı münkatı' olduğundan, havadis almak mümkün değildi. Halbuki harice keşide edilen hususi telgraf-namelerden, payitaht ahalisinin hayatı(nın) taht-ı tehlikede olduğu anlaşılıyordu.

Cereyan-ı hâdisât hakkında malumat almak üzere keşide edilen birçok telgraf-nameler cevapsız kalmıştı. Ancak akşam üzeri, şimdiki Londra sefiri ve o zamanki Hariciye nazırı Tevfik Paşa, sadârete tayinini Selanik'e tebliğ etti.

Yeni sadrazam, bu tebligatında, Mahmud Şevket Paşa'ya, müfettiş-i umumiliği dairesinde bulunan Kosova, Manastır ve Selanik vilayâtında sükun ve asayişin muhafazasını emrediyordu.

Mahmud Şevket bu haberi alır almaz, vukuu muhtemel bir tebeddül-i sadâret hakkında fikir ve mütalaasını istimzâc etmek maksadıyla, Tahir Paşa'nın kendisiyle icra ettiği bir mülakatı

der-hâtır eder. Tahir Paşa, sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'yı tedvîr-i umûr hususunda eser-i zaaf gösterdiğinden dolayı tahtı'e ederek, yerine Tevfik Paşa'nın tayini(nin) nasıl olacağını kendisinden sormuş idi.

Hilmi Paşa'nın, Makedonya vali-i umumisi iken pek şiddetli bir surette ifa-yı vazife ettiğini ve (bunun da) müşarun-ileyhin gayet muktedir bir recül-i hükümet olduğunu isbat eylediği(nin), Mahmud Şevket Paşa tarafından makam-ı itirazda Tahir Paşa'ya beyan edilmesi üzerine, Tahir, bir sadrazamın Avrupa'yı tanıması lazım geleceğini, halbuki Hilmi'nin oraya ayak basmadığını söylemişti. Mülakat burada münkatı' olmuş ve Tahir Dersaadet'e avdet etmişti.

Tahir'in saray-ı pâdişâhîde ihrâz etmekte olduğu mevki nazar-ı dikkate alınacak olursa, saray mehâfilinde yeni bir darbe-i hükümet tecrübesi tasavvur edildiğine ve Mahmud Şevket Paşa'nın bu bapta fikrini anlamak istendiğine hiç şüphe yoktu. Bu suretle, düşündükçe Mahmud Şevket'in endişesi bir kat arttı.

Sadr-ı cedîdin telgraf-namesi eski usul-i tahrir üzere yazılmış olup, muhteviyatından, idare-i müstebidenin rücû ettiği istidlâl olunuyordu. Fakat, bunun İstanbul kuvâ-yı askeriyesinin isyanı neticesinde mi vukua geldiği anlaşılamıyordu. Halbuki, aynı zamanda vürûd eden telgraf-nameler, asilerin zabitlerini kattiklerini bildiriyordu.

Demek ki, isyanın yolunda olduğuna hiç şüphe yoktu. Mahmud Şevket, bu hadise-i meş'ûmenin bütün memleket için tev-lîd edeceği netâyic-i vahîmeyi bir anda fikrinden geçirir: Yeni iş-tişaşlar, ecnebilerin de hukukunu, ihtimal ki emniyet ve hayatını tehlikeye ilkâ eyleyecek şiddetli mücadelât-ı dahiliye, Avrupa devletlerinin müdahalesi, payitahtın onların kuvâ-yı askeriyesi tarafından işgali, umumi bir kargaşalık ve izmihlal...

Bu ahval, bilâ-ifâte-i zaman hareket etmeyi icap ettiriyordu.

Sultan Abdülhamid

İcra edeceği teşebbüs akîm kalacak olursa, mevkiinden, hürriyetinden mahrum, hatta daha fena bir hale maruz kalacağı muhakkak idi. Bütün bu harekete karşı Abdülhamid'in gösterdiği tavr u hareket meşkûk idi. Bu bapta kimse birşey bilmiyordu.

İlk ve kat'î haberlerin yevm-i vürûdunda, Berlin'deki hanemde tesadüfen bazı Genç Türk zâbitânı bulunuyordu. Cümlesi, Abdülhamid'in hareketle alakası(nın) bulunmadığı, o anda kendisine sahip olmadığı ve her hal(ükar)da taht-ı saltanatta ibkâsı lazım geleceği ümniyesini ızhar etmişlerdi. Maahaza, cereyan-ı hâdisâta dair henüz tafsilat-ı muknî'a yoktu.

Mahmud Şevket için karar-ı kat'iyi verecek zaman gelmişti. Onun için, berâ-yı vazife yapılması lazım gelen şeyi ifada bir an

tereddüt etmedi. Büyük ve mühim bir kararı ittihazdan çekinmeyen bir adam olduğunu isbat etti. Hâdisâtın ne suretle cereyan ettiği(ni), bırakalım kendisi nakletsin:

Yeni sadrazamın telgraf-namesini aldıktan yarım saat sonra verdiğim bir cevapta, asilerin terbiyesini vermek ve payitahtı kurtarmak için bütün Üçüncü Kolordu ile beraber Dersaadet üzerine yürüyeceğimi bildirdim. Ve aynı zamanda, fazla tafsilat ve kat'î izahat talep ettim.

Sa'y ü gayret kahramanı, sade ve maddi bir ifa-yı vazife timsal-i mücessemi, adi hırs-ı şân u şerefe bigane olan ve âlem karşısında teveccühler kazanmaktan nefret eden bu sakın adam, cereyan-ı hâdisâta kapılarak, tuttuğu yoldan ayrılmış ve en müşkil bir zamanda, arzu ve temayülâtı hilafına olarak, tarih nokta-i nazarından âlem-gîrâne bir şahsiyet iktisap eylemiştir.

Arkadaşlarından ve rüfekâsından hiçbirinin, Mahmud Şevket'in böyle bir rol ifa edeceğini hatırlarına getirmediklerine şüphe olmadığı gibi, kendilerinin de, öyle bir mevkie irtikâ eylemelerini arzu etmediklerinden eminim. Herkes, Mahmud Şevket'in iş masası başında tettebbu'âtına ve yazılarına ta'mîk-i fikr etmeye layık olduğunu, hâdisât-ı azîme-i siyasiyenin sahnelerinde onun işi olmadığı(nı) söylüyordu.

(Bir dostunun, hakkındaki mektubu...)

Daima mütebeddil vukuatın içinde pûyân olduğu esnada dahi, Mahmud Şevket, eski hevesâtına sadık kaldı. Hayatının son devresine kadar, sadâreti esnasında dahi, kendisiyle berâ-yı vazife daima münasebâtta bulunan sadık dostlarımdan biri, geçenlerde Dersaadet'ten bana yazdığı bir mektupta diyordu ki:

Zât-ı âlînizin Mahmud Şevket Paşa hakkında perverde ettiği-

niz hissiyâta ben de tamamen iştirak ederim. Bu hususta sizin ile hem-efkârım. Asr-ı hâzır bidâyetinde, Mahmud Şevket Paşa ile müştereken çalışarak, hususi bir projeyi mevki-i icraya vaz' etmiştim. Kabiliyet-i ameliyesi, kuvve-i idrâkiyesi ve ifa-yı muamelede gösterdiği faaliyeti nokta-i nazarından onun derecesinde olan bir Türk'e şimdiye kadar tesadüf etmedim. Sa'y ü gayret hususunda da onun derecesinde bir adam aranacak olursa beyhudedir.

Sabahleyin sekiz-buçukta Harbiye Nezareti'ne gittiğim zaman, Mahmud Şevket Paşa'yı iş-başında bulurdum. Akşam üzeri yine aynı vakitte kendisini ziyaret ettiğim zaman da, onu daima çalışmakla meşgul görürdüm. Mahmud Şevket Paşa'yı tanıdığımndan beri, kendisiyle daima bizzat münasebâtta bulunurdum. Dersaadet'ten müfârekat ettiğim zamanlarda ise, münasebâtımızı mektup teatisi ile muhafaza eylerdik.

Onun için, devlet-i Osmaniye'nin, yalnız onun değil Almanya'nın da, Mahmud Şevket'in şehâdetiyle ne kaybettiğini biliyorum. Şehâdetine sebep olanlar, ziyâ'ı kaybedilen birçok muharebelerden daha ehemmiyetli olan bir zattan vatanlarını mahrum ettiler.

Bu hale rağmen nevmîd olmuyorum. Hususiyle Almanya, istikbalde dahi muâvenet-i sâdıkânesini dirîğ etmezse ümidimi kesmiyorum.

(Golç'un Mahmud Şevket Paşa'ya mektubu)

Mahmud Şevket Paşa'nın harekâtını büyük bir merak ile takip ettim. Pek sevdiği ve haricen o kadar câlib-i merak olmayan umumi müfettişlik memuriyetinden müfârekat etmenin kendisine ne kadar ağır geldiğini ve fakat, aynı zamanda vazife olarak telakki ettiği şeye ruhen ne kadar mutî' olduğunu da bilirdim. Ne kadar güç gelirse gelsin, ondan bir hatve bile geri çekilmeyeceği bence malum idi.

Asilerin mağlubiyeti malum olur olmaz, kendisine 24 Nisan'-da yazdığım bir mektupta demiştim ki:

Son günlerde vatanınız için ifa ettiğiniz hidemâta bütün samimiyetimle iştirak ettiğimi birkaç kelime ile beyan eyliyorum. *Tebrik* tabirini, bu ahval-i mü'essife karşısında münasip bulmuyorum. Fakat, gerek size ve gerek rüfekânıza muhâdenet-i samimiyemden mütevellit takdirâtımı ızhar eyleyebilirim...

13 Nisan'dan beri başınızdan geçen vekâyi'i ve mukavemete mecbur olduğunuz mücadelât-ı dahiliyeyi tamamen tasavvur edebilirim. Sür'atle ittihâz eylediğiniz kararın daha ziyade şayan-ı takdir olduğu tebeyyün ediyor. Çünkü, dahil olduğu buhrandan Türkiya'yı ancak böyle bir karar tahlîs edebilirdi...

Genç Türk darbe-i mütekâbilesi böyle ani ve şiddetli bir surette icra edilmemiş olsa idi, dahilî düşmanlara hariçtekiler de iltihak eylerdi. Şimdi, bu tehlikenin zâ'il olduğunu ümit ediyorum. Çünkü, sizin galibiyetiniz ile, devlet-i Osmaniye dahilinde sükunet ve asayiş şimdilik tekrar takarrur etmiştir. Bu kadar mevânî'-i müşkile karşısında sizin bu kadar büyük bir kuvveti İstanbul kapısı önlerine süratle sevketmeye muvaffak olmanız, bihakkın Avrupa'nın hayretini mucip oldu. Bunu nazar-ı dikkate alarak, komşularınız kolayca artık size hücum edemeyeceklerdir...

Devletin harice karşı yine müttehit bir surette ahz-ı mevki edebilmesi için, memleket dahilindeki sâ'ir harekât-ı ihtilalcûyâneyi de yakında bertaraf etmeye muvaffak olmanızı temenni eylerim. Gerek sizin ve gerek rüfekânızın efkâr-ı mutedile beslediğinizi biliyorum. Galiplerin şimdi ifa edeceği vazife, intikam almak değil, şiddetli bir adalet tatbik eylemek olacaktır. Büyük bir eser-i zekâvet göstermek için itilaf husule getirmelidir. Devlet hariçten tehlike karşısında bulunmasa idi, işler büsbütün değişirdi. Sükunetle terakki ettirilecek sa'y ü gayret-i ıslah-perverâne ile memleket dâhilen kesb-i kuvvet edinceye kadar herbir vatanperver bu tehlikeyi hatırından çıkarmamalıdır.

Fırkanız tarafından yapılan bütün icraat, onların derin ve ihtatalı düşünceler ile hasıl olmuş kuvvetli bir tarz-ı hareketin ne-

Fon der Golç yaveri Pertev Paşa ile (Manastır 1909)

ticesi olduğu tesirini hasıl ediyor. Ümit ederim ki, bunu benim ağzımdan işitmek biraz hoşnûdînizi mucip olacak ve Cenab-ı Hakk'ın size tevdi ettiği müşkil vazifenin halli için kuvvet verecektir...

Artık Selanik'e avdet edelim de, hâdisâtın ne suretle cereyan ettiğini oradan tedkik eyleyelim.

Dördüncü kısım
(*Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi*)

(Olayların Selanik'teki yankıları)

Payitaht üzerine yürüyeceğine dair Mahmud Şevket'in İstanbul'a vuku-bulan ihbarâtına, o esnada Dahiliye Nezareti'ne tayin edilen sadâret müsteşarı Adil Bey tarafından, reddi mutazammın bir cevap i'tâ edilmişti. Bunda, müdahalesine lüzum olmadığı ve memleket için fevkalade zarar ve ziyânı mucip olabileceği söyleniyordu.

Bu sözlerle, yolundan şaşmadı. Makedonya'daki kıtaât-ı askeriye dahi ihtilalciler tarafından tahrik olunduğundan, oralar da dahi galeyan hasıl olmaya başlamış idi. Süratle bir iş görülmeyecek olursa, burada dahi bir isyan zuhurundan korkuluyordu. Sonra, devlet-i Osmaniye, hiçbir istinatgâha malik olmadan, Avrupa'daki hasımlarının hücumuna maruz kalacaktı. Dört sene sonra vukua gelen şey o zaman zuhur edebilirdi.

Müfettiş-i umumi vekili sıfatını haiz olması itibariyle, Mahmud Şevket, hemen o akşam, bütün daire-i memuriyeti için seferberlik emrini i'tâ etti. Bu emir herkese geniş bir nefes aldırdı. Ve büyük bir şevk ü sürûr ile kabul edildi. Çünkü, bir hareket-i

irticaiye endişesi memleketin her tarafına sirâyet etmişti. Selanik'e birçok teşekkür ve tebrik telgraf-nameleri⁴ yağdı.

Derhal, şimendifer nakliyatı için lazım olan tedâbîre teves-sül edildi. Trakya ve payitaht ile Selanik'i yekdiğerine rapt eden Selanik-Dedeagaç hattı, yevmî nihayet dört-beş tren çıkarabildi. Bunu da müddet-i medîde yapamazdı.⁵ Fakat trenlerin miktarı altı ilâ sekize kadar çıkarıldı. Çünkü, askerlerin istirahatine o kadar ehemmiyet vermiyor ve vagonlara efrat hıncahınç dolduruluyordu. Nakliyatın bu suretle icra edile(bile)ceğine kesb-i kanaat eylemek için, Şark'ta o hali gidip görmek lazımdır.

Nisan'ın 19. günü 1.050 kişiden mürekkep birinci tabur –17. Avcı Taburu– istasyona doğru hareket etmişti. Maiyyeti tarafından ve gayet şayan-ı itimat mehâfilden bana te'mînen ihbar edilen bir şeyi, Mahmud Şevket burada, *Tarihçe*'sinde meskut bırakıyor. İlk nakliyat masârifinin te'diyesi için, o esnada vesâ'it-i nakdiye mevcut değildi.

Güya bir teşvik-i siyasinin eseri olarak, şimendifer idaresi itibar-ı mali irâ'esinden istinkaf eyliyordu. Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa, bu müşkili halletmek için, bütün servetini teşkil eden 2.000 lirasını i'tâ eylemiş ve İstanbul üzerine asker nakliyatına başlanabilmiş idi.

Müdrık adam, ileride hissedilecek müzâyaka-yı maliyeyi de düşünmüş idi. Müfettiş-i umumi olduğundan, Beynelmilel Maliye Komisyonu'nun da reisi idi. 30.000 lira, reisin emrine tâbi

4 Aslında "telgraf-nameteri" şeklindedir. (haz.)

5 Makedonya'daki üç kolorduyu derhal Trakya'ya sevk etmesini Türkiye'ye nasihat eden, masa başında sevkü'l-ceyş mütalaâtı ile meşgul olanlar bu noktaya dikkat etsinler. Türkiye bunu yapamadığından dolayı, kabahati bana isnat etmişlerdi. İstiyorlardı ki, vücudu olmayan kolordular, kendilerini nakledemeyen şimendiferler ile ileri sevkolunsun!?

idi. Bu para, esbâb-ı askeriye için müsadere olundu. İdare-i askeriyenin kasalarında da o miktarda para bulunuyordu. Halbuki, bu kadar az para, ancak bir-iki gün kifayet edebilirdi.

Onun için, Mahmud Şevket, Osmanlı Bankası ve reji şubelerine de vaz'-ı yed ederek, onları işgal-i askerî altına aldı ve miktar-ı küllî para naklini onlara men' etti. Bundan başka, bazı tedâbîr daha ittihâz olundu; Selanik, Dedeâğaç ve Çatalca'da erzak komisyonları teşkil edildi.

(Askerlerin İstanbul'a nakli)

Trakya'daki İkinci Kolordu kıtaâtının ittihâz edeceği tavır ve harekete büyük bir ehemmiyet atfolunuyordu. Çünkü, payitah-ta doğru icra edilecek sevkîyat, şebeke-i cedîdenin şekil ve vaziyetinden dolayı Edirne karargah-ı umumisine ve daha kuvvetli olan bu mevki-i askerîye yakın bir mahalden vuku-bulacaktı. Edirne'nin cenubunda kâ'in Kuleli Burgaz istasyonunun işgali veyahut tahribi müddet-i medîde tevakkufunu, bîaenaleyh, bütün hareketin tehlikeye maruz kalmasını mucip olabilirdi.

Mukaddemâ müddet-i medîde menfâda yaşayan ve en muktedir talebemden biri olan, Genç Türk cenerallerinden Salih Paşa, o esnada Edirne mevkiî kumandanı bulunuyordu. Mahmud Şevket, müdâvele-i efkar etmek üzere müşarun-ileyhi telgraf başına davet etti. Salih, Dersaadet'te cereyan eden hadiseler hakkında mufassal malumata malik olmadığını söyledi. Ve fakat, Trakya kıtaât-ı askeriyesi arasında galeyana hüküm-fermâ olduğundan, kendilerine itimat edilemeyeceğini de ilave etti.

Şimdilik, Edirne Kolordusu'nun muâvenetinden sarf-ı nazar edilmesi lazım geliyordu. Hiç olmazsa, nakliyatın tecavüzden masûn kalmasına çalışılması rica edildikten sonra, Edirne ile muhabere münkatı' olmuştu. Asi askerlere karşı hareket etmek için hüküm-fermâ olan şevk ve heves, Mahmud Şevket Paşa'nın son

Debarcadère de Pêcheurs et Bains à Salonique.

سالتیکه: دکنه ساحل و دالما پیدای کوی

Selanik

endişelerini (de) izale eylemişti. Yalnız, berâ-yı ihtiyat dümdar cihetini taht-ı te'mîne almak için, evvela, sevkedilen kıtaâtın Lüleburgaz'da sûratle tecemmu' etmesi emrolundu.

(Yardım tekliflerinin reddi ve nedeni)

Bir zaman sonra, daha Nisan'ın 16. günü, Salih Paşa, muâvenette bulunabileceğini va'deylemiş idi. Müşarun-ileyh, 1909 senesinde Arnavutlara karşı hareket eden Şevket Turgud Paşa'nın kumandası tahtında, sekiz tabur ve üç bataryadan mürekkep muhtelit bir alay göndermiş idi. Bu muâvenet pek kıymettar(dı); zira, miktar-ı kafi topçu ve süvarinin de iştiraki taht-ı te'mîne alınmış bulunuyordu. Yoksa, iktihâmı gayr-i kâbil mevânî'den dolayı, Selanik'ten onları nakletmek mümkün değildi.

Sefere iştirak etmek için Makedonya'dan birçok gönüllü yazılmış idi. Bu muâvenetin tehlikesini takdir ettiğinden, Mahmud Şevket, bu muâveneti, bi't-teşekkür umumiyet itibariyle reddey-

lemişti. Kumandanlık vazifesine müdahalenin önünü almak için Cemiyet azasını da reddetmişti. Bununla beraber, harekete bir mahiyet-i milliye vermek için, Türklerden, Arnavutlardan, Bulgarlardan ve Ulahlardan mürekkep 2.500 kişi kuvvetinde hususi bir gönüllü alayı teşkil etmişti.

Bir liva jandarma alınması da hatırdan çıkarılmamış ve pa-yitahtın zaptını müteakip, bu tedbirin pek büyük faydası görülmüş idi. Beynelmilel bir idare tahtında bulunan Makedonya'daki jandarma mektepleri (de) lazım olan jandarma efradını vermiş idi. 500 jandarma ile 150 zabıta memuru seferi takip ediyordu. Jandarmaların 200'ü evvelce sevk olunmuş idi.

Sefer hakkında i'tâ-yı malumat eylemek, yanlış telkinâtın önünü almak ve efradı teskin etmek için, Paşa'nın emri üzerine, her trende bir hoca bulunuyordu. Temin-i muvaffakiyet için, her türlü isti'câle rağmen, tedâbîr-i lâzıme ittihâz edilmişti. Kıtaâtın nakline başlanılmış, hiçbir esaslı mani zuhur etmemişti.

Asi askerlerin Anadolu'dan kuvâ-yı muâvine almaları veya hut İstanbul'un müdafaasında istihdam eylemek için, Anadolu redif taburlarının, yanlış bir sebep irâ'esiyle silah altına alınması ihtimali henüz mevcut idi. İzmir'de, Makedonya kolordularına tâbi ve kendilerine itimat edilebilecek muntazam iki tabur bulunuyordu. Onları ele almak ve isyan için o taraftan kuvâ-yı imdâdiye vürûdunu kat' eylemek için, bu iki tabur İzmir'den, şimendiferlerin iltisak noktası olan Eskişehir'e hareket ettirildi. Bu emir dahi harfiyyen ve hüsn-i suretle tatbik olundu. Kuvvetli ve azim-perver bir arzu karşısında Şark'ta dahi pek çok işler görülebileceğini bu hal isbat etmektedir.

(Çatalca hatlarını geçiş)

Üzerine harekât-ı askeriye icra kılınacak ilk hedef, Bahr-i Siyah ile Marmara denizi arasında kâ'in ve malum olduğu veçhi-

le, İstanbul'un nokta-i müdaafası olan Çatalca hatları idi. Mezkur hatlar, bilahare olduğu veçhile, henüz tahliye edilmemiş olduğundan, oradaki kuvâ-yı askeriye asilere iltihak eylemiş olsaydı, müessir bir mukâvemet ibrâz eyleyebilirdi.

Buradaki askerlerin henüz bir karar ittihâz eylememeleri ihtimalini nazar-ı dikkate alarak, Mahmud Şevket Paşa, onlara cecurâne bir oyun oynamaya karar verdi. Tabii bu planı bizzat mevki-i icraya vaz' edemezdi. Fakat, bunun için lazım olan münasip adamı çabuk buldu. Bu zat, bilahare Taksim Kışlası önünde şehid olan, erkan-ı harp binbaşlarından Muhtar Bey idi.

Mahmud Şevket Paşa, en öndeki katarı takip eylemesini ve bu katar ile onu takip edeni Çatalca önünde ve yekdiğerinden kafi derecede uzakta tevakkuf ettirmesini ve sonra, mevkiin her iki cenâhını setr ve muhafaza eden Büyük Bahşayış istihkamına doğru sürülmüş olan demiryolunu bizzat keşfetmesini Muhtar Bey'e emretmişti. Tren gayet yavaş ve hiç ses çıkarmadan, istihkamdan bir kilometre uzağa kadar gidecek; sonra, hattın bozuk olmadığı tebeyyün edecek olursa, kandillerini söndürüp bütün sür'atiyle mevkiin önünden geçip gidecekti.

Mahmud Şevket Paşa, hattın Bahşayış önünde bir kavis yaptığını ve bu suretle katarın istihkamın arkasında kaldığını biliyordu. Oraya vâsıl olunur olunmaz, ani bir hücum icra edilecekti. Bir kere bu nokta-i esasiye elde edildimi, hemen o gece diğer istihkamâta karşı hareket-i askeriyeye tevessül ve onlar da zaptolunacak idi.

(Hareket Ordusu Yeşilköy'de)

Hücum muvaffakiyetle neticelendi. Hiçbir kimse, kıtaât-ı askeriye'nin Makedonya'dan bu kadar süratle nakledilebileceğini hatırına getirmemiş idi. İstihkam dahilindeki kuvâ-yı askeriye derin bir uykuda bulunuyordu ve ancak muhâcimînin taarruzu

Şehid Muhtar Bey

üzerine uyandı. Bu suretle, hiçbir mukavemet gösterilememiş idi. Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa, haber-i galibiyeti, sair harekât-ı ihtilal-cûyâneyi kökünden kırmak için, memleketin her tarafına neşrettirdi.

Kemal-i cesaretle icra edilen bu hücumun büyük bir muvafakiyetle neticelenmesini, bir de Çatalca mevkiinde bulunan piyade topçu taburlarının asilere iştirak etmelerinden ve mevkiilerini terkedip payitahtta diğerlerine iltihak eylemelerinden ileli gelmiş idi. Bu suretle, galipler Çatalca mevki-i müstahkemi ka-

rargah-ı umumisinin bulunduğu Hadımköyü'nü ve Ayastefanos'u da kolayca işgal edebilmişler idi.

Abdülhamid'in taraftarları(nın), tehlikenin kendilerinden henüz pek uzak olduğunu zannettikleri ve padişahı yanlış olarak te'mîn eyledikleri bir zamanda, Hareket Ordusu, bir darbe-i ber-kıyye sür'atıyla Ayastefanos önünde zuhur etmişti. İşte o vakit, padişah, ahvalin ne kadar müşkil olduğunu takdir eylemiş ve gayr-i müsmir bir netice hasıl eden müzakerâta ibtidâr olunmuş idi.

Önden giden jandarma müfrezeleri, Ayastefanos'ta sükun ve asayiş taht-ı te'mîne almış idi. Meclis-i Mebusan ve A'yân orada, Kanun-ı Esasî'ye tevfi'kan, bir meclis-i milli şeklinde fevkalade bir içtima akdine muvaffak olmuş idi.

Asilerin tamamen tenkîlinden mukaddem müzakerâta girişmenin tehlikeyi mucip olacağını Mahmud Şevket takdir eylemiş idi. Onun için, payitaht ile ihtilâtı menederek, kıtaât-ı askeriye ile müzakerecilerin bir arada bulunmalarına müsaade eyledi.

(Mahmud Şevket Paşa'nın Selanik'ten ayrılışı)

Seferber halinde kıtaât-ı askeriye teşkil ve sevki için, Paşa, o zamana kadar Selanik'te kalmaya mecbur olmuştu. Lüzumu takdirinde, 50.000'i efrad-ı ihtiyâtiyeden mürekkep olmak üzere yüz bin kişilik bir kuvvet ile payitaht üzerine yürümeyi tasavvur ediyordu.

Onun yerine mirliva Hüsnü Paşa (gibi) cesur ve akıllı bir adam, ileride bulunan kıtaât-ı askeriyenin kumandasını deruhte eylemiş idi. İş bu derece ilerledikten sonra, Mahmud Şevket Paşa, sahne-i hâdisâta müteveccihen hareket edebildi. Müşarunileyh, Nisan'ın 21. günü ba'de'z-zuhr saat 3'te Selanik'ten müfârakat etti. Bütün istasyonlarda müstahlis-i vatan olarak şiddetli alkışlarla selamlandı.

Esna-yı râhta, Dedeâğaç'ta donanmanın da kendisine iltihak ettiği(ni) ve emrine muntazır bulunduğunu haber aldı. Yanlış telkînâtta vikâye etmek için, donanmanın İstanbul limanından çıkmasını derhal emir ve vürûduna kadar ona Ayastefanos önünde bir tevakkuf mahalli irâ'e etti. Lüleburgaz'da İkinci Kordord kumandanı ile mülâki oldu. Vagonun salonunda, Şark'ta kat'iiyen ihmal edilmeyen bir şura-yı askerî akdedildi. Mahmud Şevket Paşa⁶ *Tarihçe*'sinde;

Şûrâ-yı askerî hiç hoş gitmez. Fakat, rûfekâmın teklifini reddetmek istemiyordum

diyor.

(İstanbul üzerine düzenlenecek hücum hazırlıkları)

İstanbul üzerine icra edilecek hücumda en müşkil nokta, devletlerin bir müdahale-i müsellahasına ve payitahtı işgallerine sebebiyet vermemek için, ecnebilerin mallarını ve canlarını her türlü zarar ve ziyandan muhafaza etmekte idi.

Ekseriyet hücumun nehâren icrasını, yevm ve saat-ı hücumun evvelce sefarethanelere ve hatta ahaliye tebliği tarafını iltizâm ediyordu. Bu suretle, onlar, kendilerini taht-ı te'mîne alabilecek bir hale getirilmek isteniyordu. Bu karar kağıt üzerine yazıldı ve Mahmud Şevket'e tevdi olundu. Paşa, bunu sükunetle kabul etmekle beraber, kendi kendine kararını vermişti.

Reviş-i ahvalden de anlaşıldığı veçhile, kıtaât-ı âsiye payitaht haricinde mukâvemet gösterecek olursa, Mahmud Şevket, akşama doğru müteferrik kollarla⁷ dört noktadan, yani Makrı-

⁶ Tefrikada "Paşa'nın" şeklindedir. (haz.)

⁷ Tefrikada "kolonlarla" şeklindedir. (haz.)

Hareket Ordusu erkânı

köyü'nden (Bakırköy'den), Davudpaşa kışlasından, Ramiz (Rami) çiftliğinden ve Kağıthane'den yavaşça İstanbul surlarına kadar yaklaşacak idi. Buradan, tulû'-ı şems ile beraber, şehir dahilinde ki kışlalarda müctemi' efrad-ı âsiyeye karşı hücum edilecekti.

Hal ve mevki hiç müsait olmadığı gibi muvaffakiyet de muhakkak değildi. İstanbul'da tabii küçük kıtalara müteferrik 35-40.000 asker vardı. Mahmud Paşa, şehirde 100.000 tüfenk olduğunu da biliyordu. Bir arzu-yı şedîd ahaliyi kendisine celp edip teslîh eyledikten sonra, bî-hadd ü hesab hanelere yerleştirerek, onları esna-yı müdafaada istihdam eyleyebilirdi. Her hal(ükar)-

da, 60.000 kişi daha tedarik olunabileceğinden, şehirde 100.000 asker bulunabileceği düşünülüyordu.

Birçok zabıt, hususiyle Yıldız'dakiler, bunların idaresini deruhte eyleyebilirdi. Halbuki, Mahmud Şevket Paşa'nın cem' edebildiği kuvâ-yı askeriye, ancak 18.000 kişiden mürekkep idi. Fazla kuvâ-yı askeriye vürûduna intizâr, esbâb-ı siyasiyeden dolayı pek tehlikeli olabilirdi.

Sûratle ve kemal-i şiddetle hareketten başka yapılacak şey yoktu. Teşekkür olunur ki, evvela Hareket Ordusu'nun payitaht önünde zuhuru nasıl gayr-i mümkün addedildi ise, ordunun miktar ve kudretine dair intişar eden rivayât da o derece mübalağalı olmuş idi.

(Sultan Abdülhamid'in hal'i düşüncesi)

Nisan'ın 22. günü ba'de'z-zuhr saat 3'te, Mahmud Şevket Paşa Ayastefanos'a muvâsalat etti. İstasyonda, meşrutiyetin büyük müdafii Meclis-i Mebusan reisi Ahmed Rıza Bey kendisini istikbâl etti. Her iki adam, yekdiğerini şahsen tanımadığı halde, o andaki heyecanın tesiriyle birbirlerinin kucaklarına atılmışlar idi.

Mahmud Şevket Paşa Meclis-i Milli'nin Abdülhamid'in hal'i-ne karar vermek üzere olduğunu Ahmed Rıza Bey'den haber almış idi. Mahmud Şevket buna itiraz etti. Ordu ve ahali üzerinde icra edeceği tesiri nazar-ı dikkate alarak, böyle bir kararın pek tehlikeli olduğunu söyledi.

Kararı ittihâz etmeden mukaddem, tabii umumi kumandanın fikrini anlamak lazım gelmez mi idi? Paşa derhal, Meclis-i Milli'nin içtima ettiği mahall'e gitti.

Eski sadrazamlardan, Meclis-i A'yân reisi Said Paşa kendisine hak verdi. A'yân reisi, irad ettiği kısa bir nutukta, koşup gelen askerlere ve kumandanlarına teşekkür etti. Mahmud Şev-

ket, i'tâ ettiği cevapta, asileri şiddetle tecziye etmek ve memleketi kurtarmak için geldiğini; yoksa, rüfekâsıyla beraber İstanbul sokaklarında öleceğini beyan etti. Müşarun-ileyh, *Tarihçe*'sinde diyor ki:

“Gerek ben ve gerek arkadaşlarım ancak bu fikri besliyorlar; maksatları padişahı hal' etmek değildir” sözünü de ilave ettim. “Onun için, bu keyfiyete dair deverân eden şâyi'âtı tekzip edirim” dedim.

İlk sözlerim meb'ûsân ve a'yân üzerinde iyi bir tesir hasıl etti. Her taraftan “Allah yardımcın olsun!” sadâları işitmeye başladı. Yalnız, son sözlerim kemal-i sükunetle istimâ' edildi. Onların iyi bir tesir husule getirmedeği anlaşıyordu.

(Mahmud Şevket Paşa'nın tereddüdü)

Bununla beraber, Mahmud Şevket yine kararından şaşmadı.

Daima şiddetli bir mukavemete maruz kalacağını düşünüyordu. Artık muhakkak olarak telakki edildiği veçhile, bizzat kumandayı deruhte edecek olursa, padişahın ne kadar şiddet göstereceğini Mahmud Şevket biliyordu. Abdülhamid'den iki şey beklenebilirdi:

Ö, ya bilinmedik⁸ bir havf u haşyete düçar olur, daha doğrusu öyle görünür veyahut, kendisini ve mevkiini taht-ı tehlikede gördüğü zaman, daima yaptığı gibi, büyük bir azim ve metanet gösterir ve hiçbir şeyden yılmazdı. Bu hal bu defa vâki idi.

Parlamentoyu terkettiği zaman, Mahmud Şevket Paşa, o esnada İstanbul'dan vürûd eden şehremini ile mülakat etmişti. Ondan aldığı haberde, Abdülhamid'in bir defa Sultan Mahmud Hân-ı Sâni'nin yeniçerilere karşı yaptığı gibi, mü'minleri tahtın

⁸ Tefrikada “bilinmedim” şeklindedir. (haz.)

müdafaasına teşvik eylemek için sancak-ı şerif açacağı bildirilmiş idi.

Ermeniler ile Rumların, maruz bulundukları mukâtele tehlike-i azîmesinden dolayı fevkalade endişe içinde oldukları söyleniyor idi. Muahharen vârid olan haberler dahi bunu teyit ediyor, her taraftan halâs ricaları yağıyor ve muâvenet talep olunuyordu. Bu metâlibâtın teşkil ettiği hercümercî arasında, Mahmud Şevket sükunet ve itidalini kaybetmedi. Filhakika, kaybedilecek vakit yoktu.

Karargah-ı umumi Ayastefanos'un şimal-i garbîsinde ve 10 kilometre uzakta kâ'in Halkalı Ziraat Mektebi'ne yerleşmiş idi. Burada kıtaât-ı askeriye idare etmek, Ayastefanos'tan daha kolay olacaktı. İkinci Kolordu dahilinde sükun ve asayiş muhafaza ve payitahta doğru yürüyen kuvâ-yı askeriye'nin arkasını setretmek için, Salih Paşa derhal Edirne'ye avdet etmişti.

(Sarayla yazışma)

Mahmud Şevket Paşa, Halkalı'dan Abdülhamid'e hemen keşide ettiği bir telgraf-namede, kendisinin, “birçok zabitleri ve bîgünah vatandaşları katleden” asileri te'dib etmek maksadında olduğunu bildirmiş idi. Müşarun-ileyh, Hareket Ordusu'nun hal' fikri beslediğine dair deverân eden şayiaları da tekzip ederek, hususiyle Yıldız sarayı civarında mukavemet edilmemesini ihtar eylemiş idi. Âlîcenap ve münevver fikirli bir zat olan, padişahın başkatibi Cevad Bey, derhal cevap vermiş idi:

Zat-ı şahane, icra edilen tebligattan pek memnun olmuştur. Hayatını, sâdık ordusunun zîr-i himayesine tevdi ediyor.

Padişah, hakikaten Mahmud Şevket tarafından keşide edilen telgraf-namenin bütün gazeteler tarafından neşredilmesini ve Nisan'(ın) 23. günü icra edilen selamlık resminde bütün ec-

nebilere irâ'e olunmasını emretmişti. Bu tedbir tesirsiz kalmamış idi. Saray-ı pâdişâhî civarında mukavemet ve muharebe edip Abdülhamid'in hayatını tehlikeye ilkâ eylememek için, Yıldız'daki kıtaât-ı askeriyenin silahları(nın) alınmasını müş'ir evâmir-i lâzime i'tâ olunmuş idi. Silahın üstüne beyaz bir bayrak keşide edilecekti.

Bilahare, Yıldız'ın hîn-i zaptında, Mahmud Şevket Paşa'nın telgraf-namesi Abdülhamid'in yatak odasında bulunmuştur.

(Kurmay başkanı Pertev Paşa'nın gelişi)

Halkalı'da, Mahmud Şevket Paşa'nın erkan-ı harp reisi Pertev Paşa da Hareket Ordusu'na iltihak etmişti. Pertev Paşa, o esnada vaz'-ı haml etmek üzere olan genç, asil bir aileye mensup zevcesini ebeveyninin hanesine teslim etmek üzere, berâ-yı me'-zûniyet, isyandan biraz evvel Dersaadet'e gitmiş idi. Müşarun-ileyh, birçok tehlikeler atlattıktan sonra, şimdi orduya iltihak eylemiş idi.

Mahmud Şevket Paşa, ona ve o zamana kadar vekili bulunan Ali Rıza Paşa'ya, hemen Nisan'ın 23. günü hareket etmek için verdiği kararı, şimendiferin salonlu vagonundan mahremâne tebliğ etmiş idi. Şehrin işgali, ahalinin himayesi, ecnebilerin taht-ı te'mîne alınması, sefarethanelerin tarassudu, elde edilecek eşyanın muhafazası, üserânın sevk(i) ve sükun ve asayişin tesisi gibi işlere dair verilecek evâmir-i vâsi'ayı onlara havale etmiş idi.

İcrası kuvve-i karîbeye gelen ve bütün Avrupa'yı büyük bir hayrete ilkâ eyleyecek derecede muvaffakiyetle neticelenen harekât için en kavî bir esas teşkil eyleyen herşey tamamen ve usulü veçhile ihzâr olunmuştu.⁹ Pertev Paşa'nın, o anda, payi-

⁹ Bu muvaffakiyet, bilahare Avrupa matbuatında, Genç Türk kıtaât-ı as-

Golç Paşa

taht ahvalini¹⁰ herkesten daha iyi bilmesi, pek ziyade mucib-i fâ'ide olmuş idi.¹¹

Pertev Paşa, orada mevcut kuvâ-yı askeriye'nin suret-i taksimini ve nerelerde mevcut olduğunu bildiğinden, ona göre hücum tedâbîri ittihâz eyleyebilmiş idi. Bilahare bir müsveddesine destres olduğum emir, gayet iyi tanzim edilmiş bir erkan-ı harp vazifesi olup, genç hey'et-i zâbitânın kabiliyet-i talim ve terbiyeye malik olduğunu isbat eylemektedir.

Balkan Muharebesi bidâyetinde ordunun ihtiyacâtına ve

keriyesinin bi'l-vasıta müfrit derecede takdir ve tahsînini mucip olmuştu. Bu hal haricî düşmana karşı icra edilecek muharebe nokta-i nazarından, ordunun kendi kıymetini bizzat olduğundan fazla derecede takdir etmesini intâc eylemiş idi.

¹⁰ Tefrikada, bu kelimeden sonra, bir de fazladan "o esnada" ibaresi bulunmaktadır. (haz.)

¹¹ Mahmud Şevket Paşa onun hakkında "Muktedir ve âlicenap adam" tabirini istimal ediyor.

mevcut kıtaât-ı askeriye'nin idare-i nazariyesi ile onun fiilen mevki-i icraya vaz'ı arasında bir rabita husule getirilmesine daha ziyade akıl erdirilse idi, muvaffakiyet ümidi daha ziyade olurdu. Aceminin pek severek herşeyi tâbi tuttuğu *planlar* her hal(ükar)da mevcut idi. Meydan-ı harpte mağlubiyete giden yollar, ekseriya hakikaten birtakım nazariyeler ile döşenmiş idi.

(Planlanan dört noktanın işgali)

Nisan'ın 23. günü, Mahmud Şevket Paşa'nın imzasını hâvi olan ilk emir kıtaât-ı askeriye'ye tebliğ edilmişti. Mevcut yirmi-üç tabur dört kola ayrılmış ve bunlar, esna-yı leylde evvelce tayin edilen noktalara vâsıl olmuş idi. Muhâcimîn hiçbir mukâvemeteye maruz kalmamışlar, dört noktayı da işgal etmişler ve tulû'-ı şems ile beraber icra edilecek ileri hareket için lazım olan herşeyi ihzâr eylemişler idi.

Yalnız Zincirlikuyu civarında, Büyükdere Caddesi üzerinde karakollar birbirlerine ateş etmişler idi. Akşama doğru, şehir tarafından gelen dört tabur Davudpaşa Kışlası'na karşı bir hücum icra etti ise de, topçuların muâvenetiyle bu hücum defedildi.

Bu esnada, Mahmud Paşa, sadr-ı cedîd Tevfik Paşa'dan yeni ve uzun bir telgraf-name daha almış idi. Tevfik Paşa, bunda, bir muharebenin tevli'd edeceği tehlikeleri ileri sürerek, karşı karşıya bulunan iki ordunun 'itilaf husule getirmesi' tavsiye olunuyordu. Mahmud Şevket Paşa, *Tarihçe*'sinde diyor ki:

Asileri te'dîb için itilaf husule getirilmesi bir çare olamaz. Şayet bu defaki isyan bu gibi vesâ'it ile bertaraf edilecek olursa, yakında bir ikincisi takip edecek ve payitahtta sükun ve asayiş yeniden tehlikeye ilkâ eyleyecektir.

(Harbiye nazırıyla görüşme)

Buna rağmen, o esnada Harbiye Nezareti'ni deruhte eden

Nâzım Paşa ile Ayastefanos'ta bir mülakat vuku-bulmuştu. Nâzım Paşa, payitahtta 40.000 asker mevcut olduğunu tasdik ederek, bunların açık bir meydana çıkmalarını ve aynı zamanda Hareket Ordusu'nun da onlara karşı ahz-ı mevki etmesini teklif eylemiş idi. Ondan sonra tüfekler bir araya toplanacak ve her iki ordu yekdiğeriyle karşıacak idi. Halbuki, elyevm taht-ı silahta bulunan ve diğerlerinden daha münasip olan iki sınıf askerin terhisi için 13-14 gün kadar mühlet istemiş idi. Bu şartın kabulü gayr-i kâbil idi.

Bütün memleket dahilinde şiddetli bir galeyan hüküm-fermâ oluyordu. İki hafta devam edecek bir sükunet esnasında, her iki tarafın kumandanları kuvve-i idareyi kaybedebilirlerdi. Tamamen asilerin elinde olan Dersaadet'in sükun ve asayişini muhafaza etmek kâbil değildi. Mülakat hiçbir netice hasıl edemedi. Nâzım Paşa Ayastefanos'ta kalmaya ikna edildi.

Zaten cereyan-ı hâdisât müzakerâtı¹² atlamış idi. Çünkü, Nisan'ın 24. günü verilecek emir, başkumandan Halkalı'ya avdet ettiği zaman, erkan-ı harbiye reisi Pertev Paşa tarafından kıtaât-ı askeriye tebliğ olunmuş idi. Asilerin adeden fâ'ik olması, bir (bu) defa tasavvur ed(il)en teşebbüsü icradan Mahmud Şevket Paşa'yı korkut(a)mamış idi.

(Umumi karargahın Bakırköy'e nakli ve donanmada isyan)

Müşarun-ileyh, ertesi günü, vukua gelecek hâdisâta daha yakın olmak için, karargah-ı umumiyyi Makrıköyü'ne naklettirdi. Orada, Boğaziçi istihkam topçularının asilere iştirak etmediğini ve tüfekler ile müsellaht oldukları halde sekizyüz kişinin emrine tâbi bulunduğunu haber almış idi. Her hal(ükar)da, bu kuvvet,

¹² Tefrikada "müzakereti" şeklindedir. (haz.)

memnuniyetle telakki edilecek bir muâvenet idi. Derhal, payitahtın şimalinde, Bahr-i Siyah'a doğru imtidâd eden arazinin istilasına ibtidâr olundu. Müsellah efrâd-ı âsiye buralara doğru yayılmaya başlamış idi.

Limanda kalan filonun küçük bir kısmından henüz şüphe ediliyordu. Haliç'in intihâsında kâ'in Ramiz (Rami) Çiftlik tepelelerine yerleştirilen bataryalar, gerek(tiğinde) bu sefâ'ini daire-i itaatta tutacak ve aynı zamanda Bahriye Kışlası'na hakim olacak idi. Nisan'ın 24. gecesı, Mahmud Şevket Paşa'ya, Ayastefanos önündeki sefâ'in-i harbiyeden birindeki mürettebatın isyan ettiği bildirilmiş idi. Garip bir hadise bu hale sebebiyet vermiş idi.

Payitahttan yüz kadar genç zabıt, silahsız olarak Hareket Ordusu'na fırar etmiş idi. Kıtaât-ı askeriye'nin zâbitânı tamam olduğundan, başkumandan, bunları tüfek ile teçhiz edip, bilahare şehir dahilinde vezâ'if-i mahsûsada ve sükun ve asayişı temin hususunda istihdama karar vermiş idi.

Mürettebatı isyan eden sefîne-i harbiyede, tesadüfen, lazım olan esliha bulunuyordu. Halbuki, silahların tevzii, mürettebat tarafından, silahları alınıyor gibi telakki edilerek isyana sebebiyet vermiş idi. Hadise derhal mühim bir şekil alabilir idi. Fakat, Mahmud Şevket Paşa'nın sükunet ve itidal üzere hareket etmesi, hemen meseleyi tavzîh ve efkârı teskin etti.

Fakat, Mahmud Paşa, berâ-yı ihtiyat, payitaht önünde, kendilerine pek ziyade emniyet ve itimat ettiği iki zırhlıyı istihdam etti. Bunlardan birini, İstanbul'u ziyaret edenlerin pek güzel bildiği büyük Selimiye Kışlası önüne ve diğersini de, Beşiktaş önüne yerleştirdi. Paşa'nın maksadı, Beşiktaş tepelerindeki kışlaları lüzumu takdirinde bu suretle ateş altına almak idi.

Donanmanın diğersını teşkil eden sefâ'in ise, Adalar sevâhilinde dolaşmak için emir almıştı.

Beşinci kısım
Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi

(İstanbul'a giriş)

Nisan'ın 24. günü, daha tulû'-ı şemsten mukaddem tanîn-endâz olan top tarrakaları, şehir dahilinde muharebeye başlandığını bildiriyordu. Sefk-i dimâya sebebiyet vermeden asilerin elde edilmesi ümidi boşa çıkmış idi. Neticeye büyük bir merak ile intizâr olunuyordu.

Mahmud Şevket, Makrıköyü'nde, telgraf makinesi başından bir an ayrılmıyordu. Müşarun-ileyh, bütün kollar ile muhaberâtta bulunuyordu. Kollar ise ancak Mahmud Şevket vasıtasıyla muhabere edebiliyordu.

Öğleden sonra saat 1'e doğru, Bahriye Kışlası'yla Anadolu cihetindeki mebânî-i askeriye müstesna olmak üzere, bütün kışlalar ve karakolhaneler muhâcimînin eline geçmiş idi. Zaptedilen şehre dahil olmak için Makrıköy'de iki tren bekliyordu. Birinci tren bir maiyyet müfreze-i askeriyesini götürüyor, ikincisinde ise Mahmud Şevket Paşa ile erkan-ı harbiyesi bulunuyordu.

Henüz mevcut tehlikeyi nazar-ı dikkate almadan, fakat hiçbir mâniaya tesadüf etmeden, her iki tren de payitahta doğru

Golç Paşa

ilerledi. Şehir, duvarların arkasında Marmara denizi sevâhilini takip eden ve duvarların aralıklarından hayret-bahş denizin menâzırı(nı) irâ'e eyleyen hat hiç tahrip olunmamış idi. Hat, İstanbul'un fakir ahali tarafından meskun kısmını mürûr eder. Trenin hîn-i mürûrunda, mezkur ahali, hat boyuna dizilerek, müstahlisleri şiddetli alkışlara gark ediyordu.

Reviş-i ahvalden idare-i keyfiye, yağma ve mukâtele korkusunun çok olduğu anlaşıyordu. Mahmud Şevket, istasyondan, önünde süvari bölüğü olduğu halde Harbiye Nezareti'ne gitti. Sokaklar تنها idi.

(“Siz sözünüzde durmadınız, ama gördüğünüz gibi ben sözümde sabitim!..”)

Yalnız, ötede beride, muharebeden düşar-ı havf olan insanlardan müteşekkil kümeler¹³ tesadüf ediliyordu. Harbiye Neza-

¹³ Tefrikada “kedmelere” şeklindedir. (haz.)

reti meydanına, esir edilen efrad-ı âsiye, aralarında birer boşluk bırakılmak şartıyla tabur tabur yerleştirilmiş idi. Mahmud Şevket, bunların arasına girerek üserâyı muayene etti. Pek az zaman mukaddem diğer üç tabur ile payitahta gönderilen ve en ziyade şayan-ı itimat olarak tanılan Avcı Taburu'nu derhal tanıdı.

Kendilerini tanımıyormuş gibi görünerek, hangi kıtaya mensup olduklarını sual ettiği zaman, askerler, o vakte kadar kumandanları olan ceneralin karşısında başlarını eğmişler, hiçbir cevap verememişler idi.

Mahmud Şevket Paşa, Selanik'te şimendifere râkib olmadan evvel, onlara ciddi ve pederâne ihtarâta bulunmuş ve otuz üç seneden beri hiç işitilmemiş bir ahlaksızlığın hüküm sürdüğü payitahtta kendilerini iğfal için vuku-bulması muhtemel olan teşebbüsâta kapılmamalarını söylemiş idi.

Müşarun-ileyh, efradı itaata, zâbitânı mâ-dûnuna pederâne muameleye davet etmiş ve şayet vazifelerini ifa etmeyecek olurlarsa, derhal bizzat İstanbul'a gelip kendilerini tecziye edeceğini söyleyerek tehdîdâtta bulunmuş idi. Taburlar, o zaman, ittihâd-ı âra ile, âmirlerine itaat eyleyeceklerini söylemişler idi.

Mahmud Şevket, o vakti hatırlattı ve namuslu adamlar gibi sözlerinde durmadıklarından dolayı onları tahti'e etti. Halbuki, kendisinin işte sözünde sabit kaldığını anlattı. Tehdîdâtını hayyiz-i fi'le îsâl eyleyeceğini ve kendilerine layık olan cezayı vereceğini de ilave etti.

(Milli kahraman ve sıkıyönetim ilanı)

Mahmud Şevket bunun üzerine ahaliyi teskin etmek için malum beyannameyi neşr ve Dersaadet ile civarında idare-i örfiye ilan etti. İsyan neticesinde mevki-i iktidara gelen kabineyi tanımadığından, her iki vesikayı, yeni sadrazam(a) değil, son zamana kadar, *Küçük* lakabı tahtında Avrupa'da dahi mevzu-i bahs edilen, Meclis-i Milli reisi Said Paşa'ya tebliğ etti.

Said Paşa, Meclis-i Milli'yi artık Dersaadet'e nakletmeyi düşünüyordu. Mahmud Şevket buna itiraz etti; zira, Meclis-i Mebusan dairesi, henüz zaptedilmeyen ve içerisinde top da bulunan Selimiye Kışlası'nın ateşine maruz bulunuyordu. Ancak Nisan'ın 25 ve 26. günleri, asilerin bu son melce'i de, ittihâz edilen tedâbîr-i şedîde neticesinde elde edildikten sonra Meclis'in nakline müsaade etti.

Artık İstanbul nefes almıştı. Mahmud Şevket'e her tarafta, پایتختtaki Avrupalılar tarafından dahi müstahlis ve nâcî sıfatıyla ve kemal-i hoşnûdî ile ihtiram olunuyordu. Mîlel-i¹⁴ muhtelifeye melce' olan Boğaziçi şehri, on gün mütemadiyen dehşetli bir bârân tehlikesi altında yaşamış idi. Her an bu bârânın zuhuruna havf ve haşyetle intizâr olunmuş idi. Hiçbir idareye tâbi olmayan efrad-ı asiye bunu her dakika husule getirebilirdi. Asilerin, ellerinde(ki) bu kuvvetten bilistifade, hiç olmazsa yağmaya dahi kalkışmamalarının sebebi, Türk tabiat-ı milliyesindeki mülâyemet ve sulhte aramalıdır.

Mahmud Şevket, zirve-i muvaffakiyet ve şân u şerefinde bulunuyordu. Hakikat-i halde, milli kahraman olmuş idi. İcra ettiği küçük sefer esnasında gösterdiği dirâyet en büyük tebcile şayandır. Verilen herbir kararda ve ittihâz edilen her tedbirde en mühim âmil o idi. Ve fikrini,¹⁵ tavr u hareketleri umumun mazhar-ı takdiri olan kıtaât-ı askeriyesine telkine muvaffak olmuştu.

(Suçluların cezalandırılması)

Yapılacak müşkil bir vazife de kalmıştı: Asilerin tecziyesi.

Ahlak ve tabiatından dolayı kendisine umûmen hürmet edilen Hurşid Paşa'nın taht-ı riyâsetinde bir divan-ı harp teşkil

¹⁴ Tefrikada "mileli" şeklindedir. (haz.)

¹⁵ Tefrikada, bu kelimedden sonra bir de "ve" bulunmaktadır. (haz.)

Mahmud Şevket Paşa

edilmişti. Mahmud Şevket'in Hurşid Paşa'ya irâ'e ettiği tarîk mucibince, mücrimîn dört kısma ayrılacaktı:

İsyana en yakın olarak teşvîkâtta bulunanlar ve cürme iştirak edenler, kanunun müsaade ettiği derecede şiddetli bir ceza-ya çarpılacaklardı.

İkinci kıs(m)a, müsellehan mukâvemette bulunan asiler idhal edilecekti.

Üçüncü kısmı, bir fenalıkta bulunmayan gafiller teşkil edecekti

Dördüncü kısım ise, kur'a efradından mürekkep buluncaktı.

Bunun üzerine mücrimînin tecziyesine ibtidâr olundu. Ve en ziyade ilk iki kısım ceza gördü. Fakat, verilen hükümler, o zaman rivayet edildiği kadar vâsi' değildi. Hükümlerin mecmû'u 60 idam, 300 hapis ve nefy cezalarından ibaret olup, bundan başka, 12.000 asker de yol inşası için Makedonya'ya sevk olunmuş, diğerleri sâ'ir kıtaât-ı askeriye(ye) taksim edilip, kur'a efradından yeni kıtaât teşkil olunmuş idi.

Hemen şurasını da ilave edelim ki, üç-buçuk sene devam eden idare-i örfiye esnasında, bundan başka, 350 kişi cebren vilâyâta sevk olunmuştu. İdama, hapse ve nefye mahkum olanların adedi cem' edilecek olursa, hepsi 700'e bâliğ oluyor.

İsyanın vüs'atı ve tehlikesi nazar-ı dikkate alınarak mukayese edilecek olursa, bu miktar çok görünmez. Bu menhus isyanın tevlîd ettiği en büyük zarar ve ziyan, o zaman müttehid bir kitle halinde İstanbul içinde ve civarında duran ve lüzumu takdirinde kâbil-i istihdam olan bütün Birinci Kolordu'nun artık dağılması ve şimdilik işe¹⁶ yaramayacak bir hale gelmesi idi.

Kumandanı bulunan, şimdiki Berlin sefiri Mahmud Muhtar Paşa, Birinci Kolordu'nun talim ve terbiyesine kemal-i şiddetle ibtidâr eylemiş ve birçok iş (de) görmüş idi.

Şimdi bu iş ihlal edilmiş ve onunla beraber komşu ordular İkinci ve Üçüncü Kolordu(lar) da karışık bir hale gelmiş idi. İs-

¹⁶ Tefrikada "ise" şeklindedir. (haz.)

yan neticesinde, askerlik nokta ve nazarından bir sene kaybedilmişti. Bunun tesiri Balkan Muharebesi'nin zuhurunda hisso-lundu.

(Sultan Abdülhamid Han ve 31 Mart isyanı)

Yıldız'daki kıtaât-ı askeriye, Abdülhamid'in hassa asâkiri, pa-dişahın emri üzerine kısmen terk-i silah etmiş, bir kısmı ise silahlarını muhafaza eylemiş idi. Fakat, müsellah olanlar, asilerin inhizâmını gördükleri zaman dağılmaya başlamışlar idi. Bunların kısm-ı a'zamı, sandal ve kayıklara râkiben Anadolu sevâhiline firar ediyordu. O zamana kadar memlekette en kuvvetli ve nüfuzlu olarak tanılan ve kuvve-i müstebidesi bir seneye gelinceye kadar lâ-yetezelzil olarak telakki edilen Abdülhamid, en mühim bir zamanda müdafî'siz kalmış idi.

Fecaatı inkar olunamayacak bir tâlî'(siz) isyanı arzu ettiği şüpheli idi; fakat, onu teşvik eylediği, itiraz kabul etmeyecek derecede doğru gibi görünüyordu. Sükun ve asayîşi tesis etmek suretiyle ikmal-i vazife ettiği zannolunan Mahmud Şevket Paşa, Abdülhamid'i hal' ettiğinden dolayı en ağır tahti'elere maruz kaldı; hatta, yemînine hânis olduğu söylendi. Bu isnadât haksız idi.

Biz Almanlar, gayr-i kâbil-i hal' bir hükümdarın şahsına, ö-lünceye kadar ibrâz-ı sadâkat ettiğimizden dolayı mesut bir halde bulunuyoruz. Bize eski zamanlardan intikal eden ve hiçbir suret(l)e muhtell olmayan şahsi silahdaşlık fikri, her türlü şek ve şüpheden bizi kurtarır. Hükümdarı için cenk eden, hatta birbirleri ile uyuşamamış veyahut onun tarafından men edilmiş iken dahi harp etmekten çekinmeyen Tronyalı Hakin,¹⁷ evsaf ve icraat-ı muhavvifesine rağmen, nazarımızda sâdık bir yoldaş mümessili olarak tecessüm eder.

¹⁷ "Nibelungenlid (Nibelundenlied)" namındaki Alman hikaye-i milliyesinde görülen kahramanlardan biri. (mütercim)

24 Nisan 1909 çatışması sonrasında Taksim kışlasının durumu

(İslâm ve Osmanlı'da hilafet ve saltanat)

Fakat, bu gibi ahval-i tarihiye, esas itibariyle büsbütün başka olan Şark ve İslâmiyet ahvaline bilâ-kayd u şart tatbik edilemez. Osmanlı kavânîn-i esasiyesinin doğrudan doğruya bir vâris-i saltanat tanımadığını ve yalnız evlad-ı ekbere ehemmiyet verdiğini içimizde birçoklarımız bilmezler.

Hanedan-ı Âl-i Osman'a mensup olanlar meyânında, en ziyade *layık* görülen taht'a cülûs eder. Bilahare, sulh ve sükunet zamanlarında, teâmül neticesinde, en ziyade *layık* olan yerine *en büyük* kâ'im olmuştur.

Eskiden, ekseriya padişahlar haleflerini bizzat tayin ederlerdi. Yaşlılar, kendilerinden genç olan biraderlerine bi'l-ihitiyâr tâbi olurlardı. Bundan maksat, hakk-ı saltanatın, yalnız mevlid itibariyle değil, bazı şerâ'it-i muayyene tahtında ihrâz edilmesi lü-

zumudur. Şayet, evvelce bir halef tayin edilmemiş ise 'milletin en mütedeyyin ve zeki adamlarından' mürekkep olmak üzere teşekkül edecek bir heyet, bu bapta bir karar ittihâz eyler; Kur'ân-ı Kerim'in tavsiyesi mucibince, herbir hükümdar, vereceği karara teba'îyyete mecbur olmadan, mesâ'il-i mühimme zuhurunda bu heyetin fikrine müracaat eder.

Bütün bu ahval, hilafete, bazı evsafa merbut bir memuriyet şeklini vermektedir. Bu evsafı haiz olan kimse onları kaybederse hukuku da hitam bulmuş olur.

Kavânin-i şer'îyyeye teba'îyyet etmez veyahut esbâb-ı sâ'irenden dolayı icra-yı hükümete müstahak olmazsa, teb'ası artık kendisine itaat etmek mecburiyetinden kendilerini âzâde görmeye haklı olacaktır. Bilakis, şer'an hükümdar oldukça ve cemaat-ı İslâmiye'nin menâfi'i mucibince icra-yı hükümet ettikçe, teb'a padişahına şiddetle itaat etmeye mecburdur...

Mesele, akd-i mukavele ahvaline müşâbihtir. Tarafeyn deruhte ettikleri vezâ'îfi ifa eyledikçe, mukavelenin ahkâmı câri oluyor. Ahîren, ilan-ı meşrutiyet ile beraber orduya ithal olunan tahlif de, bu mukavele ahkâmına ait bir keyfiyettir. Evvelce askerler hiç tahlif edilmezlerdi.

Çünkü, İslâmlar nazarında, hilafete karşı ibrâz-ı sadâkat pek tabii birşey idi. Halbuki, şeriat-ı İslâmiye nokta-i nazarından, hükümdar meşru olarak tanındıkça, bu sadâkat ancak halife için idi. "Halifenin mertebesi yüksektir, şahsı değil..." İttihâd-ı İslâm'a dair yazdığı eserlerinden iktibas ettiğim bu mesele hakkında Maks Rulof diyor ki:

Şeriatta tasvir edilen bu güzel şekl-i hükümete *muhaффef bir idare-i keyfiye* namını verebiliriz. Çünkü, teb'a, kavânin-i şer'îyyeye teba'an hareket etmeyen hükümdarını hal' etmek hakkını haiz bulunuyor.

Pek garip görünen bu meşrutiyeti bizim kafalarımız pek güç ihata edebilir. Halbuki, onunla epeyce kesb-i ünsiyet eden bir İslâm büsbütün başkadır. Meşrutiyet-i İslâmiye, düvel-i İslâmiye'nin tarih-i teşekkülü esnasında, göçebe halindeki ordular tarafından tesis olunmuştur. Böyle bir meşrutiyet, hükümdar zayıf veyahut sinn-i bülûğa vâsıl değil ise ahkâmını infaz ettiremezdi.

Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de, hilafet namzetliği için lazım olan evsaftan maada, şerâ'it-i âtiye de tayin edilmiyor mu: Tehdîdâtını ikâ'a muktedir bir sinnde, fenalık etmemiş olmaları, avâz-ı bedeniyeden ârî bulunmaları, din-i İslâm'ın ahkâm-ı esâsiyesine muvafık bir itikatta bulunan hür bir erkek olmaları.

Bu evsafa malik olmayan veyahut onu ifa etmeyen, imam, halife veya sultan olamaz.

(Abdülhamid Han'ın hal'i)

Demek ki, padişah yalnız kavânîn-i şer'iyye nokta-i nazarından değil, daha birçok esbâb-ı muhtelifeden dolayı da hal' edilebilir. Bundan başka, milletin metîn ve zeki adamlarından mürekkep bir heyetin kararı ile şeyhülislâmın fetvasını istihsal eylemek lazım geliyor.

İçtima eden hey'et-i mezkûre, esbâb-ı mucibesini serdederek, 'falancanın hilafeti idareye layık olup olmadığını' sual eder. Şayet fetva menfî ise, halife derhal hilafetten sukût eder ve zevat-ı âdiye meyânına dahil olur. Padişah, şeyhülislâmını bizzat tayin ettiğinden, tabii kendisine en sâdık kim ise onun intihap eder. Bu suretle, hakk-ı hal'in suistimal edilmesine karşı bir mani vücuda getirilmiş oluyor.

Bir İslâm'ın nasıl düşündüğünü ve Mahmud Şevket Paşa'nın *Tarihçe*'sinde yazdığı âtîdeki satırları anlayabilmek için, bâlâdaki izahatı bilmek lazımdır. Mahmud Şevket diyor ki:

Halledilecek mühim bir mesele daha kalmış idi: Pek ziyade arzu edilen, Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni'nin hal'i.

Meclis-i Milli'de irad ettiğim nutuktan ve padişaha gönderdiğim telgraf-nameden sonra, benim bu hal'in aleyhinde olduğum zannediliyordu. Onun için benim ile bu meseleye dair kimse bahsetmiyordu.

Asker ve ceneral olmam itibariyle, hükümdarımın hal'i için bir karar vermek istemiyordum. Emrim tahtında olan ordunun da bu mesele ile meşgul olmasını istemiyordum. Halbuki, bu bapta Meclis-i Milli tarafından ittihâz edilecek bir karara karşı hiçbir itiraz serdeyleyemezdin. Böyle bir karar için lazım olan esbâb, bence de, dolayısıyla malum idi.

Erkan-ı harbiyemin reis-i sâni'si Ali Rıza Paşa'dan maada hiçbir kimse ile görüşmediğim için, bu mesele hakkındaki fikrimi kimse bilmiyor idi. Nisan'ın 26. gecesi, bazı paşalar ve zabitler, saltanat meselesini müzakere etmek için bana gelmişler idi. Nihayet, teklifim üzerine, ordudan bu meselenin tamamen uzak bulundurulmasına, keyfiyetin büsbütün Meclis-i Milli'ye havale olunmasına ve ordunun yalnız tesis-i sükun ve asayiş ile meşgul olmasına karar verildi.

Nisan'ın 26. günü, Topkapı'da, Meclis-i Mebusan'da akd-i içtima eden Meclis-i Milli, padişahın hal'ine karar verdi. Şer'an şeyhülislam tarafından verilen fetva da bu kararı tasvip etti. Mezkur fetva kanun hükmünü aldı, Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis taht'a câlis oldu. Mahmud Şevket diyor ki:

Bu karar derhal bana tebliğ edildi ve onu Abdülhamid'e bildirmem rica olundu. Fakat, ben bu teklifi kabul etmedim.

(Sultan Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesi)

Bilahare, Meclis-i Milli, kararı Abdülhamid'e bildirdi.

Mahlû' hükümdarın emin bir mahalde muhafaza vazifesi-

nin kendisine terettüp ettiğini Mahmud Şevket anlamış idi. Onun için, âdeti vechile, derhal lazım gelen tedârikâtı ihzâr eyledi. Abdülhamid'in bir müddet daha İstanbul'da kalması, şüphesiz yeni entrikalara sebebiyet verdiği (vereceği) gibi, diğer taraftan, kendi mevkiini de tehlikede bırakacak idi. Makedonya'daki beynelmilel jandarmanın kumandanı Robilan Paşa'nın evvelce ikamet ettiği Alatini köşkünü münasip bulmuş idi.

Gayet güzel bir mevkide ve şehirden biraz uzak bir mahalde kâ'in olan bu köşk, kolayca taht-ı tarassutta bulundurulabilir (bileceği) gibi, şahsı hakkında icra edilecek tahrikattan da Abdülhamid'i uzak tutacak idi. Bu bina derhal sekenesi tarafından tahliye edildi; birkaç baraka ile muvakkaten tevsi' olundu ve yeni hane sahibi için hazırlandı.

Mahlû' hükümdara bu yeni ikametgâhı kabul ettirmek vazife-i müşkilesi için, Mahmud Şevket, evvelce bahsettiğimiz efkâr-ı mu'tedilesi ve tavr u hareket-i insaniyetkârânesi ile müştehir olan Hüsnü Paşa ile, aynı evsafa malik bulunan polis müdürü Galib Bey'i intihap etti. Bu zevat, Abdülhamid'in elyevm ikamet ettiği Yıldız sarayında iki saat müzakere ettikten sonra, sarayını merasim-i diniye ifasından maada hiç terketmeyen hakan-ı mahlû'u, yeni ikametgâha nakle ikna ettiler.

İhzâr edilen hususi bir tren, Abdülhamid'i ailesi ve maiyyeti ile beraber kemal-i sükunetle Selanik'e nakletti. Köşkte yerleşinceye kadar Selanik'te dahi hiçbir kimse onun vürûdundan haberdar olamadı. Mahmud Şevket, bu emr-i vâki'i, ancak Nisan'ın 28. günü Meclis-i A'yân reisine tebliğ etti. Ancak, Abdülhamid'in devre-i saltanatında malik olduğu tantana ve ihtişâmı bilen bir kimse ez-her-cihet tevakkî edilen cebr ü şiddete müracaat olunmadan, hâdisâtın kemal-i sükunetle cereyan etmesi için ne kadar dikkat ve itina ile hareket olunduğunu takdir edilebilir. Bunun mümkün olduğunu evvelce hiçbir kimse takdir edemezdi.

Altıncı kısım
Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi

(Gönüllülerin İstanbul'dan gönderilmesi)

Facia hitam bulmuŗ, fakat heyecan-ı umumi henüz büyük idi. İsyanın te's r tı yavaŗ yavaŗ hissedilmeye baŗlandı. Galip olarak İstanbul muhitine dağılan Makedonya gönüllüleri, orada tehlikeli bir unsur halini almıŗlar idi.

Bunların, her an muhill-i sükun ve asayiş bir harekette bulunmaları ihtimalleri vardı. Her hal( kar)da, gönüllü efradın ortadan kaldırılması lazım geliyordu.

Halbuki, bu hususta pek muteyakkız ne hareket etmek icap eyliyordu. Mahmud Şevket, hangi sebebe mebn  olduğunu bildirmeden, gönüllüleri Makrıköy civarında toplayabilmiŗ idi. Buradan,  teŗ n sözlerle kendilerine ordu ve milletin teŗekk r tı beyan edildikten sonra, kendilerini memleketlerine iade edecek olan trenlerin hazır bulunduğu bildirildi.

Pek m ahir ne bir surette icra edilen bu muamele, zâbitân ile gönüllülerin kemal-i samimiyetle yekdiğerlerine veda etmesiyle hitam buldu. Makedonya kıta -ı askeriyesi de Selanik'e nakledildi. Mahmud Şevket, en sâdık adamlarından biri olan

Alatini köşkü

miralay Hasan İzzet Bey'in kumandası tahtında, payitahtta yalnız birkaç bin kişi bıraktı. Kuvâ-yı bahriye kumandanlığını terk ve Bahriye nazırına iade etti.

(Sadrazamlık ve Harbiye nazırlığını reddetmesi)

Bu suretle, Mahmud Şevket, en müsta'cel işlerden kurtulmuş idi. Yeni büyük bir vazife de, müstakbel hükümetin teşkili idi. Hakan-ı sâbık tarafından isyanın zuhurunda teşkil edilen kabineyi kimse kanunen tanıımıyordu. Daima ismi zikrolunan Genç Türk rüesâsından Talat Bey, Mahmud Şevket Paşa'ya müracaat ederek, sadâreti kabul ettirmeye çalıştı.

Müşarun-ileyh bu teklifi reddederek, 1877 senesindeki Anadolul kumandanlarından Ahmed Muhtar Paşa'yı ileri sürdü. Fakat, onun intihabı itirazâta maruz kaldı. Nihayet, isyandan evvel ihrâz ettiği mevkie yine Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. Mah-

mud Şevket, müşarun-ileyhin sulh ve sükunet zamanları için münasip olacağını bildiği halde, fikdân-ı ricâlden dolayı sesini çıkarmamış idi.

Hareket Ordusu kumandanı, Hilmi Paşa kabinesinde Harbiye Nezareti'ni de reddedip pek âkılâne (çok akıllıca) hareket etti ve kendi yerine, Edirne'de İkinci Ordu kumandanı Salih Paşa'yı teklif eyledi. Mahmud Paşa, *Tarihçe*'sinde:

Kabinede bir mevki ihrâz etse idim, ihtilal zamanlarında matbuatın eşhâs-ı siyasiyeye karşı hücumunu men etmek kâbil olmadığından, derhal nüfuz ve haysiyetimi kaybederdim

diyor ve bunda hakkı (da) vardır.

Parlamento münakaşâtında haysiyeti haleldar olurdu. Halbuki, Dersaadet'te sükun ve asayiş takrîr için, daha görülecek pek çok işlerim vardı. O zamanki Osmanlı ordusu gibi, hal-i isyan-da bulunan bir ordu, lüzumu takdirinde sükunu temin eylemek için büyük bir nüfuza malik bir zabite muhtaçtır.

(Birinci Ordu müfettişliği)

Mahmud Şevket, kendisini, Avrupa-yı Osmanî'deki üç orduyu ihtiva eden Birinci Ordu müfettiş-i umumiliğine tayin ettirdi. Aynı zamanda, Hareket Ordusu kumandanlığını da, hiç belli etmeden muhafaza eyledi. Müşarun-ileyh, hiçbir nezâret kabul etmemeyi düşünüyor ve ihtimal ki hakkı da vardı. 1909 senesi yazı esnasında İstanbul'u ilk defa ziyaret ettiğim zaman, bu bapta suret-i mahremanede fikrimi istimzâc etti.

Evvela itiraz ettim ve Harbiye Nezareti'ni de kabul ederse daha esaslı surette çalışabileceğini söyledim. Fakat, sonra kendisine hak verdim. Hâricen müşahede edilen sükunete rağmen, dâhilen henüz ateşli bir kâbus kaynıyordu. Müşarun-ileyh, bi-

lahare sadâreti kabul ederek, istikbali için fena bir misal gösterdiğini ekseriye beyan ederdi. Harîs-i şân u şeref macera-perestler ve entrikacılar bu suretle kendilerini darbe-i hükümet icrasına sevkedebilirler, derdi.

(Subaylar ve ordu arasındaki bazı olumsuzluklar)

Geri kalan Makedonya kuvâ-yı askeriyesi, kendilerini fâtilh ve âmir olarak görmeye başladılar veyahut haklarında böyle söyleniyordu. Zabitlerinin sözleri geçiyordu. Hareket Ordusu'nun İstanbul'a dühûlünü müteakip, bütün Avrupa matbuatının makam-ı takdirde neşriyat-ı müfritânede bulunması, onların gururlarını lüzumundan fazla tezyîde sebep olmuştu.

İster muhik olsun, ister olmasın, Hareket Ordusu zâbitânının İttihad ve Terakki ile yakından temasta bulunarak, diğerlerinin elde edemediği menâfi'î temine muvaffak oldukları söyleniyor idi. Hey'et-i zâbitân içinde kıskançlık, tefrika ve sû-i efkâr hüküm-fermâ olmaya başladı. Birtakım gençlerden mürekkep heyetler,¹⁸ güya Cemiyet tarafından memur edildiklerini¹⁹ söyleyerek nezaretlerde, hatta parlamentoda da zuhur ederek, idare-i umûr-ı devlete karıştılar.

1908 İnkılabı'nın bütün bir nesli bertaraf etmesi bir şe'âmet idi. Ordu teşkilatında emin bir tabaka-i mutavassıta vücuda getirecek yaşlı ve nüfuzlu zevat mefkûd idi. Şübbân arasında muvâzeneti hakikaten temin edebilen ancak birkaç kişi vardı.

Halbuki, fiilî bir tecrübe-i hayatın fikdânı, bu birkaç kişiyi olsun müttehid bir istikamete tevcih eyleyememiş idi. Tatbiki lüzum olmakla beraber, yanlış, cahilâne ve sırf şeklen mevki-i icra-

¹⁸ Tefrikada, bu kelimedden sonra bir de fazladan "ve" bulunmaktadır. (haz.)

¹⁹ Tefrikada "eylediklerini" şeklindedir. (haz.)

ya vaz' olunan Tasfiye-i Rütüb Nizamnamesi birçok fenalıklara sebebiyet vermiş, efkârı tehyîc ve galeyanı tezyîd eylemiş idi.

Ahval bu merkezde iken, Mahmud Şevket, fırkalar fevkindeki mevkiini muhafaza edip, nazır olarak, efkâr-ı siyasiye-i yevmiye cereyanına kapılmasa idi, şüphesiz daha iyi olurdu. Kendisi o zaman, hemen hemen bir diktatör mevkiini ihrâz eylemiş gibi idi.

Maksat ve gayesi, orduyu harekât-ı siyasiyeden ayırarak, vazifesine hasr-ı vücut ettirmek idi. Müşarun-ileyh bu hususta kendisine muâvenet etmemi rica eylemiş, ben de bu talebini memnuniyetle is'âf etmiştim. Her türlü fırsattan istifade ederek, zâbitânı vazifelerine alıştırmaya çalışıyordum.

(1909 Edirne manevraları)

O zaman, Osmanlı kıtaât-ı askeriyesinin bulunduğu hal nazar-ı dikkate alınarak, askerlik nokta-i nazarından nâ-be-mevsim olarak telakki edildiği halde, 1909 senesi sonbaharında icra edilen manevralar da aynı maksatla icra olunmuştu. Bu manevralar sayesinde hey'et-i zâbitân vazifeleri başına cezp edilecek ve aynı zamanda, zâbitânın, kıtalarını talim ve terbiye etmeleri için lazım olan gaye-i askeriye nazar-ı dikkatlerine vaz' olunacaktır. Daima aynı halde kalan kışla meydanlarındaki iptidai ve eski talim ve terbiyeye hasr-ı vücut etmelerini zabitlerden hiçbir kimse talep eyleyemezdi. Hayat-ı askeriyenin cazibesi onlara henüz malum değildi. Bu, onlara anlatılmalı idi.

Edirne civarında küçük bir tepede tecemmu' eden birkaç zabite, manevranın hitamını müteakip vuku bulan beyanatımda, bununla beraber, sâdıkâne icra edilen bu talim ve terbiye-i ibtidaiyenin ehemmiyetini anlatmış idim. Erkan-ı harp reisim Pertev Paşa, bu nutkumu pek mükemmel bir surette Türkçe'ye tercüme etmişti.

Article paru dans la
"Neue Freie Presse" et
écrit par S.E.le Baron v.d.

Goltz Pacha.

1 annexe.

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de transmettre, ci-joint, à Votre Excellence, un article que le Baron von der Goltz Pacha vient de faire publier dans la "Neue Freie Presse" du 3 de ce mois, relativement à l'Armée Impériale.

Cet article intitulé "Le corps d'officiers turc et l'avenir de l'armée ottomane" est plein d'intérêt pour nous. Il y est dit que nos officiers ont heureusement passé une grande crise et que grâce à Son Excellence Mahmoud Chevket Pacha, ils ne s'occupent plus de politique. L'article continue dans ces termes: A présent l'armée ottomane est en pleine activité et ses officiers travaillent sérieusement. Pendant les dernières manœuvres on a pu constater que les généraux ottomans sont à la hauteur de leur tâche.

En priant Votre Excellence de vouloir bien communiquer l'article en question au Département Impérial de la Guerre,

Son Excellence

Rifaat Pacha,

Ministre des Affaires Etrangères de Sa Majesté Impériale le Sultan.

etc.

etc.

etc.

HR 545 200/37 (752) 1 CONSTANTINOPLE.

Golç Paşa'nın, Noye Fraye Prese gazetesinde neşredilen, subayların Mahmud Şevket Paşa sayesinde artık siyasete karışmadıklarından bahsettiği bir makalesiyle ilgili sefaretten gönderilen yazı

Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa söze ibtidâr ederek, hey'et-i zâbitânı, ateşli sözlerle, halife ve vatan için ifa-yı vazife davet etmiş, tefrikaya düşmemelerini, mesâ'il-i siyasiye ile meşgul olmamalarını ihtar eylemiş ve onlara, devlet-i Osmani-

ye'nin eski şan ve şerefini der-hâtır ettirmişti. Müşarun-ileyh her yerde fesâhat ve belâgat-ı lisanıyla kendisini gösterir idi.

(Mahmud Şevket ve İttihad Terakki Cemiyeti)

İhtimal ki, daha o zaman, orduda ittihâdı tesis eylemek için bazı tedâbîr-i şedîde ittihâzı lazım idi. O vakit, Mahmud Şevket bundan içtinap eyledi. Kendisiyle mahremâne görüştüğüm zaman, Cemiyet'e karşı olan vaziyeti ve onunla zuhuru muhtemel bir ihtilafa dair ekseriya mübâhase etmiştik. Cemiyet'in hafiy-yen icra-yı hükümet etmesi, büyük tehlikeleri dâ'î idi. Mahmud Şevket, esna-yı mübâhasede;

“Kendisini (kendimi) Cemiyet'ten daha kuvvetli görüyorum. Fakat, aramızda zuhur edecek bir ihtilaf, memleket için büyük bir felaket tevlîd eder” cevabını verdi.

Esasen, Cemiyet bana ve hükümete büyük hizmetler ifa ediyor. Kendisine istinat edebileceğimiz büyük ve müttehit idareye tâbi bir cemiyet olsa idi ondan sarf-ı nazar edebilirdik. Halbuki, bugün böyle bir cemiyet yoktur, henüz teşekkül edecek tir. Şimdilik İttihad ve Terakki'nin vücuduna muhtacız.

(Askerî diktatörlük meselesi)

Ekseriya bir çare-i tedavi olarak tavsiye edilen idare-i müstebide-i askeriye meselesi hakkında dahi Mahmud Şevket ile müdâvele-i efkâr etmiştik. Müşarun-ileyh, böyle birşeyi daima reddediyordu.

Bunu yapacak olsam, memleket ve milleti takdiri gayr-i kâbil felaketlere maruz bırakmış olurum. Her defa yeni müşkilat zuhurunda, şan ve şeref harîsleri, bana imtisâlen hareket etmeye kalkışacaklardır; böyle bir hal, memleketin tamamen mahv u harâbîsini mucip olur.

Her hal(ükar)da, Mahmud Şevket azîm bir vazife karşısında bulunuyordu. Bu vazifenin ifası(nın) kâbil olup olmadığını sual edecek olursak haklıyız. Unutmamalıdır ki, idare-i sâbika, sukût ettiği zaman bir kâbus terketmişti.

O vakte kadar, memlekette mevcut yegane hakiki kuvvet, padişahın kuvve-i müstebidesi birdenbire zâ'il olmuştu. Hükûmdar, devre-i saltanatı esnasında me'mûrînin kuvvet ve nüfuzunu her zaman istediği gibi kesr etmiş, yahut büsbütün kaldırmış idi.

Yeniden teessüs edecek kuvve-i âliyeyi iyice himaye etmek için memurlarda itibar ve haysiyet kalmamış idi. Ordu da aynı halde bulunuyordu. Kıtaât-ı askeriyede de, eskiden beri olduğu gibi, sanatta ehliyet ve muvaffakiyetin kıymeti takdir edilmiyordu. Demokratlık mahiyetini haiz olan cemiyet-i Osmaniye, yukarıdan aşağı icra-yı tesiri teshîl eyleyecek teşkilata malik değildi. Bunun için lazım olan esasât henüz tedarik edilecekti.

(Sıkıyönetimin korunması)

Buna rağmen, Mahmud Şevket Paşa nevmîd olmadı. Müşarun-ileyh, ileride dahi tedâbîr-i şedîde-i fevkaladeye teşebbüs etmeden ilerleyeceğini ve efkârı teskin ile çalışmaya muvaffak olacağını ümit ediyordu. Yalnız, idare-i örfiyeyi, birçok itirazâta rağmen muhafaza etmişti.

Fikrime göre, idare-i örfiyeye pek ziyade muhtaç idik. Hürriyetin âzâdî-i tâmm demek olduğunu zanneden matbuat ve ahalî meyânında bir serkeşlik hüküm-fermâ oluyordu. Ahalisinin henüz cahil olduğu Türkiye için kabul edilen Matbuat Kanunu, Fransız Matbuat Kanunu'ndan daha serbest idi. Tanzim olunan Kanun-ı Esasî ise, hiçbir Avrupa kanun-ı esasisine benzemiyordu. Meclis-i Mebusan'ın lağvı hemen hemen gayri-kâbil idi. Bu suretle, padişahın, yani bir şahs-ı münferidin is-

tibdadı yerine, anâsır-ı muhtelifeden mürekkep 270 kişilik bir parlamentonun istibdadı ikâme edildi.

Kanun-ı Esasi'yi bir dereceye kadar tadil etmeye hükümeti ikna eyleyebilmek için iki sene çalıştım. Bu tebdilât henüz kat'î değildir. Çünkü, bu defa Meclis-i Mebusan'ın tasdikine iktirân ettiği halde, henüz Meclis-i A'yân'da bulunmaktadır.²⁰ Kanun-ı Esasi olmadıkça, bir zaman Polonya'da nasıl olduysa, Türkiye'de (de) kuvvetli ve harekâtında serbest bir hükümet teşkili kabil değildir.

(Mahmud Şevket'in Harbiye nazırlığı ve hatası)

Mahmud Şevket Paşa'nın), fırak-ı siyasiye meyânında veya hut fevkinde ihrâz ettiği mevki-i bî-tarafânesini muhafaza edip kabineye dahil olmasa idi, daha iyi hareket eylemiş olacağına bugün şüphe yoktur. Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis'in itimadından emin idi. Halifenin itibar ve nüfuzuna istinâden, zahirî olmasa bile, esas itibariyle diktatörlük yapsa idi, ihtimal ki daha iyi hareket etmiş olurdu.

İstanbul'un zaptından sonra, Hakkı Paşa kabinesinde dokuz ay Harbiye Nezareti'ni deruhte etmeye karar vermesinin bir hata olduğunu, zannedersem kendisi de bilahare anladı. Böyle birşey kendi nokta-i nazarına muhalif olduğundan, nezareti deruhte etmesine karşı beyan-ı hayret eylemiştim. Cevâben, başka suretle hareket etmek (etmesinin) mümkün olmadığını bana kısaca te'mîn etmişti. *Tarihçe*'sinde diyor ki:

Yine deruhte etmek istemiyordum. Fakat, beni ikna için her türlü vesâ'ite müracaat ettiler. Birinci, İkinci ve Üçüncü Kolor-dular müfettiş-i umumiliğine kanunen tayin edildiğim halde, yine "Hareket Ordusu umumi kumandanı" olarak tanılıyorum.

²⁰ Mahmud Şevket Paşa, *Tarihçe*'sini 1912 senesi Eylül'ünde yazmış idi.

Bu ordunun bir kısmı henüz payitahtta bulunuyordu. Açıkça söyleyeyim, haiz olduğum bu nüfuz ve kuvvet muzır olarak telakki edildiğinden, kesr etmek için çalışılıyordu. Bu suretle, büyük bir hatada bulunulduğundan kat'iyen eminim.

Tabii, kendisi de, eser-i zaaf göstermiş olduğunu itiraf eyliyor. Madem ki bu hatadan emin bulunuyordu, o halde kabul etmemeli idi. Menâfi'-i zatiyesine ehemmiyet vermemesi ve kanaatkarlığı, burada kendisine fena bir oyun oynadı.

(Faaliyet düşkünlüğü)

Maahaza, o esnada, Harbiye Nezareti için daha iyi bir kimse'nin intihap edilemeyeceği tasdik olunmalıdır. Nerede çok iş görülecek ise, orada, yorulmak bilmeyen Mahmud Şevket Paşa'nın vücudu lazım idi.

Harbiye nazırı olarak ne kadar icraatta bulunduğundan, diğer bir makalede uzun uzadıya bahsetmiştim. İbrâz ettiği faaliyet şayan-ı hayret idi; bu kadar za'îfî'l-bünye olduğu ve âlâm-ı kalbî de inzimâm ettiği halde, nasıl olup da yorgunluğa tahammül eyleyebildiğini kimse anlayamıyordu. Bir Şarnhorst, bir Blohar gibi, o da, bütün muamelât-ı şahsiyesine karşı asîlâne bir lâkaydî gösteriyordu.

Evvelce icra ettiği tedkîkâta istinâden, müşarun-ileyhin tabibi, Mahmud Şevket'in hayatını, bu faaliyet-i fevkaladenin istirahattan daha iyi bir surette muhafaza edeceğini bana te'mîn eylemiş idi.

Tabib-i muma-ileyh, Mahmud Şevket'in, ancak mecburi bir atâlete düşer olmasından itibaren düşer-ı zaaf olacağını söylemiş idi. Mahmud Şevket ikametgâhını Harbiye Nezareti'nin medhalindeki pavyonlardan birine nakletmişti. Hanesini ve Üsküdar'da ikamet eden ailesini pek nadir olarak görüyordu.

**Golç Paşa, 28 Eylül 1891 günü ava çıkan
Alman imparatorunu uğurlarken**

(Mahmud Şevket'in Sultan Reşad'la birlikteliği)

Vücudunu hiç istirahat ettirmiyordu. Yalnız, cuma günü, selamlık resminden sonra biraz rahat ediyordu. Padişah, kendisini selamlıktan sonra, Beyoğlu'nun şimalindeki tepelerden birinde tenezzühe davet ediyor ve orada, hükümdar ile beraber birkaç saat imrâr eyliyordu.

Padişah ile Mahmud Şevket arasındaki mülakat, zannedersem ekseriya tarihe mu'allak bulunuyordu. Çünkü, Mahmud Şevket Paşa, Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis'in tarih hakkındaki vu-

kûfuna karşı birkaç defa ızhar-ı hayret eylemiş idi. Bir defa, Mahmud Şevket, şaka tarzında bana demişti ki:

“Padişah ile bir daha tarih-i Osmânî mübahasâtına girişmeyeceğim. Çünkü, tarih hakkındaki malumatı cümlemizinkine fâiktir.”

Zannedersem, Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis Hazretleri, otuzüç sene devam eden mahbûsiyeti esnasında, mecburi olduğu gayr-i ihtiyârî atâleti esnasında, milletin tarihini öğrenmeye hasr-ı vücut etmişti. Şimdiki padişapta, geçirdiği mazinin fena bir tesir bırakmaması, ihtimal ki, pek sevdiği tarih-i Osmânî ile meşgul olmasından ileri gelmiştir. Zat-ı hazret-i pâdişâhî pek beşûş bir halde kalmıştır.

1910 manevraları esnasında Mahmud Şevket Paşa'yı tekrar görmüştüm. Devletin müstakbel kuvvet, azamet ve terakkisi için iyi ümitler besleniyordu. Kıtaât-ı askeriye'nin icraâtına, ne gibi şerâ'it tahtında ifa edildiği nazar-ı dikkate alınacak olursa, iyi de-nebilirdi.

Manevraları müteakip, padişahın 40.000'den fazla olan orduyu nazar-ı tedkikten geçirmek için bizzat isbat-ı vücut etmesi ve Edirne'ye kadar giderek, ahali tarafından kendisine arz-ı hürmet ve ta'zîmât edilmesi, son yirmi-otuz sene zarfında vukua gelen hâdisâtтан sonra işitilmemiş bir şeydi. Şüphe ve endişe ızhar edenler ve efkâr-ı bedbînâne besleyenler dahi, daha mesut bir devreye girileceğini zannetmeye başlamışlar idi.

Umûmen hükümetin ruhu olarak telakki edilen Şevket Paşa, padişaktan sonra en ziyade itimad-ı umumîye mazhar olan ve her tarafta şiddetle alkışlanan biri idi.

O, bu alkışlara müstahak idi; böyle olduğu halde yine gaşy olmadı. Muhitinde bulunanlara azametini hiçbir zaman ihsâs ettirmemiş idi. Müşarun-ileyh, tüfekleri almak üzere Almanya'ya giden genç kolağası veyahut Mekteb-i Harbiye'nin ders

salonundaki halinde, sade, tabii ve sevimli bir adam olarak kalmış idi.

(Mahmud Şevket'in meş'um hatası)

İdare-i harbiye nokta-i nazarından irtikap ettiği meş'um bir hata, kolorduların taksîmât-ı cedîdesini kabul etmesi idi. Buna da, genç ve nüfuzlu erkan-ı harp zâbitânının, kendi dirâyet ve kuvvetlerini lüzumundan fazla takdir etmeleri sebebiyet vermiş idi.

Bu taksîmât-ı cedîde, kuvâ-yı mevcûde haddini pek ziyade aşıyordu. Taksîmât-ı cedîdenin 14-15 umumi kumandanandan maada, yüzden fazla fırka kumandanına, tecrübe-dîde ve talim ve terbiye görmüş birçok zâbitâna ve bunlara lazım olan miktar-ı kafi erkan-ı harp zabitlerine ihtiyaç hissettirdiğini söylemek kâfidir.

Talim ve terbiye fırsatının tamamen fîkdânı dolayısıyla, lazım olan kumandanların onda biri bile mevcut değildi. 1912 senesinde²¹ muharebe zuhur ettiği zaman, Harbiye Nezareti, seferber halinde 24 kolordu teşkil etmek istiyordu. Bu tecrübenin, ekseriya müsellaḥ kur'a efradının bir araya cem'ini intâc eylemesi, anlaşılabilir ahvaldendir. Bütün muktedir zabitler erkan-ı harbiye hey'etinde bulunuyorlardı.

Mahmud Şevket'in, müstakbel ordu için tanzim edilen ve lüzumundan fazla vâsi' olan bu taksîmâta muvâfakat etmesi, –bizzat kendisi tarafından bana söylendiği vechile– tekrar hayat bulan devlet-i Osmaniye'nin kuvve-i umumiyesini lüzumu takdirinde bir araya toplamak için onun en müsait taksîmât olduğunu bildiğinden ileri gelmişti. Nazariyât nokta-i nazarından bu doğru idi. Fakat, ondan beklenen fayda meşkûk idi.

²¹ Tefrikada “senesinden” şeklindedir. (haz.)

Tanzim edilen o büyük kadroyu doldurmak için, hiç olmazsa on sene sükunetle çalışmak lazım idi. Halbuki, on sene sulh içinde yaşanacağı malum değildi. Her hal(ükar)da, taksîmât-ı ceditde, 1911 senesinde olduğu gibi, bütün memleket dahilinde birden değil, tadrîcen mevki-i icraya vaz' olunmalı idi.

(1910 sonbahar manevraları ve Mahmud Şevket'in Osmanlı ordusu için yaptıkları)

Bu hale rağmen, Mahmud Şevket Paşa mevki-i iktidarda kalmış olsa idi, muharebe başka bir şekil alırdı.

1910 senesindeki sonbahar manevralarında ihtihsal edilen netâyic, kendisinin memnuniyetini mucib olmakla beraber Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı ordusundaki nevâkısı nazar-ı dikkatten dûr tutuyor değildi.

Bu manevradan beri vukua gelen hâdisât nazar-ı dikkate alınacak olursa, müşarun-ileyhin manevrayı tenkit eylediği esnada, levazım ve nakliyat cihetine de pek ziyade ehemmiyet atfolunmasını söylemesi şayan-ı dikkattir. Müşarun-ileyh, intizam ve vezâ'if-i dahiliyeye de dikkat edilmesini söylemiş idi.

1910 senesinde müfâratımdan evvel Osmanlı ordusu ümerâ ve zâbitânına verdiğim bir ziyafette, büyük manevralar ile takip edilecek gaye irâ'e olunduktan sonra, ordunun ıslahına aşağıdan ibtidâr edilmesi lüzumundan bahseylemiş idim.

1911 senesinde tekrar İstanbul'a gelerek birkaç ay ikamet etmem ve bu esnada Osmanlı cenerallerinin yanında muhtelif kıtaât-ı askeriye-yi –talim ve terbiyesi nokta-i nazarından– Alman usulü vechile tedkik etmem taht-ı karara alınmış idi. Bunu yapmak tabii mümkün olamadı.

Mahmud Şevket, her ikimizin dostu olan bir zata, o yaz esnasında yazdığı bir mektupta, ahvalin gayr-i müsait gitmesin-

Sultan Abdülhamid

den dolayı ziyareti te'hîr etmemi bana bildirmiş idi. Şüphesiz, bu hareket kendisine pek güç gelmiştir.

İhtiyat zâbitânına, küçük zabıtlere, topçu ve piyade endahına mahsus mektepler tesis ederek, zâbitânın talim ve terbiyesine ihtimam eylemesinden, müşarun-ileyhin, kıtaât-ı askeriye-

nin dâhilen kesb-i kuvvet etmesine ne derece çalıştığı anlaşılıyor. Ani bir muharebe zuhûrunda ittihâz edilecek tavr u hareket hakkında da ittihâd etmiştik.

Mahmud Şevket; orduların tecemmu' u, hazırlanması ve mü-nâkalâtın temini hususunda hiç olmazsa biraz vakit kazanmak, mukâvemetin huduttan geri alınması lüzumundan emin bulunuyordu. Mahmud Şevket, her hal(ükar)da her türlü isti'câle, hususiyle nâ-be-mevsim bir tecavüze itiraz eylerdi.

Yedinci kısım

(Mahmud Şevket Paşa ve Trablusgarp Savaşı)

Mahmud Şevket'in nüfuz ve haysiyeti, ilk defa Trablus(garp) Muharebesi neticesinde bir sadmeye düçar olmuş idi. Bu fırsattan bilistifade, rakipleri ve hasûdları, hadiseyi evvelinden takdir (edemediğinden) ve vilayetin müdafaası için lazım gelen tedâbiri ihmal ettiğinden dolayı kendisini tahti'e eylemişlerdi.

Bunlar, bilâ-sebep yapıliyordu.

Her halde Mahmud Şevket'(in), Harbiye nazırı olduğu zaman, Trablus'u taht-ı te'mîne almaktan daha mühim işleri vardı. Herşeyden evvel, mümkün mertebe işe yarayabilecek bir ordunun vücuda getirilmesi gerekiyordu:

Bütün redif depoları boş idi, ordunun teçhizat ve teslihâtı pek fena idi. Onun için, orduyu aynı zamanda Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'a karşı muharebe edebilecek bir hale getirmeye çalıştım.²²

Edirne, Yanya ve İşkodra'yı tahkim etmeden, hatta Erzurum'u

²² Bu noktada, Sırbistan muhtemel bir düşman olarak gösterilmiyor.

bile düşünemezdim. Çanakkale boğazı, Boğaziçi, Selanik ve İzmir taht-ı te'mîne alınmadan Trablus'un muhafazasına ibtidâr edemezdim. Bütün bu işleri hep birden ifa edebilmek için ne para, ne çalıştıracak adam, ne de vakit vardı.

Trablus Muharebesi zuhur ettiği zaman, Mahmud Şevket, yirmi aydan beri Harbiye Nezareti'nde bulunuyordu. Bu müddet zarfında en mübrem ihtiyacâtı defettiği gibi Yemen'e, Asir'e, Havran'a ve Arnavutluk'taki isyanı tenkil etmek için Malisya'ya beş büyük sefer tertip eylemiş ve yine aynı zamanda Trablus'u da düşünmüş idi.

Orada, kıtaât-ı askeriye hakkında bazı mukarrerât ittihaz edilmiş ve kur'a efradının taht-ı silaha alınması kanunen bu vilayete de teşmil olunmuş idi. Orada birçok redif fırkalarının teşkili takarrur etmişken, İtalya'nın istilasını vuku-bularak bu iş akâm kaldı.

Bir de, veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin Roma'da gayet samimi bir istikbâle mazhar olması, hükümet-i Osmaniye'yi iğfal etmiş ve karîbu'z-zuhur olan tehlikeden Babıali haberdar olamamış idi. Zaten, Şark'ta, eskiden beri, sırf münasebât-ı hususiyeye lüzumundan fazla ehemmiyet atfolunmaktadı.

Bu hale rağmen, muharebe zuhur ettiği zaman, ahvalin adem-i müsaadesine rağmen Mahmud Şevket, suret-i kat'iyede müdafaaya etmeye karar vermiş (ve) bu müdafaayı (da) hakikaten mevki-i icraya vaz' etmişti.

Müşarun-ileyh, bu müdafaaya büyük bir ehemmiyet atfediyor ve Trablus'un temellükü(nün) devlet-i Osmaniye'ye Afrika'daki İslâmlarla tesis-i rabıta için mühim bir vasıta teşkil eylediğini biliyordu. Bu kıt'a-i arziye üzerinde İslâmiyet'in icra ettiği terakkiyât-ı azîme, Fransa ve İngiltere'ye karşı tadrîcen mühim bir muvâzenet teşkil edebilirdi:

Türkiye'de son hâdisât-ı mü'essife zuhur etmese idi, müddet-i medîde devam edecek şiddetli bir mukavemet neticesinde,

İtalya hükümetine icra-yı tesir ederek, hiç olmazsa Bingazi'yi kurtarmayı ümit ediyordum. Fakat, Allah istemedi!..

(Mahmud Şevket'in Balkan Savaşı için gerekli tedbirleri alması)

Bilahare vukua gelecek hâdisâtı takdir ediyormuş gibi şunu da ilave ediyor:

Son hâdisâta, ordudaki tefrikaya ve 1912 senesindeki Arnavutluk isyanına kadar Balkan devletleri sükuneti muhafaza etmişlerdi. Devr-i sâbıkta olduğu gibi, düvel-i muazzama, mesâ'il-i dahiliyemize müdahale etmemişler idi. Şimdi, bütün bu devletler(in) küçüğü-büyüğü harekete geldiler. Başımıza neler geleceğini kimse bilmiyor. Biz kendimizi *üç kıtanın hakimi* diye tesmiye ediyorduk... Acaba, yakında yalnız bir kıtanın hakimi mi olacağız; fakat, böyle efkâr-ı bedbînâne beslemiyorum. Nikbîn kalacağım ve ümidimi kaybetmeyeceğim.

Malum olduğu vechile, Mahmud Şevket, düvel-i muazzamanın sulh ve müsâlemetin idâme edileceğine dair verdiği her türlü teminata rağmen, bir Balkan Muharebesi için lazım olan tedâbiri hafıyyen ittihâz eylemiş; İzmir'de, Çanakkale'de kuvâ-yı külliye cem' etmiş ve mu'allem efraddan mürekkep bir sınıf askeri de terhis etmeyerek hazırlamış idi.

Bârân-ı felaketin ufukta bütün tehlikesiyle tecessüm ettiği bir zamanda, bu kadar teyakkuz ile ittihâz etmiş olduğu tedâbirin, sukûtunu müteakip hemen ortadan kaldırıldığını gördüğü zaman, bu ihatalı ve müdebbir adamın ruhuna bir nazar atfetmeli idi.

Bir aydan beri Harbiye nazırı değil, devlet-i muazzama-i Osmaniye'nin işsiz güçsüz a'yânındanımdı!

diyordu.

Şimdiye kadar zimâm-ı umûr-ı devleti elime aldım. Dahilî-haricî teşebbüsât-ı husûmet-kârâneye rağmen, devlet-i Osmaniye'yi tehlikelere karşı vikâye ettim. Fakat İtalya, Arnavutluk ve maatteessüf silah arkadaşlarım dahi mesaimi bu defa akîm bıraktılar.

(Mahmud Şevket'in istifası)

İtalya Muharebesi'nin zuhurunu müteakip sukût eden Hakkı Paşa kabinesinden sonra mevki-i iktidara gelen Said Paşa kabinesinde dahi Mahmud Şevket Harbiye Nezareti'ni muhafaza eylemiş idi.

Fakat İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı ızhar edilen adem-i memnuniyet, Arnavutların suret-i mahsûsada Mahmud Şevket Paşa'ya karşı bir husumet göstermeleri; nâfiz ve yüksek rütbeli cenerallerin zîr-i himayesinde teşekkül eden ve kendisine lüzumundan fazla ehemmiyet atfolunan Halaskarân Cemiyeti'nin kendi aleyhinde teşekkül etmesi ve nihayet, Meclis-i Mebusan'a zorla kabul ettirdiği, zâbitânın siyasiyât ile iş(t)gal etmemeleri hakkındaki kanunu bizzat mevk-i (icraya) vaz' etmek istememesi, Mahmud Şevket'i istifaya teşvik eylemiş idi.

O ve Genç Türk cemiyetinin en nâfiz azasından bulunan Talat ve Cavid Beyler, bu suretle nezareti mevki-i iktidarda muhafaza edebileceklerini zanneyliyorlardı. Bu ümit boşa çıktı. Mahmud Şevket Paşa'nın sukûtu diğerlerini de beraber çekip götürdü.

Nâzım Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne tayiniyle, re's-kâra Ahmed Muhtar Paşa kabinesi geçti.

İdare-i askeri(ye)de tebeddülât icrası, Arnavutlara müsae-dâatta bulunulması, idare-i örfiyenin lağvı, suret-i fevkaladede silah altında bulunan kıtaât-ı askeriye'nin terhisi yekdiğerini takip etti. Bu tedâbîrden maksat, ahalinin teveccühünü celbetmek idi. Bunlardan ümit edilen netice evvela husule geldi ise de,

Hatıraların *Tanin*'deki tefrikası

memleket(in) kendisini müdafaadan hemen hemen aciz olduğu bir zaman(da), Balkan Muharebe-i meş'ûmesi derhal zuhur ediverdi.

(Mahmud Şevket'in susması ve dinlenme ihtiyacı)

Ahvaldeki teşevvüşü tezyîd etmemek için, Mahmud Şevket ihtiyâr-ı sükut ediyordu. Zaten kendisi hakikaten istirahatata muhtaç idi.

Bir taraftan, İstanbul'daki büyük yangın esnasında üzerine sukût eden bir balkonun kendisini ağırca cerîhadâr etmesi; diğer taraftan, atla gezerken tehlikeli bir surette düşmesi, zaten mütemadi bir sa'y u gayretin tesiriyle düçar-ı tezelzül olan ah-

val-i sıhhiyesini fena halde sarsmış idi. Maruz kalacağı daha müşkil ahval için muhtaç olduğu kuvveti toplamak üzere, ahibbâsı bile bir müddet istirahat etmesini tavsiye ediyorlardı.

Bidâyet-i harpte kendisine teklif edilen kumandanlıkları da reddetmişti. Devletin, kendisinin bütün mevcudiyetiyle menetmek istediği ve muvaffak olacağını ümit ettiği felakete doğru koşmakta olduğunu derin bir teessür ile müşahade ediyordu. Geçirdiği bu kederli günlerde, bana yazdığı bir mektubunda;

Pek bedbaht bir adam olduğumu tasdik etmeniz lazımdır

diyor.

Kendisine arz-ı veda etmek üzere gelen zâbitândan, ordunun tecavüzî bir harekete ibtidâr edeceğini haber aldığı zaman, endişesi bir kat (daha) artmış di. Bu defa, ordunun kaybolacağına hiç şüphe etmiyordu. Çünkü, ordudaki nevâkısı pek a'lâ biliyordu:

(Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektupları)

Kolordular Ergene deresi(nin) arkasında tahşîd ve zaman-ı sulhte istisna edildiği halde, muharebe zamanında orduya ithal edilen, hiç talim görmemiş efrâd orada kemal-i sükunetle talim ve terbiye edileceği yerde, kıtaât-ı askeriye Kırkkilise ile Edirne arasında tahşîd olundu ve tecâvüzî harekete yalnız dört kolordu ile ibtidâr edildi.

Askerlerin ekserisi, ancak iki-üç gün evvel ellerine silah almış idi. Erzak ve mühimmat kolları henüz teşkil edilmemişti. Hücum emri, bir harp oyunu emrinden başka hiçbir şey değildi. İşte bu suretle, Osmanlı ordusu mahvedildi. Dört gün aç kalan bir asker, nihayette her halde ahlakını da kaybeder.

Geçen sene 13 Teşrin-i Sâni'de bana yazmış olduğu bu mektup, hâdisât-ı harbiyeye dair şayan-ı dikkat havadisı muhtevi değildir.

Onlar bilahare tamamen malum olmuştur. Yalnız şu noktası teessürü mucip oluyor:

Galip gelse idik, birçok dostla malik olurduk. Fakat, mağlup olduğumuzdan, herkes bize düşman...

Ahval-i âlem böyledir. Evvela sulhü, bilahare istatükoyu (statükoyu) muhafaza etmek isteyen diplomasi, sulh ve müsâlemeti bilahare Londra'da tamamen devlet-i Osmaniye'nin hesabına olmak üzere tesis etmeye çalışmış idi.

Fakat, tâli', bu defa daha ziyade hak-perestâne ve âkılâne hareket etti ve nihayette, biçare memlekete arkasında kendisini muvaffakiyetle müdafaa edebilecek bir hudut bahşetti.

Mahmud Şevket'in bilahare bana yazmış olduğu bir mektup, bizim için ehemmiyet-i mahsûsayı haizdir. Onun için, mektubun bir kısmını aynen naklediyorum:

Bizim mağlubiyetlerimizden Almanların da mesul tutulmalarına çok teessüf ediyorum. Bu isnadât haksızdır. Çünkü, Türkler, askerlerin en muktedirlerini, yani Alman askerlerini fenn-i harpte değil, harp oyununda taklit ettiler. Osmanlı tüfengi, Osmanlı topu, hatta Osmanlı aksâm-ı teçhizatı Bulgarlarınkinden daha iyi idi.

Lüleburgaz ve Kırkkilise muharebât-ı meş'ûmesinden sonra kabahatin biraz da Alman muallimlerine isnadına teşebbüs edildiği zaman, Alman zabitlerinin ibraz eylediği sa'y u gayret hakkında en doğru bir hüküm vermeye muktedir olan Osmanlı Harbiye nazırı böyle yazmış idi.

Geçen Kanun-ı Sâni'de Enver Bey tarafından icra edilen ve şimdiki Genç Türk hükümetini mevki-i iktidara getiren darbe-i hükümetten Mahmud Şevket tamamen uzak bulunuyordu. Müşarun-ileyh, Üsküdar'daki kûşe-i inzivâsını terketmemiş ve gördüğü teşvîkâta rağmen, mesâ'il-i siyasiye ve umûr-ı devlete müdahale etmemiş idi. İstihsal edilecek neticenin muhtemel bile olmadığını zannediyordu. Çünkü, dostları, böyle birşeyin kâbil olduğunu kendisine beyan eyledikleri zaman;

“Böyle bir zaman(da) bu gibi işlere kim girişebilecektir!” diye bağırıldığı söyleniyor.

Kendisi, artık Edirne'ye kaybolmuş nazarıyla bakıyordu. Edirne'nin mesuliyetini deruhte eden Kamil Paşa kabinesinin sukû-tunu, asıl böyle bir zamanda arzu etmezdi.

Bütün bu ahvale rağmen, her türlü kuyûd ve şerâ'itten sarf-ı nazar ederek, hükümet-i cedîdenin riyâsetini deruhteye âmâde idi. Bu memuriyet için derece-i kâfiyede nüfuz ve haysiyete malik, kendisinden başka adam yoktu. O esnada, bu nüfuz ve haysiyetinin haleldar olduğu zannediliyordu. Tabii, millet, yeni hükümetten Edirne'nin muhafazasını bekliyordu; halbuki, bunun için henüz bir umut yoktu.

26 Kanun-ı Sani 1913'te kendisine yazdığım bir mektupta demiştim ki:

O kadar müşkil vazifeler karşısında bulunuyorsunuz ki, ızhar edebileceğimiz yegane arzu, Cenab-ı Hakk'ın padişah, memleket ve milleti kurtarmak için lazım olan kuvveti ihsan etmesine müstenid olabilir. Fakat, en buhranlı bir zamanda yine sizi der-hâtır ettiklerinden ve sizden imdat talep olunmasından dolayı gizli bir haz duyuyordum. Karşısında bulunduğunuz kat'i müşkil yolda, şahsınıza karşı hissettiğim meveddet size refâkat edecektir. Size muâvenet etmeyi çok isterdim; fakat, bunun kâbil olmadığını ve uzaktan verilen nasihatlerin insanın ancak

fahr u gurûr-ı zâtisini tatmin edeceğini ve telakki eden için onların beyhude olduğunu düşünüyorum.

Son inkılap hayretimi mucip olmadı; bilakis, ona sükunetle muntazır bulunuyordum. Şecî'âne müdafaa edilen Edirne'nin iadesi için vuku-bulan talebinin de boşa çıkmayacağını ümit ederim. Mevkiin kıymet-i askeriyesinden tamamıyla sarf-ı nazar edilse dahi, Edirne'nin muhafazası, devlet-i Osmaniye için büyük bir ehemmiyet-i maneviyeyi haizdir. Kahramanâne icra edilen müdafaa,²³ millet ve devleti sa'y u gayret ve terakkiye sevk için mühim bir âmil olabilir.

(Son mektup)

Derhal kendisinden şu cevabı aldım:

Şu anda, sadâreti kabul ederek kendimi vatanıma feda etmiş oluyorum. Sulhü akdetmeye çalışıyorum. Şayet muvaffak olursam, memleketime hizmet eylemiş olacağız. Aksi takdirde, yine bir muharebe muvâcehesinde bulunacağız. Harbin tevlid edeceği neticeyi takdir eyleyemem. Cenab-ı Hak yardımcımız olsun!..

muhibb-i sâdıkınız

Mahmud Şevket

Dostumdan aldığım son mektup bu idi. Kendisinin ne kadar safvet-i kalbiyeye ve hâlisiyet-i efkâra malik bulunduğuna bu mektup güzel bir delil teşkil etmektedir. Sadârete geçtiği zaman, ahvâlin iyileşeceğine ve devlet-i Osmaniye'nin tekrar hayat bulacağına dair beslediği ümidi kaybetmedi. Henüz hal-i muallakta bulunan birçok mesâ'ili ihtiva eden ve bundan dolayı ihtilafât-ı harb-cûyâneye menba teşkil eden Balkanlar'daki vaziyet-i müstakbeleyi keskin bir nazarla tedkik etti.

²³ Malum olduğu vechile, Edirne o zaman henüz sukût etmemiş idi.

Golç Paşa

Kendi nezareti tahtında kesb-i kuvvet edecek bir Türkiye'-nin düçar olduğu zarar ve ziyanları, devlet için hiç olmazsa en hassas noktalarda mümkün mertebe tevâzun ettirmeye fırsat-yâb olacağını zannediyordu.

Hususiyle, Adalar'ın Türkiye'de kalmasına büyük bir ehemmiyet atfediyor ve ecnebi bir devlete geçecek olursa, o devletin Boğazlara hakim olacağı gibi Anadolu sevâhilini de tehlikede bırakacağını biliyordu.

Edirne ile Kırkkilise'nin istirdâdı, Mahmud Şevket tarafından beslenen bu ümitlerin husûlüne ilk mukaddimeyi teşkil edebilirdi. Bu muvaffakiyet emniyet ve itimadını takviye, faaliyetini tezyîd ve beslediği emellerine bir kuvvet-i nâmiye bahşederdi. Muhtell olan ahvâl-i sıhhiyesi, bu muvaffakiyetler sayesinde birçok seneler daha kuvvetlendirilmiş olurdu.

(Mahmud Şevket'in yabancı devletlerle ilişkisi ve vatan kurtarıcılığı)

Son dakikasına kadar nazarında tecessüm eden hayal, devlet-i Osmaniye'yi Vüstâ Avrupa hey'et-i düveliyesinin kuvvetli bir uzvu haline getirmek idi. Kendisi, yanlış olarak düvel-i Garbiye'ye, hususiyle İngiltere'ye karşı ızhar-ı temayül etmekle itham olundu. Mahmud Şevket'te ecnebi bir devlete karşı temayül varsa, o da, ziyâ'ıyla sâdık bir taraftar kaybeden Almanya'ya idi.

Sadâkat-i mutî'asından emin olmadıkça, İngiltere'nin Mısır ile Hindistan arasında kuvvetli bir devlet-i Osmaniye'nin vücuduna tahammül edemeyeceğini biliyordu. Onun için, memleketin ihyası nokta-i nazarından muhtaç olduğu İngiliz hayır-hahlığı ile sade-dilâne istihzâ etmekten, pek doğru olarak içtinap eyliyordu.

Mahmud Şevket Paşa'nın memleketinin mustahlisi olup ol(ma)mayacağı meselesi halledil(e)meden kaldı. 1913 senesi Haziran'ın(ın) 11. günü, katillerin attığı mermi-i hata-perver, tarihî bir muammanın daha muallak kalmasını mucip oldu. Katlinde hakikaten hiçbir dahli olmadığı halde, Mahmud Şevket, –Nâzım Paşa'nın intikamı(nın) alınmak (alınması) için– vazifesine kurban gitti.

(Başına gelecekleri önceden sezmesi)

30 Kanun-ı Sani'de bana yazdığı mektubundan, başına gele-

cek felaketi anladığı müstebân oluyor. Bu felaket, zannettiğimden ve kendisinin de zannettiğinden daha çabuk zuhur etti. Tâli'inin neye müncer olacağını, o, çoktan söylüyordu. Kendi şahsına ehemmiyet vermediğinden, bunu hiç düşünmemiş idi. Daha ziyade ihtimam ve teyakkuzun Mahmud Şevked Paşa'yı muhafaza edip edemeyeceğini burada mevzu-i bahs etmeyelim.

Sadrazam olduktan sonra, Mahmud Şevket'in eskisinden daha ziyade şiddetli hareket ettiği söyleniyor. İhtimal ki, vekayi'-i müdhişeyi müteakip, herşeyden evvel devlet dahilinde intizam ve ittihâdı tesis hususunda hissettiği lüzum-ı mübrem, kendisini hususiyle hey'et-i zâbitânın gençler sınıfını teşkil edenlere karşı şefkat ve merhametini hadd-i layıkına tenzile mecbur etmiştir. Kalben herkes hakkında hayır-hah olan bu adam, arzularını is'âf edemediği kimseler tarafından, nihayette kaba ve haşin telakki ediliyordu.

Mahmud Şevket'in bir Corc Vaşington'a benzeyip benzemediğini tayin etmek, takip eylediği meslek-i tarihin ani bir surette düçar-ı inkitâ' olmasından dolayı müşkildir. Etvâr ve harekâtında meşhûd olan alâ'im Mavnt Verten'in o büyük münzevisini²⁴ der-hâtır ettirirdi. Malik olduğu en güzide evsaf, istihkâr-ı nefis ve hiss-i vazife idi. Fakat, tâli'in kendisine tahmil ettiği vazifeleri iktihâm etmek gibi bir kabiliyete de malik idi.

Mahmud Şevket, harîs-i şân u şeref değildi; hiç olmazsa, ke-limenin mana-yı hakikisi itibariyle değildi. Hayatının en mutena senelerinde, içinde bulunduğu küçük muhitte, sâdıkâne ve mütemadiyen vazife-i mu'tâdesiyle meşgul olup dururken, ân-ı felakette gerek vicdanının ve gerek milletin istimdâdına şitâbân olarak, o vazifesini terkedip daha büyüğüne hasr-ı vücut edecek kadar cesaret ve uluvv-i cenâb gösterebilmiş idi. Herbir yanlış hatvenin kendisini ve Şark usulüne tebe'an taraftarlarını da

24 Vaşington murad ediliyor. (mütercim)

mahv u harap edebilecek bir zamanda kat'iiyen eser-i ihtirâz göstermedi.

Kendisine hücum eden te'sîrât, metâlibât ve şikayâtın karışıklığı arasında, fırtınaya tutulan bir geminin cesur dümencisi gibi, zimâm-ı umûr-ı devleti emniyetle elinde tuttu. İhrâz ettiği muvaffakiyât, onu hiçbir dakika kibir ve gurura sevketmedi. Şan ve şerefının evc-i bâlâsında dahi daima sadelikten, kanaatkârlıktan ve hakikat-perestlikten ayrılmadı. Hayatının sonuna kadar fakir kaldığını söyleyenler de vardır. Diplomatlardan birisinin Mahmud Şevket hakkındaki sözleri şayan-ı dikkattir. Padişah kendisine gayet kıymetdar bir at ihdâ eylemek istediği zaman, cevaben;

“Bu kadar kıymetdar bir hayvana layık ahırım yoktur!..” demiş.

(“Bu müthiş cinayeti işleyenlere lanet!..”)

Mahmud Şevket'i yakînen tanıyanlar, sînesinde ne kadar âlî hissiyât beslediğini pek a'lâ bilir. Onunla beraber, Türkiye'de (ki) en iyi adam ifnâ edilmiş oluyor. Devlet-i Osmaniye'nin maruz bulunduğu müşkilâtı iktihâm edecek birisi varsa, o da Mahmud Şevket idi.

Mevlidi itibariyle Arap ve talim ve terbiye-i askeriyesi nokta-i nazarından Türk olduğundan, tevhîd ve i'tilâfı devlet-i Osmaniye'nin istikbali demek olan Arap ve Türk kavimlerini yekdiğerine takarrüp ettirecek (de) yine o idi. *Müdafaa-i Milliye* namı tahtında intişar eden Türk mecmua-i askeriyesinin şu sözleri pek doğrudur:

Büyük adamın şehid olduğu güne lanet! Şahâdetine teşebbüs eden ele lanet! Bu müthiş cinayeti teşvik eyleyenlere lanet olsun!..

1913 senesi(nin) 11 Haziran'ı, devlet-i Osmaniye için bir yev-

m-i şe'âmet ve matem-i milli olacaktır. Vücuduna en ziyade ihtiyaç hissedildiği bir zamanda, böyle bir adamın hayatına kastedecek ve hem de kendi milleti arasında bir katil çıkaran memleket(in) istikbalinden birşey ümit etmekte, gerek Mahmud Şevket'in ve gerek o memleketin dostu olan adam dahi, ızhar-ı tereddüt ve şüpheden kendisini alamayacaktır. Ancak, milletin, Mahmud Şevket gibi bir adam yetiştirmiş olması hakikati, devletin ümid-i istikbalini biraz takviye ediyor.

(Bir arkadaşının yazdıkları)

Makedonya'da dahi Mahmud Şevket ile beraber bulunan ve merhumun son seneleri hakkında kendisinden pek kıymettar malumata destres olduğum bir zat, bana şu satırları yazmıştı:

Cenaze merasimi bir mahiyet-i milliyeyi iktisap eylemişti. Sekiz gün sonra, gidip, Üsküdar'da şehidin eski ikametgâhını ziyaret ettim. 1909 senesindeki Alman manevralarında hazır bulunmak üzere kendisine refakat etmiş olan, biraderi yüzbaşı Halid Bey beni kabul etti.

Mahmud Şevket'le, dahilinde ciddi mübâhaselere dalarak saatlarca oturduğumuz, kırmızı deri döşemeli yazıhanesini de görmeye mecbur oldum. Kahvaltı esnasında, Mahmud Şevket'in, masanın dar tarafındaki mevkii boş kaldı. Ben yine sol tarafta oturuyordum. Tanıdığınız adamlar meyânında, Garp Ordusu'nun bekayâsıyla ahîren avdet eden Topçu Hasan Rıza Paşa bulunuyordu. Talat Bey biraz evvel müfâratat etmişti.

Bu kıymettar adamın te'bîd-i hatırası için, gerek aile ve muhibbân mehâfilinde ve gerek milletin kalbinde bir abide-i iltiram rekzedilecektir. Merhuma ait bu hatıratım da ancak bu maksada hâdim olmak üzere tanzim ve neşr edilmiştir.

-son-

**Vefat eden tarihî bir sima:
Mahmud Şevket Paşa
Fon der Golç Paşa'nın merhuma ait hatıratı**

SADELEŞTİRME

***Tanin*'in sunuşu**

Mahmud Şevket Paşa'yı tarihin saygın sînesine tevdi edeli henüz çok olmadı. Hayatın ve siyasi çekişmelerin hayhuyu arasında, bu tarihî şehidin ismini dahi unuttur gibi oluyoruz. Oysa, onu iyi tanıyanlar, kendisini, ömrünün son saniyesine kadar büyük bir sevgi ve aşk ile teneffüs ettiği havadan çok uzakta bile unutmuyorlar.

Şimdiye kadar Mahmud Şevket Paşa için Batı'da yazılanlar, Doğu'da düşünüp duyduklarımızı çok geçmiştir. Bunlardan biri olmak üzere Fonder Golç Paşa *Doyçe Rondşav* (*Deutsche Rundschau*) dergisinde Mahmud Şevket Paşa'ya dair pek esaslı bilgi ve derin tetkiklere dayalı hatıratını yayımlamaktadır ki, bu hatıratı dilimize aktarmayı, okuyucularımızın çok takdir edecekleri bir görev bildik. Ve bugünden itibaren yayımlamaya başladık. En az bir hafta sürecek ve okuyucularımızca büyük bir memnuniyetle okunacaktır.

Birinci bölüm

Mahmud Şevket Paşa ile tanışma

Osmanlı ordusunun ıslahı için İstanbul'a çağırılan general Keler'in tavsiyesi üzerine, 1883 yılında Sultan Abdülhamid tarafından askerî okullar umumi müfettişliğine atandığım sırada bana ellerinden geldiğince yardım eden subaylar arasında, genç kıdemli yüzbaşı (kolağası) Mahmud Şevket Bey'i de tanımış idim.

Kendisi, o sıralar düşünölmekle birlikte daha sonra vazgeçilen, Mısır'ın Osmanlı ve İngiliz askerî kuvvetlerince işgali için kurulmuş olan tümenlerden birinde kurmay subay sıfatıyla yer almış ve tümeninin bulunduğı Girit'ten dönmüş idi.

Orada olup bitenlere dair sorduğum sorulara verdiği kısa ve uygun cevaplar, beni o anda cezbetmişti. Kendisi, arkadaşları arasında büyük bir itibara sahip olup herkesin ilgi ve sevgisini kazanmış bulunuyordu.

Mahmud Şevket Paşa'nın kişiliğı

Orta boydan yukarı bir endama sahip olan bu subay; ciddi ve esmer yüzü, etkili bakışı ve daima aynı halde duran sakın ta-

Erinnerungen an Mahmud Schewket Paſcha.

Von

Generalfeldmarschall Freiherrn v. d. Golz.

IV.

Mahmud Schewket's Meldung nach Konſtantinopel, daß er gegen die Hauptſtadt marchieren werde, wurde durch den mittlerweile zum Miniſter deſ Innern ernannten früheren Miſteſchar¹⁾ deſ Großweſirs, Abdil Bey, abwehrend beantwortet. Sein Einſchreiten ſei nicht mehr nötig, ſondern könne große Nachteile für daſ Reich mit ſich bringen. Mahmud ließ ſich nicht irre machen. Auch im mazedoniſchen Armeebezirke waren die Truppen von den Verſchworenen inſgeheim bearbeitet worden, und eſ begann zu gären. Wenn nicht ſogleich etwaſ geſchah, war auch hier eine Erhebung zu erwarten. Dann aber lag die Türkei ohne Schutz offen vor ihren europäiſchen Gegnern. Waſ vier Jahre darauf geſchah, konnte damaſ ſchon eintreten. In ſeiner Eigenschaft alſ ſtellvertretender General-Inſpecteur erließ Mahmud Paſcha noch am Abend den Mobilmachungsbefehl für ſeinen ganzen Befehlſbereich. Er wirkte wie eine Erlöſung und wurde mit Jubel aufgenommen; denn die Sorge vor einer Reaction hatte ſich im ganzen Lande ſchnell verbreitet. Zahlreiche Dankſagungen und Glückwunſchtelegramme liefen in Saloniki ein.

Sofort wurden die Vorbereitungen für den Eiſenbahntransport getroffen. Die Bahnlinie Saloniki—Odeagatſch, welche die Verbindung mit Thrazien und der Hauptſtadt herſtellte, vermochte höchſtens vier biſ fünf Züge täglich zu befördern, und auch daſ vorausſichtlich nicht auf lange Dauer²⁾. Sie wurden indeſ für ſechſ biſ acht veranſchlagt, da man auf alle Bequemlichkeit der Truppen verzichtete und ſie vollgepfercht werden konnten, wie man eſ im Orient geſehen haben muß, um zu glauben, daß eſ angeht.

Schon am 19. April 1909 marchierte daſ 1. Bataillon — die 17. Schützen — mit einem Stande von 1050 Mann zum Bahnhofe. Mahmud Schewket verſchweigt hier in ſeinen Aufzeichnungen, waſ mir in

Golç Paſa'nın *Deutsche Rundschau* mecmuasında yayımlanan hatıralarının dördüncü bölümü

vır ve hareketleri ile, arkadaşları arasında keskin zeka, çalışma, gayret ve metanet açısından kendisiyle yarışılamayacak biri olarak tanınmıştı. Duruş ve tabiatında bir çekingenlik eseri gözlemlenmekle birlikte, herkes onu bir istisna olarak kabul edemeydi.

1912 Ekim'i esnasında olabildiğince hızlı bir şekilde teşkil edilen biçare Şark Ordusu'nun komutanı, o zamanki baş-yaverim Abdullah Paşa ile, tabiatça ondan büsbütün başka olmakla birlikte iktidar hususunda geri kalmayan mütercim, Boşnak subaylardan Tahir Bey, Mahmud Şevket Bey'in olağanüstü kavrayışı, çalışma gücü ve gayreti hakkında dikkatimi çektiler.

İki farklı kişi tarafından serdedilen görüşün böylesine garip bir şekilde örtüşmesi dikkat çekici idi. Bu tür rastlantılar, ancak hakikaten özellikli bir kişiliğe sahip şahsiyetler için geçerlidir. Hiçbir mecburiyeti olmadığı halde, bana kendisini bizzat takdim eden bu muavin için, o andan itibaren özel bir saygı duymaya başladım. Çünkü, görev gereği benim komutam altında bulunmuyordu. Mahmud Şevket Bey, kendisine verilen görevler dışında, ek olarak benim işlerimi de üstlenmekteydi.

Birlikte çalışmaya başlamaları ve çalışma azmi

Yaptığım teşvikler üzerine, Erkan-ı Harbiye Mektebi'nin ders programı temelinden değiştirilmişti. Sözkonusu program; eski haliyle, bir zamanlar Büyük Frederik tarafından kurulan Académie des Nobles'inkine çok benziyordu. Bu kurum, bir miktar seçme öğrenciye yüksek ve genel bir eğitim ve öğretim vermeyi amaçlıyordu. Askerî bilimler, genel bilgiler karşısında tamamen geride kalıyordu. Bu duruma bir son vermek ve okulu, erişilmek istenilen amaç doğrultusunda ıslah etmek gerekiyordu. Kurmaylık dersleri, karşılaştırmalı savaş tarihi, pratik strateji bilimi, kale muharebesi, bilim tarihi, savaş usulü, silah bilimi ve diğer dersler yeniden dahil edildi.

Burada görülecek çok iş vardı. İlk dersi, farklı şubeleriyle birlikte bizzat üstlenmiştim. Diğerleri için yazılması gereken yeni kitapların planlarını da düzenlemiştim. Basının bir kısmında son zamanlarda tekrar bahis konusu edildiği üzere, ne kadar iyi ni-

yet göstersem de, bir de zaten kendi işim olmayan 'Osmanlı ordusunun ıslahı' ile uğraşmaya vakit bulamayacağım tabii idi. Mütercime verilmeden önce yazılarımı Fransızca'ya çevirmek durumunda olduğumdan, boş saatlarım sayılı idi. Bununla birlikte, işler yine de ilerliyordu. Ders kitaplarından oluşan hayli zengin bir kütüphane ortaya çıktı.

Bu sırada, Mahmud Şevket'in görevini yerine getirmedeki hızı beni hayrete düşürdü. Birkaç hafta sonra beklediğim işleri, çoğunlukla birkaç gün zarfında tamamliyordu. Bu durum, başlangıçta bende bir şüphe ve tereddüt uyandırdı. Oysa, daha sonra yazılarını tekrar Almanca'ya tercüme ettirdiğimde, yapılan işin temizliğine tam bir kanaat getirdim.

Mahmud Şevket ve Alman Savunma bakanı kont Hezeler

Bilahare, Mahmud Şevket'in durma, dinlenme ve zevk ü safa bilmeyen bir görev tutkunu olduğunu öğrenmem, durumun açıklığa kavuşmasını sağladı. Çalışmaya olan düşkünlüğü tüm kişiliğine hakim imiş. Kendisini daha ziyade tanıdıkça, böyle olduğuna daha fazla emniyet getirmiştım.

Karşımda bulunan adam, görevini yerine getirme hususunda sakin olmakla beraber, en katı mutaassıplardan biri idi. Kendi seviyesindeki kişiler nasılsa, o da, yaptığı işi yükseltmeme gibi büyük bir niteliğe sahip bulunuyordu. Gördükleri iş bunların kalbine o derece yerleşir ki, onunla meşgul oldukları zaman, adeta kendilerinden geçerler. Kendilerini görevlerine adanmış onlara çok tabii görünür ve bunda (da) hiçbir olağanüstülük bulmazlar.

Mahmud Şevket'in, bu açıdan düşünüldüğünde, kont Hezeler'e –Alman Savunma bakanlarının büyüklerindendir– benzediğini şimdiden söyleyebilirim. İnsana ferahlık veren eğlence, zevk ve hayatın lezzetlerinden kaçınmaları bakımından, her

ikisi arasında dikkat çekici bir benzerlik görülmektedir. Bunları birbirinden, yalnızca, izledikleri hareket tarzı ayırıyordu.

Biri kendisini pratik faaliyete adanmışken, diğeri teoriyle uğraşıyordu. Bununla birlikte, Mahmud Şevket'te şurası da dikkate alınmalıdır ki, o dönemde, Osmanlı ordusunda, böyle bir adamı cezbedecek kadar pratik bir faaliyet bulmak mümkün değildi.

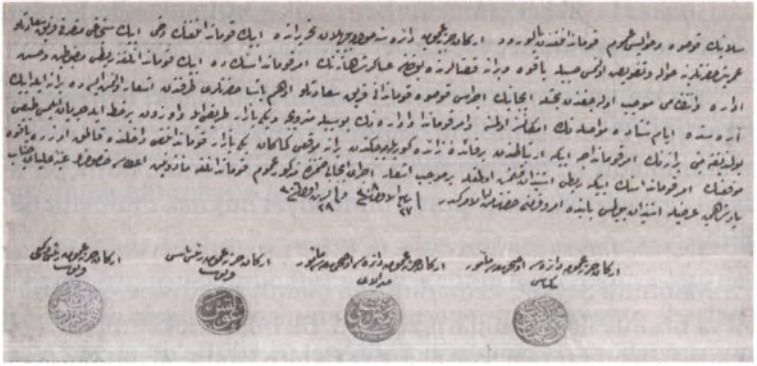
Mahmud Şevket, uzmanlık dalı olarak, kendisine, silah bilimi ve onunla ilgili konuları seçmişti. Bu bilim, beklentilerine en uygun gelen konu idi. Kendisi, özellikle, o zamanki bilimler açısından en uygun silahın seçimi ile uğraşıyordu. İsviçreli profesör Hebler'in ürettiği beş milimetrelilik piyade tüfeğinin aradığı silah olduğunu zannettiye de, bu tüfek bilahare tutulmadı.

Yeni silah seçimi komisyonunda

Mahmud Şevket'in silahlar hakkındaki özel birikimi, aramızdaki ilişkinin güçlenmesini sağladı. İkimiz de, Osmanlı piyadesinin silahlarının değiştirilmesi hakkında bir karar vermek üzere kurulan komisyona üye olarak atandık.

Çok heyecanlı gün, hafta ve aylar geçirmeye başladık. Biz, Mavzer tüfeğinin kabulünü istiyorduk. Saray çevresinde de birçok kimseler aynı görüşte idi. Abdülhamid zamanında, maddi her konu, kişisel bir güç ve nüfuz meselesi şeklini alıyordu. Leh ve aleyhte birçok gruplar oluşuyor ve bu suretle açılan tartışmada, üste çıkabilmek için hiçbir vasıtaya başvurmaktan kaçınılmıyordu.

Padişah, esasen Alman silahını kabule karar vermişti. Ancak, bu münakaşanın serbestçe yapılmasına izin veriyor, her itirazı kabul eder gibi görünerek yeni denemeler yapılmasını emrediyor, kendisini başka bir çözüm yolu bulmakla uğraşır gibi gösteriyor ve bunların sonuçsuz kalmasıyla uğraşmayı bize bırakıyor idi.

Golç Paşa'nın imzaladığı bir belge

Abdülhamid, her vakit, bu tür fırsatlarda tarafsızlık rolünü oynayarak, adamları arasında gerçekleşen mücadele ile gizliden gizliye eğlenmeyi severdi. Yoksa, kalben verdiği bir karardan asla sapmazdı.

Fakat, bu defa haklı idi. Çünkü, teklif edilen Alman modeli, diğerleri arasında kuşkusuz en mükemmeli idi. Yalnız Manliher tüfekleri, Mavzer ile cidden rekabet edebiliyordu.

Serdedilen itirazlara ve itirazcıların kullandığı araçlara göre, günde üç-dört kez Yıldız sarayına giderek iki-üç defa toplantı yapmak ve kesintisiz tartışma ve müzakerede bulunmak gerekiyordu. Aynı zamanda denemeler ve karşılaştırmalı atışlar yapmak, karar ve rapor vermek gibi teknik işlemleri de sürdürmek gerekiyordu.

Bunun için, hiçbir etkenin yolundan alıkoyamadığı bir adam bulmak gerekiyordu. Bu görevi üstlenen de, yine kıdemli yüzbaşı Mahmud Şevket Bey oldu. Kendisi, gündüz elde edilen sonuçları genellikle gece toparlayıp düzenliyordu. Böylece de, ertesi günü, o zamana kadar elde edilmiş neticeler hakkında muayyen bir vesika ve dolayısıyla yeni bir vazife programı bulunmuş oluyordu.

Genellikle, münakaşalarla bunların yol açtığı bazı heyecanlardan sonra, geniş bir nefes alarak döndüğümüzde, Mahmud Şevket yanıma gelerek, birkaç saat boş vakti olduğundan, Mekteb-i Harbiye için yapılacak bir iş olup olmadığını sorardı.

Bununla birlikte, onun, hiçbir zaman, genellikle herkes tarafından sanıldığı üzere, yalnızca yaşayan bir iş makinesi olmadığını da o sırada anlamıştım.

Sayısız müzakerelerden sonra, nihayet, tüfek hakkındaki kesin karar, Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın başkanlığı altında oluşacak bir komisyona devredildi.

Bu komisyonun üyelerinin beslediği düşünceler, hiç de Almanya lehinde değildi. Rakipler, ellerindeki tüm vasıtalarla başvurmuşlardı. Dahası, bizzat Harbiye nazırının kendisi Alman teklifinin aleyhinde idi. Muhalifler kazanacak gibi görünüyordular.

Biz Almanlar; görüşümüze başvurulduğunda tüm gücümüzle Mavzer tüfeğini kabul ettirmeye çalışıp diğer hususlarda çekingen hareket ederek, tartışmalara mümkün olduğunca az girmeye karar vermiştik. Ve bunda da haklı idik. Biz, bir bakıma, gözlemci ve teknik danışman kısmını oluşturuyorduk.

Harbiye nazırı Ali Saib Paşa'nın tutumu

Yabancı basın, özellikle de İstanbul'da yayımlanan Fransız gazeteleri, yanlış havadisler yayarak, meselenin, Alman ordusundan çıkarılıp Osmanlı devletine sürülmek istenen eski tüfeklerden ibaret olduğunu söylüyorlar idi.

İlk sözü alan Ali Saib Paşa, öncelikle bu meseleye ilişkin sözler söyledi. Ardından, söz konusu haberlerin doğru çıktığını belirttikten ve tüfeğin üretim şeklini eleştirdikten sonra, alelacele kabul edilmemesi hakkında ihtarlarda bulundu. Ve nihayet, bu tüfek aleyhinde oldukça sert bir değerlendirme yaptı.

Harbiye nazırının sözlerinde gözlemlenen hiddet ve şiddet anlaşılabilir şeylerdendi. Çünkü, yeni silahın sorumluluğu omuzlarında olduğu halde, bu önemli mesele hakkında kendisine hiçbir bilgi verilmemişti. Hatta, atış sonuçları dahi Yıldız sarayından kendisine bildirilmemişti.

Basın ise, geçici olarak oluşturulan bir komisyonun kısa sürede unutulacağından, oysa nazırlığı sırasında yeni bir silah kabul edilen Harbiye nazırının isminin herkesçe hatırlanacağından ve silah hakkında serdedilecek görüşlerin kendisine yönelik olacağından bahsediyordu. Saib Paşa, bu noktaya da sert bir şekilde dikkatleri çekti.

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadağ karşısındaki orduya komanda eden Ali Saib Paşa, orada büyük bir şan ve şeref kazanmamakla birlikte, zeki ve sert mizaçlı biri olarak tanınmıştı.

Kendisi, eski Türk geleneği üzere, bulunduğu mevkie özel bir önem atfeden ve görevine ilişkin konularda şaka bilmez biri idi. Kendisi, Abdülhamid döneminde dahi, sarayın etkili nüfuzuna karşı bir dereceye kadar serbestliğini koruyabilmişti.

Mahmud Şevket'in konuşma ve itirazı

Bu yüzden, evvelemirde, Harbiye nazırının sözlerine hiç kimse itiraza cesaret edemedi. Bir süre, herkes susmayı tercih etti.

Sonunda, üyelerin en genci olan Mahmud Şevket Bey, söze başlayarak sakin ve etkili bir tarzda itirazda bulundu. Olağanüstü zekası, bu hususta kendisine çok yardım etti.

Mahmud Şevket, Ali Saib Paşa tarafından tekrar edilen haberlerin doğru olmadığını ve basın tarafından yapılan saldırının ne denli yüzeysel olduğunu cümle cümle isbatladıktan sonra, kısa ve kesin karşılaştırmalar yapmak suretiyle, sözü, rakip sihlara getirdi.

Fabrikanın ustabaşısı mösyö Gayser, komisyonun fen memuru
erkân-ı harp kaymakamı Mahmud Şevket Bey

Yaptığı parlak konuşma, itiraz götürmez bir mantık içermek-
teydi. Nutkun sonunda, Mahmud Şevket Bey, hücumu uğrayan
silah fabrikası müdürü ile Mavzer lehinde konuşmaya başladı.
Ve sözlerine;

“Vallahi doğru söylüyorum” gibi kesin bir cümle ile son verdi.

Konuşmanın orada bulunanlar üzerinde yaptığı etki büyük-
tü. Bütün gözler, bu genç ve o zamana dek az söz söylemekle ta-

nınmış subaya dikilmiş bulunuyordu. Hiç kimse, onun bu derece şiddetli konuşacağını ve böyle bir cesaret göstereceğini beklemiyordu.

Ali Saib Paşa, kızgınlığını, Doğululara özgü soğukkanlılıkla yenebildi. Fakat, hepimiz, hiçbir kabahati olmadığı halde, haksızlığa uğrayan Mavzer'in tarafını böyle cesurca tutan bu hatibin mevkiinin çok tehlikede olduğunu sanıyorduk. Böyle bir durum, Türkiye'de o zamanlar pek çok manayı içermekte idi. Bizde, böyle bir duruma, ne bugün, ne de daha önce rastlanılmıştır. Mahmud Şevket'in bu cesareti, Arabistan'ın meçhul bir köşesine atılması ve tamamen unutulup gitmesi ile sonuçlanabilirdi. Bununla birlikte, bu defa korktuğumuz başımıza gelmedi. Müzakerelere devam edilerek, sonuçta Alman modeli seçildi.

Mahmud Şevket Bey'in zor görevi

Mahmud Şevket Paşa ile kurduğum dostluk bağı, 1886 yılının o buhranlı günlerinde oluşmuştu. Bu bağı, feci şehadetine kadar sadık bir şekilde korudum.

Diğer bir olayı da daima heyecanla hatırlarım:

Şiddetli bir rüzgarda, deniz kıyısında atış talimleri yaptırmıştık. Rüzgar hafif mermileri yan tarafa atıyordu. Durum bu merkezde iken, yalnız bir tüfekte, bin metrelik bir uzaklıktan yeteri derecede kesin sonuç alınması mümkün değildi. Fakat, padişah bir kere öyle emretmişti. Tarafımızdan öne sürülecek itirazlar, Abdülhamid'i yanlış manalar çıkarmaya sevk edebilirdi.

Bu bakımdan, mermileri hedefe isabet ettirebilmek için yavaş yavaş yan tarafa ve rüzgara karşı çevirmeye başladık. Oysa, bu durumda, atış yapan kişi, silahı atarken önünü göremiyordu. Bu durumda, her defasında bir işaret vermek gerekiyordu.

Her zaman olduğu gibi, en zor görev yine Mahmud Şevket

Bey'e düşmüştü. Kendisi, hedefte kontrol vazifesini yapmaktaydı. Arkadaşları, kendisine, şaka-yollu, işaret vermek için hedefin başında durmasını söylediler. Mahmud Şevket;

“Peki, fakat yalnız mösyö Mavzer ateş etmeli, siz değil!” dedi.

Biz ve bizzat Mavzer'in kendisi itiraz etmemiş olsaydık, gidip sözünü gerçekten yerine getirecekti.

Almanya görevi ve geçirdiği hastalık

Bir süre sonra, Mahmud Şevket, tüfekleri Türkiye'ye getirmek için kurulan komisyon ile Almanya'ya gitti. Birkaç yıl sonra da bu komisyonun başkanlığına atandı ve bu görevde, hükümetinin çıkarlarını daimi bir çalışma temposu ile savundu.

Silah bilgisi hususunda orada kazandığı esaslı uzmanlık, tüfek imalat ustası olan Mavzer'i, Mahmud Şevket'i teknik açıdan da büyük bir kudrete sahip askerlerden biri olarak tanımaya mecbur etti.

Yorulmak bilmeyen Mahmud Şevket, teknik-bilimsel araştırmalarını Almanya'da da sürdürdü. Fakat, geçirdiği ciddi bir sinir hastalığı, kendisini bütün bir yıl zorunlu olarak âtıl bıraktı. Bu atâlet, kendisine herşeyden ziyade güç geliyordu.

Türkiye'ye dönüşü ve yeni görevi

Vatanına döndüğü zaman, tekrar Tophane-i Âmire'deki bilimsel ve teknik komisyona girdi. Herkes, onun, askerlik hizmetinin pratik yönü için yaratılmamış olduğunu zannediyordu. Mahmud Şevket ise halinden memnun görünüyordu. Önemsiz nazariyatçı/teorisyen rolü tabiatına pek uygun gelmiyordu. Teori kısmında çalışabilmesi ve sabahtan akşama kadar meşgul olması onun için yeterliydi.

فېرىق غولتس پاشا

Ferik Golts Paşa

Mahmud Şevket Bey ve güçlü şahsiyeti

Mahmud Şevket, hiçbir zaman kendini göstermeye teşebbüs etmemiştir. Vazife icabı kendileriyle ilişkide bulunduğum subaylar arasında, terfii hakkında girişimlerde bulunmam için bana başvurmayan tek subay o idi. Kendisi, diğer heveslerden olduğu gibi, şan ve şeref hırsından da uzak idi. Onun bildiği şan ve şeref, görevini yerine getirmektir.

Mahmud Şevket, askerliğinin kapsadığı sınırlı daireden çıkacağı ve hatta siyaset mesleğini tercih edeceğini, o yıllarda, şüphesiz asla hatırına getirmemiştir.

En şerefli mevkii kazandığı zaman bile, kendisi, akraba ve dostlarını kayırmaya tenezzül etmemiştir. Ev işlerini idare eden kardeşi, bugün dahi orduda sade bir yüzbaşidan başka bir şey değildir.

Mahmud Şevket el-Hacı Tâlib, Bağdat'ın eski, soylu, ancak zengin olmayan Arap ailelerinden birine mensuptur.¹ Her ne oldu ise, hepsini şahsına borçludur. Talihi yâver olup da 'vatanın kurtarıcısı' ünvanını kazanmış olsaydı, bundan dolayı yine yalnız kendisine şükran borçlu olurdu.

Vatanını bir defa bozgun, yok ve harap olma tehlikesinden kurtaran o değil mi idi?

Fransızca ve Almanca konuşan Mahmud Şevket Paşa, bizim düşünce tarzımıza tam manasıyla alıştı. Bundan dolayıdır ki, çok mükemmel tercüme yapabiliyordu. Türkçe olarak yazdığı yazıları tekrar Almanca'ya çevirildiğinde aslına birebir uyardı. Onunla gerçek anlamda ve makul bir surette ortak çalışma içerisine

¹ Mahmud Şevket Paşa Arap olmayıp, Gürcü Kölemenlerinden, Basra mutasarrıfı Kethüdazade Süleyman Bey ile, IV. Murad'ın maiyyetinde Bağdat'a giden –Araplaşmış– köklü bir Türk ailesine mensup bir anneden dünyaya gelmiştir. (haz.)

girmek mümkündü. Mahmud Şevket, az soran, fakat her daim anlayan kimselerden idi.

Abdülhamid döneminde...

Mahmud Şevket Paşa daha o zaman İstanbul'un gerek Avrupa gerekse de Türk ve Arap mahfillerinde/lobilerinde tanınıp takdir ediliyordu. Merhum, şehâdetine kadar yalnız fakir olarak kalmayıp, zahirî sebepler, yüzeysel deliller getirilmesi ve dalkavukluk/pohpohlanma da kendisinde hiçbir etki yapmazdı.

Kendine böylesine önem vermeyişi, Abdülhamid ve çevresinin şüphe ve tereddüdünü uyandırmamıştı. Bundan dolayıdır ki, hafiyelik usulünün şiddetle hüküm sürdüğü zamanlarda, bu namuslu adama zarar vermeye cesaret edilemedi.

Herkes, Mahmud Şevket'in, şan ve şeref düşkünü olmayıp işi ve gücü ile meşgul bulunduğunu bildiğinden, başka yollardan gitmeyeceğini biliyordu. Sahip olduğu seçkin özelliklere rağmen, Mahmud Şevket, o dönemde en çetin bir mahareti sergileyerek, kendisini tehlikesiz olarak tanıtmayı bildi.

Bir taraftan garip tabiatlı hükümdarının, diğer taraftan aynı zamanda gerek hariçteki, gerekse de dahildeki medenî çevrenin emniyet ve güvenini kazanmak suretiyle elde ettiği iki katlı başarı, kendisini, hiçbir zaman arzu etmediği siyaset mesleğine –is-teğine aykırı olarak– sevketmişti.

İkinci bölüm

Hicaz'dan Kosova valiliğine...

Mürştek Kararları'nı müteakip Makedonya'da, sürekli isyan kaynağı olan bu memlekette uluslararası denetim altında reformlara başlanıldığında, adalet duyguları ve insancıl düşünceleri onaylanmış ve Avrupa'da da bu şekilde tanınmış kimseler aranmaya başlandı. Artık, 'Mahmud Şevket'in zamanı' yaklaşmış idi...

Kendisi, o zamanlar terfi ede ede tuğgenerallik rütbesine erişmiş ve çok sevdiği teknik-bilimsel tecrübe komisyonundan alınarak, inşa edilmekte olan telgraf hatlarına nezaret etmek üzere Hicaz'a gönderilmişti ki, 1906 yılında ve hiç beklenilmeyen bir zamanda, Hüseyin Hilmi Paşa'nın yarı-bağımsız umumi müfettişliği altında Kosova valiliğine atandı.

Aynı zamanda, kendisi, ellibir yaşında bulunduğu bu sırada, tümgeneralliğe (ferikliğe) terfi edilmişti. Türkiye'nin durumu dikkate alınacak olursa, bu terfi oldukça yavaş gerçekleşmişti. Sarayca kollanan birçok kişi kendisini çoktan geçmişti. Böyle olduğu halde, hiçbir zaman, Mahmud Şevket'in ağzından tek bir şikayet kelimesi dahi çıkmamış ve kendisinin de, arkadaşlarıyla

aynı derecede bulundurulmasını isteme yolunda herhangi bir girişimde bulunmamış idi.

Islahat zamanı gelip de herkesçe, hatta diyebiliriz ki tüm dünyaca emniyet ve güvenirliliğe mazhar olan nadir kimseler arandığı vakit, onu bulmayı bilmişlerdi.

Asi Arnavutların sözünün en fazla geçtiği ve en karışık yer olan vilayet (Kosova), onun olağanüstü zeka ve kavrayışına havale olunmuştu.

Golç'la ilişkilerinin kesilmesi

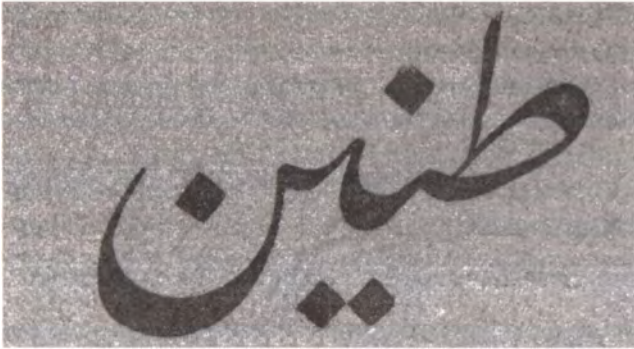
Aramızdaki kişisel ilişkiler, bu sırada tamamen kesilmişti.

Mahmud Şevket de, benim gibi, faydalı ve anlamlı bir şey içermeyen çok mektup yazılmasına taraftar değildi. Zaten, birbirimizin kıymetini takdir etmeyi sürdürmek için de, böyle bir vasıtaya ihtiyaç duymuyorduk.

Mahmud Şevket'in, Mavzer fabrikasının bulunduğu Nekar (Neckar) nehri² kenarındaki Oberndorf'tan döndüğü 1895 Aralık'ında, Türkiye'yi büyük bir ye's içerisinde terketmiştim. Tayin olduğumuz yeni görevler, gerek onu, gerekse de beni alabilmesine meşgul ediyordu. Bundan dolayıdır ki, dostluğumuzun güçlenmesi için fazla vakit bulamıyorduk.

Onüç yıl devam eden bir ayrılığın ardından, Abdülhamid'in bir daveti üzerine İstanbul'u 1908 yılı ilkbaharında yeniden, ilk defa olarak ziyaret ettiğim zaman dahi, Mahmud Şevket Paşa'yı görememiştim. İstibdat idaresinin son günleri idi. Dıştan bakıldığında, başkent hayatında çok az değişiklik olmuştu. Ancak, bütün büyük şehirler gibi, o da güçlükleri ve umumi ulaşımı aç-

2 Almanya'nın büyük eyaletlerinden Baden-Württemberg'in güney-batı kesiminde yer alan 367 km. uzunluğunda bir nehirdir. (haz.)

Hatıraların tercümesinin yayımlandığı *Tanin* gazetesi

sından, diğerleri kadar hızlı ve dikkat çekici olmamakla birlikte, epeyce ilerlemekteydi.

Yaklaşan önemli olaylar

Çıkışı çok yakın olan önemli olaylar hiç kimsenin hatırına gelmiyordu. Eski güvenlik yöntemi bir kat daha şiddetlenmiş, umumi iş ve işlemlerin sarayda toplanması iyiden iyiye ileri gitmişti. Eski dostlarımin birçoğu, bu durumun uzun süre devam edemeyeceğini üstüne basa basa söylüyorlardı. Halbuki, ben aynı sözleri bundan yirmi beş yıl önce de işittiğim halde, durum aynen devam etmişti.

Makedonya'daki galeyana dair ilk haberler, başkente aksetmeye başlamıştı; fakat, çok özel ortamlarda sözkonusu ediliyordu. Yalnız bir kişi, ailesi uzun süredir Doğu'da ikamet eden, başkentin en muteber tüccarlarından –müteveffa– Vilyam Vitol, o zaman;

“Yakın bir olay karşısında bulunduğumuza hiç şüphe yoktur; ülkeyi tanıyan bütün dostlar bu fikirde ortaklırlar. Fakat, bu olayın dışarıdan mı, yoksa içeriden mi geleceği meselesinde fikirler birbirinden ayrılmaktadır” demişti.

O zamanlar, Mahmud Şevket Paşa'nın ismi hiçbir yerde geçmiyordu. O, güç görevini, sessizce ve fakat büyük bir başarıyla yerine getiriyordu. Daima isyan eden, rahat ve huzur vermeyen Arnavutları intizam altına almak gibi bir beceri göstermişti. Oysa, bu adamın, on ay sonra ülkede birinci rolü üstleneceğini o sırada biri kalkıp iddia etmiş olsaydı, kuşkusuz kendisine kimse kulak asmayacaktı.

Bununla birlikte, hiç ümit edilmeyen şey gerçekleşti.

Haddinden fazla önemsenen, hükümdarların 1908'deki Reval Mülakatı'nın³ bütün bir ülke çapında yol açtığı vatanseverce endişe, Makedonya'da alınan vakitsiz sert tedbirler ve kamuoyunda meydana gelen galeyan, umulduğundan daha kısa bir zaman zarfında, 23 Temmuz 1908'deki büyük inkılabı ortaya çıkardı.

Kamuoyunun birçok zamandan beri imkansız olarak gördüğü mucize gerçekleşivererek, herkesi şaşkınlığa düşürdü. Son dönemde görülen en güçlü istibdat idaresi, birkaç gün zarfında, ifrat derecede bir meşrutî idare halini aldı. Ve bu ani değişim, ciddi sarsıntılara sebebiyet vermeksizin gerçekleşebildi.

Emrivakiyi kabul eden Abdülhamid, kendisini, bütün hareketin çıkış yeri olan Selanik'te Genç Türk Cemiyeti'nin onursal başkanlığına getirdi!

Osmanlı devletinin her tarafında, özellikle de başkent ile Osmanlı Avrupası'nın büyük şehirlerinde yapılan büyük sevinç gösterilerine, işin içinde olanların tamamı kayıtsız şartsız kapılıp gitmediler. Fikri son derece aydın olmakla ve millet ve ülkesi

3 Rus çarı Nikola ile İngiliz kralı VII. Edward'ın 9 Haziran 1908'de Reval'de (Estonya'da) yaptıkları görüşme. Boğazlar meselesiyle Makedonya ıslahatı, burada görüşülen konulardan ikisi olup bunun Osmanlı'nın paylaşılması şeklinde algılanması hürriyet hareketinin başlamasında etken olmuştur. (haz.)

için hareket serbestîsinin son derece gerekli olduğunu takdir etmekle birlikte, Mahmud Şevket, yeni döneme kayıtsız şartsız atılmayan geniş düşünceli kişiler arasında bulunuyordu.

Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektubu

Genç Türk taraftarlarının elde ettikleri galibiyetin ardından, Mahmut Şevket, 27 Temmuz'da Üsküp'ten bana bir mektup yazdı. Söz-konusu mektubu, yalnız kendisinin zeka ve dirâyetini isbatlamak için değil, devlet alanında yapılan inkılabı ne gibi temiz emellerle başlanıldığını da göstermesinden dolayı buraya alıyorum:

Size karşı büyük bir saygı besleyen öğrencilerinizin, eski Türk hükümetini, uğursuz istibdat idaresini terkle meşrutiyeti kabule mecbur ettiklerini zat-ı âlinize tebliğ etmekten şeref duyuyorum.

Osmanlı milletinin henüz meşrutiyetle idare olunacak derecede olgunlaşmadığını tasdik ederim.

Fakat, Türkiye'nin durumunu bilen bir kimse, saray hükümetinin başvurduğu hilelerden ve veliaht ile Osmanlı hanedanının tüm üyelerinin tamamen mahpus bir halde bulundurulmalarından dolayı, bir gün geçecekleri yüksek mevki için gerekli eğitim ve öğretimi alamadıkları dikkate alınacak olursa, her iki yönetim şeklini birbiriyle karşılaştırıp, vatanın kurtuluşu için, meşrutiyetin, her halükarda istibdat idaresinden daha uygun olduğunu tasdik edeceğine kuşku yoktur. Öğrencilerinizin yaptıkları, bu sebepten dolayı takdire layıktır.

İhtimal ki, ordunun siyasi bir harekete karışmasını bazı kimseler iyi karşılamayacaklardır. Bu doğru olabilir. Fakat, harekete hızlı ve kesin bir son vermek, ilgili yabancı devletlerin muhtemel müdahalelerine engel olmak ve Türkiye'yi bir bölünme tehlikesinden kurtarmak için, tahkir olunmuş zavallı millet, yalnız başına fazla iş göremezdi. Onun için, ordunun mutlaka ön-ayak olması gerekiyordu.

Neue Freie Presse.

Morgenblatt.

Nr. 15771.

Wien, Sonntag, den 26. Juli

1909

Die nächste Nummer der „Neuen Freien Presse“ erscheint Montag nachmittags.

Ali Haydar Alidhat Bey über die Verfassung seines Vaters Alidhat Paşa.

(Abgelesen im „Neuen Freien Presse“.)

Paris, 25. Juli.

Der bekanntlich in Paris lebende Sohn von Alidhat Paşa spielt eine hervorragende Rolle in der jungtürkischen Bewegung, welche in dem Pariser Komitee starke Unterstützung findet. Der junge Alidhat steht heute im 36. Lebensjahre. Als sein Vater die Verfassung geschaffen hatte, zählte er vier Jahre. Bei dem Tode seines Vaters im Jahre 1884 stand er im 13. Lebensjahre, hat also noch volle Erinnerung an Alidhat Paşa, in dessen Dienste er erzogen wurde und dessen Lebenswerk er als leuchtendes Beispiel übernommen hat. Alidhat war so freundlich, diesen Artikel für die „Neue Freie Presse“ heute nachts zu schreiben. Angesichts der Bedeutung des Augenblicks sende ich Ihnen den Artikel durch den Telegraphen.

Türkei. In Ihnen ist das Land vorbereitet worden, das heute in Konstantinopel geschickt wird. Nicht begreifliche Befürchtungen der internationalen Entwicklungen waren es, welche die türkischen Patrioten davon abhielten, ihre ersten revolutionären Kämpfe auf europäischem Boden abzuhalten. Obwohl die Schwierigkeiten, die sich einer selbständigen Bewegung in Kleinasien entgegenstellen, bei weitem größer sind, so zogen die Patrioten es doch vor, all ihre Anstrengungen auf diese Provinzen zu konzentrieren. Bereits seit länger als zwei Jahren hat hier eine sehr tüchtige Propaganda eingelegt und weit tüchtiger Resultate ergeben, als man hoffen durfte. Man hat diese Vorgänge in Europa kaum bemerkt, jedenfalls, wenn man Vereinzeltes erhält, den Zusammenhang, das Zusammenarbeiten nicht gehabt und einer großen Bewegung, welche sich in sehr begünstigten Umständen von den Küsten des Schwarzen Meeres bis zur kaukasischen und persischen Grenze, im Besitz des Hochlandes bis Bagdad herab fundgeb, keine Bedeutung beilegt. Und doch ist die türkische Revolution, die ihren ersten Erfolg mit der Widerinkraftsetzung von Alidhat Paşa herbeiführt, erreicht hat, im wesentlichen in Allen

Neue Freie Presse gazetesi

Kosova genel valisi olduğum için, harekete doğrudan doğruya katılmadım. Fakat yapılmasına izin verdim. Onun için, üç ay süren heyecanlı bir dönemde, bilindiği üzere, tüm halkın silahlı olduğu vilayetimde tek bir cinayet vakası dahi olmadı.

Açılan büyük mücadelenin kesin kararını, Üsküb'ün kuzeybatısında ve şehirden elli kilometre uzaklıkta bulunan Firzovik'te toplanan 60.000 Arnavut'un çektiği telgraf verdi. Arnavutlar, bu telgrafta, padişaha sadâkat ve ubudiyetlerinden emin olunması hususunda güvence vererek, meşrutiyet ilan edilmeyecek olursa, kendilerine katılacak 50.000 Arnavut'la İstanbul üzerine yürüyeceklerini bildirdiler. Bundan sonra olup bitenlere dair gazetelerden bilgi almışsınızdır.

Bu kadar açıklama yaptıktan sonra, size mektubumun amacını bildireyim:

Osmanlı subayları, özellikle de Üçüncü Kolordu'dakiler, bugün Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyelerindendirler. Böyle de olması gerekiyordu. Çünkü, yukarıda da bahsettiğim gibi, meşrutiyet, başka türlü zorla elde edilemezdi. Fakat, madem ki artık maksat gerçekleşmiştir, ordudaki askerî itaatı ihlal etmemek için, subaylar bundan böyle siyasetle uğraşmamalıdır.

Bununla birlikte, yine uyanık davranmaktan geri durmamalıdır. Çünkü, ortaya koydukları eserin eski yönetim tarafından tekrar mahvedilmesi, bugün uzak bir ihtimal değildir.

Subayların siyasetle ilgilenmemelerine ilişkin makale

Mahmud Şevket'in bahsettiği amaç, subayları siyasi konularla uğraşmamaları hususunda öğütlemem ricası idi. Hemen o gün kendisine yazdığım cevapta, bu arzusunu yerine getireceğimi söyledim. Çünkü, ben de tamamıyla aynı fikirde bulunuyordum. Sözümü yerine getirmek için de, konuyla ilgili bir makale yazdım.

Berlin'deki Osmanlı büyükelçisi ile kısa bir müzakereden sonra, sözkonusu makale, Doğu'da çok yaygın ve muteber bir gazete olan *Noye Fraye Prese*'de yayımlandı.⁴

Bilindiği üzere, makalede, Türkiye'de subayların konumunun bizde olduğundan büsbütün başka bir mahiyeti olup, Osmanlı devletindeki aydın fikir sahibi tek tabakayı oluşturduğu ve ülkede fikrî ve siyasi bir hareketin ancak onlar tarafından hayata geçirilebileceği sözkonusu edilmişti.

⁴ Golç Paşa'nın binbaşı Ali Fuad Bey tarafından tercüme olunarak *Asker mecmuasında* yayımlanan bu makalesi Ekler kısmına alınmıştır: "Fonder Golç'un makalesi", nr. 2, 1 Eylül 1324/1908, s. 76-88.

Makalemde, bütün hareketin, ülkenin geleceğinin teminat altına alınması için ne derece faydalı olduğunu ve nihayet, Abdülhamid'in de bunu onayladığını açıklamıştım. Gerçekten de Genç Türk liderlerinin en ileri gelenleri, o dönemde, padişahın tahttan indirilmesini hiç hatırlarına getirmemişlerdi. Hükümdarın sahip olduğu olağanüstü siyasi ve diplomatik kudret, hepsi tarafından takdir ediliyordu. Padişahın bu önemli özelliklerinden ülkeyi yararlandırmaya tamamı karar vermişlerdi.

Siyaset alanında hiçbir birikim ve deneyimlerinin bulunmadığına emin olmaları, bu kararlarının bir kat daha güçlenmesini sağlıyordu. O zamanlar, Genç Türk dünyasının reisi olmak üzere şöhret bulan ve daha sonra ilk Meclis-i Mebusan'a başkan seçilen Ahmed Rıza Bey dahi, bu hususta güvence vermişti. 31 Mart olayı olmasaydı, saltanat değişikliği de gerçekleşmezdi. Tabiidir ki, şartların aldığı şekil karşısında, böyle bir sarsıntı her halükarda gerçekleşecekti.

Makalemde, daha sonra, her türlü siyasi hareketten kaçınılmasını ve yalnızca olağanüstü çaba ve gayret isteyen askerî konulara yoğunlaşılmasını ihtar etmiştim.

Mahmud Şevket Paşa'nın üçlü ittifak ve birleşik bir devlet kurulması temennisi

Mahmud Şevket, mektubuna şu ateşli ve ümitli sözlerle son veriyordu:

Yalnız Osmanlı ordusu değil, bütün bir Osmanlı milleti, bugün gençlerin eline emanet edilmiştir. Her ikisi de, yakın zamanda güçlerini dünyaya göstereceklerdir. Ümit olunur ki, gelecekteki üçlü ittifak Almanya, Avusturya ve Osmanlı ittifakı olsun; fakat, şimdilik bundan bahsetmek caiz değildir!

Hatıraların Tanin'deki tefrikasının başlangıcı

Gerçekte, böyle bir görüşte bulunmak, olayların seyrini atlayıp geçmek demektir. Bildiğime göre, böyle bir ittifaka ilişkin hiçbir müzakere cereyan etmemiştir.⁵ Fakat –Mahmud Şevket

⁵ Bundan bir süre önce basında çıkan ve son zamanlarda yeniden gündeme getirilen bir haberde, benim, prens Bülov ve imparator hazretleriyle saatlarca müzakere bulduğum ve Osmanlı devletinin kuvvetinin derecesini onlara yanlış gösterdiğim söylenmiş idi. Bunlar, hiçbir asıl ve esasa dayanmayan masallardan ibarettir. Almanya'da devlet işlerinin saat gibi doğru işleyecek derecede düzenli esaslara dayanarak görüldüğünü –velev şöyle böyle– bilenler için, bu haberi yalanlamaya bile lüzum hissedilmez. Onun için, ben de vazgeçtim. Tarihî masallar-

Paşa gibi- ciddi ve ihtiyatlı düşünen bir adamın dahi, umumi sevinç ve coşku esnasında vatanperverce duygularının zorlamalarına kapılması ve istikbale ait güzel bir rüyaya dalması kınanamaz.⁶

Mahmud Şevket Paşa'dan bilahare işittiğim sözlerden de, merhumun yeniden teşekkül edecek Osmanlı devletinin de katılımıyla Orta Avrupa'da büyük, birleşik bir devlet kurulmasını düşündüğü sonucunu çıkardım. Siyasi ve ekonomik çıkarlar, bu birleşik devletin üyelerini birbirine yakînen bağlamaktaydı. Bu fikir, Alman gümrük birliğini sağlayan büyük iktisatçılarımızdan Fridric (Friedrich) List'in son yüzyılın ilk yarısında vatan-daşlarına önerdiği fikre benzemekte idi.

dan zevk alan insanlara, gerçeği açıklamanın etkisinin olmadığı tecrübeyle sabittir. Buna rağmen, yeri geldiğinden, Doğu'daki siyasi olaylar için fikrime başvurulmadığını burada naklediyorum. Bundan dolayı, istesem dahi hiç kimseyi yanlış yola sevkedemeyeceğim tabiidir.

- 6 Mahmud Şevket Paşa'nın bu arzusu, bu tarihten beş-altı yıl sonra çıkan I. Dünya Savaşı'nda gerçekleşecekti. (haz.)

Üçüncü bölüm

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi

Mahmud Şevket Paşa'nın ikinci mektubu

Mahmud Şevket, ani değişiklikten dolayı, mevcut meselelerin yüzyüze kaldığı tehlikenin önemini takdirden bir an geri kalmamış idi. Kendisi, 18 Ağustos'ta gönderdiği bir mektupta, yazdığım makaleden dolayı bana şu şekilde teşekkür ediyordu:

Makaleyi bütün Türk gazeteleri yayımladı. Subaylar arasında –hiç olmazsa burada– yaptığı etki büyüktür. Bu etkiyi tamamlamak için, makaleyi kitapçık şeklinde bastırarak subaylara bedava dağıttıracağız. Akıl ve mantık dairesinde düşünen bütün vatanseverler, bu makalenin yayımlanmasından dolayı zat-ı âlilerine teşekkür borçludurlar. Değerli isminiz tüm mahfillerde takdirle anılmaktadır.

Ardından, sözü genel duruma getirerek diyor ki:

Şimdi, Makedonya'da tam bir dinginlik hüküm sürmektedir. Subayların da sükunet bulup, yalnız vazifeleriyle uğraşacaklarını sanıyorum. Fakat, İstanbul'un durumu hoşuma gitmiyor; her nazır, kamuoyuna iş gördüğünü göstermek istediğinden, burada, birçok memurun birdenbire işten çıkarılması ile işe

başlanıldı. Benim düşünceme kalırsa, bu çok tehlikelidir. Vilayetlerde memurlarımız fazla değildir. Oysa, kıtalarda, bilindiği üzere, birçok ihtiyar, zayıf ve işe yaramayan kumandan ve subaylar vardır.

Kanunsuz olarak belirlenen maaş zamlarının verilmemesi için, Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı) tarafından verilen emir doğru idi. Bu emir ânında uygulamaya konuldu. Fakat, derhal çıkarılan diğer bir emirde, işe yaramayan kumandan ve subayların isimlerini içeren bir liste düzenlendiğinden bahsediliyor. Böyle bir muamele –özellikle de bu zamanda– doğru olamayacağından, buradan itiraz edilerek, aşamalı olarak uygulamaya konulması teklif olundu. İstanbul, böyle birçok hatalar yapmakta ve bu suretle, itibar ve nüfuzunu yaralamaktadır. Orada ise esaslı reform taraftarlığı hüküm sürmektedir. Bu durum çok tehlikelidir.

İşi az, parası çok memuriyetlerin kaldırılması

Gerçekten de, padişahın onayı ile, yahut rastlantı eseri olarak ihdas edilen işi az parası çok memuriyetlerin kaldırılması takdire layık idi. Bu memuriyetler, devletin gelirlerini dikkate almadan oluşturulduğundan, maliye usulünün düzenlenmesini imkansız bir hale getiriyordu. Bundan başka, bunlar, ahlak bozukluğuna sebebiyet veren iğrenç hafiye işleriyle ihdas edilmiştir. Hafiyelik de artık herkes için elverişli bir sanat halini aldığından, ondan etkilenenler dışında hiç kimse hoşnutsuzluk göstermiyordu.

Oysa, bir alay memurun birdenbire çıkarılması, tüm mahfillerde galeyana sebep olmuştur. Her ne kadar, bütün devlet daireleri lüzumsuz ve işsiz-güçsüz memurlarla dolu ise de, kendilerine vazife gösterilmesinden ve sarayın birçok kimseleri himayesi altına almasından dolayı, ihtiyarların çekilip yerlerine gençlerin gelememesinden, bu memurlar sorumlu tutulamazdı. Bir anda, çoğunluğu henüz genç olan birçok kimse, ne hata yaptık-

Mahmud Şevket Paşa

larını bilmeden mesleklerinden, gelirlerinden ve gelecek ümitlerinden mahrum kalıverdi.

Hükümetin amacı doğru idi. Ve gelir ile gider arasında bir denge bulmak isteniliyordu. Oysa, yıllardan, hatta asırlardan beri kök salmış olan bozuk bir idarenin bir vuruşta aradan çıkarılamayacağı unutuluyordu. O zaman, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nde, çeşitli fikir ve tabiatlara sahip hayalperestler ve bir yol tutan veya özel bir yöntem izleyenler vardı. Bunlar, iyi niyetlerini ne kadar fazla göstetseler, o kadar meş'um sonuçlara yol açıyorlardı. Bir şair;

Düşünceler birbiriyle kolay
Bağdaşabilirse de eşya, bir hacim
İçerisinde şiddetle çarpışır

demıştır.

Genç Türkler, bu kuralı unutmuşlardı.

Ülkenin muhtaç olduğu şey: Sükunet!..

İçinde bulunduğu kabusu bertaraf edebilmesi için, o sırada ülkenin ihtiyaç duyduğu şey sükunet idi. Çok yönlü düşünen kimseler bunu tamamen takdir ediyorlardı. Avusturya'nın Selanik baş-konsolosu, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilan etmesi üzerine, bu hadise hakkında Mahmud Şevket Paşa'nın fikrini sorduğu zaman, ihtiyatla verilen şu cevabı almıştır:

“Her ne kadar maddeten bir şey kaybetmedikse de, Bulgaristan elimizden gitti. Bu devlet, kendisine karşı gösterdiğimiz itimat, dostluk ve hayır-hahlıktan oldu. Çünkü, böyle bir zamanda başladığımız işi bozmaya kalkan, tarafımızdan artık dost olarak kabul edilemez.”

Hatta, Bosna'nın Avusturya tarafından ilhakının ilan olduğu ve savaş yanlısı görüşlerin hüküm sürdüğü iki gün sonra da, Mahmud Şevket, sükunet ve metanetini koruyarak, barışın devam etmesi hususunda başarıyla sonuçlanan ihtarlarda bulundu.

Görev değişikliği

Kendisi, bu sırada görevini değiştirmişti. Hüseyin Hilmi Paşa, sırf Genç Türkler'den oluşan ilk kabineye sadrazam olduğundan, Mahmud Şevket vekâleten umumi müfettişliğe ve aynı zamanda Üçüncü Kolordu komutanlığına tayin edilmişti. Bu de-ği-

şiklik, kendisinin Üsküp'ten, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin merkezinin bulunduğu Selanik'e naklini gerektirmişti. Mahmud Şevket, burada Cemiyet'le yakînen temasta bulunmaya başladı.

Sonlarında, Abdülhamid gibi çok muktedir bir temsilciye sahip bulunan müstebit Şark devletini bir anda Avrupa-varî meşrutî bir devlete dönüştürmek için yapılan girişim, bilindiği üzere, başkentte büyük bir askerî isyana yol açmış ve Genç Türk hükümeti, bu ani saldırı karşısında, kararsızlığından dolayı mağlup olmuştu.

Mahmud Şevket Paşa'nın Almanca eseri

Bundan sonra, Mahmud Şevket Paşa'nın, 1912 yılında düşüşünü müteakip, ricam üzerine boş günlerinde kaleme aldığı *Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* (*Kurze Sefchichte Meine Salonikier Tage*) isimli Almanca eserini takip edeceğim.

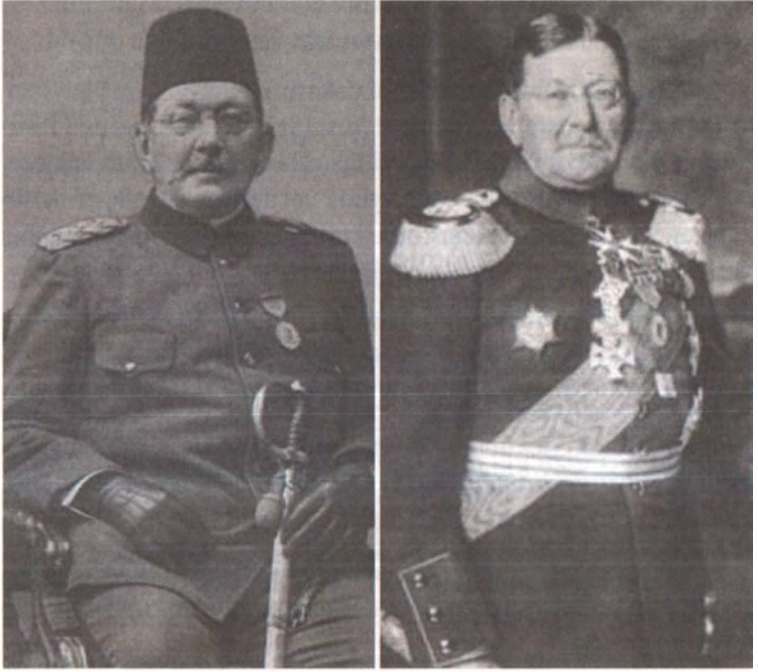
Bu *Tarihçe*, gerek umumi olaylar hakkında fikir beyan etmek, gerekse de kendisinin kişisel tavır ve hareketlerini anlamak için fevkalade öneme sahiptir.

Ancak, Mahmud Şevket Paşa'nın, bu asil ve meşhur siyaset adamının davranış tarzını, o zaman karşı karşıya bulunduğu şartlar hakkında kesin bilgi sahibi olanlar gereğince takdir edebilir.

Bu *Tarihçe*, bir de, Doğu'nun şartlarına vâkif olamamaktan kaynaklanan ve Mahmud Şevket Paşa'yı adi bir ihtilalci olarak göstermek isteyen ve padişahına ihanet ettiği için kendisini kınayan yanlış algıyı tamamen önemsiz kılmaktadır. Doğu'da sâdik tek bir adam varsa, o da Mahmud Şevket Paşa idi.

Askerî isyan/31 Mart olayı

Padişahın sarayında muhafızlık görevini yapmakta olan iki Arnavut taburunun kaldırılması, İstanbul olaylarının başlangı-

Golç Paşa

cı olmuştu. Her iki tabur, silahları alınmış olduğu halde, askerî isyandan kısa bir süre önce varmıştı. Onlarla birlikte, birbirine zıt iki de emir ulaşmıştı.

Bu emirlerden birini, reisleri Tahir Paşa, Abdülhamid tarafından verilmiş gibi göstererek sözlü olarak tebliğ etmişti. Söz konusu emir, Arnavutların memleketlerine sevkedilmelerini içeriyordu.

İkinci emir ise, resmî olarak Harbiye Nezareti tarafından gönderilip Arnavutların cezalandırılmak amacıyla Makedonya taburlarına dağıtılmalarını bildiriyordu. Bu ikinci emir doğrultusun-

da hareket edildi. Bu durum, bazı taburlarda daha o zamandan “Şeriat isteriz!” sesinin yükselmesine yol açtı. Fakat, derhal alınan sert önlemler neticesinde bu feryada engel olundu. Sonra, ortalık yine yatıştı.

Nisan'ın 14. günü, Mahmud Şevket Paşa, Selanik telgraf memurlarından, İstanbul'da bir ihtilal çıktığını haber alır. Fakat, hadiseye dair önemli ve ayrıntılı bilgi yoktur... Başkent ile telgraf haberleşmesi kesik olduğundan, havadis almak da mümkün değildi. Oysa, dışarıya çekilen özel telgraflardan, başkent halkının hayatının tehlikede olduğu anlaşıyordu.

Olayların cereyanı hakkında bilgi almak üzere çekilen birçok telgraf cevapsız kalmıştı. Ancak akşam üzeri, şimdiki Londra büyükelçisi o zamanki Hariciye nazırı (Dışişleri bakanı) Tevfik Paşa, sadrazamlığa getirildiğini Selanik'e tebliğ etti.

Yeni sadrazam, bu tebligatında, Mahmud Şevket Paşa'ya, umumi müfettişliği dairesinde bulunan Kosova, Manastır ve Selanik vilayetlerinde sükun ve güvenliğin korunmasını emrediyordu.

Mahmud Şevket bu haberi alır almaz, Tahir Paşa'nın, sadrazamlıktaki muhtemel bir değişiklik hakkında fikir ve görüşünü almak için kendisiyle yaptığı bir görüşmeyi hatırlar. Tahir Paşa, sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'yı, işleri çekip çevirme hususunda zaaf gösterdiğinden dolayı suçlayarak, yerine Tevfik Paşa'nın tayininin nasıl olacağını sormuştu.

Mahmud Şevket Paşa tarafından, Tahir Paşa'ya, itiraz yollu, Hilmi Paşa'nın, Makedonya genel valisi iken vazifesini çok titiz bir şekilde yerine getirip, bunun da, onun çok muktedir bir devlet adamı olduğunu isbat ettiğinin söylenilmesi üzerine, Tahir, bir sadrazamın Avrupa'yı tanıması gerektiğini, oysa Hilmi'nin oraya ayak dahi basmadığını söylemişti. Görüşme burada kesilmiş ve Tahir İstanbul'a dönmüştü.

Tahir'in sarayda elde etmiş olduğu mevki dikkate alınacak olursa, saray çevrelerinde yeni bir hükümet darbesi denemesinin tasavvur edildiğine ve Mahmud Şevket Paşa'nın da bu husustaki fikrinin anlaşılacak istendiğine hiç kuşku yoktu. Bu suretle, düşündükçe, Mahmud Şevket'in endişesi bir kat daha arttı.

Yeni sadrazamın telgrafı, eski yazım kaideleriyle kaleme alınmış olup, içeriğinden, istibdat idaresinin geri döndüğü anlaşılıyordu. Fakat, İstanbul'daki büyük askerî kuvvetlerin isyanı sonucunda meydana geldiği çıkarılamıyordu. Oysa, aynı zamanda gelen telgraflar, isyancıların subaylarını öldürdüklerini bildiriyordu.

Buna göre, isyanın devam ettiğinde hiç şüphe yoktu. Mahmud Şevket, bu uğursuz hadisenin tüm ülke için doğuracağı vahim sonuçları bir anda kafasından geçirir: Yeni karışıklıklar, yabancılara da hukukunu, hatta muhtemelen güvenlik ve hayatını tehlikeye atacak şiddetli iç çekişmeler, Avrupa devletlerinin müdahalesi, başkentin yabancı askerî kuvvetler tarafından işgalı, umumi bir kargaşalık ve yok oluş...

Bu şartlar, zaman kaybetmeksizin hareket etmeyi gerektiriyordu. Yapacağı girişim sonuçsuz kalacak olursa, mevki ve hürriyetinden mahrum, hatta daha kötü bir durumla karşı karşıya kalacağı kaçınılmaz idi. Bütün bu harekete karşı Abdülhamid'in gösterdiği tavır ve hareket kuşkulu idi. Bu konuda kimse birşey bilmiyordu.

İlk ve kesin haberlerin ulaştığı gün, Berlin'deki evimde tesadüfen bazı Genç Türk subayları bulunuyordu. Tamamı, Abdülhamid'in hareketle alakasının bulunmadığını, o anda kendisine sahip olmadığını ve her halükarda tahtta kalması gerektiğini belirtmişlerdi. Bununla birlikte, olayların seyrine dair henüz tatmin edici bir bilgi yoktu.

Mahmud Şevket için, kesin kararı verecek zaman gelmişti.

Onun için de, görev icabı yapılması gereken şeyi yerine getirmede bir an tereddüt etmedi. Ve büyük ve önemli bir kararı almaktan çekinmeyen bir adam olduğunu isbat etti. Olayların nasıl cereyan ettiğini, bırakalım kendisi nakletsin:

Yeni sadrazamın telgrafını aldıktan yarım saat sonra verdiğim bir cevapta, isyancıların burnunu sürtmek ve başkenti kurtarmak için bütün Üçüncü Kolordu ile birlikte İstanbul üzerine yürüyeceğimi bildirdim. Ve aynı zamanda, daha fazla ayrıntılı bilgi ve kesin açıklama istedim.

Çalışma ve gayret kahramanı, sade ve maddi 'vazife adamlığı' timsali, adi şan ve şeref hırsına yabancı olan ve insanlar karşısında teveccüh kazanmaktan nefret eden bu sakin adam, olayların akışına kapılarak, tuttuğu yoldan ayrılmış ve en çetin bir zamanda, arzu ve eğilimlerinin aksine olmak üzere, tarih açısından şöhreti dünyayı tutmuş bir şahsiyet kazanmıştır.

Arkadaş ve yoldaşlarından hiçbirisinin, Mahmud Şevket'in böyle bir rol oynayacağını hatırlarına getirmediklerine kuşku olmadığı gibi, kendisinin de öyle bir mevkie çıkmayı arzu etmediğinden eminim. Herkes, Mahmud Şevket'in çalışma masasının başında araştırma ve yazılarına dalmaya layık olduğunu, büyük siyasi hadiseler sahnesinde işinin olmadığını söylüyordu.

Bir dostunun, hakkındaki mektubu...

Daima değişken olayların içinde yüzdüğü esnada dahi, Mahmud Şevket, eski hobilerine bağlı kaldı. Hayatının son devresine kadar, hatta sadrazamlığı sırasında dahi, kendisiyle vazife gereği sürekli ilişkide bulunan sadık dostlarımdan biri, geçenlerden İstanbul'dan bana yazdığı bir mektupta diyordu ki:

Zât-ı âlinizin Mahmud Şevket Paşa hakkında beslediğiniz duy-

gulara ben de tamamen katılırım. Bu hususta sizinle aynı düşünce edeyim. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında, Mahmud Şevket Paşa ile ortaklaşa çalışarak, özel bir projeyi hayata geçirmiştım.

Pratik kabiliyeti, anlayış gücü ve işleri yürütmede gösterdiği faaliyet açısından, onun derecesinde bir Türk'e şimdiye kadar rastlamadım. Çalışma ve gayret hususunda da onun seviyesinde bir adam aranacak olursa, boşunadır.

Sabahleyin sekiz buçukta Harbiye Nezareti'ne gittiğim zaman, Mahmud Şevket Paşa'yı iş-başında bulurdum. Akşam üzeri yine aynı vakitte kendisini ziyaret ettiğimde de, onu daima çalışmakla meşgul görürdüm.

Mahmud Şevket Paşa'yı tanıdığımından beri, kendisiyle daima bizzat münasebette bulunurdum. İstanbul'dan ayrıldığım zamanlarda ise, ilişkilerimizi karşılıklı mektuplarla korurduk.

Onun için, Osmanlı devletinin, yalnız onun değil Almanya'nın da, Mahmud Şevket'in şehâdetiyle neler kaybettiğini biliyorum. Şehâdetine sebep olanlar, ziyâ'ı kaybedilen birçok savaştan daha önemli olan bir zattan vatanlarını mahrum bıraktılar.

Buna rağmen ümitsizliğe kapılmıyorum. Özellikle Almanya, sâdik desteğini gelecekte de esirgemezse, ümidimi kesmiyorum.

Golç'un Mahmud Şevket Paşa'ya mektubu

Mahmud Şevket Paşa'nın hareketlerini büyük bir merakla izledim. Çok sevdiği ve dıştan bakıldığında o kadar çekici olmayan umumi müfettişlik görevinden ayrılmanın kendisine ne kadar ağır geldiğini; ancak, aynı zamanda, vazife olarak kabul ettiği şeye ruhen ne kadar bağlı olduğunu da bilirdim. Ne kadar güç gelirse gelsin, ondan bir adım bile geri çekilmeyeceği ben-ce malum idi.

Asilerin yenilgileri belli olur olmaz, kendisine 24 Nisan'da yazdığım bir mektupta demiştım ki:

Selanik

Son günlerde vatanınız için yaptığınız hizmetlere bütün samimiyetimle katıldığımı birkaç kelime ile ifade ediyorum. *Tebrik* tabirini, bu üzücü şartlar karşısında uygun bulmuyorum. Fakat, gerek size ve gerek arkadaşlarınıza, samimi dostluğumdan doğan takdirlerimi serdedebilirim...

13 Nisan'dan beri başınızdan geçen olayları ve göğüslemek durumunda kaldığınız iç çekişmeleri hayalimde tamamen canlandırabilirim. Hızla aldığınız kararın, daha ziyade takdire layık olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü, Türkiye'yi, içerisinde bulunduğu krizden ancak böyle bir karar kurtarabilirdi...

Genç Türk karşı darbesi böyle ani ve sert bir şekilde yapılmamış olsaydı, dahilî düşmanlara hariçtekiler de katılırdı. Şimdi, bu tehlikenin ortadan kalktığını ümit ediyorum. Çünkü, sizin galibiyetinizle, Osmanlı devleti dahilinde sükun ve emniyet şimdilik tekrar yerleşmiştir. Bu kadar güç engel karşısında sizin böylesine büyük bir kuvveti İstanbul kapısı önlerine hızla

sevketmeyi başarmanız, haklı olarak Avrupa'nın şaşkınlığına sebep oldu. Komşularınız, bunu dikkate alarak, artık size kolayca saldıramayacaklardır...

Devletin dışarıya karşı yine birleşik bir surette mevki alabilmesi için, ülke dahilindeki diğer ihtilalci hareketleri de yakında ortadan kaldırmaya muvaffak olmanızı temenni ederim. Gerek sizin, gerekse de arkadaşlarınızın ılımlı fikirler beslediğinizi biliyorum. Galiplerin şimdi yerine getireceği vazife, intikam almak değil, hassas bir adalet uygulamak olacaktır. Büyük bir zeka eseri göstermek için, uyuşma ortamı sağlanmalıdır. Devlet dış tehlike karşısında bulunmasa idi, işler büsbütün değişirdi. Sükunetle geliştirilecek reform ve iyileştirmeye yönelik çalışma ve gayretle ülke içte kuvvet kazanıncaya kadar, her vatansever bu tehlikeyi hatırlından çıkarmamalıdır.

Fırkanız tarafından yapılan bütün icraat, onların derin ve geniş düşünceler ile oluşmuş kuvvetli bir hareket tarzının sonucu olduğu etkisini uyandırıyor. Ümit ederim ki, bunu benim ağzımdan işitmek biraz hoşunuza gidecek ve Cenab-ı Hakk'ın si-ze verdiği çetin görevin halli için güç verecektir...

Dördüncü bölüm

Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi

Olayların Selanik'teki yankıları

Artık Selanik'e dönelim de, olayların nasıl seyrettiğini oradan tetkik edelim.

Mahmud Şevket'in başkent üzerine yürüyeceğine dair İstanbul'a yaptığı ihtar, o sırada Dahiliye Nezareti'ne (İçişler Bakanlığı'na) tayin edilen, sadaret müsteşarı Adil Bey tarafından, red mahiyetinde bir cevap verilmişti. Bunda, müdahalesine lüzum olmadığı ve ülke için fevkalade zarar ve ziyana sebep olabileceği söyleniyordu.

Ancak o, bu sözlerle yolundan şaşmadı. Makedonya'daki askerî kıtalar da ihtilalciler tarafından tahrik olunduğundan, burarlarda da galeyan belirmeye başlamıştı. Süratle bir iş görülmeyecek olursa, burada da bir isyan çıkmasından korkuluyordu. Sonra, Osmanlı devleti, hiçbir dayanağa sahip olmaksızın, Avrupa'daki düşmanlarının saldırısıyla karşı karşıya kalacaktı. Dört yıl sonra meydana gelen şey, o zaman zuhur edebilirdi.

Umumi müfettiş vekili sıfatını haiz olması itibariyle, Mahmud Şevket, hemen o akşam, tüm görev sınırları için seferberlik emrini verdi. Bu emir, herkese geniş bir nefes aldırdı. Ve bü-

Selanik

yük bir coşku ve sevinçle karşılandı. Çünkü, bir irtica hareketi endişesi ülkenin her tarafına yayılmıştı. Selanik'e birçok teşekkür ve tebrik telgrafları yağdı.

Derhal, şimendifer nakliyatı için gerekli tedbirlere başvuruldu. Trakya ve başkent ile Selanik'i birbirine bağlayan Selanik-De-deağaç hattı, günde en çok dört-beş tren çıkarabilir ve bunu da uzun süre yapamazdı.⁷ Ancak, trenlerin miktarı altı ilâ sekize kadar çıkarıldı. Çünkü, askerlerin istirahatine o kadar önem vermiyor ve efrat, vagonlara hıncahınç dolduruluyordu. Nakliyatın bu suretle yapılabilceğine kanaat getirmek için Doğu'da bu hali gidip görmek lazımdır.

⁷ Makedonya'daki üç kolorduyu derhal Trakya'ya sevketmesini Türkiye'ye öğütleyen, masa başında strateji okumakla uğraşanlar bu noktaya dikkat etsinler. Türkiye bunu yapamadığından dolayı, suçu bana isnat etmişlerdi. İstiyorlardı ki varlığı olmayan kolordular, kendilerini nakledemeyen trenlerle ileriye sevkolunsun!?!..

Nisan'ın 19. günü, 1.050 kişiden oluşan birinci tabur –17. Avacı Taburu– istasyona doğru hareket etmişti. Maiyyeti tarafından ve çok güvenilir kaynaklardan bana kesin bir şekilde haber verilen bir şeyi, Mahmud Şevket burada, *Tarihçe*'sinde sükutla geçiriyor. İlk nakliyat giderlerinin ödenmesi için, o sırada para transferi mümkün değildi.

Güya, siyasi bir teşvik eseri olmak üzere, şimendifer idaresi, mali kredi göstermekten kaçınıyordu. Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa, bu problemi halletmek için, tüm servetini oluşturan 2.000 lirasını vermiş ve böylece, İstanbul üzerine asker nakliyatına başlanılabilmiş idi.

Anlayışlı adam, ileride hissedilecek mali sıkıntıyı da düşünmüştü. Umumi müfettiş olduğundan, Uluslararası Maliye Komisyonu'nun da başkanı idi. 30.000 lira, başkanın emrine tâbi idi. Bu paraya, askerî sebeplerden dolayı el konuldu. Askerî idarenin kasalarında da o miktarda para bulunuyordu. Oysa, bu kadar az bir para, ancak bir-iki gün yetebilirdi.

Onun için, Mahmud Şevket, Osmanlı Bankası ile reji şubelerine de el koyarak, onları askerî işgal altına alıp, çok miktarda para naklini yasakladı. Bundan başka, bazı önlemler daha alınarak; Selanik, Dedeağaç ve Çatalca'da erzak komisyonları oluşturuldu.

Askerlerin İstanbul'a nakli

Trakya'daki İkinci Kolordu kıtalarının alacağı tavrı ve harekete büyük bir önem atfolunuyordu. Çünkü, başkente doğru yapılacak sevkıyat yeni şebekenin şekil ve vaziyetinden dolayı Edirne genel karargahına ve daha kuvvetli olan bu askerî mevkie yakın bir yerden gerçekleşecekti. Edirne'nin güneyinde bulunan Kuleliburgaz istasyonunun işgal veyahut tahribi, sevkıyatın uzun süre kesilmesine ve dolayısıyla, bütün hareketin tehlikeye düşmesine sebep olabilirdi.

Daha önce uzun müddet sürgünde yaşayan ve en muktedir öğrencilerimden biri olan, Genç Türk generallerinden Salih Paşa, o sırada Edirne mevki/garnizon komutanı idi. Mahmud Şevket, fikir alışverişinde bulunmak üzere onu telgraf başına çağırdı. Salih, İstanbul'da olup biten hadiseler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmadığını söyledi. Ve, Trakya askerî kıtaları arasında galeyan hüküm sürdüğünden, kendilerine güvenilemeyeceğini de ekledi.

Şimdilik, Edirne kolordusunun yardımından vazgeçilmesi gerekiyordu. Hiç olmazsa nakliyatın tecavüzden korunmasına çalışılması rica edildikten sonra, Edirne ile haberleşme kesilmişti. Asi askerlere karşı hareket etme hususunda hüküm sürmekte olan şevk ve heves, Mahmud Şevket Paşa'nın son endişelerini de ortadan kaldırmıştı. Yalnız, ihtiyat gereği, arkalarını emniyet altına almak için, öncelikle, sevk edilen kıtaların Lüleburgaz'da süratle toplanması emrolundu.

Yardım tekliflerinin reddi ve nedeni

Bir zaman sonra, daha Nisan'ın 16. günü, Salih Paşa, yardımda bulunabileceğini va'detmişti. Kendisi, 1909 yılında Arnavutlara karşı hareket eden Şevket Turgud Paşa'nın kumandası altında, sekiz tabur ve üç bataryadan oluşan karma bir alay göndermişti. Bu yardım çok değerliydi; zira, böylece, yeterli sayıda topçu ve süvarinin de katılımı güvence altına alınmış bulunuyordu. Yoksa, aşılması imkansız engellerden dolayı, onları Selanik'ten nakletmek mümkün değildi.

Sefere katılmak için Makedonya'dan birçok da gönüllü yazılmıştı. Mahmud Şevket, tehlikesini takdir ettiği bu yardımı, teşekkürle birlikte, umumiyet itibariyle reddetmişti. Komutanlık vazifesine müdahalenin önünü alabilmek için Cemiyet üyelerini de reddetmişti. Bununla birlikte, harekete milli bir mahiyet

vermek amacıyla, Türklerden, Arvavutlardan, Bulgarlardan ve Ulahlardan oluşan 2.500 kişilik özel bir gönüllü alayı teşkil etmişti.

Bir tugay jandarma alınması da unutulmamış ve başkentin ele geçirilmesini müteakip, bu tedbirin çok büyük faydası görülmüş idi. Uluslararası bir yönetim altında bulunan Makedonya'daki jandarma okulları da, gerekli jandarma efradını vermiş idi. 500 jandarma ile 150 polis memuru seferi takip ediyordu. Jandarmaların 200'ü önceden sevkolunmuştu.

Sefer hakkında bilgi vermek, yanlış telkinlerin önünü almak ve efradı yatıştırmak için de, Paşa'nın emri ile, her trende bir hoca bulunuyordu. Başarılı olabilmek için her türlü aceleye rağmen, gerekli önlemler alınmıştı. Kıtaların nakline başlanılmış ve hiçbir esaslı engel çıkmamıştı.

Asi askerlerin Anadolu'dan yardımcı kuvvet almaları veya hut İstanbul'un savunmasında kullanmak için, Anadolu redif taburlarının, yanlış bir sebep gösterilerek silah altına alınması ihtimali henüz mevcut idi. İzmir'de, Makedonya kolordularına tâbi ve kendilerine güvenilebilecek muntazam iki tabur bulunuyordu. Onları ele almak ve isyan için o taraftan imdat kuvvetlerinin gelişini engellemek için, bu iki tabur İzmir'den, şimendiferlerin birleşme noktası olan Eskişehir'e hareket ettirildi. Bu emir de harfiyyen ve güzel bir şekilde uygulandı. Bu durum, güçlü ve azimli bir arzu karşısında Doğu'da da pek çok işlerin görülebileceğini isbat etmektedir.

Çatalca hatlarını geçiş

Üzerine askerî hareket yapılacak ilk hedef, Karadeniz ile Marmara arasında bulunan ve bilindiği üzere, İstanbul'un savunma noktası olan Çatalca hatları idi. Sözkonusu hatlar, bilahare olduğu gibi, henüz boşaltılmamış olduğundan, oradaki askerî kuv-

vetler asilere katılmış olsaydı, etkili bir mukavemet sergileyebilirdi.

Mahmud Şevket Paşa, buradaki askerlerin henüz bir karar almamaları ihtimalini göz-önünde bulundurarak, onlara cesurca bir oyun oynamaya karar verdi. Tabii, bu planı bizzat uygulayamazdı. Fakat bunun için gerekli uygun adamı çabucak buldu. Bu kişi, bilahare Taksim Kışlası önünde şehid olan, kurmay binbaşılardan Muhtar Bey idi.

Mahmud Şevket Paşa, Muhtar Bey'e; en önündeki katarı izlemesini ve bu katarla onu takip edeni Çatalca önünde ve birbirinden yeteri derecede uzakta durdurmasını ve sonra, mevkiin her iki kanadını örtüp koruyan Büyük Bahşayış istihkamına doğru sürülmüş olan demiryolunu bizzat kontrol etmesini emretmişti. Tren, gayet yavaş ve hiç ses çıkarmadan, istihkamdan bir kilometre uzağa kadar gidecek; sonra, hattın bozuk olmadığı anlaşılacak olursa, kandillerini söndürüp bütün süratiyle mevkin önünden geçip gidecekti.

Mahmud Şevket Paşa, hattın Bahşayış önünde bir kavis yaptığını ve böylece katarın istihkamın arkasında kaldığını biliyordu. Oraya varılır varılmaz, ani bir saldırı yapılacaktı. Bir kere bu ana nokta elde edildimi, hemen o gece, diğer istihkamlara karşı da askerî hareket düzenlenerek onlar da zaptolunacak idi.

Hareket Ordusu Yeşilköy'de

Hücum başarıyla sonuçlandı. Hiç kimse, askerî kıtaların Makedonya'dan bu kadar hızlı bir şekilde nakledilebileceğini hatırlama getirmemişti. İstihkam dahilindeki askerî kuvvetler derin bir uykuda bulunuyordu ve ancak saldırganların taarruzu üzerine uyandı.

Bu suretle, hiçbir mukavemet gösterilememiştir. Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa, galibiyet haberini, diğer ihtilalci hareketleri kökünden kırmak için, ülkenin her tarafına yaydırdı.

S. E. Assim Bey
à
S. E. Naby Bey C. D.
Le 11 Juillet 912
11 Juillet 912
690
Mohamoud Cheouket
Pacha ayant obtenu parlement^{participation}
loi interdisant officiers aux
partis politiques et jugé op-
portun en laisser application
successeur a donné démission.
S. M. l'a acceptée et nommé
général au Sénat. Ministère de
la Guerre est provisoirement géré
par Ministre de la Marine.

Mahmud Şevket Paşa hakkında bir mektup

Büyük bir cesaretle yapılan bu hücumun büyük bir başarıyla sonuçlanması, bir de Çatalca mevkiinde bulunan piyade topçu taburlarının asilere katılmalarından ve mevkillerini terk ederek, başkentte diğerlerine iltihak etmelerinden ileri gelmiş idi. Böylece, galipler, müstahkem Çatalca mevkiinin genel karargahının bulunduğu Hadımköy'le Yeşiköy'ü (Ayastefanos'u) da kolayca işgal edebilmişlerdi.

Abdülhamid taraftarlarının, tehlikenin kendilerinden henüz pek uzakta olduğunu sandıkları ve padişahı yanlış olarak güvendirdikleri bir zamanda, Hareket Ordusu, şimşek hızıyla Yeşilköy önünde belirmişti. İşte o vakit, padişah, durumun ne kadar çetin olduğunu anlamış ve semeresiz bir şekilde sonuçlanan müzakerelere başlanılmış idi.

Önden giden jandarma müfrezeleri, Yeşilköy'de sükun ve asayiş sağlamıştı. Mebusan ve Ayan Meclisleri burada, Kanun-ı Esasi'ye uygun olarak, bir milli meclis şeklinde olağanüstü bir toplantı yapmaya muvaffak olmuştu.

Mahmud Şevket, asilerin tamamen bastırılmasından önce müzakerelere girişmenin tehlikeli olacağını sezmişti. Onun için, başkent ile bağlantıyı keserek, askerî kıtalarla müzakerecilerin bir arada bulunmalarına izin verdi.

Mahmud Şevket Paşa'nın Selanik'ten ayrılışı

Paşa, seferber halinde askerî kıtalar teşkili ve sevki için, o zamana kadar Selanik'te kalmaya mecbur olmuştu. Gerektiğinde, 50.000'i ihtiyat efradından olmak üzere, 100.000 kişilik bir kuvvetle başkent üzerine yürümeyi düşünüyordu. Onun yerine, tuğgeneral Hüsnü Paşa gibi cesur ve akıllı bir adam, ileride bulunan askerî kıtaların komutasını üstlenmişti. İş bu derece ilerledikten sonra, Mahmud Şevket Paşa, olaylar sahnesine doğru hareket edebildi. Kendisi, Nisan'ın 21. günü, öğleden sonra saat 3'te Selanik'ten ayrıldı. Bütün istasyonlarda, vatanın kurtarıcısı olarak şiddetli alkışlarla selamlandı.

Yolda, Dedeağaç'ta donanmanın da kendisine katılacağını ve emrini beklemekte olduğunu haber aldı. Yanlış telkinlerden korumak için, donanmanın derhal İstanbul limanından çıkmasını emrederek, gelişine kadar ona Yeşilköy önünde bir duruş yeri gösterdi. Lüleburgaz'da İkinci Kolordu kumandanı ile buluştu.

Vagonun salonunda Doğu'da asla ihmal edilmeyen bir askerî şûrâ yapıldı. Mahmud Şevket Paşa *Tarihçe*'sinde;

Askerî şûrâ hiç hoş gitmez. Fakat, arkadaşlarımla teklifini reddetmek istemiyordum

diyor.

İstanbul üzerine düzenlenecek hücum hazırlıkları

İstanbul üzerine yapılacak hücumda en çetin nokta, devletlerin silahlı bir müdahalesine ve başkenti işgallerine sebebiyet vermemek için, yabancıların mallarını ve canlarını her türlü zarar ve ziyandan korumakta idi.

Çoğunluk, saldırının gündüz yapılmasını, saldırı gün ve saatının önceden büyükelçiliklere ve hatta halka tebliği tarafını tercih ediyordu. Böylelikle, bunlar kendilerini emniyet altına alabilecek bir duruma getirilmek isteniyordu. Bu karar, bir kağıda yazılarak Mahmud Şevket'e verildi. Paşa, bunu sükunetle kabul etmekle birlikte, kendi kendine kararını vermişti.

Gidişattan da anlaşıldığı üzere, askerî kıtalar başkent dışında mukavemet gösterecek olursa, Mahmud Şevket akşama doğru dağınık kollarla dört noktadan yani Bakırköy, Davudpaşa kışlası, Rami Çiftliği ve Kağıthane'den yavaşça İstanbul surlarına kadar yaklaşacaktı. Buradan, gün-doğumuyla birlikte, şehir dahiindeki kışlalarda toplanmış askerlere karşı hücum edilecekti.

Hal ve mevki hiç uygun olmadığı gibi, başarı da kesin değildi. İstanbul'da, tabii küçük kıtalara ayrılmış 35-40 bin asker vardı. Mahmud Paşa, şehirde yüzbin tüfek bulunduğunu da biliyordu. Şiddetli bir arzu, halkı kendisine çekerek silahlandırdıktan sonra, sayısız evlere yerleştirerek, onları savunma sırasında kullanabilirdi. Her halükarda, 60.000 kişi daha tedarik olunabileceğinden, şehirde 100.000 asker bulunabileceği düşünülüyordu.

Birçok subay, özellikle de Yıldız'dakiler, bunların idaresini üstlenebilirdi. Halbuki, Mahmud Şevket Paşa'nın toplayabildiği askerî kuvvetler ancak 18.000 kişiden ibaretti. Daha fazla askerî kuvvetin gelişini beklemek siyasi sebeplerden dolayı çok tehlikeli olabilirdi.

Hızla ve büyük bir şiddetle hareketten başka yapılacak şey yoktu. Teşekkür olunur ki, daha önce Hareket Ordusu'nun başkent önüne gelmesi nasıl imkansız sayılmışsa, ordunun miktar ve kudretine dair yayılan rivayetler de o derece abartılı olmuştu.

Sultan Abdülhamid'in hal'i düşüncesi

Nisan'ın 22. günü, öğleden sonra saat üçte, Mahmud Şevket Paşa Yeşilköy'e ulaştı. İstasyonda kendisini, meşrutiyetin büyük savunucusu, Meclis-i Mebusan başkanı Ahmed Rıza Bey karşıladı. Her iki adam, şahsen tanışmadıkları halde, o andaki heyecanın etkisiyle birbirlerinin kucaklarına atılmışlardı.

Mahmud Şevket Paşa, Milli Meclis'in Abdülhamid'in hal'i-ne karar vermek üzere olduğunu Ahmed Rıza Bey'den haber almıştı. Mahmud Şevket buna itiraz etti. Ordu ve halk üzerinde yapacağı tesiri dikkate alarak, böyle bir kararın pek tehlikeli olduğunu söyledi.* Kararı almadan önce, tabii umumi kumandanın fikrini anlamak gerekmez miydi? Paşa derhal, milli meclisin toplandığı yere gitti.

Eski sadrazamlardan, Ayan Meclisi reisi Said Paşa kendisine hak verdi. Ayan reisi, yaptığı kısa bir konuşmada, koşup gelen askerlere ve kumandanlarına teşekkür etti. Mahmud Şevket, ver-

* "... Rumeli'den ... avdet eden Mahmud Şevket Paşa bile, nazil olduğu, Hariciye memurlarından birinin hanesinde meseleye (hal'e) kesb-i vukuf edince bu hali kemal-i hayretle dinler ve itiraz da eder ise de maalesef bu itirazı kâr-gîr-i tesir ol(a)maz..." "Cennet-mekan Sultan Abdülhamid Han'ın hal' kararını kimler verdi?", *Alemdar*, nr. 2, 29 Mart 1337, s. 2.

Hal'i tebliğle görevli heyet Sultan Abdülhamid'in huzurunda

diği cevapta, asileri şiddetle cezalandırmak ve ülkeyi kurtarmak için geldiğini; yoksa, arkadaşlarıyla birlikte İstanbul sokaklarında öleceğini söyledi. Kendisi, *Tarihçe*'sinde diyor ki:

“Gerek ben ve gerek arkadaşlarım ancak bu fikri besliyorlar; amaçları padişahı tahttan indirmek değildir” sözünü de ilave ettim. “Onun için, bu keyfiyete dair dolaşan şayiaları yalanlarım” dedim.

İlk sözlerim, mebuslarla ayan üzerinde iyi bir etki yaptı. Her taraftan “Allah yardımcın olsun!” sesleri işitmeye başladı. Yalnız, son sözlerim büyük bir sükunetle dinlendi. Bunların iyi bir tesir yapmadığı anlaşıyordu.

Mahmud Şevket Paşa'nın tereddüdü

Bununla birlikte, Mahmud Şevket yine kararından şaşmadı. Daima şiddetli bir mukavemetle karşılaşacağını düşünün-

yordu. Artık kesin olarak kabul edildiği üzere, kumandayı bizzat üstlenecek olursa, padişahın ne kadar şiddet gösterebileceğini Mahmud Şevket biliyordu. Abdülhamid'den iki şey beklenebilirdi:

Ya bilinmedik bir korkuya kapılır, daha doğrusu öyle görünür veyahah, kendisini ve mevkiini tehlikede gördüğü zaman, daima yaptığı gibi, büyük bir azim ve metanet göstererek hiçbir şeyden yılmazdı. Bu kez, bu durum sözkonusu idi.

Mahmud Şevket Paşa, parlamentoyu terkettikten sonra, o sırada İstanbul'dan gelen belediye başkanıyla görüşmüştü. On-dan aldığı haberde, Abdülhamid'in Sultan II. Mahmud'un bir de-fasında yeniçerilere karşı yaptığı gibi, mü'minleri tahtı savun-maya teşvik için sancak-ı şerif açacağı bildirilmiş idi.

Ermenilerle Rumların, karşı karşıya bulundukları öldürölme tehlikesinden dolayı fevkalade endişe içinde oldukları söyleni-yordu. Son gelen haberler de bunu doğruluyor, her taraftan kur-tarılma ricaları yağıyor ve yardım isteniyordu. Bu isteklerin oluş-turduğu karmaşa arasında, Mahmud Şevket sükunet ve itidali-ni yitirmedi. Zaten, kaybedilecek zaman yoktu.

Umumi karargah Yeşilköy'ün kuzeybatısında ve 10 kilomet-re uzakta bulunan Halkalı Ziraat Mektebi'ne yerleşmişti. Bura-da, askerî kıtaları idare etmek, Yeşilköy'den daha kolay olacak-tı. İkinci Kolordu dahilinde huzur ve asayiş korumak ve başken-te doğru yürüyen askerî kuvvetlerin arkasını sağlama almak için, Salih Paşa derhal Edirne'ye dönmüştü.

Sarayla yazışma

Mahmud Şevket Paşa, Halkalı'dan Abdülhamid'e hemen çek-tiği bir telgrafta kendisinin, “birçok subayları ve günahsız vatan-daşları katleden” asileri tedip etme amacında olduğunu bildir-mişti. Bu arada, Hareket Ordusu'nun padişahı tahttan indirme

fikri beslediğine dair ortalıkta dolaşan söylentileri de yalanlayarak, özellikle Yıldız sarayı civarında karşı konulmamasını ihtar etmişti. Haysiyetli ve aydın fikirli bir kişi olan, padişahın başkatipli Cevad Bey, derhal cevap vermişti:

Zat-ı şahane, yapılan tebligattan çok memnun olmuşlardır. Hayatını sâdik ordusunun himayesine emanet etmektedir.

Padişah, gerçekten de, Mahmud Şevket tarafından çekilen telgrafın bütün gazeteler tarafından neşredilmesini ve Nisan'ın 23. günü yapılacak selamlık merasiminde tüm yabancılara gösterilmesini emretmiş ve bu tedbir de etkisiz kalmamış idi. Saray civarında karşı koymak ve çatışmak suretiyle Abdülhamid'in hayatını tehlikeye atmamak için, Yıldız'daki askerî kıtaların silahlarının alınmasına dair gerekli emirler verilmişti. Silahın üstüne beyaz bir bayrak çekilecekti.

Bilahare, Yıldız'ın ele geçirilmesi sırasında, Mahmud Şevket Paşa'nın telgrafı Abdülhamid'in yatak odasında bulunmuştur.

Kurmay başkanı Pertev Paşa'nın gelişi

Halkalı'da, Mahmud Şevket Paşa'nın kurmay başkanı Pertev Paşa da Hareket Ordusu'na katılmıştı. Pertev Paşa, aldığı izinle, doğum yapmak üzere olan genç, asil bir aileye mensup hanımını anne-babasının evine teslim etmek üzere, isyandan kısa bir süre önce İstanbul'a gitmiş idi. Kendisi, birçok tehlikeler atlattıktan sonra, şimdi orada iltihak etmişti.

Mahmud Şevket Paşa, ona ve o zamana kadar vekili bulunan Ali Rıza Paşa'ya, Nisan'ın 23. günü hareket etmek için verdiği kararı, şimendiferin salonlu vagonundan gizlice tebliğ etmişti. Şehrin işgali, halkın korunması, yabancılardan emniyet altına alınması, büyükelçiliklerin gözetlenmesi, elde edilecek eş-

yanın muhafazası, esirlerin sevki ve sükun ve asayişin tesisi gibi işlere dair verilecek pek çok emri onlara havale etmişti.

Uygulanması yaklaşan ve bütün Avrupa'yı büyük bir hayrette düşürecek derecede başarıyla sonuçlanan hareket için en güçlü esası oluşturan herşey tamamen ve usulünce hazırlanmıştı.⁸ Pertev Paşa'nın, o anda, başkentin durumunu herkesten daha iyi bilmesi, çok yararlı olmuştu.⁹

Pertev Paşa, orada bulunan askerî kuvvetlerin taksim şeklini ve nerelerde olduklarını da bildiğinden, hücum tedbirlerini ona göre alabilmişti. Bilahare bir kopyasını elde ettiğim emir, çok iyi düzenlenmiş bir kurmaylık ödevi olup, genç subayların talim ve terbiye kabiliyetine sahip olduklarını isbat etmektedir.

Balkan Savaşı'nın başlangıcında, ordunun ihtiyaçlarına ve mevcut askerî kıtaların teorik idaresi ile fiilen uygulamaya konulması arasında bir bağ oluşturulmasına daha ziyade akıl erdirilmiş olsa idi, başarı ümidi daha fazla olurdu. Aceminin pek severek herşeyi tâbi tuttuğu *planlar* her halükarda mevcuttu. Savaş meydanında, yenilgiye giden yollar, genellikle, gerçekten birtakım nazariyelerle döşenmişti.

Planlanan dört noktanın işgali

Nisan'ın 23. günü, Mahmud Şevket Paşa'nın imzasını taşıyan ilk emir kıtalara tebliğ edilmişti. Mevcut yirmiüç tabur dört kola ayrılmış ve geceleyin, daha önce belirlenmiş noktalara

⁸ Bu başarı, bilahare Avrupa basınında, Genç Türk askerî kıtalarının do laylı olarak aşırı derecede takdir ve beğeni kazanmasını sağlamıştı. Bu durum, dış düşmana karşı yapılacak savaş açısından, ordunun kendi kıymetini olduğundan fazla görmesine yol açmıştı.

⁹ Mahmud Şevket, Pertev Paşa hakkında "Muktedir ve âlicenap adam" ta birini kullanmaktadır.

ulaşmıştı. Bunlar, hiçbir mukavemetle karşılaşmaksızın dört noktayı da işgal etmişler ve güneşin doğuşuyla birlikte yapılacak i-leri hareket için gerekli herşeyi hazırlamışlar idi.

Yalnız Zincirlikuyu civarında ve Büyükdere caddesi üzerin-de karakollar birbirlerine ateş etmişlerdi. Akşama doğru, şehir tarafından gelen dört tabur Davutpaşa kışlasına karşı bir hücum yaptı ise de, topçuların yardımıyla savuşturuldu.

Bu esnada, Mahmud Paşa, yeni sadrazam Tevfik Paşa'dan yeni ve uzun bir telgraf daha almıştı. Tevfik Paşa, bunda, bir çatışmanın doğuracağı tehlikeleri ileri sürerek, karşı karşıya bulunan iki ordunun 'uyuşma sağlaması' tavsiye olunuyordu. Mahmud Şevket Paşa, *Tarihçe*'sinde diyor ki:

Asileri bastırmak için uyuşma sağlanması bir çare olamaz. Şayet bu defaki isyan bu tür vasıtalarla bertaraf edilecek olursa, yakında bunu bir ikincisi izleyerek başkentte huzur ve asayiş yeniden tehlikeye atacaktır.

Harbiye nazırıyla görüşme

Buna rağmen, o sırada Harbiye Nezareti'ni üstlenmiş olan Nâzım Paşa ile Yeşilköy'de bir görüşme yapmıştı. Nâzım Paşa, başkentte 40.000 asker olduğunu tasdik ederek, bunların açık bir meydana çıkarılmasını ve Hareket Ordusu'nun da aynı anda karşılarında mevki almasını önermişti. Bundan sonra, tüfekler bir araya toplanarak her iki ordu birbiriyle karışacaktı. Oysa, halen silah altında bulunan ve diğerlerinden daha uygun olan iki sınıf askerin terhisi için 13-14 gün kadar mühlet istemişti. Tabii, bu şartın kabulü imkansızdı.

Bütün memleket dahilinde şiddetli bir galeyan hüküm sürmekteydi. İki hafta sürecek bir sükunet esnasında, her iki tarafın kumandanları idare kuvvetini kaybedebilirlerdi. Tamamen

isyancıların elinde bulunan İstanbul'un huzur ve asayişini korumak mümkün değildi. Görüşmede hiçbir sonuç sağlanamadı. Nâzım Paşa Yeşilköy'de kalmaya ikna edildi.

Zaten, olayların seyri müzakereleri atlamıştı. Çünkü, Nisan'ın 24. günü verilecek emir, başkumandan Halkalı'ya döndüğü zaman, kurmay başkanı Pertev Paşa tarafından kıtalara tebliğ olunmuştu. Asilerin sayıca üstün olması, Mahmud Şevket Paşa'yı, bu defa tasarlanan teşebbüsü uygulamaya koymaktan korkutamamıştı.

Umumi karargahın Bakırköy'e nakli ve donanmada isyan

Kendisi, ertesi günü meydana gelecek olaylara daha yakın olmak için, umumi karargahı Bakırköy'e naklettirdi. Orada, Boğaziçi istihkam topçularının isyancılara katılmadığını ve tüfekleriyle birlikte sekizyüz kişinin, emrine tâbi olduğunu haber almıştı. Her halükarda, bu kuvvet, memnuniyetle karşılanacak bir yardım idi. Derhal, başkentin kuzeyindeki, Karadeniz'e doğru uzanan arazinin istilasına başlandı. Silahlı asi askerler buralara doğru yayılmaya başlamıştı.

Limanda kalan filonun küçük bir kısmından hala kuşku duyuluyordu. Haliç'in sonunda bulunan Rami Çiftlik tepelerine yerleştirilen bataryalar, gerektiğinde bu gemileri itaat altında tutacak ve aynı zamanda Bahriye kışlasına hakim olacak idi. Nisan'ın 24. gecesini, Mahmud Şevket Paşa'ya, Yeşilköy önündeki savaş gemilerinden birindeki mürettebatın isyan ettiği bildirilmişti. Bu duruma, garip bir olay sebebiyet vermişti.

Başkentten yüz kadar genç subay, silahsız olarak Hareket Ordusu'na firar etmişti. Askerî kıtaların subayları tamam olduğundan, başkumandan, bunları tüfekle teçhiz edip bilahare şehir dahilinde özel görevlerde ve sükun ve asayişini temin hususunda kullanmaya karar vermişti.

Golç Paşa

Mürettebatı isyan eden savaş gemisinde, tesadüfen, gerekli silahlar bulunuyordu. İsyanı da, silahların dağıtımının, mürettebat tarafından, toplanıyormuş gibi algılanması sebebiyet vermişti. Fakat, Mahmud Şevket Paşa'nın sükunet ve itidalle hareket etmesi, meseleyi derhal açıklığa kavuşturarak fikirleri yatıştırdı.

Fakat, Mahmud Paşa, ihtiyaten, payitaht önünde, kendilerine pek ziyade emniyet ve itimat ettiği iki zırhlıyı kullandı. Bunlardan birini, İstanbul'u ziyaret edenlerin çok iyi bildiği büyük Selimiye Kışlası, diğerini de, Beşiktaş önüne yerleştirdi. Paşa'nın amacı, Beşiktaş tepelerindeki kışlaları, gerektiğinde bu suretle ateş altına almak idi.

Donanmanın diğer kısmını oluşturan gemiler ise, Adalar sahillerinde dolaşmak için emir almıştı.

Beşinci bölüm

(*Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi*)

İstanbul'a giriş

Nisan'ın 24. günü, daha güneşin doğuşundan önce yükselen top sesleri, şehir dahilinde çatışmaya başlandığını bildiriyordu. Asilerin, kan dökmeye sebebiyet vermeden elde edilmesi ümidi boşa çıkmıştı. Sonuç, büyük bir merakla bekleniyordu. Mahmud Şevket, Bakırköy'de, telgraf makinesinin başından bir an olsun ayrılmıyor ve tüm kollarla haberleşiyordu. Kollar ise, ancak onun vasıtasıyla muhabere edebiliyordu.

Öğleden sonra saat 1'e doğru, Bahriye Kışlası'yla Anadolu tarafındaki askerî binalar müstesna olmak üzere, bütün kışla ve karakollar Hareket Ordusu'nun eline geçmişti. Zaptedilen şehre girmek üzere, Bakırköy'de iki tren bekliyordu. Birinci tren bir maiyyet müfrezesini taşıyor, ikincisinde ise Mahmud Şevket Paşa ile kurmay heyeti bulunuyordu.

Her iki tren de, henüz mevcut tehlikeyi dikkate almadan, ancak hiçbir engelle de karşılaşmaksızın başkente doğru ilerledi. Şehir, duvarların arkasında Marmara sahilini takip eden ve duvarların aralıklarından hayret verici deniz manzaralarına sahne olan hat hiç tahrip olunmamıştı. Hat, İstanbul'un yoksul halkı-

nın oturduğu kısımdan geçmekteydi. Trenin geçişi sırasında, bu halk, hat boyuna dizilerek, kurtarıcılarını şiddetli alkışlara gark ediyordu.

Gidişattan; keyfi idare, yağma ve öldürülme korkusunun çok olduğu anlaşıyordu. Mahmud Şevket, önünde süvari bölüğü olduğu halde istasyondan Harbiye Nezareti'ne gitti. Sokaklar tenha idi.

“Siz sözünüzde durmadınız, ama gördüğünüz gibi ben sözümde sabitim!..”

Yalnız, ötede beride, çatışmalardan dolayı korkuya kapılmış insanlardan oluşan kümelere rastlanılıyordu. Esir edilen asi askerler, Harbiye Nezareti meydanına, aralarında birer boşluk bırakılmak şartıyla tabur tabur yerleştirilmişti. Mahmud Şevket, bunların arasına girerek esirleri gözden geçirdi. Çok kısa bir süre önce, diğer üç tabur ile başkente gönderilen ve güvenilirliğiyle bilinen Avcı Taburu'nu derhal tanıdı.

Kendilerini tanımamış gibi görünerek, hangi kıtaya mensup olduklarını sorduğunda, askerler, o vakte kadar kumandanları olan generalin karşısında başlarını eğmiş, hiçbir cevap verememişler idi.

Mahmud Şevket Paşa, Selanik'te trene binmelerinden önce, ciddi ve babaca ihtarlarda bulunarak, otuzüç yıldan beri, hiç işitilmemiş bir ahlaksızlığın hüküm sürdüğü başkentte kendilerini kandırmak için yapılması muhtemel teşebbüslere kapılmalarını söylemişti.

Dahası, efradı itaata, subayları astlarına babaca davranmaya çağırılmış ve şayet görevlerini yerine getirmeyecek olurlarsa, derhal İstanbul'a gelip kendilerini bizzat cezalandıracağını söyleyerek tehditlerde bulunmuştu. Taburlar, o zaman, hep birden, âmirlerine itaat edeceklerini söylemişlerdi.

Mahmud Şevket Paşa

Mahmud Şevket, o vakti hatırlattı ve namuslu adamlar gibi sözlerinde durmadıklarından dolayı onları suçladı. Oysa, kendisinin, görüldüğü üzere, sözünde sabit kaldığını anlattı. Tehditlerini yerine getireceğini ve kendilerine layık oldukları cezayı vereceğini de ekledi.

Milli kahraman ve sıkıyönetim ilanı

Mahmud Şevket, bunun üzerine, halkı yatıştırmak için ma-lum beyannameyi yayımlayarak, İstanbul ve civarında sıkıyöne-

tim ilan etti. İsyân sonucunda iktidar mevkiine gelen kabineyi tanımadığından, her iki belgeyi yeni sadrazama değil, son zamana kadar, *Küçük* lakabı ile Avrupa'da dahi sözkonusu edilen Meclis-i Milli reisi Said Paşa'ya tebliğ etti.

Said Paşa, Meclis-i Milli'yi artık İstanbul'a nakletmeyi düşünüyordu. Mahmud Şevket buna karşı çıktı; zira, Meclis-i Mebusan dairesi, henüz ele geçirilemeyen ve içerisinde top da bulunan Selimiye Kışlası'nın ateşine maruz bulunuyordu. Ancak, Nisan'ın 25 ve 26. günleri, asilerin bu son sığınağı da, alınan sert önlemler sonucunda zaptedildikten sonra Meclis'in nakline izin verdi.

Artık İstanbul nefes almıştı. Mahmud Şevket'e her tarafta, başkentteki Avrupalılar tarafından dahi kurtarıcı sıfatıyla ve kemal-i hoşnûdî ile saygı gösteriliyordu. Çeşitli milletlere sığınak olan Boğaziçi şehri, on gün sürekli dehşetli bir yağmur-fırtına tehlikesi altında yaşamış ve korku ve dehşet içerisinde, her an patlaması beklenmişti. Hiçbir merkeze bağlı olmayan asi askerler bunu her an gerçekleştirebilirlerdi. Asilerin, ellerindeki bu kuvvetten yararlanarak, hiç değilse yağmaya olsun kalkışmalarının sebebini, Türk'ün milli tabiatındaki yumuşaklık ve barışta aramalıdır.

Mahmud Şevket, başarı, şan ve şerefının zirvesinde bulunuyordu. İşin gerçeği, milli kahraman olmuş idi. Düzenlediği küçük sefer sırasında gösterdiği dirâyet, her türlü övgüye layıktır. Verilen her kararla alınan her tedbirde, en önemli faktör o idi. Ve fikrini, tavır ve hareketleri herkesin takdirini kazanmış olan kıtalara telkine de muvaffak olmuştu.

Suçluların cezalandırılması

Yapılacak çetin bir görev daha kalmıştı: İsyancıların cezalandırılması.

Ahlak ve tabiatından dolayı kendisine herkesin saygı duyduğu Hurşid Paşa'nın başkanlığı altında bir harp divanı kurulmuştu. Mahmud Şevket'in Hurşid Paşa'ya gösterdiği yola uygun olarak, suçlular dört kısma ayrılacaktı:

1. İsyanı en yakın olarak tahrikte bulunanlar ve suça bizzat dahil olanlar, kanunun izin verdiği en şiddetli cezaya çarptırılacaktı.

2. İkinci kısma, silahlı mukavemette bulunan isyancılar dahil edilecekti.

3. Üçüncü kısmı, bir fenalıkta bulunmayan gafiller oluşturunca.

4. Dördüncü kısım ise, kur'a efradından meydana gelecekti.

Suçluların cezalandırılmasına, bu tertip üzere başlandı. Ve en çok ilk iki kısım ceza gördü. Fakat, verilen hükümler, o zaman rivayet edildiği kadar fazla değildi. Hükümlerin toplamı 60 idam, 300 hapis ve sürgün cezasından ibaret olup, bunun dışında, on iki bin asker yol inşası için Makedonya'ya sevk olunmuş, kalanları da diğer askerî kıtalara taksim edilip, kur'a efradından yeni kıtalar oluşturulmuş idi.

Şurasını da hemen ilave edelim ki, üç-buçuk yıl süren sıkı yönetim sırasında, bunlardan başka, 350 kişi cebren vilayetlere sevk olunmuştu. İdama, hapse ve sürgüne mahkum olanların sayısı toplanacak olursa, tamamı 700'e ulaşmaktadır.

İsyanın genişliği ve tehlikesi dikkate alınarak karşılaştırılacak olursa, bu miktar çok görülemez. Bu menhus isyanın yol açtığı en büyük zarar ve ziyan, o zaman birleşik bir kitle halinde İstanbul içi ve civarında durup, gerektiğinde kullanılabilen bütün bir Birinci Kolordu'nun artık dağılması ve şimdilik işe yarayacak bir hale gelmesi idi.

Kumandanı bulunan, şimdiki Berlin büyükelçisi Mahmud

Muhtar Paşa, Birinci Kolordu'nun talim ve terbiyesine sıkı bir şekilde başlamış ve birçok da iş görmüştü. Şimdi ise bu iş bozulmuş ve beraberinde, komşu İkinci ve Üçüncü Kolordular da karışık bir hale gelmiş ve isyan sonucunda, askerlik açısından bir yıl kaybedilmişti. Bunun etkisi Balkan Savaşı'nın çıkışında hissedilmişti.

Sultan Abdülhamid Han ve 31 Mart isyanı

Yıldız'daki askerî kıtalar, Abdülhamid'in hassa askerleri, padişahın emri üzerine kısmen silah bırakmıştı, bir kısmı ise terketmemişti. Ancak, silahlı olanlar, asilerin yenildiklerini gördüklerinde dağılmaya başlamışlardı.

Bunların büyük bir kısmı, sandal ve kayıklara atlayarak Anadolu sahillerine kaçıyordu. O zamana dek ülkedeki en güçlü ve nüfuzlu kişi olarak tanınan ve zorlu kuvveti bir sene öncesine kadar sarsılmaz olarak kabul edilen Abdülhamid, en önemli bir zamanda savunmasız kalmıştı.

Fecâatı inkar olunamayacak talihsiz bir isyanı arzuladığı kuşku olmakla birlikte, onu teşvik ettiği itiraz kabul etmeyecek derecede doğru gibi görünüyordu.¹⁰ Sükun ve emniyeti tesis etmek suretiyle görevini tamamladığı sanılan Mahmud Şevket Paşa Abdülhamid'i tahttan indirdiğinden dolayı en ağır suçlamalarla yüzyüze kaldı; hatta, yeminine aykırı davrandığı dahi söylendi. Ancak, bu isnatlar haksız idi.

Biz Almanlar, tahttan indirilemez bir hükümdarın şahsına, ölünceye kadar bağlılık gösterdiğimizden dolayı mutlu bir halde bulunuyoruz. Bize eski zamanlardan intikal eden ve hiçbir

10 Bu, hal'in akabinde gelişen yanlış ve geçici bir düşünce olup, çok kısa bir süre sonra, Sultan Abdülhamid'in 31 Mart ayaklanmasında hiçbir dahli olmadığı gibi asileri de hiçbir şekilde desteklemediği anlaşılmıştır. (haz.)

şekilde bozulmayan şahsi silah arkadaşlığı fikri, bizi her türlü şek ve şüpheden kurtarır. Hükümdarı için savaşan, hatta birbirleriyle uyuşamadıkları veyahut onun tarafından menedilmiş olduğu halde dahi savaşmaktan çekinmeyen Tronyalı (Tronege/Tronjeli) Hagen,¹¹ korkunç nitelik ve icraatlarına rağmen, gözümüzde sâdık bir yoldaşlık timsali olarak canlanır.

İslâm ve Osmanlı'da hilafet ve saltanat

Fakat, bu gibi tarihî olgular, esas itibariyle büsbütün başka olan Doğu ve İslâmiyet'e kayıtsız şartsız uygulanamaz. Osmanlı'nın temel yasalarının doğrudan doğruya bir veliaht tanımadığını ve yalnız en büyük evlada önem verdiğini içimizde birçokları bilmezler. Osmanlı hanedanı mensupları arasında, *en ziyade layık* görülen taht'a çıkar. Bilahare, barış ve dinginlik zamanlarında, teamül gereği, *en ziyade layık* olan yerine *en büyük* geçmiştir.

Eskiden, genellikle padişahlar veliahtlarını bizzat tayin ederlerdi. Yaşlılar, kendilerinden genç olan kardeşlerine kendi istekleriyle tâbi olurlardı. Bundan maksat, saltanat hakkının, yalnız doğum-veraset itibariyle değil, belli şartlar altında elde edilmesi gereğidir. Şayet, önceden bir veliaht belirlenilmemiş ise, 'milletin en dindar ve zeki adamlarından' oluşmak üzere teşekkül edecek bir heyet, bu hususta bir karar alır ve Kur'ân-ı Kerim'in tavsiyesi gereğince, her hükümdar, önemli bir mesele çıktığında, vereceği karara uymaya mecbur olmaksızın, bu heyetin fikrine başvurur.

Bütün bu şartlar, hilafete, bazı niteliklere bağlı bir memuriyet şeklini vermektedir. Bu niteliklere sahip olan kimse bunları kaybettğinde hakları da son bulmuş olur.

¹¹ "Nibelungenlid (Nibelundenlied)" isimli Alman milli hikayesinde geçen kahramanlardan biri. (mütercim)

Golç Paşa

Şer'î kanunlara uymayarak veyahut başka sebeplerden dolayı hükümeti idare liyâkatını kaybettiğinde, teb'ası, kendilerini artık ona itaata mecbur görmemekte haklı olacaktır. Bilakis şer'an hükümdar olup hükümeti İslâm toplumunun menfaatları doğrultusunda yönettiği sürece, teb'a, padişahına şiddetle itaat etmek zorundadır...

Mesele, mukavele şartlarına benzemektedir. Taraflar, üstlenedikleri görevleri yerine getirdikleri sürece, mukavelenin hükümleri geçerli olmaktadır. Son dönemde, meşrutiyetin ilanıyla birlikte, ordu için getirilen yemin de, bu mukavele hükümlerine ilişkin bir keyfiyettir. Daha önce askerlere hiç yemin ettirilmezdi. Çünkü, müslümanlar nazarında, hilafete karşı sadâkat gös-

termek çok tabii birşey idi. Oysa, İslâm şeriatı açısından, hükümdar meşru olarak tanındıkça bu sadâkat ancak halife için idi. “Halifenin mertebesi yüksektir, şahsı değil...” İttihâd-ı İslâm'a dair yazdığı eserlerinden alıntı yaptığım bu mesele hakkında Maks Rulof (Max Roloff) diyor ki:

Şeriatla tasvir edilen bu güzel hükümet şekline *hafifletilmiş bir despotik yönetim* (eien gelinden despotismus) ismini verebiliriz. Çünkü, teb'a, şer'î kanunlara uygun hareket etmeyen hükümdarını tahttan indirme hakkına sahip bulunmaktadır.

Çok garip görünen bu meşrutiyeti bizim kafalarımız pek güç kavrayabilir. Oysa ona oldukça alışmış olan bir müslüman, büsbütün farklıdır. İslâm meşrutiyeti, İslâm devletlerinin ilk teşekkülü esnasında göçebe halindeki ordular tarafından kurulmuştur. Böyle bir meşrutiyette, hükümdar zayıf veyahut bülûğ çağına erişmemiş ise sözünü geçiremezdi. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de, hilafet adaylığı için gerekli nitelikler dışında, şu şartlar da getirilmiyor mu: Tehdidini yerine getirebilecek bir yaşta olup kötülük yapmamış olması, bedensel arızasının bulunmaması ve İslâm dininin temel hükümlerine uygun bir inanca sahip hür bir erkek olması.¹²

Bu niteliklere sahip olmayan veyahut gereğini yerine getirmeyen kimse, imam, halife veya sultan olamaz.

Abdülhamid Han'ın hal'i

Demek ki, padişah yalnız şer'î kanunlar açısından değil, daha birçok farklı sebepten dolayı da tahttan indirilebilir. Bundan başka, milletin metanetli-muktedir ve zeki adamlarından olu-

¹² Kur'ân-ı Kerim'de, halife olacak kişide aranılan şartlar bir yana, hilaftetten dahi bahsedilmez. Söz-konusu şartlar, bilahare İslâm alimleri tarafından oluşturulmuştur. (haz.)

şan bir heyetin kararı ile şeyhülislâmın fetvasını almak gerekmektedir.

Toplanan sözkonusu heyet, gerekçelerini serdetmek suretiyle, “falancanın hilafeti idareye layık olup olmadığını” sorar. Şayet fetva olumsuz ise, halife derhal hilafetten indirilir ve sıradan insanlar arasına katılır. Padişah, şeyhülislâmını bizzat atadığından, tabii kendisine en sâdik kim ise onu seçer. Bu suretle, tahttan indirme hakkının kötüye kullanılmasına karşı bir engel oluşturulmuş olur.

Bir müslümanın nasıl düşündüğünü ve Mahmud Şevket Paşa'nın *Tarihçe*'sinde yazdığı aşağıdaki satırları anlayabilmek için, yukarıdaki izahları bilmek gerekir. Mahmud Şevket diyor ki:

Halledilecek önemli bir mesele daha kalmış idi: Pek ziyade arzu edilen, Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahttan indirilmesi...

Meclis-i Milli'de yaptığım konuşmadan ve padişaha gönderdiğim telgraftan sonra, benim tahttan indirme aleyhinde olduğum zannediliyordu. Onun için, bu mesele hakkında kimse benimle konuşmuyordu.

Asker ve general olmam itibariyle, hükümdarımın tahttan indirilmesi için bir karar vermek istemiyordum. Emrim altında olan ordunun da bu meseleyle uğraşmasını istemiyordum. Oysa, bu hususta Meclis-i Milli tarafından alınacak bir karara karşı hiçbir itiraz serdedemezdim. Böyle bir karar için gerekli sebepler, bence de, dolaylı olarak bilinmekte idi.

Kurmay heyetimin ikinci başkanı Ali Rıza Paşa'dan başka hiç kimse ile görüşmediğim için bu mesele hakkındaki fikrimi kimse bilmiyordu. Nisan'ın 26. gecesini, bazı paşalarla subaylar, saltanat meselesini görüşmek için bana gelmişlerdi. Sonuçta, teklifim üzerine, bu meselenin ordudan tamamen uzak tutulmasına, keyfiyetin tamamen Meclis-i Milli'ye havale edilmesine ve ordunun yalnız huzur ve emniyetin tesisiyle meşgul olmasına karar verildi.

Hareket Ordusu Taksim'de

Nisan'ın 26. günü, Topkapı'da, Meclis-i Mebusan'da toplanan Meclis-i Milli, padişahın tahttan indirilmesine karar verdi. Şer'an şeyhülislam tarafından verilen fetva da bu kararı onayladı. Sözkonusu fetva kanun hükmünü alarak, Sultan V. Mehmed (Reşad) taht'a çıktı. Mahmud Şevket diyor ki:

Bu karar derhal bana tebliğ edilerek Abdülhamid'e bildirmem rica olundu. Ancak, ben bu teklifi kabul etmedim.

Sultan Abdülhamid'in Selanik'e gönderilmesi

Bilahare, Meclis-i Milli, kararı Abdülhamid'e bildirdi.

Tahttan indirilen hükümdarın emin bir yerde muhafazası görevinin kendisine düştüğünü Mahmud Şevket anlamış idi. O-nun için, âdeti üzere, derhal gerekli hazırlıkları yaptı. Abdülhamid'in bir süre daha İstanbul'da kalması, kuşkusuz yeni entri-

kalara sebebiyet vereceği gibi, diğer taraftan, kendi mevkiini de tehlikeye sokacaktı. Daha önce, Makedonya'daki uluslararası jandarmanın kumandanı Robilan (Robilant) Paşa'nın¹³ ikamet ettiği Selanik'teki Alatinî köşkünü uygun bulmuştu.

Çok güzel bir mevkide ve şehirden biraz uzakça bir yerde bulunan bu köşk, kolayca gözetim altında bulundurulabileceği gibi, Abdülhamid'i de, şahsı hakkında yapılacak tahriklerden uzak tutacaktı. Binanın sâkinleri derhal tahliye edildi; birkaç baraka ile geçici olarak genişletildi ve yeni ev sahibi için hazırlandı.

Mahmud Şevket; tahttan indirilen hükümdara bu yeni ikametgahı kabul ettirmek gibi çetin bir görev için, daha önce bahsettiğimiz, mutedil fikirleri ve insancıl tavır ve hareketleri ile tanınan Hüsnü Paşa ile, aynı niteliklere sahip bulunan polis müdürü Galib Bey'i seçti. Bu kişiler, Abdülhamid'in hâlen (o tarihte) ikamet ettiği Yıldız sarayında iki saat müzakerede bulunduktan sonra, sarayını dinî merasimler dışında hiç terketmeyen eski hakani, yeni ikametgaha taşınmaya ikna ettiler.

Hazırlanan özel bir tren, Abdülhamid'i, ailesi ve maiyyeti ile birlikte ve büyük bir sükunetle Selanik'e nakletti. Köşkte yerleşinceye kadar, Selanik'te hiç kimse onun gelişinden haberdar olamadı. Mahmud Şevket, bu emrivakiyi, ancak Nisan'ın 28. günü Ayan Meclisi reisine tebliğ etti. Ancak, Abdülhamid'in saltanatı sırasında sahip olduğu tantana ve ihtişamı bilen bir kimse, her bakımdan kaçınılan cebir ve şiddete başvurulmadan, olayların tam bir sükunet içinde cereyan etmesi için ne kadar dikkat ve itina ile hareket edildiğini anlayabilir. Bunun mümkün olduğunu, daha önce hiç kimse öngöremezdi.

13 Jandarma teşkilatını ıslah için getirtilen Robilant Paşa, İtalyan generali olup Sultan Abdülhamid'in Selanik'e sürgün olarak gelişine kadar Alatinî köşkünde kalmış; III. Ordu kumandanı Hadi Paşa'nın ricası üzerine burasını boşaltmıştır. (haz.)

Altıncı bölüm

(*Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi*)

Gönüllülerin İstanbul'dan gönderilmesi

Dram son bulmakla birlikte kamuoyunun heyecanı henüz büyüktü. İsyanın etkileri yavaş yavaş hissedilmeye başlandı. Galip olarak İstanbul içerisine dağılan Makedonya gönüllüleri, burada tehlikeli bir unsur halini almışlardı. Bunların, her an sükun ve asayişi bozacak bir harekette bulunma ihtimalleri vardı. Her halükarda, gönüllü efradın buradan kaldırılması gerekiyordu.

Öte yandan, bu hususta pek uyanık davranmak gerekiyordu. Mahmud Şevket, sebebini belirtmeksizin, gönüllüleri Bakırköy civarında toplayabilmişti. Burada, ateşli sözlerle ordu ve milletin teşekkürleri iletdikten sonra, kendilerini memleketlerine götürecek olan trenlerin hazır bulunduğu bildirildi.

Pek ustaca yapılan bu işlem, subaylarla gönüllülerin büyük bir samimiyetle birbirlerine veda etmesiyle son buldu. Makedonya askerî kıtaları da Selanik'e nakledildi. Mahmud Şevket, başkentte, yalnızca en sâdık adamlarından biri olan albay (miralay) Hasan İzzet Bey'in komutası altındaki birkaç bin kişiyi bıraktı. Deniz kuvvetleri komutanlığını bırakarak, Bahriye nazırına (Denizcilik bakanına) iade etti.

Sadrazamlık ve Harbiye nazırlığını reddetmesi

Böylece, Mahmud Şevket, en acil işlerden kurtulmuş idi. Yeni ve büyük bir görev de, gelecekteki hükümetin kurulması idi. Eski hakan tarafından isyanın çıkışında oluşturulan kabineyi kimse yasal olarak tanımıyordu.

İsmi sürekli anılan Genç Türk liderlerinden Talat Bey, Mahmud Şevket Paşa'ya başvurarak, sadrazamlığı kabul ettirmeye çalıştı.

Kendisi bu teklifi reddederek, 1877 yılındaki Anadolu kumandanlarından Ahmed Muhtar Paşa'yı ileri sürdü. Fakat, onun seçilmesi itirazlarla karşılaştı.

Sonuçta, isyandan önce işgal ettiği mevkie yine Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. Mahmud Şevket, onun barış ve dinginlik zamanları için uygun olacağını bildiği halde, adam yokluğundan dolayı sesini çıkarmamıştı.

Hareket Ordusu kumandanı, Hilmi Paşa kabinesinde Harbiye Nezareti'ni de reddetmekle çok akıllıca hareket etti ve kendi yerine, Edirne'de İkinci Ordu kumandanı olan Salih Paşa'yı teklif etti. Mahmud Paşa, *Tarihçe*'sinde:

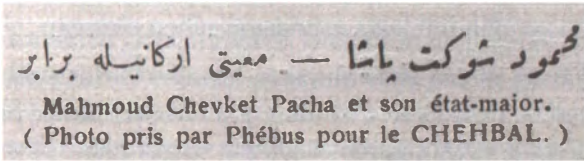
Kabinede bir mevki alsa idim, ihtilal zamanlarında basının siyasilere karşı hücumunu engellemek mümkün olmadığından, derhal nüfuz ve haysiyetimi kaybederdim

diyor ki, bunda hakkı da vardır.

Parlamento tartışmalarında haysiyetim zedelenirdi. Oysa, İstanbul'da sükun ve asayiş yerleştirmek için, görülecek daha pek çok işim vardı. O zamanki Osmanlı ordusu gibi isyan halinde bulunan bir ordu, gerektiğinde sükunu sağlamak için, büyük nüfuza sahip bir subaya ihtiyaç duyar.

شہبال

Mahmud Şevket Paşa - Maiyyeti erkânıyla beraber (Şehbal)

Birinci Ordu müfettişliği

Mahmud Şevket, kendisini, Osmanlı Avrupası'ndaki/Rumeli'deki üç orduyu kapsayan Birinci Ordu umumi müfettişliğine (kumandanlığına) tayin ettirdi.

Aynı zamanda, Hareket Ordusu kumandanlığını da, hiç belli etmeden korudu. Kendisi, bakanlık kabul etmemeyi düşünüyordu ve ihtimal ki hakkı da vardı. 1909 yazında İstanbul'u ilk defa ziyaret ettiğimde, bu hususta özel olarak fikrimi sordu.

Başta itiraz ettim ve Harbiye Nezareti'ni de kabul edecek olursa daha esaslı surette çalışabileceğini söyledim. Fakat, sonra kendisine hak verdim. Dışarıdan gözlemlenen sükunete rağmen, içerde henüz ateşli bir kâbus kaynıyordu. Kendisi, bilahare sadrazamlığı kabul ederek, geleceği için kötü bir örnek gösterdiğini genellikle ifade eder ve “Şan ve şeref düşkününü macera-perestlerle entrikacılar, bu suretle, kendilerini hükümet darbesi yapmaya sevkedebilirler” derdi.

Subaylar ve ordu arasındaki bazı olumsuzluklar

Makedonya askerî kuvvetlerinin geride kalanları, kendilerini fâtilh ve âmir olarak görmeye başladılar veyahut haklarında böyle söyleniliyordu. Subaylarının sözleri geçiyordu. Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişini müteakip, bütün Avrupa basınının takdir makamında abartılı yayınlarda bulunması, bunların gururlarının gereğinden fazla artmasına sebep olmuştu.

İster haklı olsun, ister olmasın, Hareket Ordusu subaylarının İttihad ve Terakki ile yakından temasta bulunarak, başkalarının elde edemediği çıkarları sağlamayı başardıkları söyleniyordu. Subaylar içerisinde kıskançlık, ayrılık ve kötü düşünceler hüküm sürmeye başladı. Birtakım gençlerden oluşan heyetler, güya Cemiyet tarafından görevlendirildiklerini söyleyerek nezaretlerde, hatta parlamentoda dahi ortaya çıkarak, devlet işlerinin idaresine karıştılar.

1908 İnkılabı'nın bütün bir nesli devre-dışı bırakması büyük bir hata idi. Ordu teşkilatında güvenilir bir orta tabaka oluşturacak yaşlı ve nüfuzlu kimseler yoktu. Gençler arasında ise, dengeyi gerçekten sağlayabilecek ancak birkaç kişi bulunmaktaydı.

Oysa, fiilî bir hayat tecrübesinin yokluğu, bu birkaç kişiyi olsun tek bir istikamete yöneltememişti. Uygulanması gerekli

olmakla birlikte, yanlış, cahilce ve sırf şeklen uygulamaya konulan, rütbelerin düzenlenmesine ilişkin nizamname birçok fenalıklara sebebiyet vermiş, fikirleri heyecana getirmiş ve galeyanı artırmıştı.

Durum bu merkezde iken, Mahmud Şevket, partiler-üstü konumunu korumak suretiyle, nazır olarak, gündelik siyasi fikirlerin cereyanına kapılmasaydı, kuşkusuz daha iyi olurdu. Kendisi o zaman, hemen hemen bir diktatör mevkiini almış gibi idi. Maksat ve gayesi, orduyu politik hareketlerden ayırarak, yalnızca göreviyle ilgilenmesini sağlamak idi. Ve, bu hususta kendisine yardım etmemi rica etmiş, ben de bu isteğini memnuniyetle yerine getirmiştım. Her türlü fırsattan yararlanarak, subayları vazifelerine alıştırmaya çalışıyordum.

1909 Edirne manevraları

O zamanlar Osmanlı askerî kıtalarının bulunduğu durum dikkate alınarak, askerlik açısından vakitsiz olarak görüldüğü halde, 1909 sonbaharında yapılan manevralar da aynı amaçla düzenlenmişti. Bu manevralar sayesinde, subaylar görevlerinin başına çekilecek ve aynı zamanda, kıtalarını talim ve terbiye etmeleri için gerekli askerî gaye dikkatlerine sunulmuş olacaktı. Hiç kimse, subaylardan, yalnızca, daima aynı durumda kalan, kışla meydanlarındaki ilkel ve eski talim ve terbiyeyle uğraşmalarını isteyemezdi. Askerî hayatın çekiciliği onlarca henüz bilinmiyordu. Bu, kendilerine anlatılmalıydı.

Edirne civarında küçük bir tepede toplanan birkaç subaya, manevranın bitiminde yaptığım konuşmada, bununla birlikte, doğru bir şekilde yapılan bu ilkel talim ve terbiyenin önemini de anlatmıştım. Kurmay başkanım Pertev Paşa, bu konuşmamı pek mükemmel bir surette Türkçe'ye çevirmişti.

Bunun üzerine, Mahmud Şevket Paşa söze girişerek, subay

24 Nisan 1909, teslim olan Taksim kışlasının önü

ları, ateşli sözlerle, halife ve vatan için görev başına davet ile, ayrılığa düşmemelerini, siyasi meselelerle uğraşmamalarını ihtar etmiş ve onlara, Osmanlı devletinin eski şan ve şerefini hatırlatmıştı. O, her yerde, akıcı ve kusursuz konuşmasıyla kendisini gösterirdi.

Mahmud Şevket ve İttihad Terakki Cemiyeti

İhtimal ki, daha o zaman, orduda birliği sağlamak için bazı sert önlemler alınması gerekiyordu. O vakit Mahmud Şevket bundan kaçındı. Kendisiyle özel görüşmelerimizde, genellikle, Cemiyet'e karşı olan vaziyeti ve aralarında çıkması muhtemel bir ihtilafa da değinirdik. Cemiyet'in devleti gizliden gizliye yönetmesi, büyük tehlikelere davetiye çıkarmakta idi. Mahmud Şevket, sohbet sırasında;

“Kendimi Cemiyet'ten daha güçlü görüyorum. Fakat aramızda çıkacak bir ihtilaf, ülke için büyük bir felakete yol açar” cevabını vermişti.

Esasen, Cemiyet bana ve hükümete büyük hizmetler yapıyor. Kendisine dayanabileceğimiz büyük ve birleşik bir idareye tâbi bir cemiyet olsa idi, ondan vazgeçebilirdik. Oysa, bugün böyle bir cemiyet yoktur, bundan sonra teşekkül edecektir. Şimdilik İttihad ve Terakki'nin varlığına muhtacız.

Askerî diktatörlük meselesi

Umumiyetle bir çözüm yolu olmak üzere önerilen ‘askerî diktatörlük meselesi’ hakkında da Mahmud Şevket'le fikir alışverişinde bulunmuştuk. Kendisi, böyle birşeyi sürekli reddediyordu:

“Bunu yapacak olsam, ülke ve milleti, tahmini imkansız felaketlerle karşı karşıya bırakmış olurum. Yeni bir güçlüğün çıktığı her defasında, şan ve şeref düşkünleri, bana uymaya kalkışacaklardır; böyle bir durum, ülkenin tamamen mahv u harap olmasına sebebiyet verir.”

Her halükarda, Mahmud Şevket büyük bir görev karşısında bulunuyordu. Bu görevin yerine getirilmesinin mümkün olup olmadığını sormakta haklıyız. Unutulmamalıdır ki, eski idare, çökerken, geriye bir kâbus bırakmıştı. O zamana dek, ülkedeki tek gerçek güç olan padişahın zorlu kuvveti birdenbire ortadan kalkmıştı. Hükümdar, saltanatı sırasında, memurların kuvvet ve nüfuzunu, her zaman için dilediğince kırmış, yahut büsbütün kaldırmış idi.

Memurlarda, yeniden oluşacak yüksek kuvveti tam anlamıyla koruyabilecek itibar ve haysiyet kalmamıştı. Ordu da aynı durumda bulunuyordu. Askerî kıtalarda da, eskiden beri olduğu

gibi, sanatta ehliyet ve başarının değeri bilinmiyordu. Demokrat içerikli Osmanlı toplumu, yukarıdan aşağı yapılacak tesiri kolaylaştıracak bir teşkilata sahip değildi. Bunun için gerekli esaslar bundan sonra sağlanılacaktı.

Sıkıyönetimin korunması

Buna rağmen, Mahmud Şevket Paşa ümitsizliğe kapılmadı. Kendisi, gelecekte de sert ve olağanüstü önlemlere başvurmadan ilerleyeceğini ve fikirleri yatıştırarak çalışabileceğini ümit ediyordu. Yalnız, sıkıyönetimi, birçok itirazlara rağmen korumuştur.

Düşünceme göre, sıkıyönetime haddinden fazla ihtiyacımız vardı. Hürriyetin sınırsız özgürlük demek olduğunu zanneden basın ve halk arasında bir başıboşluk hüküm sürüyordu. Halkın henüz cahil olduğu Türkiye için benimsenen Basın Yasası, Fransız Basın Kanunu'ndan bile daha serbest idi. Düzenlenen Kanun-ı Esasi (anayasa) ise, hiçbir Avrupa ülkesininkine benzemiyordu. Meclis-i Mebusan'ın lağvı hemen hemen imkansızdı.

Bu suretle, padişahın, yani bir tek bir kişinin istibdadının yerine, çeşitli unsurlardan oluşan 270 kişilik bir parlamentonun istibdadı geçirilmiş oluyordu.

Hükümeti, Kanun-ı Esasi'yi bir dereceye kadar değiştirmeye ikna edebilmek için iki yıl çalıştım. Ancak, bu değişiklik henüz kesin değildir. Çünkü, bu defa Mebusan Meclisi'nin tasdikine kaldığı halde, henüz Ayan Meclisi'nde bulunmaktadır.¹⁴ Kanun-ı Esasi olmadıkça, bir zaman Polonya'da olduğu gibi, Türkiye'de de güçlü ve hareketlerinde serbest bir hükümet kurulması mümkün değildir.

¹⁴ Mahmud Şevket Paşa, *Tarihçe'sini* 1912 Eylül'ünde yazmış idi.

Mahmud Şevket'in Harbiye nazırlığı ve hatası

Mahmud Şevket Paşa'nın siyasi fırkalar arasında veyahut üstünde aldığı tarafsız konumu koruyarak kabineye girmeseydi, daha iyi hareket etmiş olacağında bugün şüphe yoktur. Sultan V. Mehmed'in itimadından emindi. Halifenin itibar ve nüfuzuna dayanarak, zahiren değilse de, esas itibariyle diktatörlük yapmış olsaydı, ihtimal daha iyi hareket etmiş olurdu.

İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra, Hakkı Paşa kabinesinde dokuz ay Harbiye Nezareti'ni üstlenmeye karar vermesinin bir hata olduğunu, zannedersem kendisi de bilahare anladı. Böyle birşey kendi bakış açısına aykırı olduğundan, nezareti üstlenmesine karşı şaşkınlığımı ifade etmiştim. Cevaben, başka şekilde hareket etmesinin mümkün olmadığını bana kısa yoldan ve ısrarla belirtmişti. Kendisi, *Tarihçe*'sinde diyor ki:

Yine üstlenmek istemiyordum. Fakat, beni ikna etmek için her türlü vasıtaya başvurdular. Birinci, İkinci ve Üçüncü Kolorduların umumi müfettişliğine kanunen tayin edildiğim halde, yine 'Hareket Ordusu umumi kumandanı' olarak tanınıyorum. Bu ordunun bir kısmı henüz başkentte bulunuyordu. Açıkça söyleyeyim, sahip olduğum bu nüfuz ve kuvvet, zararlı olarak algılandığından, kırılmaya çalışılıyordu. Bu suretle, büyük bir hatada bulunulduğundan kesinkes eminim.

Tabii, kendisi de, zaaf eseri göstermiş olduğunu itiraf etmektedir. Madem ki bu hatadan emin bulunuyordu, o halde kabul etmemeliydi. Kişisel çıkarlarına önem vermemesi ve kanaatkarlığı, burada kendisine kötü bir oyun oynamıştı.

Faaliyet düşkünlüğü

Bununla birlikte, o sırada, Harbiye Nezareti için daha iyi bir kimsenin seçilemeyeceği de kabul edilmelidir. Nerede çok iş

Golç Paşa

görülecek ise orada, yorulmak bilmeyen Mahmud Şevket Paşa'nın varlığı lazımdı. Harbiye nazırı (Savunma bakanı) olarak ne kadar icraatta bulunduğundan, diğer bir makalede uzun uzadıya bahsetmiştim. Gösterdiği faaliyet şaşırtıcı idi; bu kadar zayıf bünyeli olduğu ve kalbî elemeleri de eklendiği halde, nasıl olup da yorgunluğa dayanabildiğini kimse anlayamıyordu. Bir Şarn-

horst,¹⁵ bir Blohar (Blücher)¹⁶ gibi, o da, tüm şahsi işlerine karşı soylu bir kayıtsızlık gösteriyordu.

Doktoru, daha önce yaptığı tedkiklere dayanarak, bu olağanüstü faaliyetin, Mahmud Şevket'in hayatını dinlenmekten daha iyi koruyacağına dair bana teminat vermişti. Doktor, Mahmud Şevket'in, ancak zorunlu bir hareketsizliğe düşer olmasından itibaren zaafa uğrayacağını söylemişti. Mahmud Şevket, ikametgahını, Harbiye Nezareti'nin girişindeki pavyonlardan birine taşımıştı. Evini ve Üsküdar'da oturan ailesini pek nadir olarak görüyordu.

Mahmud Şevket'in Sultan Reşad'la birlikteliği

Vücudunu hiç dinlendirmiyordu. Yalnız, cuma günü, selamlık merasiminden sonra biraz rahat ediyordu. Padişah, kendisini selamlıktan sonra, Beyoğlu'nun kuzeyindeki tepelerden birinde gezmeye davet ediyor ve orada, hükümdarla birlikte birkaç saat geçiriyordu.

Padişah ile Mahmud Şevket arasındaki sohbet, zannedersem genellikle tarihle ilgili idi. Çünkü, Mahmud Şevket Paşa, Sultan V. Mehmed'in tarih hakkındaki vukûfuna karşı birkaç kez hayretini belirtmişti. Hatta, bir defasında, Mahmud Şevket, bana şaka yollu demişti ki:

“Padişahla bir daha Osmanlı tarihiyle ilgili tartışmaya/iddiaya girişmeyeceğim. Çünkü, tarih hakkındaki bilgisi hepiminzinkinden üstündür.”

¹⁵ Prusya ordusunda yaptığı reformlar ve Napolyon savaşlarındaki hizmetleriyle tanınan meşhur Prusyalı general ve Prusya genelkurmay başkanı. (haz.)

¹⁶ Leibzig ve Waterloo Savaşlarına katılan ve Napolyon'un karşısına çıkan ordunun komutanlığını yapan Prusyalı general. (haz.)

Zannedersem, Sultan Mehmed Reşad Hazretleri, otuzüç yıl devam eden mahpusluğu sırasında, iradesi dışındaki zorunlu hareketsizliği hengâmında, kendini milletin tarihini öğrenmeye vermişti. Şimdiki padişahı geçirdiği mazinin fena bir etki bırakmaması, ihtimal ki, çok sevdiği Osmanlı tarihi ile uğraşmasından ileri gelmiştir. Zat-ı hazret-i pâdişâhî oldukça şen bir halde kalmıştır.

1910 manevraları sırasında Mahmud Şevket Paşa'yı tekrar görmüştüm. Devletin gelecekteki güç, büyüklük ve gelişimi için güzel ümitler besleniyordu. Askerî kıtaların icraatına, hangi şartlar altında yapıldığı dikkate alınacak olursa, iyi denilebilirdi.

Manevraları müteakip, padişahın 40.000'den fazla efradı olan orduyu gözden geçirmek için bizzat orada bulunması ve Edirne'ye kadar giderek, halk tarafından kendisine saygı ve ta'zim gösterilmesi, son yirmi-otuz yıl zarfında meydana gelen olaylardan sonra, işitilmemiş bir şeydi. Kuşku ve endişe gösterenler ve pesimist fikirler besleyenler dahi, daha mesut bir devreye girileceğini tahmin etmeye başlamışlardı.

Kamuoyunca hükümetin ruhu olarak kabul edilen Şevket Paşa, halkın güvenine padişahıktan sonra en ziyade mazhar olan ve her tarafta şiddetle alkışlanan biri idi. O, bu alkışları hak ediyordu; bununla birlikte yine kendisini kaybetmemişti. Çevresinde bulunanlara, büyüklüğünü hiçbir zaman hissettirmemişti. Kendisi, tüfekleri almak üzere Almanya'ya giden genç kıdemli yüzbaşı veyahut Mekteb-i Harbiye'nin (Harp Okulu'nun) ders salonundaki haliyle, hep sade, tabii ve sevimli bir adam olarak kalmıştı.

Mahmud Şevket'in meş'um hatası

Savaş idaresi açısından yaptığı meş'um bir hata, kolorduların yeni taksimatını kabul etmesiydi. Buna da, genç ve nüfuzlu

kurmay subayların, kendi dirâyet ve güçlerini haddinden fazla büyütmeleri sebebiyet vermişti.

Mevcut kuvvetlerin haddini çok fazla aşan bu taksimatın, 14-15 umumi kumandandan başka, yüzden fazla fırka komutanına, deneyimli ve talim-terbiye görmüş birçok subaya ve bunlar için gereken yeterli kurmay subaya ihtiyaç hissettirdiğini söylemek kafidir.

Talim ve terbiye fırsatının tamamen yokluğu dolayısıyla, ihtiyaç duyulan kumandanların onda biri bile mevcut değildi. 1912 yılında savaş çıktığı zaman, Harbiye Nezareti, seferber halde 24 kolordu teşkil etmek istiyordu. Bu tecrübenin, çoğunlukla silahlı kur'a efradının bir araya getirilmesini gerektirmesi, anlaşılabilir şeylerdendir. Tüm muktedir subaylar kurmay heyetinde yer alıyorlardı.

Mahmud Şevket'in, gelecekteki ordu için düzenlenen ve lüzumundan fazla geniş olan bu taksimatı onaylaması, –bizzat kendisi tarafından da bana söylendiği gibi– tekrar hayat bulan Osmanlı devletinin umumi kuvvetlerini gerektiğinde bir araya toplamak için en uygun taksimat olduğunu bilmesinden ileri gelmişti. Teorik açıdan bu doğru idi. Ancak, kendisinden beklenen fayda kuşkulu idi.

Düzenlenen o büyük kadroyu doldurmak için, hiç olmazsa on yıl sükunet içerisinde çalışmak gerekiyordu. Oysa, on yıl barış içinde yaşanacağı malum değildi. Her halükarda, yeni taksimat, 1911 yılında olduğu gibi, tüm ülke dahilinde bir'den değil, aşamalı olarak uygulamaya konulmalı idi.

1910 sonbahar manevraları ve

Mahmud Şevket'in Osmanlı ordusu için yaptıkları

Buna rağmen, Mahmud Şevket Paşa iktidar mevkiinde kalmış olsaydı, savaş başka bir şekil alırdı.

1910 yılındaki sonbahar manevralarında elde edilen sonuçlar, kendisini memnun etmekle birlikte, Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı ordusundaki eksiklikleri gözden uzak tutuyor değildi.

Bu manevradan beri meydana gelen olaylar dikkate alınacak olursa, kendisinin, manevranın kritiğini yaptığı sırada, levazım ve nakliyat cihetine de çok önem verilmesini söylemesi dikkate değerdir.

Dahası, intizama ve dahilî vazifelere dikkat edilmesini de belirtmişti.

1910 yılında, ayrılışından önce, Osmanlı ordusunun üst düzey yetkilileriyle subaylarına verdiği bir ziyafette büyük manevralarda aranılacak gaye belirtildikten sonra, ordunun ıslahına aşağıdan başlanması lüzumundan bahsetmiştim.

1911'de İstanbul'a tekrar gelerek birkaç ay kalmam ve bu sırada Osmanlı generallerinin yanında muhtelif askerî kıtaları –talim ve terbiye açısından– Alman usulünce incelemem kararlaştırılmıştı.

Ancak, bunu yapmak mümkün olamadı. Mahmud Şevket, her ikimizin dostu olan bir kişiye, o yaz mevsiminde gönderdiği bir mektupta, bana, şartların uygun gitmemesinden dolayı ziyareti ertelememi bildirmişti.

Şüphesiz, bu hareket kendisine pek güç gelmiştir.

İhtiyat subaylarıyla küçük subaylara ve topçu ve piyade atışına mahsus okullar açmak suretiyle subayların talim ve terbiyesine gösterilen özenden, kendisinin, askerî kıtaların iç yapısının güçlenmesine ne kadar çalıştığı anlaşılmaktadır.

Ani bir savaş çıktığında başvurulacak yöntem ve hareket hakkında da aynı fikirdeydik.

Mahmud Şevket Paşa

Mahmud Şevket; orduların toplanması, hazırlanması ve ulaşımın sağlanması hususunda, hiç olmazsa biraz zaman kazanmanın ve mukavemetin sınırlardan geriye alınmasının lüzumundan emin bulunuyordu.

Mahmud Şevket, her halükarda, acelenin her çeşidine, özellikle de zamansız bir saldırıya itiraz ederdi.

Yedinci bölüm

Mahmud Şevket Paşa ve Trablusgarp Savaşı

Mahmud Şevket'in nüfuz ve haysiyeti, ilk kez Trablusgarp Savaşı neticesinde bir darbe yemişti. Bu fırsattan yararlanan rakip ve çekemeyenleri, kendisini, olayı önceden öngöremediğinden ve vilayetin savunması için gerekli tedbirleri ihmal ettiğinden dolayı suçlamışlardı.

Bunlar, sebepsiz yere yapılıyordu. Her halükarda, Mahmud Şevket'in, Harbiye nazırı olduğu zaman, Trablusgarb'ı emniyet altına almaktan daha önemli işleri vardı. Herşeyden önce, mümkün-mertebe işe yarayabilecek bir ordunun vücuda getirilmesi gerekiyordu:

Bütün redif depoları boştu; ordunun donanım ve silahlanması pek fena idi. Onun için, orduyu aynı zamanda Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'a karşı savaşabilecek bir duruma getirmeye çalıştım.¹⁷

Edirne, Yanya ve İşkodra'yı tahkim etmeden, Erzurum'u bile düşünemezdim. Çanakkale boğazı, Boğaziçi, Selanik ve İzmir

¹⁷ Bu noktada, Sırbistan muhtemel bir düşman olarak gösterilmemektedir.

emniyet altına alınmadan Trablusgarb'ın muhafazasına başla-
yamazdım. Bütün bu işleri hep birden yapabilmek için ne para,
ne çalıştıracak adam, ne de vakit vardı.

Trablus Savaşı çıktığı zaman, Mahmud Şevket, yirmi aydan
beri Harbiye nazırlığı yapmaktaydı. Bu süre zarfında en hayati
ihtiyaçları giderdiği gibi Yemen, Asir ve Havran ile Arnavutluk'-
taki isyanı yatıştırmak için Malisya'ya beş büyük sefer düzenle-
miş ve yine aynı zamanda Trablusgarb'ı da düşünmüş idi.

Orada, askerî kıtalar hakkında bazı kararlar alınmış ve kur'a
efradının silah altına alınması, kanunen bu vilayeti de kapsaya-
cak şekilde genişletilmişti. Orada birçok redif fırkalarının teşki-
li kararlaştırılmışken, İtalyan istilasının gerçekleşmesiyle iş a-
kim kaldı.

Bir de, veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin Roma'da çok sami-
mi bir şekilde karşılanması, Osmanlı hükümetini iğfal ettiğin-
den, Babıali, yakında belirecek tehlikeden haberdar olamamış-
tı. Zaten, Doğu'da, eskiden beri, salt özel ilişkilere gereğinden faz-
la önem verilmektedir.

Bununla birlikte, savaş çıktığı zaman, şartların izin verme-
mesine rağmen Mahmud Şevket kesinlikle savunmaya karar ver-
miş ve bunu da hakikaten uygulama alanına koymuştu. Kendi-
si, bu savunmaya büyük bir önem atfediyor ve Trablusgarb'a
sahip olmanın Osmanlı devletiyle Afrika'daki müslümanlar a-
rasında bağlantı kurmak için önemli bir vasıta işlevi gördüğünü
biliyordu. İslâmiyet'in bu bölgede sağladığı büyük gelişmeler,
Fransa ve İngiltere'ye karşı gitgide önemli bir denge oluşturma-
lırdı:

Türkiye'deki son üzücü hadiseler olmasaydı, uzun süre devam
edecek şiddetli bir mukavemet sonucunda, İtalya hükümeti-
ne baskı yaparak, hiç olmazsa Bingazi'yi kurtarmayı ümit edi-
yordum. Fakat, Allah istemedi!..

Mahmud Şevket'in Balkan Savaşı için gerekli tedbirleri alması

Bilahare meydana gelecek olayları önceden görmüş gibi şunu da eklemektedir:

Son olaylara, ordudaki ayrışmaya ve 1912 yılındaki Arnavutluk isyanına kadar Balkan devletleri sükuneti korumuşlardı. Eski dönemde olduğu gibi, büyük devletler, içişlerimize müdahale etmemişlerdi. Şimdi, küçüğü ve büyüğüyle bütün bu devletler harekete geldiler.

Başımıza neler geleceğini kimse bilmiyor. Biz kendimizi *üç kıtanın hakimi* diye isimlendiriyorduk... Acaba, yakında yalnızca tek bir kıtanın hakimi mi olacağız; ancak, böyle kötümserce fikirler beslemiyorum. İyimser kalacağım ve ümidimi kaybetmeyeceğim.

Bilindiği üzere, Mahmud Şevket, büyük devletlerin barış ve huzurun sürdürüleceğine dair verdikleri her türlü güvenceye rağmen, bir Balkan Savaşı için gerekli tedbirleri gizlice almış; İzmir ve Çanakkale'ye büyük miktarda kuvvet yığmış ve talimli efrattan oluşan bir sınıf askeri de terhis etmeyerek hazırlamış idi.

Felaket yağmurunun ufukta bütün tehlikesiyle belirmediği bir zamanda, bu kadar uyanıklıkla almış olduğu önlemlerin, düşüşünü müteakip derhal ortadan kaldırıldığını gördüğü zaman, bu ileri görüşlü ve tedbirli adamın ruhuna bir bakış atmalı idi.

“Bir aydan beri Harbiye nazırı değil, muazzam Osmanlı devletinin işsiz güçsüz a'yanındanım!” diyordu.

Şimdiye kadar devlet işlerinin dizginini elimde tuttum. İç ve dıştaki düşmanca girişimlere rağmen, Osmanlı devletini tehlikelere karşı korudum. Fakat İtalya, Arnavutluk ve –ne yazık ki– silah arkadaşlarım dahi çabalarımı bu kez akim bıraktılar.

Mahmud Şevket'in istifası

Mahmud Şevket, İtalya Savaşı'nın çıkışıyla düşen Hakkı Paşa kabinesinden sonra iktidar mevkiine gelen Said Paşa kabinesinde de Harbiye nazırlığını korumuştur.

Fakat, İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı gösterilen hoşnutsuzluk, Arnavutların özel olarak Mahmud Şevket Paşa'ya karşı bir düşmanlık göstermeleri; nüfuzlu ve yüksek rütbeli generalerin himayesi altında kurulan ve kendisine gereğinden fazla önem atfolunan Halaskarân Cemiyeti'nin¹⁸ kendi aleyhinde teşekkül etmesi ve nihayet, Meclis-i Mebusan'a zorla kabul ettirdiği, subayların siyasi meselelerle uğraşmamaları hakkındaki kanunu bizzat uygulamaya koymak istememesi, Mahmud Şevket'i istifaya teşvik etmişti.

O ve Genç Türk Cemiyeti'nin en nüfuzlu üyelerinden Talat ve Cavid Beyler, bu suretle nazırlıklarını koruyabileceklerini sanıyorlardı. Ancak, bu ümit boşa çıktı.

Mahmud Şevket Paşa'nın düşüşü, diğerlerini de beraberinde çekip götürdü.

Nâzım Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne tayiniyle, işbaşına Ahmed Muhtar Paşa kabinesi geçti. Askerî idarede değişiklik yapılması, Arnavutlara birtakım tavizler verilmesi, sıkıyönetimin kaldırılması, olağan-dışı silah altında bulunan askerî kıtaların terhisini birbirini izledi.

Bu önlemlerden maksat, halkın sempatisini çekmektir. Bunlardan beklenen sonuç başlangıçta gerçekleşti ise de, ülkenin kendisini savunmadan hemen hemen aciz olduğu bir zamanda, meş'um Balkan Savaşı patlayıverdi.

¹⁸ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasetine karşı 1912 yılında ordu içinde örgütlenerek Babıali baskınına kadar birtakım faaliyetlerde bulunan Hürriyet ve İtilaf yanlısı örgüt. (haz.)

Mahmud Şevket Paşa Enver Bey'le birlikte

Mahmud Şevket'in susması ve dinlenme ihtiyacı

Mahmud Şevket, ortamdaki karışıklığı artırmamak için, susmayı tercih ediyordu. Zaten kendisi de gerçekten istirahate muhtaç idi.

Bir taraftan, İstanbul'daki büyük yangın sırasında, üzerine düşen bir balkonun kendisini ağır bir şekilde yaralaması; diğer taraftan, atla gezerken tehlikeli bir şekilde düşmesi, zaten daimi bir çalışma ve gayret yüzünden sarsılmış olan sağlık durumunu fena halde sarsmıştı. Karşı karşıya kalacağı daha çetin

şartlar için ihtiyaç duyduğu gücü toplamak üzere, dostları bile bir müddet dinlenmesini öneriyorlardı.

Savaşın başlangıcında teklif edilen kumandanlıkları da reddetmişti. Devletin, kendisinin tüm varlığıyla engel olmak istediği ve başaracağını ümit ettiği felakete doğru koşmakta olduğunu, derin bir üzüntüyle gözlemliyordu. Geçirdiği bu kederli günlerde, bana yazdığı bir mektubunda;

Pek bedbaht bir adam olduğumu kabul etmeniz lazımdır

demektedir.

Kendisiyle vedalaşmak üzere gelen subaylardan, ordunun bir saldırı hareketine başlayacağını haber aldığı anda, endişesi bir kat daha artmıştı. Bu defa, ordunun yok olacağına hiç şüphe etmiyordu. Çünkü, ordudaki eksiklikleri çok iyi biliyordu:

Mahmud Şevket'in Golç Paşa'ya mektupları

Kolordular Ergene deresinin arkasında konuşlandı ve barış zamanında istisna tutulduğu halde, savaş döneminde orduya katılan, hiç talim görmemiş efrâd orada büyük bir sükunetle talim ve terbiye edileceği yerde, askerî kıtalar, Kırkkilise ile Edirne arasında konuşlandırıldı ve hücum hareketine yalnız dört kolordu ile başlanıldı.

Askerlerin çoğunluğu, eline ancak iki-üç gün önce silah almıştı. Erzak ve mühimmat kolları henüz teşkil edilmemişti. Hücum emri, bir manevra (harp oyunu) emrinden başka birşey değildi. İşte bu suretle, Osmanlı ordusu mahvedildi. Dört gün aç kalan bir asker, sonunda, kaçınılmaz olarak ahlakını da kaybeder.

Geçen yıl 13 Kasım'da bana yazmış olduğu bu mektup, savaş hadiselerine ilişkin dikkat çekici havadis içermemektedir.

Bunlar bilahare tamamen malum olmuştur. Yalnız şurası üzüntü vericidir:

Galip gelse idik, birçok dosta sahip olurduk. Fakat, mağlup olduğumuzdan, herkes bize düşman...

Dünyanın hali böyledir. Önce barışı, daha sonra statükoyu korumak isteyen diplomasi, sulh ve huzuru, bilahare Londra'da tamamen Osmanlı devletinin hesabına olmak üzere tesis etmeye çalışmış idi. Ancak, talih, bu kez, daha ziyade doğru ve akıllıca hareket etti ve sonunda, zavallı ülkeye, arkasında kendisini başarıyla savunabilecek bir sınır bağışladı.

Mahmud Şevket'in bilahare bana yazmış olduğu bir mektubun, bizim için özel bir önemi vardır. Onun için, bir kısmını aynen aktarıyorum:

Bizim yenilgilerimizden Almanların da sorumlu tutulmalarına çok teessüf ediyorum. Bu isnatlar haksızdır. Çünkü, Türkler, askerlerin en kudretlilerini, yani Alman askerlerini savaş sanatında/teknikinde değil, manevrada (harp oyununda) taklit ettiler. Osmanlı tüfegi, Osmanlı topu, hatta Osmanlı'nın teçhizatı Bulgarlarınkinden daha iyi idi.¹⁹

¹⁹ Golç Paşa, 1913'te yayımlanan bir yazısında, bu mektuba atfen şunları söylemektedir:

*Doyçe Rondşav'*ın Teşrîn-i Evvel ve Teşrîn-i Sâni nüshalarında intişar eden, Mahmud Şevket Paşa'ya dair yazdığım hatıratıta sadr-ı merhumun 13 Teşrîn-i Sâni 1912'de bana yazmış olduğu bir mektup münderiç idi. Merhum-ı müşâru'n-ileyh bana şöyle yazmış idi: 'Mağlubiyetlerimizden dolayı Almanların mesul tutulmasına çok teessüf ederim. Böyle bir iddiada bulunmak haksızdır. Çünkü, biz bilcümle askerlerin en mükemmel olanlarını, yani Almanları, harp meydanında değil, harp oyununda taklit ettik. Osmanlı tüfengi, Osmanlı topu ve hatta Osmanlı teçhizatı Bulgarlardakinden daha iyidir.' Osmanlı ordusunun mağlubiyetleri henüz pek taze iken Mahmud Şevket Paşa bu suretle beyan-ı

Meş'um Lüleburgaz ve Kırkkilise savaşlarından sonra, kabahatin biraz da Alman muallimlerine isnadına teşebbüs edildiği zaman, Alman subaylarının gösterdiği çaba ve gayret hakkında, en doğru hükmü verebilecek durumda olan Osmanlı Harbiye nazırı böyle yazmıştı.

Geçen Ocak ayında Enver Bey tarafından yapılan ve şimdi ki Genç Türk kabinesini iktidar mevkiine getiren hükümet darbesinden Mahmud Şevket tamamen uzak bulunuyordu. Kendisi, inzivaya çekildiği Üsküdar'daki köşesini terketmemiş ve görüldüğü teşviklere rağmen, siyasi meselelere ve devlet işlerine müdahale etmemiş idi. Elde edilecek sonucun ihtimal dahilinde dahi olmadığını zannediyordu. Çünkü, dostları böyle birşeyin mümkün olduğunu kendisine söyledikleri zaman;

“Böyle bir zamanda bu tür işlere kim girişebilecektir!” diye bağırıldığı söylenmektedir.

Kendisi, Edirne'ye artık kaybedilmiş nazarıyla bakıyordu. Edirne'nin sorumluluğunu üstlenen Kamil Paşa kabinesinin düşüşünü, asıl böyle bir zamanda arzu etmezdi.

Bütün bu olanlara rağmen, her türlü kayıt ve şartı bir yana bırakarak, yeni hükümetin başkanlığını üstlenmeye hazırды. Bu görev için, yeteri derecede nüfuz ve haysiyete sahip, kendisi dışında kimse yoktu. O sırada, bu nüfuz ve haysiyetinin zedelendiği sanılıyordu. Tabii, millet, yeni hükümetten Edirne'nin korunmasını bekliyordu; oysa, bunun için henüz bir umut yoktu.

mütalaa etmişti. Merhum, kanaat-ı şahsiyesini ketmedecek veya efkâr-ı zâtiyesine muhalif olan bir şeyi yazacak adamlardan değildi. Mevzu-i bahs meseleden en ziyade mukni' bir delil teşkil etmesi lazım gelen bu mütalaa hiçbir kimse tarafından nazar-ı dikkate alınmıyor gibi görünüyor...

“Yeni Alman heyet-i askeriyesi Golç Paşa'nın mühim bir makalesi”, *Ta-nin*, 18 Teşrîn-i Sâni 1913/5 Teşrîn-i Sâni 1329, s. 1-2.

26 Ocak 1913'te kendisine yazdığım bir mektupta demiştim ki:

O kadar çetin görevler karşısında bulunuyorsunuz ki, ortaya koyabileceğimiz yegane arzu, Cenab-ı Hakk'ın padişah, ülke ve milleti kurtarmak için gerekli gücü ihsan etmesine dayanabilir. Fakat, en buhranlı bir zamanda yine sizi hatırladıklarından ve sizden imdat istenilmesinden dolayı gizli bir haz duyuyordum.

Karşısında bulunduğunuz bu çok zorlu yolda, şahsınıza karşı duyduğum dostluk size yoldaşlık edecektir. Size yardım etmeyi çok isterdim; fakat, bunun mümkün olmadığını, uzaktan verilen öğütlerinse insanın ancak kişisel övünç ve gururunu tatmin edeceğini ve bunların, karşıdaki için boş olduğunu düşünüyorum.

Son inkılap beni şaşırtmadı; bilakis, sükunetle bekliyordum. Kahramanca müdafaa edilen Edirne'nin geri alınması için yaptığın talebin de boşa çıkmayacağını ümit ederim. Mevkiin askerî kıymeti tamamıyla bir yana bırakılsa dahi, Edirne'nin muhafazası, Osmanlı devleti için büyük bir manevi öneme sahiptir. Yapılan kahramanca savunma,²⁰ millet ve devleti çalışma, gayret ve gelişmeye sevk için önemli bir etken olabilir.

(Son mektup)

Derhal kendisinden şu cevabı aldım:

Şu anda, sadrazamlığı kabul ederek kendimi vatanıma feda etmiş bulunuyorum. Barışı sağlamaya çalışıyorum. Şayet başarılı olursam, ülkeme hizmet etmiş olacağız. Aksi takdirde, yine bir savaşla karşı karşıya bulunacağız. Savaşın sebep olacağı neticeyi öngöremem. Cenab-ı Hak yardımcımız olsun!..

sâdık dostunuz
Mahmud Şevket

²⁰ Bilindiği üzere, Edirne o zaman henüz düşmemişti.

Dostumdan aldığım son mektup bu idi. Kendisinin ne kadar saf bir kalbe ve halis düşünceye sahip bulunduğuna, bu mektup güzel bir delil teşkil etmektedir. Sadrazamlığa geçtiği zaman, durumun iyileşeceğine ve Osmanlı devletinin tekrar hayat bulacağına dair beslediği ümidi kaybetmedi. Henüz sürüncemede bulunan birçok meseleyi içeren ve bundan dolayı savaş yanlısı ihtilaflara kaynaklık yapan Balkanlar'ın gelecekteki vaziyetini keskin bir gözle inceledi.

Kendi gözetimi altında güç kazanacak bir Türkiye'nin uğradığı zarar ve ziyanları, devlet için, hiç olmazsa en hassas noktalarda mümkün-mertebe dengelemeye fırsat bulacağını zannediyordu. Özellikle de, Adalar'ın Türkiye'de kalmasına büyük bir önem veriyor ve yabancı bir devlete geçecek olursa, o devletin Boğazlara hakim olacağı gibi Anadolu sahillerini de tehlikeye atacağını biliyordu.

Edirne ile Kırkkilise'nin geri alınması, Mahmud Şevket tarafından beslenen bu ümitlerin gerçekleşmesinin başlangıcını teşkil edebilirdi. Bu başarı, emniyet ve itimadını güçlendirir, faaliyetini artırır ve beslediği emellere artırıcı/besleyici bir kuvvet bahşederdi. Bozulan sağlık durumu da, bu başarılar sayesinde birçok yıllar daha güçlendirilmiş olurdu.

Mahmud Şevket'in yabancı devletlerle ilişkisi ve vatan kurtarıcılığı

Son dakikasına kadar gözünde canlanan hayal, Osmanlı devletini Orta Avrupa devletler topluluğunun güçlü bir uzvu haline getirmektir. Kendisi, yanlış olarak Batılı devletlere, özellikle de İngiltere'ye karşı temayül göstermekle itham olundu. Mahmud Şevket'te, yabancı bir devlete karşı temayül varsa, bu devlet, zi-yâ'ıyla sâdık bir taraftar kaybeden Almanya idi.

İtaatkar bağlılığından emin olmadıkça, İngiltere'nin, Mısır

ile Hindistan arasında güçlü bir Osmanlı devletinin varlığına dayanamayacağını biliyordu. Onun için, ülkenin yeniden ayağa kaldırılması açısından muhtaç olduğu İngiliz iyilik-severliği ile safça alay etmekten, pek doğru olarak kaçınıyordu.

Mahmud Şevket Paşa'nın ülkesinin kurtarıcısı olup olamayacağı meselesi halledilemeden kaldı. 1913 Haziran'ının 11. günü, katillerin attığı o çok yanlış mermi, tarihî bir muammanın daha çözümsüzlüğe mahkum kalmasına yol açtı. Katlinde hakikaten hiçbir dahli olmadığı halde, Mahmud Şevket, –Nâzım Paşa'nın intikamının alınması yolunda– vazifesine kurban gitti.

Başına gelecekleri önceden sezmesi

30 Ocak'ta bana yazdığı mektubundan, başına gelecek felaketi sezdiği anlaşılmaktadır. Bu felaket, zannettiğimden ve kendisinin de zannettiğinden daha çabuk gerçekleşti. Talihinin neye varacağını, o, çoktan söylüyordu. Kendi şahsına önem vermediğinden, bunu hiç düşünmemişti. Daha ziyade özen ve uyanıklığın Mahmud Şevked Paşa'yı koruyup koruyamayacağı konusuna burada girmeyeceğim.

Sadrazam olduktan sonra, Mahmud Şevket'in, eskisinden daha şiddetli hareket ettiği söylenmektedir.

İhtimal ki, müthiş olayların ardından, herşeyden önce devlet dahilinde düzen ve birliği tesis hususunda hissettiği kaçınılmaz lüzum, kendisini, özellikle subayların gençler sınıfını oluşturanlara karşı şefkat ve merhametini gerekli sınıra indirmeye mecbur etmiştir. Kalben herkesin iyiliğini isteyen bu adam, arzularını yerine getiremediği kimseler tarafından, sonunda kaba ve haşın olarak algılanıyordu.

Mahmud Şevket'in bir George Washington'a benzeyip benzemediğini tayin etmek, izlediği tarih sisteminin ani bir surette kesintiye uğramasından dolayı, güçtür. Tavır ve hareketlerinde

Mahmud Şevket Paşa suikastiyle ilgili bir gazete haberi

gözlemlenen alametler, Mount Vernon'un²¹ o büyük münzevisi²² hatırlatırdı. Sahip olduğu en seçkin vasıflar, hayatını hiç saymak ve görev duygusu idi. Ancak, talihin kendisine yüklediği görevleri yüklenmek gibi bir kabiliyete de sahip idi.

Mahmud Şevket, şan ve şeref düşkünü değildi; hiç olmazsa, kelimenin gerçek anlamı itibariyle değildi.

Hayatının en seçkin yıllarında, içinde bulunduğu küçük muhitte, sadık bir şekilde ve sürekli mutat göreviyle uğraşıp dururken, felaket ânında, gerek vicdanının, gerekse de milletin imdat isteğine koşarak, o görevini bırakıp, kendisini daha büyüğüne adayacak kadar cesaret ve büyüklük gösterebilmiş idi.

²¹ Virginia'da tarihî bir şehir ve George Washington'un doğum yeridir. (haz.)

²² Washington kastedilmektedir. (mütercim)

Atacağı her yanlış adımın kendisini ve Doğu usulünce, taraftarlarını da mahv u perişan edebileceği bir zamanda, kesinlikle çekingenlik eseri göstermedi.

Üzerine hücum eden keder, istek ve şikayetlerin sebebiyet verdiği karmaşa arasında, fırtınaya tutulan bir geminin cesur dümencisi gibi, devlet işlerinin dizginini güvenle elinde tuttu. Kazandığı başarılar, onu bir an olsun kibir ve gurura sevketmedi. Şan ve şerefine zirvesinde dahi daima sadelik, kanaatkârlık ve gerçeği izlemekten ayrılmadı.

Hayatının sonuna kadar fakir kaldığını söyleyenler de vardır. Bir diplomatın, Mahmud Şevket hakkındaki sözleri dikkat çekicidir. Padişah kendisine çok değerli bir at hediye etmek istediğinde, cevaben;

“Böylesi kıymetli bir hayvana layık ahırım yoktur!..” demiştir.

“Bu müthiş cinayeti işleyenlere lanet!..”

Mahmud Şevket'i yakından tanıyanlar, göğsünde ne derece yüksek duygular beslediğini çok iyi bilirler. Onunla birlikte, Türkiye'deki en iyi adam ortadan kaldırılmış olmaktadır. Osmanlı devletinin karşı karşıya bulunduğu güçlükleri göğüsleyecek birisi varsa, o da Mahmud Şevket idi.

Aslen Arap, askerî talim ve terbiyesi açısından Türk olduğundan, birliktelik ve birlikleri Osmanlı devletinin istikbali demek olan Arap ve Türk milletlerini birbirine yaklaştıracak olan da yine o idi.

Müdafaa-i Milliye adı altında yayımlanan Türk askerî mecmuasının şu sözleri çok doğrudur:

Büyük adamın şehid olduğu güne lanet! Şehâdetine teşebbüs eden ele lanet! Bu müthiş cinayeti teşvik edenlere lanet olsun!..

1913 yılının 11 Haziran'ı, Osmanlı devleti için uğursuz bir gün ve milli yas olacaktır.

Varlığına en fazla ihtiyaç duyulduğu bir zamanda, böyle bir adamın hayatına kastedecek, hem de kendi milleti arasından bir katil çıkaran ülkenin geleceğinden birşey beklemekte, gerek Mahmud Şevket'in, gerekse de o memleketin dostu olan kişiler tereddüt ve şüphe duymaktan kendisini alamayacaktır.

Ancak, milletin, Mahmud Şevket gibi bir adam yetiştirmiş olması gerçeği devletin istikbal ümidini biraz olsun takviye etmektedir.

Bir arkadaşının yazdıkları

Makedonya'da Mahmud Şevket'le birlikte bulunup da, merhumun son yılları hakkında kendisinden çok kıymetli bilgiler edindiğim bir kişi, bana şu satırları yazmıştı:

Cenaze merasimi, milli bir mahiyet kazanmıştı. Sekiz gün sonra, gidip, şehidin Üsküdar'daki eski ikametgahını ziyaret ettim. Beni, 1909 yılındaki Alman manevralarında kendisine eşlik etmiş olan, kardeşi yüzbaşı Halid Bey kabul etti.

Mahmud Şevket'le, içinde ciddi sohbetlere dalarak saatlarca oturduğumuz, kırmızı deri döşemeli yazıhanesini de görmek durumunda kaldım. Kahvaltı sırasında, Mahmud Şevket'in, masanın dar tarafındaki yeri boş kaldı. Ben yine sol tarafta oturuyordum. Tanıdığınız adamlar arasında, son zamanlarda Garp Ordusu'nun kalıntılarıyla dönen Topçu Hasan Rıza Paşa da bulunuyordu. Talat Bey biraz önce ayrılmıştı.

Bu değerli adamın hatırasını ölümsüzleştirmek için, gerek aile ve sevenleri çevresinde ve gerek milletin kalbinde bir saygı abidesi dikilecektir. Merhuma ait bu hatıratım da, yalnızca bu amaca hizmet etmek üzere düzenlenerek yayımlanmıştır.

-son-

EKLER

EK I

Fon der Golç'un hatıratı

Fon der Golç Paşa'nın Mahmud Şevket Paşa hakkındaki hatıratı *Deutsche Rundschau*'da yayımlanmadan önce, özellikle Osmanlı ordusunda piyadeler için Alman modeli tüfeğin kabul edilmesine ilişkin küçük bir bölümü, daha önce *Berliner Tagblat*'ta neşredilmiştir. *Sabah* gazetesi tarafından tercüme edilerek yayımlanan bu kısım ("Fon der Golç'un hatıratı", nr 8637, 3 Teşrin-i Evvel 1913, s. 2) –parantez içi sadeleştirmelerle– aşağıya alıyoruz. (Ö.H.Ö)

Fon der Golç'un hatıratı

Ordu-yı Osmânî'(nin) sâbık (Osmanlı ordusunun eski) mualimi mareşal Fon der Golç Paşa'nın merhum Mahmud Şevket Paşa hakkındaki hatıratını *Doyçe Rondşav* (*Deutsche Rundschau*) nam risale-i mevkûtede (isimli dergide) neşreylemek üzere olduğu, telgraf haberleri olarak yazılmış idi. Bu hatıratın bir kısmı ve bilhassa ordu-yı Osmânî (Osmanlı ordusu) tarafından, piyade için Alman modeli tufengin kabulüne ait merak-âver safahât (meraklı safhalar), risale-i mezkûrenin (sözkonusu derginin) neşrinden mukaddem (önce) *Berliner Tagblat*'ta neşredilmiştir.

Sabah gazetesi

Hakan-ı sâbık (bir önceki padişah/Abdülhamid Han) tarafından tüfenk meselesinin tedkik ve halli için teşkil olunan komisyona Fon der Golç Paşa tayin edildiği zaman, kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesinde bulunan Mahmud Şevket Paşa dahi tayin edilmiş idi.

Fon der Golç Paşa, tüfenk meselesine ait hatıratını ber-vech-i âti nakletmiştir (şu şekilde aktarmıştır):

Gayet mezâhim-âver (zahmetli) günler, haftalar, aylar başlamış idi. Biz Mavzer tûfenginin kabulünü iltizâm ediyor idik (benimsiyorduk). Maiyyet-i şahane meyânında (padişahın maiyyeti arasında) dahi bu tûfengin taraftarân ve muhibbânı (taraf-tarları ve beğenenleri) çok değil idi. Hakan-ı sâbık Abdülhamid-i Sâni'(nin) devr-i saltanatında (saltanatı döneminde), her mesele-i fenniye ve ihtisâsiye (teknik ve uzmanlık isteyen her mesele) derhal şahsi (kişisel) kuvvet ve nüfuz meselesi şeklini alıvermekte idi. Böyle bir mesele zuhurunda, derakap (çıktığında, derhal) lehinde ve aleyhinde fırkalar zuhur etmekte ve her fırka maksadına erişmek için hiçbir teşebbüsten çekinmemekte idi.

Filvaki (aslında), zat-ı padişâhî (padişah), daha bidâyetten (başlangıçtan) Alman tüfenginin kabul edilmesine karar vermiş ise de, muhtelif (farklı) nüfuzların ve kuvvetlerin oynamasına bir mecra-yı serbestî vermekte (serbest bir alan açmakta) ve Alman tüfengi aleyhinde vâki olan (yapılan) her itirazı zahiren nazar-ı ehemmiyete alıp (her itiraza görünüşte önem verip), yeniden tecrübeler icrasını emreylemekte ve güya, kendileri Alman tüfenginin gayrı tüfenkleri himaye ve iltizam eylemiş (Alman tüfeği dışındakileri tutup tercih etmiş) görünmekte ve bizim diğer sistem tüfenkleri cerh (tenkit) ve reddetmemize meydan vermekte idi.

Hakan-ı sâbık (Abdülhamid Han), bu gibi umûrda (işlerde) maalmemnuniye bî-taraf (tarafsız) görünmekte ve gözdelelerinin arasında nifak ve tefrikanın hüküm-fermâ olmasından (gözdelelerinin arasında anlaşmazlık ve ayrılığın hüküm sürmesinden) kalben ziyadesiyle mesrûr olmakta (sevinç duymakta) idi. (Herkesçe bilinen) “Tefrikaya düşür ve hükmeyle!” kaide-i ma'lûmesi (kaidesi) hakan-ı sâbıkın (Abdülhamid'in) düstur-ı siyaseti (siyaset prensibi) idi.

Hakikatte ise, evvelce verdiği karardan kıl kadar inhirâf etmemekte (sapmamakta) idi. Tüfenk meselesinde, hakan-ı sâbık kararında cidden isabet eylemiş idi. Çünkü, Alman modeli, Türkiye'ye teklif edilen tüfenklerin en iyisi bulunuyordu. Yalnız Manliher, bir derece, Alman modeli ile rekabete girişmiş idi.

Bazı gün iki-üç defa Yıldız sarayına gitmek ve bir günde¹ iki-üç içtima akd eylemek (toplantı yapmak) lazım geliyor idi. Alman tüfengi aleyhinde ızhâr olunan (ortaya atılan) her itiraz ve husumete (düşmanlığa) ve ta'biye-i taarruza (saldırı şekline) göre müzakerât ve mükalemât icra edilmek iktiza ediyor idi (mü-

¹ Metnin aslında, bu kelimedden sonra bir de fazladan “ve” bulunmaktadır. (haz.)

zakerede bulunmak ve konuşmak gerekiyordu). Bu müzakerât (müzakereler) ile beraber, her sistem tüfenkler ile endaht tecrübeleri (atış denemeleri) yapılmakta ve mukayese edilmekte (karşılaştırmakta) ve tecrübelerin netâyici (sonuçları) hakkında raporlar yazılmakta idi. Bu meşâkk u ameliyât (zahmet ve işlemler), hiçbir şey ile şaşırmayacak (hiçbir şeyden etkilenmeyecek) bir kuvvet ve metanete muhtaç bulunuyor idi.

İşte bu gayret ve kuvveti gösteren ve bu rolü üzerine alan, yine kolağası Mahmud Şevket Bey olmuş idi. Ekseriya (genellikle) müşarun-ileyh ile (kendisiyle) geceleri toplanmakta ve gündüzün hasıl eylediği netâyici tanzim ve tertip eylemekte (gündüz elde edilen sonuçları toparlayıp düzenlemekte) idik. Ferdâsı (ertesi) sabahı şimdiye (o âna) kadar hasıl olan netâyicin hey'et-i umumiyesi müşahade edilmekte ve (elde edilen sonuçların tamamı gözden geçirilerek) yeni bir mesai programı vücuda gelmekte idi (yapılmaktaydı).

Mahmud Şevket Paşa'nın esas mesele ile itidal-i demini (esas mesele üzerinde soğukkanlılığını) muhafaza ederek çalışmayı itiyat eylemiş bulunması, fennî ve ihtisaskârâne (teknik ve uzmanlığa dayalı) olmayan mücadele-i efkârdan (fikir çekişmelerinden) kendisini uzak bulundurmakta ve bidâyetten hak bizim tarafımızda olan esas (başlangıçtan beri haklı olduğumuz temel) meselenin canlı durmasını temin eylemekte idi.

Tüfenk komisyonunun müzakerâtından (müzakerelerinden) ve bilhassa türlü türlü infî'âlâtтан (infiallerden), yorgun bir halde akşam üzeri kurtulduğumuz vakit de ekser defa (çoğu kez) müşarun-ileyh (kendisi) yanıma yaklaşıp boş birkaç saati olduğunu beyan ederek Mekteb-i Harbiye'de görülecek bir iş olup olmadığını sual eylemekte idi.

Daha o zamandan, Mahmud Şevket Paşa'nın canlı değil, adeta şahsiyetten çıkmış bir mesai (çalışma) makinesi olduğunu anladım. Nihayetsiz gitme ve gelmelerden sonra, Harbiye nazırı

(Savunma bakanı) Ali Saib Paşa'nın taht-ı riyâsetinde (başkanlığı altında) içtima edecek (toplanacak) bir komisyon ile meseleye bir kat'î hitam verilmesi takarrur eylemiştir (kesin bir sonuç verilmesi kararlaştırılmıştı). Bu komisyonda ise, Almanya lehine asla bir fikir yok idi.

Alman tûfenginin rakipleri her tarafta lağımları (bombaları) ateşlemişler idi. Harbiye nazırı² dahi Alman tûfengi aleyhinde olup, bu hakikat herkese malum bulunmakta idi. Mizan-ı kuvânın (bileşkenin) Almanya'nın muhaliflerine doğru ağır çekmekte olduğu görünüyordu. Biz Almanlar ise, birçok esbâb-ı ma'kûleden (makul sebepten) dolayı, ancak fikrimiz sorulduğu vakitte, Mavzer tûfengini kemal-i metanetle iltizama (tam bir metanetle tercihe) ve aksi takdirde beyan-ı mütalaâttan içtinâba (görüş bildirmekten kaçınmaya) ve münakaşaya mümkün mer-tebe az iştirake (girmeye) karar vermiş idik. Binaenaleyh, biz, komisyonun intizar edici sâmi'leri (gözlemcileri) ve fen müşavirleri (teknik danışmanları) olmuş idik.

Yine bu zamanda, matbuat-ı ecnebiyede (yabancı basında) ve hatta Dersaadet'te intişar eden (İstanbul'da çıkan) Fransızca gazetelerde, Türkiye'ye teklif edilen Alman tûfenginin eski bir sistem olduğu ve Almanya hükümeti tarafından terkedildiği ve Türkiye'ye sok(ul)mak istenildiği hakkında musanna' rivayât (uydurma söylentiler) çıkarılmış idi. Komisyonda ilk kelama âğâz eden (söz alan), Harbiye nazırı Ali Saib Paşa olmuştur.

Nazır, yukarıda mezkur haberlerin te'eyyüdünü beyan ve (doğru çıktığını belirtip) Alman tûfenginin tarz-ı imali (imal tarzı) hakkında diğer bazı itirazâtı dermiyan ve (itirazları öne sürerek) bu tûfengin alelacele kabulünü(n) ihtiyatsızlık olacağını ihtar ve nihayet, Alman modelinin aleyhinde şiddetli bast-ı efkâr eyledi (sert sözler söyledi). Nazırın tarz-ı ifadesinden istimzâç

² Metnin aslında "nazırının" şeklindedir. (haz.)

olunan (konuşma biçiminden anlaşılan) infial ve hiddet manasız değil idi. En son mesuliyetin kendi dūş-ı tahammülüne (omuzlarına) düşeceğini bilen Harbiye nazırı, şimdiye (o güne) kadar sarayda icra olunan (yapılan) tüfenk tecrübelerinden bî-haber (denemelerinden dahi habersiz) bulunuyor idi.

O zamana kadar icra olunan endaht (atış) tecrübelerinin ne-tâyici (sonuçları) bile, saraydan Ali Saib Paşa'ya bildirilmemiş idi. Matbuatta (basında) ise, alelacele teşkil olunan ve kimlerden mürekkep olduğu gayr-i malum (meydana geldiği bilinmeyen) bir komisyonun hatırası(nın) çabucak unutulacağı ve halbuki, Harbiye nazırının namı(nın) yeni kabul edilecek tüfenk münasebetiyle hâtır-ı nâsda menkûş kalacağı (insanların kafasına kazınacağı) ve tūfengin iyiliği(nin) ve fenalığı(nın) muhakemesinde Harbiye nazırının namı(nın) daima alakadar olacağı (iyi ve kötü yanları değerlendirilirken, her daim onun ismiyle ilişkilendirileceği) beyan olunuyor (yazılıp çizilmekte) idi. İşte bundan dolayı, nazır, Alman tūfengine şiddetle muhalefet etmekte (karşı çıkmakta) idi.

Ali Saib Paşa, Osmanlı-Rus Muharebesi'nde Karadağ'a karşı memur edilmiş (görevlendirilmiş) ve orada fevkalade temâyüz edememek ile (sivrilememekle) beraber, müdebbir ve me-tîn ve şedîd (tedbirli, sağlam ve sert) eski Türk usulünce, haysiyet ve mevkiini şiddetle muhafaza ve vazifesine müteallik umûrda (işlerde) şaka etmez bir zat olarak tanılmış (tanınmış) idi.

Ali Saib Paşa, Abdülhamid-i Sâni (II. Abdülhamid) devrinde bile sarayın gayet kuvvetli ve herşeye hakim olan nüfuzuna karşı bir derece muhafaza-i istiklal ediyor (bağımsızlığını koruyor) idi.

İşte bu ahvalden (durumlardan) dolayı, komisyonda nazıra def'aten kimse muhalefet edemedi. Bir müddet sükundan (sessizlikten) sonra, komisyonun en genç azası bulunan Mahmud Şevket Bey kelama âğâz edip (söze başlayarak), nazırın beyanatına sâkinâne (söylediklerine sakin) ve fakat gayet müessirâne

(etkili bir şekilde) itiraz ve muhalefet eyledi. Mahmud Şevket Bey, Ali Saib Paşa'nın tekrar eylediği haberleri cümle-be-cümle (cümle cümle) red ve matbuatın hücumları(nın) gayet sath-bî-nâne (çok yüzeysel) olduğunu beyan eyledikten (belirtikten) sonra, yekdiğeriyle (birbirleriyle) rekabette olan muhtelif sistem tüfenkler ile icra olunan tecrübelerin netâyici (sonuçları) hakkında muhtasar (kısa) velakin gayet esaslı malumat i'tâ eyledi (bilgi verdi).

Mahmud Şevket Bey, bu nutkunda, haiz (konuşmasında, sahip) olduğu fevkalade kuvve-i hafızanın yardımından istifade etmişti (hafıza gücünden de yararlanmıştı). Nâ-kabil-i itiraz ve mukavemet (İtiraz edilemez ve karşı konulamaz) bir derecede muvafık-ı mantık (mantığa uygun) olan bu nutuk gayet parlak çıktı. Nutkunun evâhirinde (konuşmasının sonlarında), her taraftan düçar-ı taarruz olan (saldırıya uğrayan) Mavzer tûfenginin gayet mükemmel olduğunu kemal-i (büyük bir) hararetle iltizam eyledi (savundu). Mahmud Şevket Bey nutkuna, gayet kuvvetli ve kat'i bir ses (kesin bir ses tonu) ile;

“Vallahi doğru söylüyorum!” cümlesiyle hitam (son) verdi.

Mahmud Şevket Bey'in nutku, alelumum (konuşması, herkes üzerinde) fevkalade azîm (büyük) bir tesir hasıl eyledi. Hâzırûnun enzârı (meclistekilerin bakışları), bu genç (ve) şimdiye (o âna) kadar gayet az söz söyler olan bu zata mün'atîf kaldı (takılı kaldı). Hiçbir kimse, müşarun-ileyhten (ondan) bu kadar âteşîn (ateşli) ve gayretli bir nutuk, bilhassa muhalefete cesareti beklemiyor idi.

Ali Saib Paşa, Şarklılara mahsus hakimiyet-i nefsiye (Doğululara özgü soğukkanlılık) sayesinde hiddetini belli etmedi. Fakat, cümlemiz genç zabitin (subayın) nazıra haddini bildirmeyi üzerine almasından dolayı, mevkiini fena halde tehlikeye düçar eylediğine (attığına) hükmeyledik. O zamana kadar Türkiye'de bu kadar ileri gidildiği görülmemiş idi. O zaman böyle bir hare-

Haturaların *Sabah* gazetesinde yayımlanan özeti

ket, Arabistan'ın bir köşesine nefy ü tağrîbe (sürülüp uzaklaştırılmaya) ve büsbütün mensî kalmaya maruz bulunmaya muadil (büsbütün unutulmaya eş-değer) idi. Lakin, bu defa böyle bir hal vuku bulmamıştır.

Müzakerât alelade (görüşmeler normal seyrinde) devam eyledi ve Alman modelinin kabulüyle nihayet buldu.

Fon der Golç Paşa, haturatının bir kısmını, Mahmud Şevket Paşa'nın Osmanlı eyyâm-ı inkılâbiyesinde icra eylediği kat'i (Osmanlı inkılabı sırasında oynadığı kesin) rollere tahsis etmiş ve (ayırıp) kendi kuyûdâtına (kayıtlarına) ve Mahmud Şevket Paşa'nın mektuplarına istinâden (dayanarak) muhakemâtını yürütmüştür (değerlendirmelerde bulunmuştur). 1908 senesi 27 Eylül'ünde genç Türk fırkasının muzafferiyetinden sonra, Mahmud Şevket Paşa, Fon der Golç'a gönderdiği mektupta, muvaffakiyet-i vâkı'anın (söz konusu başarının) Fon der Golç'un talebeleri(nin) eseri olduğunu beyan ve (söyleyerek) bu emr-i mühim lehine icra-yı nüfuz eylemesini (ondan, nüfuzunu bu önemli iş lehine kullanmasını) temenni etmiştir.

Sabah, nr 8637, 3 Teşrin-i Evvel 1913, s. 2

EK II

Golç Paşa'nın Mahmud Şevket Paşa'nın isteği üzerine kaleme aldığı makale

Golç Paşa'nın, Mahmud Şevket Paşa'nın, “subayları siyasi konularla uğraşmamaları hususunda öğütlemesi”ni rica etmesi üzerine yazıp Doğu'da çok yaygın ve muteber bir gazete olan *Noye Fraye Presse*'de yayımladığı makalenin özeti dönemin hemen tüm büyük gazetelerince neşredildiği gibi, erkân-ı harp binbaşı Ali Fuad Bey tarafından da eksiksiz tercüme olunarak *Asker* mecmuasında yayımlanmıştı: “Fon der Golç'un makalesi”, nr. 2, 1 Eylül 1324/1908, s. 76-88. Konuyla doğrudan ilişkisi dolayısıyla bu önemli makaleyi, mütercim Ali Fuad Bey'in bu makale için Golç Paşa'ya yolladığı bir mektup ve Golç'un buna verdiği cevapla (s. 71-75) birlikte buraya alıyoruz. (Ö.H.Ö)

Golç Paşa ve Fuad Bey'in mektubu

Osmanlı ordusuna ifa eylediği hidemât (yaptığı hizmetler) ile Osmanlıların ebedî minnettarlığını kazanan üstâd-ı irfanımız (kültür üstadımız) Golç Paşa'nın inkılâb-ı ahîr (son inkılap) hakkında yazmış olduğu ilk makalesi, bütün askerler için düs-

tur-ı hareket (hareket düsturu) olarak kabul edilmek liyâkatını haizdir (kabul edilmeye layıktır).

Golç Paşa, Osmanlı askerinin meftûr bulunduğu (fıtratında bulunan) fezâ'il ve evsâf-ı nâdireyi ser-nâme-i makâl ittihaz ederek (erdemlerle nadir özellikleri sözlerine başlık edinerek) ordumuzun istibdat zamanındaki ahvâlini, düçar olduğu mezâlim ve ıztırâbatı (zulüm ve ıztırapları), mahrumiyetleri ve bütün bu mahrumiyetler ile Yemen'de, Makedonya'da, Anadolu'da ne büyük fedakarlıklar, ne âlî meâsir-i besâlet ve hamiyet ibrâz eylediğini (yüksek kahramanlık ve gayret eserleri sergilediğini) ve Osmanlı ordusuna tahmîl edilen vezâ'îfin istitâ'at-ı beşer fevkinde (yüklenilen görevlerin beşer iktidarının üstünde) olduğunu ve dünyada hiçbir ordunun bu derece ağır ve müşkil vezâ'ife (güç vazifelere), mütemadi (sürekli) mahrumiyetlere düçar olmadığını tasvir eyliyor.

Bu suretle ordumuzun cihan-ı askerî (askerlik âlemi) nazarında zaten haiz (sahip) olduğu kadr (kıymet) ve şerefi bir kat daha i'lâ ediyor (yükseltiyor). Sonra da ahvâl-i hâzıraya atf-ı nazar ederek (şu anki duruma göz atarak) ordumuzun şimdi ne halde bulunduğu, ne yapmak lazım geldiğine ve nelerden ihtiraz eylemekliğimiz icap eylediğine (çekinmemiz gerektiğine) dair cümlemizin hafıza-ârâ-yı dikkat u intibâhı olacak (hepimizin dikkat ve uyanıklık hafızamızı süsleyecek) kıymettar nasihatlar veriyor ve en nihayet âtiye tevcîh-i enzâr ile (bakışlarını geleceğe çevirerek) istikbal-i askerîmiz (askerî geleceğimiz) hakkında büyük tebşîrâtta (müjdelerde) bulunuyor: "Altı ay, bir sene zarfında neler olacak!" diyor.

Üstâd-ı irfanın bu makalesini okurken insan, mütenevvi' efkâr ve ihtisâsâtın te'sîrâtına (çeşitli fikir ve duyguların etkilerine) maruz bulunur. Kâh Osmanlılığın, Osmanlı ordusunun muhikk ve bîtarafâne sitayişleriyle (haklı ve tarafsız övgüleriyle) bir hiss-i fahr u gurur (övünç ve gurur hissi) duyuyor; kâh ciddi, hayırhah (iyilik isteyen) bir muallimin tenbihleri, nasihatları karşı-

sında düşünmeye mecbur oluyor; kâh mazinin zalâm-ı muhavvifi (korkunç karanlığı) arasındaki feci hakikatların yâdıyla (hakikatları anarak) bir hiss-i teellüm (bir elem) duyuyor; kâh istikbalin âfâk-ı zerrîninde satvetli, mehîb (parlak ufuklarında kudretli, heybetli) bir Osmanlı ordusunun parlak yıldızını müşâhede ederek müteheyyiç oluyor (görerek heyecanlanıyor). Hakikat, Golç Paşa bu makalesinde bazan büyük bir dost, bir arkadaş, bazan bir üstat, bir peder, bazan da bir şair şeklinde tecelli eyliyor!

Fikr-i beşeri (beşerin fikrini) bu kadar mütebâyin tahassüsât (birbirine zıt duygular) altında bulunduran, birçok fikirleri, başka başka hakikatları aynı zamanda ifade eden bir makale yazılamaz. Golç Paşa'nın bu makalesi *Noye Fraye Prese* gazetesinde intişar eylediği (yayımlandığı) zaman icmâlen matbuat-ı Osmaniye'de (özet olarak Osmanlı basınında) tercüme edilmişti.

Ancak her bir satırı, hatta (her bir) kelimesi büyük bir manayı hakikatı tazammun eden (bir hakikat içeren) bu makalenin aynen, bir kelimesini bile ihmal etmeksizin (atlamaksızın) tercümesi hem kadir-şinaslığın (değer-bilirliğin), hem de menfaatımızın mukteziyâtındandır (gereklerindendir). Bir de büyük bir askerin mahsul-i fikri (düşüncesinin ürünü) olan bu makale(nin) yine bir asker tarafından tercüme edilmek (edilmesi) ve *Asker* gazetesinde neşr olunmak (olunması) icap ederdi.

Üstad-ı muhteremimizin (saygı-değer üstadımızın) bu makalesi müşirden mülazım-ı sâniye (mareşalden teğmene) gelinceye kadar bütün askerler tarafından okunmalı, tekrar okunmalı... daima okunmalı... ve bütün mesai ve teşebbüsâtımızda (teşebbüslerimizde) düstûru'l-amel ittihaz edilmelidir (gereği yerine getirilecek bir kanun edinilmelidir).

Mezkur (sözkonusu) makalenin *Noye Fraye Prese* gazetesinde intişarını müteakip, bütün milletin hissiyatına (duygularına)

tercüman olmak üzere Golç Paşa'ya yazmış olduğum mektubun suret-i mütercemesini (çevirisini) muhterem silah arkadaşlarımın enzârına arzetmeye lüzum gördüm:

Berlin

Prusya piyade cenerali (generali) Fon der Golç Paşa'ya

Üstâd-ı muhterem (saygı-değer üstad);

İnkılab-ı millimize (milli inkılabımıza) dair *Noye Fraye Prese* gazetesi vasıtasıyla yazmış olduğunuz mufassal (ayrıntılı-uzun) makaleyi azim (büyük) bir istifade ile okudum. Bu makale bütün gazetelerimize tercüme edilmişti. Onun için bütün vatan-daşlarım ve silah arkadaşlarım da müstefidâne ve müftehirâ-nede (yararlanarak ve övünerek) okudular. Makaleniz bir hadise oldu. Bundan dolayı ordu namına zât-ı âlinize arz-ı teşekkür ederim (teşekkürlerimi sunarım). Nesâyihinize (öğütlerinize) hepimizin harfiyyen riayet edeceğimizi ve onları bir düstur gibi telakki eyleyeceğimizi, yine bütün arkadaşlarım namına zât-ı âli-i üstâdânelerine (siz üstadımıza) va'deylerim.

Zat-ı âlinizin ordumuza ifa eylemiş (yapmış) olduğunuz hide-mât-ı azîme (büyük hizmetler), bütün Osmanlıların a'mâk-ı vicdanında (vicdanının derinliklerinde) ilelebet payidar olacak bir hiss-i şükran (şükran duygusu) hasıl eylemiştir; Golç Paşa namı Osmanlılar nezdinde daima tebcil edilecektir (yüceltilecektir). Hepimiz sizin şakird-i irfanınız (kültür talebeleriniziz), hepimiz size karşı medyun-ı şükranız (şükran borçluyuz). Zât-ı âlinizin büyüklerimize ilkâ (telkin) etmiş olduğunuz, onlar vasıtasıyla da bize intikal eden efkâr-ı âliye (yüksek fikirleri) şimdiye kadar en kıymettar, en ruh-nevâz bir vedîa (ruhu okşayan bir emanet) gibi muhafaza ediyor idik. Bundan sonra bu âli (yüksek) fikirler serbestâne inkişaf edecek (serbestçe gelişecek) ve büyük semereler hasıl edecektir (ürünler verecektir). Bugün Osmanlı ordusunun mukaddes saflarının fevkinde muzafferâne (üstünde muzafferce) yaşayan sizin ruh-ı faziletinizdir (erdem ruhunuzdur).

Bugün millet vatanın müdafaasını, ordunun tâli' (talih) ve is-

tikbalinin (geleceğinin) idaresi vazifesini, üstâd-ı irfanın eski şakirtlerine ve arkadaşlarına tevdi eyledi.

Her biri idare-i mündefi'anın (kaldırılan yönetimin) birer türlü düçar-ı i'tisâfı olmuş (yolsuz muamelesine uğramış) bulunan bu büyük zabitleri (subayları) menfâlarından (sürgün yerlerinden) getirerek en büyük makamları onların eline teslim eyledi. Bunlar, sizin ve bizim mâ-bihî'l-iftihârımızdır (övünç kaynağımızdır). Milletin zât-ı âlinize karşı bundan daha âlî bir nişâne-i şükrânı (yüksek bir şükran nişanesi) tasavvur edilebilir (düşünülebilir) mi?

Osmanlı ordusu, üstâd-ı kadiminin (kadim üstadının) gözü önünde çalışmaya, çok çalışmaya hâhiş-kerdir (isteklidir). Bu hususta bize rehber olacak makalâtınıza (makalelerinize), irşâdâtınıza (irşatlarınıza) ihtiyacımız vardır. Hocamızın hakkımızdaki efkâr ve nesâyihini, ecnebi (fikir ve nasihatlarını, yabancı) bir memlekette çıkan, ecnebi bir gazetenin sütunlarından öğrenmek bizim için bâis-i teessür (üzüntü kaynağı) olur. Biz arzu ederiz ki bu kıymetli makaleleri kendi gazetelerimizin sayfalarında okuyalım. Artık bizim risalelerimiz de, her türlü me'âliyât-ı fikriye-i üstâdânenizi (üstadımızın yüksek ve derin fikirlerini) ihtivaya iddia-yı liyakat (içermeye layık olduğunu iddia) edebilecek bir kisve iktisap eylemiştir (kazanmıştır).

Büyük üstad! Makalelerinizi bana gönderiniz; ben onları birer nüsha-i bî-bahâ-yı irfan (paha biçilmez birer kültür yazısı) gibi telakki (kabul) ederek bir itina-yı mûşikâfâne (kılı kırk yararcasına bir özen) ile tercüme eder ve *Asker*'imiz vasıtasıyla sevgili silah arkadaşlarıma hediye eylerim. Tekrarına bir türlü doyamadığım 'büyük üstad' kelimesini bir daha tekrar ederek, bütün memleket ve bütün ordu namına en samimi hissiyat-ı ta'zîmiyeyi (tazim duygularımı) takdim ile kesb-i şeref eylerim (şeref kazanırım).

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nde

(Genelkurmay Başkanlığı'nda)

erkân-ı harp binbaşısı (kurmay binbaşı)

Ali Fuad

(Golç Paşa'nın Ali Fuad Bey'e mektubu)

Müşarunileyhten (kendisinden) Fransızca olarak aldığım cevabı da ber-vech-i âti (aşağıya) tercüme ediyorum. Yukarıdaki mektup, bütün silah arkadaşlarım namına yazılmış olduğundan, onun cevabı da yine tekmil (tüm) silah arkadaşlarıma ait demektir. Onun için, sevgili arkadaşlarımın hakkı olan bu cevap-name-yi aynen tercüme ve derç ediyorum:

26 Ağustos 1926

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'ne me'mûr erkân-ı harp binbaşısı Ali Fuad Bey'e

Azizim binbaşı bey;

Kıymettar ve heyecan-âmiz (değerli ve heyecanlı) mektubunuzu aldığım zaman Pozen civarındaki Vaysenburg ordugâhında idim. Buraya, ahîren icra eylemiş (son dönemde yapmış) olduğum devir ve teftiş hasebiyle (dolayısıyla) gelmiştim. Bu münasebetle Berlin'den uzaklaşmış idim. Cevabımın teahhuru (gecikmesi) işte bundan neş'et etti (kaynaklandı). Mektubunuz tam yedi günde bana vâsıl oldu (ulaştı). Ve bana azîm (büyük) bir mahzûziyet (haz) ve hakiki bir sürur bahşeyledi (sevinç verdi). Devlet-i Aliyye'de (Osmanlı devletinde) vukubulan hâdisât-ı azîmenin sahne-i cereyanından (büyük olayların gerçekleştiği yerden) pek uzak iken, Osmanlı ordusundaki eski arkadaşlarıma hitaben söylemiş olduğum sözlerin bu derece bir hüsn-i kabule mazhar olduğunu (iyi karşılandığını) işitmek benim için büyük bir tesliyettir (tesellidir).

Elyevm (bugün) İstanbul'da cereyan etmekte olan ahvalin kâffesini (olayların tamamını) en şedit bir hiss ü incizâb (şiddetli bir duygu ve ilgi) ile takip etmekteyim. Ümit ederim ki tarih-i Osmanî'nin (Osmanlı tarihinin) bu büyük ve unutulmaz dakikası, milletinizde, alelhusus (özellikle de) ordunuzda, kendisine şâyeste (yaraşır) olan nesl-i azîmi (büyük nesli) bulmuştur.

İmkan müsait olduğu mertebe yazarak size göndereceğim makalelerle sizin o güzel *Asker* ve ordunuzun terakkisine (geliş-

mesine) kemal-i (büyük bir) arzu ve mefharetle (övünçle) çalışacağım. Yalnız bu makalâtı (makaleleri) Almanca olarak yazmaklığıma müsaade ediniz.

Şu aralık, sizi te'mîn ederim, o derece meşgulüm ki hemen davetinize icabet etmeğlim gayr-i mümkündür (uymam imkansızdır); fakat, sonbahar manevraları biter bitmez, binnisbe (nisbeten) serbest olacağımdan, kıtaât-ı askeriye'nin tekemmülâtına (askerî kıtaların olgunlaşmasına), onların talim ve terbiyesine ve harbe hazırlanmasına müteallik (ilişkin) olmak üzere zaman zaman size mütalaât-ı askeriye (askerî tetkikler) gönderebileceğim.

Hissiyât-ı ihtiramkârânemi hüsn-i (ihtiram duygularımı) kabul etmenizi ve ordunuzda beni der-hâtır eden (hatırlayan) eski arkadaşlarım ve dostlarıma selamımı tebliğ eylemenizi rica ederim.

Muhlisiniz (içten dostunuz)

General (general) Fon der Golç

Fon der Golç'un makalesi

Âfâk-ı Şark'ta şa'şa'a-endâz-ı zuhur olan (Şark ufuklarında parlak bir şekilde beliren) inkılab-ı azimde (büyük inkılapta) Osmanlı ordusunun saik ve müşevvik (şevk verici-teşvik edici) vazifesini ifa eylemesi, bu ordunun padişaha sadakat, itaat ve merbutiyetine (bağlılığına) dair birçok medh ü senâlar (övgüler), işitmiş olanları vehle-i ûlâda düçar-ı hayret eylemiş (ilk anda hayrete düşürmüş) bulunsa gerektir. Bunun için vukuatın mahiyetini ve tarz-ı cereyanını (gerçekleşme şeklini) tedkik ederek (inceleyerek) hakikat-ı hali (işin içyüzünü) izah eylemek lazımdır. Osmanlı askerinin şu hareketinde hanedan-ı saltanata (saltanat hanedanına) ve padişahlarına karşı hiçbir eser-i husumet (düşmanlık eseri) yoktur; bu gibi efkâr ve temâyülâta (fikir ve temayüllere) ordu bugün dahi külliye biganedir (bütünüyle yaban-

cıdır). Hâdisât-ı ahîreye (son hadiseler) rağmen Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni (II. Abdülhamid) ordusuna itimat edebilir ve bu itimat ne derece samimi ve kuvvetli olursa ahval-i umumiye (genel durum) da o kadar kesb-i salâh eder (düzeler).

Devlet-i Osmaniye'nin (Osmanlı devletinin) hali son zamanlarda o kadar vehamet kesbetmişti (kötüleşmişti) ki, kalpleri vatan hissiyatı ile meşhûn (duygularıyla dolu) olanların kâffesi (tamamı) vatani tahlis etmek (kurtarmak) için behemehal (mutlaka) ciddi bir teşebbüste bulunmak lazım geldiği hissi altında eziliyordu. Makedonya'nın ziyâ'ı (kayıbı), hakimiyet-i Osmaniye'nin (Osmanlı hakimiyetinin) Avrupa toprağında zevali (ortadan kalkacağı) ve bir inkıraz-ı umumi (umumi bir tükeniş) endişeleri pek yakın görünüyordu. Reval'de hükümdarların mülakatı vakıa mübalağalı (görüşmeleri gerçi abartılı), fakat her hal(ükar)da sükunet-nâ-pezîr (dinmek bilmez) bir endişe hasıl eylemişti. Pek yakın bir âtide müsellağ (gelecekte silahlı) bir müdahale-i ecnebiyyenin (yabancı müdahalenin) vukuuna intizar ediliyordu (gerçekleşmesi bekleniyordu).

Devlet-i Osmaniye'de siyasi fırkalar (partiler) mevcut olmadığından, vesâ'it-i siyasiye (siyasi yollar) ile icra-yı teşebbüs eylemek gayr-i kâbil (girişimde bulunmak imkansız) idi. Ciddi bir teşebbüs icra edebilecek (girişimde bulunabilecek) kuvvetli ve yek-vücut cemiyet (topluluk) yalnız ordudan ibaret idi. Bu ordunun hey'et-i zabitanı meyanında (subay kadrosu arasında) memleketin, fikr-i cedid ile perveriş-yâb-ı kemal olmuş (yeni fikirle beslenip olgunlaşmış) gençleri toplamış idi. Yalnız bu genç zabitler vatana necat-bahş olabilirlerdi (vatani kurtarabilirlerdi). Zabitler kendi vicdan-ı hamîyyetlerinden (gayretli vicdanlarından) beklenen vazifeyi takdir etmişlerdi (anlamışlardı); bundan dolayı (da) istihlas-ı vatan hissiyat-ı necîbesi (vatan kurtarma gibi asil duygular) ordu safları arasında intişar ederek (yayılarak) bütün genç zabitlerin kalplerini istila eylemişti.

* * *

Avrupa'da birçokları hâdisât-ı ahîrenin (son olayların) başlıca muharriki(nin) (kaynağının-sebebinin) ordunun ahval-i maddiye-i elîmesinden (acınacak maddi durumundan) ibaret olduğu fikrini dermeyeran ettiler (öne sürdüler). Vakıa (gerçi) ordu çok, hem de herkesin beklediğinden pek çok ıztırap çekti. Devlet-i Osmaniye'nin, cihanın en kuvvetli müstemlekât (sömürgeler) ordularından birini silah altında tutmaya mecbur olduğu ve en müşkil şerâ'it (zor şartlar) altında mütemadi (sürekli) muharebeler sevk ü idare eylediği pek kolay unutuldu.

Trablusgarp, Yemen, Hicaz, Asir... hülasa (kısacası) Arabistan ve Afrika vilâyâtının kâffesi (vilayetlerinin tamamı), Osmanlı ordusuna bir tek nefer (asker) vermedikleri halde, memleketin aksâm-ı sairesinden (diğer kısımlarından) kuvvetli ve müteyakkız (tetikte bulunan) asâkir-i muhafızanın (muhafız askerlerin) bura(la)rda suret-i dâîmede (daimi olarak) bulundurulmasını istilzam etmekte (gerektirmekte) idiler. Bu askerler vazifelerini ifa etmek (yerine getirmek) için ale'd-devam mümteni'ü't-takdir fedakarlıklar ihtiyârında muztarr (sürekli anlaşılması imkansız fedakarlıklarda bulunmak zorunda) idi; buralarda istihdam olunan kıtaât (kıtalar) arasında vefeyât (ölümler) dehşetâver ve muhavvif (dehşet verici ve korkunç) bir derecede idi.

Avrupa'nın enzârı (bakışları) Aksâ-yı Şark'ta (Uzak Doğu'da) cereyan eden vekâyi'-i azîme-i harbiyeye matuf (büyük savaş olaylarına dikilmiş) ve bu harbin ilk aks-i te'sîrâtını (reaksiyonlarını) tedkik ile meşgul iken, Yemen'de fecaatı itibarıyla tarih-i cihanda nazîri (dünya tarihinde benzeri) olmayan bir hâ ile vukubuluyor (trajedi gerçekleşiyor) idi.

Oradaki kıtaât-ı askeriye (oradaki askerî kıtalar) öyle mezâhim ve ıztırâbâta (zahmet ve ıstıraplara) tahammül göstermişlerdi ki, onların bu sütunlar üzerinde tasvir ve tarifi iktidarımın fevkindedir (gücümün üstündedir). Avrupa bu fecâyî'den (facialardan) haberdar oldu. Çünkü, hiçbir havadis alın(a)mıyor, yahut ki

pek nadir ve pek nâkıs (eksik) haberler alınıyordu. Bununla beraber, Osmanlı askerleri bir-iki müstesnadan sarf-ı nazar (müstesna dışında) vazifelerine karşı muhafaza-i sadakat (sadakatlarını muhafaza) etmişler, takdîrât-ı Sübhâniye'ye (Allah'ın takdirlerine) rıza ve tevekkül göstererek bilâ-tazallum ve teşekkî (sızlanma ve şikayette bulunmaksızın) ikmal-i tâlî' eylemişlerdir (kaderlerini tamamlamışlardır).

Makedonya'da senelerden beri hal-i harp hüküm-fermâ (savaş hali sürmekte) idi. Bu kıt'a-i vesî'a (geniş kıta-bölge) dahilindeki kıtaât-ı askeriye (askerî kıtalar) güya düşman karşısında imişler gibi heyecan ve teyakkuz-ı daimi üzerinde (sürekli tetikte) bulunuyorlardı. Sû'-i (kötü) idareden, vesâ'it-i maliyenin (mali araçların) azlığından dolayı emr-i iaşe (iaşe işi) fena idi ve başka türlü olmasına (da) imkan yoktu. Memleketin maruz bulunduğu mesai ve mezâhim-i müfrita-i askeriye (aşırı askerî çaba ve zahmetler) istitâ'ât-ı beşerin fevkinde (beşer kudretinin üzerinde) fedakarlıkları istilzam ediyordu (gerektiriyordu). Ve bütün bu fedakarlıklar münhasıran (yalnızca) günden güne tenâkus etmekte (azalmakta) olan unsur-ı İslâm'ın (müslüman unsurun) dûş-ı hamiyetine tahmîl ediliyordu (gayretli omuzlarına yükleniyordu).

Kanunen yalnız üç sene hizmet etmeleri lazım gelen efrat (erat) beş, altı, yedi sene, hatta daha ziyade silah altında kalıyorlardı. İstibdâl olunan (değiştirilen) efrat, nice zamandır cüdâ (uzak) bulundukları memleketlerine sevk olunurken, askere ihtiyaç hissedilen diğer bir mevkide tekrar ifa-yı hizmet etmeye (hizmette bulunmaya) davet ediliyorlardı. Mütemadiyen vukubulan (sürekli gerçekleşen) redif ictimâ'âtı (toplantıları) fevka'n-nizam (kanuni sürenin üzerinde) uzun bir müddet silah altında ifa-yı vazife eyledikten (görev yaptıktan) sonra, nihayet bir daha memleketlerine kavuşmak saadetini idrak eden (mutluluğuna erişen) nadir askerleri bî-huzur (huzursuz) ediyor ve tekrar memleketlerinden alıp götürüyordu. Metâ'ib-i azîme (büyük yorgun-

luklar-meşakkatlar), mahrumiyetler, bî-faide vü maksad muharebât (faydasız ve amaçsız savaşlar), çetelere karşı olan vezâ'if-i askeriyenin (askerî görevlerin) netice-i tabiiyyesi (doğal sonucu) idi.

Osmanlı ordusunda hüsn-i (iyi) niyet ve sadakat ve fedakarlığın hiçbir zaman mefkûd (yok) olmamış bulunduğunu isbat için daha ziyade tafsilat i'tâsı (verilmesi), tatvîl-i kelâmı mucip (sözün uzamasına sebep) olur.

Lakin, bunca maddi ve cismani ıztırabât (ıstıraplar), kalpleri manevi tazyik kadar düşar-ı heyecan edemedi (heyecanlandıramadı). Kulûb-ı hamiiyeti (gayretli kalpleri) başlıca iki şey dilhûn ediyordu (kan ağlatıyordu). Biri gayr-i meşru (yasa-dışı) bir itimatsızlığın neticesi olarak icra edilen tecessüs (yapılan gözetlenme-izlenme), diğeri vatani muzafferâne (muzafferce) müdafaa kemal-i (büyük bir) iktidar hiss olunurken onun tedricî nihil ve inkırazına (giderek dağılıp ve çöküşüne) acz-i tâmm ile nigerân olmak (tam bir bir acziyet ile bakakalmak) mecburiyeti...

Bunun ikisinin de sebebi birdir. Casusluk, askerin her bir hareketini şüpheli ve bâdi-i töhmet (töhmet sebebi) gösteriyordu. Bir lüzum üzerine icra edilen bir yürüyüş veyahut kışlanın hemen kurbünden (yakınından) biraz mübâ'adet (uzaklaşmak), bir askerî isyanının (isyanın) hatar-nâk mukaddimesi (tehlikeli başlangıcı) suretinde ihbar ediliyordu! Bu fi'l-i kabih (çirkin fiil) en muktedir (kudretli) ve en güzîde zabitanın (seçkin subayların) emniyet-i şahsiyesini (kişisel güvenliğini) tehlikeye ilkâ etmişti (atmıştı); zira, büsbütün âzâde-i töhmet (töhmetten uzak) olanların bile tebriye-i zimmet etmeleri (kendilerini temize çıkarmaları) ekseriya müstahîl addoluyordu (imkansız sayılıyordu).

Binâberîn (bu bakımdan), endişeli olmayan fikirler bile geri çekilmek ve sükutu muhafaza etmek ihtiyacını hissettiler; hidemât-ı seferiye (sefer hizmetleri) ve endaht (atış) talimleri mürûr-ı zamanla hidemât-ı mu'tâde meyanından tayedildi (mutat

hizmetler arasından çıkarıldı). Bunun neticesi olarak bir acz ü nâtüvânî (acziyet ve güçsüzlük) hissi tevellüt etti (doğdu) ki, bu hal hamiyetli olanları en ziyade muztarip etmeye başladı. Şanlı, şerefli olan eski Osmanlı ordusunun karîben (yakında) bir harp vukubulursa (çıkarsa) bütün besâlet-i meftûresine (fitri kahramanlığına) rağmen kendine rabtedilen (bağlanılan) emellere vefa edemeyeceği endişesi uyanmaya başladı. İşte ahval-i hâzıraya hâtîme (şu anki duruma son) vermek azim ve kararının husulüne (gerçekleşmesine) en ziyade bu his ve endişe bâ-is (sebeb) olmuştur.

Üçüncü Ordu'nun en faal, en müsta'id (yetenekli) ve umumun (herkesin) teveccühüne en ziyade mazhar (olan) zabitanından (subaylarından) bazısının tevkif olunması. Manastır'daki ilk kıyâm-ı askerîye (askerî ayaklanmaya) tâziyâne-i teşvik (teşvik kamçısı-tetikleyici) oldu. Kıtaât-ı sairenin (diğer kıtaların) kıyam edenlere karşı isti'mâl-i cebr ü şiddet etmekten (cebir ve şiddet kullanmaktan) imtina etmeleri (kaçınmaları) hazret-i padişaha (padişah hazretlerine) hareketin bütün ehemmiyetini anlatmış ve müşarünileyhi (onu), 1876'da tesis olunan kadim (eski) Kanun-i Esasi'yi (anayasayı) ihyâ ederek (hayata geçirerek), en ciddi ve muhataralı (tehlikeli) zamanda hareket-i mezkûreye pişvâ (söz-konusu harekete öncü) olmak karar-ı seri ve cesurânesine (seri ve cesur kararına) sevkeylemiştir.

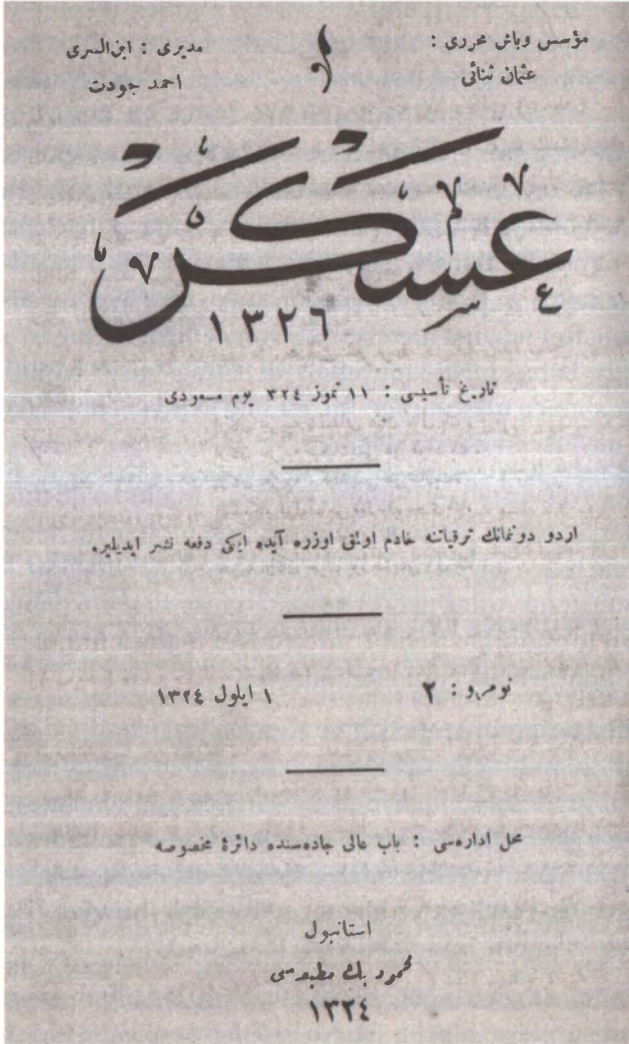
İdare-i meşrutadan (meşrutiyet idaresinden) devlet ve milletin intizar eylediği (beklediği) hususâtın saha-pîrâ-yı zuhur olup olmayacağını (hususların ortaya çıkıp çıkmayacağını) âti tayin edecektir (gelecek belirleyecektir). 1876'daki ilk Meclis-i Mebusan'ın hayat-ı mahdûdesini tahattur edenler (sınırlı hayatını hatırlayanlar), bu ibtidânın istikbal (başlangıcın gelecek) için mahz-ı (salt) saadet olacağını iddia ediyorlar.

Diğer cihetten, başka mezheb ve başka cinsten olan hey'ât-ı siyasiyeden (siyasi topluluklardan) her birinin müsavat-ı hukuka malik (eşit haklara sahip) olduklarını müteakiben (karşılıklı) tasdik etmeleri –ki hakiki bir hayat-ı meşruiyetin şart-ı akdemi-dir (meşrutiyet hayatının ilk şartıdır)– memâlik-i Osmaniye'de (Osmanlı ülkesinde) en büyük müşkilata maruz (güçlüklere uğramış) bir keyfiyettir. Fakat bunlar daha sonraki safahâtın zemin-i tetebbu ve tedkiki (aşamaların araştırma ve incelenme zemin-i) olmalıdır. Bunları şimdilik meydan-ı bahs u tedkike vaz' ederek (bahis ve tedkik alanına koyarak), feyz-âver bir nik-binliğin mucib-i selamet (bereketli bir iyimserliğin kurtuluşa sebep) ve netice-bahş-ı hüsn-i muvaffakiyet olacağı (güzel başarılar getirecek sonuca ulaştıracağı) bir zemine ilkâ-yı bedbînî (kötümserlik telkin) etmek caiz değildir.

En evvel vüsulü (erişilmesi) herkesçe matlup olan müşterek (arzulanan ortak) bir hedef vardır ki, hep birlikte bu hedefin istihsaline hasr-ı gayret (elde edilmesine gayret) etmelidir. Bu hedef-i müşterek (ortak hedef) de idare-i meşrutiyetin tatbik-i ahkâm ve te'mîn-i faaliyetidir (meşrutiyet idaresinin hükümlerinin tatbiki ile faaliyetinin teminidir).

Bilhassa şayan-ı teşekkür ve ehemmiyet (teşekküre değer ve önemli) olan bir cihet vardır ki, o da inkılab-ı hâzır (bugünkü inkılap) sayesinde, şimdiye kadar zencir-bend-i istibdat (istibdat zinciriyle bağlı) olan birçok anâsır ve kuvâ-yı müfidenin (faydalı unsur ve kuvvetlerin) ıtlâk edilerek (serbest bırakılarak) ba'de-mâ ızhar-ı faaliyet ve hizmet edebilecek (bundan böyle faaliyet ve hizmette bulunabilecek) olmalarıdır.

Şimdiye kadar hiçbir musibet birçok zeki, münevver (aydın) ve sahib-i azm (azim sahibi) gençlerin –ahvâlin netice-i zaruriyesi (şartların zorunlu sonucu) olarak– atâlete (uyuşukluğa) mahkum olduklarını veyahut neticesi bir hîçî-i mahzdan (salt hiçlikten) ibaret bî-ârâm (sürekli) bir meşguliyet içinde, şekl-i

zahirîsi (zahirî şekli) çalışmaya benzer bir işsizlik içinde, israf-ı tâb u hayat (kuvvet ve hayatı israf) eylediklerini görmek kadar memleketin hakiki muhiblerini dil-gîr etmemiştir (sevenlerini gücendirmemiştir).

Mukaddemâ (eskiden) pek yakından tanıdığım ve hatıra-i meveddetlerini (sevgi hatıralarını) elan muhafaza eylemekte olduğum Osmanlı şübbân-ı askeriyesinin (genç askerlerinin) şikayetleri de hep bu zeminde idi.

Ender istisnalardan sarf-ı nazar (istisnalar bir yana) cümlesi efkâr-ı âliye (tamamı yüksek fikirler) ile meşhûn (dolu), isti'dâd-ı askerî ile mütemâyiz (askerî yetenekle öne çıkan), öğrenmeye haris (hırslı), Osmanlı ordusunun ve Osmanlı devletinin eski şevket ve ikbalini (kudretini ve parlak günlerini) iade için iştirak-i (ortak) mesai arzusuyla müteheyyiç (heyecana gelmiş) idi... Ve bu âmâl ve hissiyat (emel ve duygular) öyle bir devirde perverde ediliyordu (geliştiriliyordu) ki, vatan ve ordunun teâlî-i şân u ikbalinin (şân ve ikbalin yükselmesi) arzusu şecere-i memnû'a (yasak ağaç) hükmünde idi!

Bu zabitlerin efkârı (subayların düşünceleri) her gûne (tür) isyan ve inkılap mülahazalarından (düşüncelerinden) pek ba'îd (uzak) bulunduğu halde, kendileri her türlü takibat ve tazyîkât (baskılara) tahammül etmek mecburiyetinde idiler, Böyle iken, yine vicdanın tayin eylediği maksad-ı vazifeye (görevin amacına) sadık ve vefakâr (vefalı) kaldılar. Yalnız kanun-ı mukadderat-ı beşeriyenin (beşerî mukadderat kanununun) netice-i zaruriyesi (zorunlu sonucu) olarak sinnleri (yaşları) ilerledikçe ve zamanın muzîk (sıkıştırıcı) ve kesel-âver te'sîrâtı (tembellik verici etkileri) ve mesai-i masrûfenin bî-sûd ve bî-netice (sarfedilen çabaların boş ve sonuçsuz) olduğunu görmekten mütevellit ye's ü nevmîdî (kaynaklanan yılgınlık ve ümitsizlik) sâikasıyla bazıları giriftar-ı atâlet olurdu (atalete düşerdi). Lakin, aynı efkâr (fikirler) ile, daha bedî' (estetik), daha ceyyid (yeni) ve mukavemet-şiken (mukavemeti kıran) efkâr ile perverde ol-

muş (fikirlerle büyümüş) bir nesl-i cedid (yeni bir kuşak) yetişti ve evvelki neslin isirini (mesleğini-izini) takip ve ikmal etti (takiple tamamladı).

Şimdi setler, hudutlar, maniler (sınırlar, engeller) yıkıldı; bir şah-râh-ı vesî' inkişaf etti (geniş bir ana-yol açıldı). Fakat genç Osmanlı devleti için gayet güç bir de imtihan meydanı açıldı.

Bu buhran-ı azîmin (bu büyük krizin), düçar-ı tehlike ve tezelzül olan (tehlikeye düşen ve sarsılan) devletin saadet ve takviyesine, yahut felaketine bâdi (sebepe) olması şimdiki halde ordunun ve ordunun sâiki (öncüsü) olan genç kumandanları elindedir. Bu genç kumandanlar, tarih nazarında deruhte eylemiş oldukları azîm (büyük) mesuliyeti bittabii takdir eylemişlerdir. Mesele-i mühimme (önemli mesele), itidali muhafaza etmek ve iktisap edilen nimet-i hürriyetten (kazanılan hürriyet nimetinden), hakikaten evvelce ahd (yemin) ve va'd eylemiş oldukları gibi yalnız vatanın selameti ve padişahlarının i'lâ-yı ikbal ve satveti (kudret ve devletinin yükselmesi) için istifade eylemek lüzumunu bu genç adamların teyakkun edip etmeyeceklerindedir (tam olarak anlayıp anlamayacaklarındadır). Zapturapt hüsn-i (disiplin iyi) muhafaza edilmeyecek olursa, devlet ve ordu fitneye düşer ve bu i'tilâ-yı ahrârâneiyi bizzarure aksü'l-amel-i istibdat (hürriyet yolundaki ilerlemeyi zorunlu olarak istibdatın reaksiyonu) takip eder.

Bunun men'-i vukuu (gerçekleşmesini engellemek) için ne yapmalı? Şüphe yok ki, bilâ-ifâte-i vakt (vakit geçirmeksizin) mesaiye başlamak en a'lâ (iyi) tedbir olur. Ciddi iştigâlât (uğraşilar), bütün bir casus ordusundan daha ziyade intizam ve inziбат-ı askerinin (askerî düzen ve disiplinin) muhafazasına yarar. Sabahleyin erkenden şems-i gâribe (güneşin batışına) kadar maksad-ı harbe muvafık (savaşın amacına uygun) ve faydalı bir surette silahıyla meşgul olan bir kıt'a isyanı hatırına getirmek için vakit bulamaz. Askerin bütün efkârı (düşüncesi) kendiliğinden

ordunun istikbaline (geleceğine), şan ve şerefine ve müdafaa-i vatan (vatanı savunma) vazifesinin ifasına müteveccih ve matuf (yerine getirilmesine yönelik) bulunur.

Yapılacak iş yok değildir. Birçok şey vardır ki, muhtaç-ı ıslâh u ikmaldir (ıslaha ve tamamlanmaya muhtaçtır). Şimdi Osmanlı hey'et-i zabitanının bilcümle mesaisi (subay kadrosunun tüm çabası), harb-i cedidin ihtiyacâtına muvafık (yeni harbin ihtiyaçlarına uygun) bir talim ve terbiye vücuda getirmek üzere muntazam bir hizmete başlamak ve sevk-i ahval (şartların sevki) ile bir kere re's-i idaresine (yönetiminin başına) geçmiş oldukları siyasiyâtı (siyasi işleri) unutmak cihetine mün'atıf (yönelik) bulunmalıdır. Askerin işi siyasiyât (siyaset) değildir.

Evvelleri casus endişesi kıta kumandanını ataletle mahkum ediyordu. Artık bu endişe zail oldu (ortadan kalktı). Vakıa evvel-emirde (gerçi işin başında) arzu edildiği gibi, iş görmek için ve-sait-i münasibe mefkûd olacağından (uygun araçlar bulunmayacağından) başka ekseriya (genellikle) doğru bir rehber de bulunamayacaktır. Lakin, bunlara atf-ı ehemmiyet etmemeli (önem vermemeli). Şimdilik mutedil iş görmek kifayet eder; varsın en iyisi olmasın! Ben ekseriya ahval-i umumiye'nin (genel durumun) fenalığından şikayet eden gençlere herkes, kendi mevki ve vazifesinde salahiyet (yetki) ve iktidarı dahilinde bulunan şeyi yapacak olursa, hey'et-i umumiye'nin (toplumun) da düzelip terakki edeceğini (gelişeceğini) söyleyerek onları bu suretle tesliye (teselli) ederdim.

Avrupa zabitanının (subayının), kıtasını harbe hazırlamak istediği zaman iktihâm ve izalesine (göğüslemeye ve ortadan kaldırmaya) mecbur olduğu birçok mevâni' (engeller), devlet-i Osmaniye'de (Osmanlı devletinde) yoktur.

Ordunun idare ve iaşesinde ve teçhizatındaki noksan dahi bir dereceye kadar mani teşkil eder; lakin, bu vadide ordu sabır göstermelidir. Zira hükümet-i cedîde (yeni hükümet) bütün noksanları aynı zamanda izale etmek için icap eden mebâliği (mבלאג) nasıl tedarik etsin? Türk ordusunun lede'l-hâce (gerektiğinde), hemen tedarik edilebilen vesait (araçlar) ile ihtiyacâtına çare-sâz olmaya (ihtiyaçlarını karşılamaya) harikulade istidadı (yeteneği) vardır. Bu istidat ve kabiliyet, zabitan ve efradın (subay ve eratın) kanaatkar olmalarından mütevellittir (kaynaklanmaktadır).

Her zabıt şimdilik –mevcut– vesait ile mümkün mertebe çok iş görmek lazım olduğu fikriyle istînâs edecek (fikrine alışacak) olursa, ordu da müşkilat-ı maddiye ber-taraf etmeye (maddi güçlükleri ortadan kaldırmaya) muvaffak olur. Bundan başka, ordunun ciddi bir surette çalıştığını gören ahali para vermek, mebânî vücuda getirmek (binalar yapmak) ve erzak tedarik etmek gibi hidemât-ı muavenet-kârânede (yardıma yönelik hizmetlerde) bulunmaya daima müheyya (hazır) olacaktır.

1885 ve 1886 seferberlikleri esnasında Rumeli eşraf(ı) ve mütehayyızânı (ileri gelenleri) bu hususta güzel misaller irâe etmişlerdir (örnekler göstermişlerdir). Bir defa askerde hizmet-i askeriye(ye) (askerlik hizmetine) ve askerlik mesleğine heves ve temayül uyanınca, artık maksat temin edilmiş ve zabturabt-ı askerî (askerî disiplin) için ızhar-ı endişeye mahal (endişelenmeye yer) kalmamış olur.

Bittabii yalnız metâlibât (istek) ile iş yapılmış olmaz; mesaiye yukarıdan da ciddi bir surette iştirak edilmelidir (katılmalıdır). Harikulade (olağanüstü) kanaatkarlığı ile beraber, Türk askeri de, terk veya ihmal edilmemiş olduğunu hissetmek arzu eder. Bu hususta neler yapılmak lazım geldiğine dair tabii burada mükemmel bir program tertip edilemez. Maamafih, nokta-i nazarımı irâe etmek (bakış açımı göstermek) için bazı tedâbir (önlemler) zikredeceğim:

Herşeyden evvel, büyük kumandanlık makamlarına umumiyet üzere binnisbe (genellikle nisbeten) genç paşalar tayin edilmelidir. Öyle paşalar ki, Avrupa'da ordunun talim ve terbiyesi emrinde (işinde) takip edilen usul ile zaman-ı hâzır (günümüz) harplerinin ihtiyacâtına (ihtiyaçlarına) vâkıf olsunlar. Ve bu sayede hizmet-i askeriyeyi (askerlik hizmetini), mucib-i istifade ve cazibedar (yararlanılabilir ve çekici) bir şekle vaz' etmeye (koymaya) muktedir bulunsunlar. Mevzu-i bahs (söz-konusu) olanlar yalnız memalik-i ecnebiyede ikmal-i tahsil etmiş (eğitimi yabancı ülkelerde tamamlamış) bulunanlardan değildir.

Son zamanlarda mekâtib-i harbiyeden neş'et edenler meyanında (harp okullarından çıkanlar arasında) birçokları da bu zümreye dahildir. Genç paşalarla şimdiye kadar yapılan tecrübelerde bazı emsâli irâe edildiği (gösterildiği) üzere, vakıa (gerçi) hiçbir muvaffakiyet görülmemiştir. Fakat, bunlar hep gayr-i kâbil-i icra (yapılması imkansız) vazifelerde me'mur edilmiş (görevlendirilmiş) ve ekseriya mâ-dûnları (genellikle astları) içinde aynı kıymet ve seviyede zabitan (subay) olmaksızın yalnız başlarına mevki-i memuriyete (makama) getirilmişler idi.

Bu memuriyetlerde bulunup da genç zabitanın (subayların) tayininden dolayı izzet-i nefisleri cerîhadar olan (onurları zedelenen) nisbeten müsinn ümera (yaşlı üst düzey subaylar), onlara muhalefet ederler veyahut mesai ve teşebbüsât-ı vâkialarına muavenet (yaptıkları çalışma ve girişimlere yardım) etmek yolunu bilmezlerdi. Bununla beraber, kıdemli ve müsinn ümera meyanında (arasında) da, meziyetli olduklarından başka gençlere nüfuz ve salahiyet bahşedecek (yetki verecek) kadar âlî-cenâbâne düşünenler ve büsbütün tebeddül eden tarz-ı cedîd-i askerîde (değişen yeni askerî tarzda) bu veçhile (şekilde) iş görebilecek olanlar da vardır; bu gibiler hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Kumandanlıklara muktedir zevat (kimseler) tayin edilmekle beraber, aynı zamanda askerin ahval-i maddiyesine (maddi durumuna) da itina etmelidir. Evvel-be-evvel (öncelikle) kanunen mükellef oldukları müddetten pek ziyade hizmet etmiş olan askerlerden arzu edenler memleketlerine i'zâm olunmalıdır (gönderilmelidir).

Kitaâtın (kıtaların) mevcudunu pek ziyade tenkîs edeceği (eksilteceği) için, şimdiye kadar ilcâ-yı zaruretle (zaruret dolayısıyla) çok defa ihmal edilmiş olan bu tedbir artık mümkünü't-tatbiktir (tedbirin uygulanması artık mümkündür). Zira, hükümet-i umumiye-i milliye (umumi milli hükümet) neticesi olarak ecnebi (yabancı) müdahale tehlikesi azalmış ve dahilde de sükun ve intizam teessüs eylemiştir (yerleşmiştir).

Eski fenalığa tekrar meydan vermemek için de, tabii her se ne muntazaman efrad-ı cedîde celbolunmalıdır (düzenli olarak yeni askerler çağırılmalıdır). Şurasını da ilave edelim ki, efrad-ı gayr-i müslimenin (gayr-i müslim askerlerin) de hizmet-i askeriye (askerlik hizmetine) kabul edilmesi, müslüman unsurunun muhafazası için bir tedbir-i ehemm ve elzemdir (çok önemli ve elzem bir tedbirdir).

1886 tensikat-ı askeriyesinde (askerî tensikatında) bu iş kuvve-i karîbeye (son aşamaya) gelmişti. Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni (II. Abdülhamid) müteveffa (merhum) Muzaffer Paşa ile bana bilumum (tüm) Osmanlı teb'asının (halkının) hizmet-i askeriye kabulü esasına müstenit (dayanan) bir ahz-ı asker (asker alma) nizamnamesi tanzimini (düzenlenmesini) emretmişlerdi. Ancak, bu nizamnamenin esna-yı tab'ında (basılması sırasında) *teb'a* kelimesinin evveline *müslim* kelimesi ilave edilmişti. Bu tedbir-i mühimmin (önemli tedbirin) tatbikine o zaman ne gibi esbâbın (sebeplerin) mani olduğu bence tamamen meçhuldür. Erkân-ı askeriye (üst düzey askerî yöneticiler) bu fikre muhalif değildi. Belki siyasi endişeler, mezâhib-i hristiyanîye (hristiyan mezheplerinin) patrikleriyle onların arkasındaki diplomat-

(فون در غولچ (مقاله سی

آفاق شر قده ششمه انداز ظهور اولان انقلاب عظیمده عثمانی اردونك سائق و مشوق و خلیفه منی ایضا ایلمسی ، بو اردونك پادشاهه صداقت ، اطاعت و مربوطیته دائر بر جوق مدح و ثنار ، ایستمش اولانلری و هله اولاده دوچار حیرت ایلمش بولسه کر کدر . بونك ایچون وقوعاتك ماهیتی و طرز جرباتی تدقیق ایدهرك حقیقت حالی ایضاح ایلمك لازمدر . عثمانی عسکرینك شوحر کتده خاندان سلطنته و پادشاهلرینه قارشى هیچ بر اثر خصومت یوقدر؛ بوکي افکار و تمایلاته اردو بوکون دخی کایاً بیکانه در . حادثات اخیره به رغماً سلطان عبدالحمید خان ثانی اردو-سه اعتماد ایده یلور و بو اعتماد نه درجه صمیمی و قوتلی اولورسه احوال عمومیه ده او قدر کسب صلاح ایدر .

دولت عثمانیه نك حالی سوک زمانلرده او قدر وخامت کسب ایتمیشدی که ، قلمبری وطن حیاتی ایله مشحوز اولانلرك کافه سی وطنی تخلص ایتمك ایچون بهر حال جدی بر نشسته بولنق لازم کلدیکی حسی آلتده ازیل یوردی . ماکدونیاك ضیاعی ، حاکیت عثمانیه نك آوروپا طوبیراغنده زوالی و بر اقراض عمومی اندیشه لری پك یقین کورینوری . (ره وال) ده حکمدارلرك ملاقاتی واقعا مبالغه لی ، فقط هر حالده سکونت ناپذیر برانیده حاصل ایلمشدی . پك یقین بر آتیده مسلح بر مداخله اجنبیه نك وقوعه انتظار ایدیل یوردی .

Fon der Golç'un makalesi

lar tarafından vuku-bulacak mülahazat (değerlendirmeler) bu-
na mani olmuştur.

Asker(in) mesleğinin şeref ve güzelliğini takdir edebilmesi i-
çin, hasâil-i cengâvâresinin (savaşçı hasletlerinin) daha serbest
bir suretle inkişafına (gelişmesine) müsaade olunmalıdır. Bütün
askerler, birçok hissiyat (duygular) ile askerliğe meclupturlar
(tutkundurlar). Milletin eski kahramanlık devrinin hatıratı on-
larda pek çabuk uyanır. Endaht (atış) talimlerine, hizmet-i sefe-
riyeye (sefer hizmetlerine) ve manevralara ahvalin (şartların-or-

tamın) müsaadesi derecesinde çok vakit tahsis edilmelidir (ayrılmalıdır).

Kıtaâtın (kıtaların), birçok küçük 'garnizon' ve müfrezelere inkisâmı (bölünmesi) buna mani olursa da, Almanya'da ikmal-i tahsil etmiş (tahsilini tamamlamış) Türk zabitanının (subaylarının) cümlesince (tamamınca) malum olduğu üzere, kadro manevraları ve flama ile irâe edilen kıtaat (gösterilen kıta) talimleri gibi vesâit-i muavine (yardımcı vasıtalar) vardır.

Hizmet-i askeriye'nin bilcümle şuaâtı (askerlik hizmetinin tüm şubeleri) aynı zamanda askerin vazifesine sadakat ve itaat göstermek hususundaki terbiye-i maneviyesine (moral eğitime) ve saltanat ve vatani müdafaaya davet edilen insanın haiz (sahip) bulunması lazım gelen bilcümle fezâ'ilin iktisabına hâdim olmalıdır (tüm faziletlerin kazanılmasına hizmet etmelidir). Hizmet hiçbir zaman sırf maddi ve ruhsuz olmamalıdır.

Askerin ahval-i maddiyesi (maddi durumu), iaşe ve iksâsı (beslenme ve giydirilmesi) husûsâtı (hususları) –ki son zamanlarda birçok şikayâtı mucip (şikayetlere sebep) olmuştu– ıslaha muhtaçtır. Gerçi asker eksikliğe, hatta mahrumiyetlere alışmış olmalıdır. Fakat, bu haller ne fart-ı hisset ve meskenetten (aşırı cimrilik ve tembellikten), ne de mugayir-i namus ve şeref suistimalattan neş'et etmelidir (namus ve şerefe mugayir suistimallerden kaynaklanmalıdır). Zira, bu gibi seyyiâtın zebûn-ı te'sîrâtı olduğunu (bu gibi kötülüklerin etkileri altında ezildiğini) bilmek askerin haysiyetini ihlal (kırar) ve elini tahrik eder. Maaşâtın (maaşların) miktarı az olsa bile, her hal(ükar)da muntazaman te'diyesine (düzenli olarak ödenmesine) yavaş yavaş muvaffak olmalıdır.

Bu cihet Avrupa'da umumiyet üzere (genellikle) zannedildiği kadar güç değildir. Türk askerinin ihtiyacı azdır; bu husustaki metâlibi (istekleri) çok değildir. Suret-i umumiyede (genel olarak), idarenin temin-i intizamından (düzeninin sağlanmasın-

dan) bahse makalenin vüs'atı (hacmi) müsait değildir. Zaten bu da zabitanın (subayların) vazifesi değildir.

Türk hey'et-i zabitanının pîş-i enzârında (subay kadrosunun gözlerinin önünde) şimdi öyle zengin ve güzel bir saha-i mesai münkeşiftir (çalışma alanı açılmıştır) ki, manzarası asker-in kalbini leb-rîz-i meserret edebilir (sevinçle doldurabilir). Şimdi bilâ-tereddüt (tereddütsüz) bu mesaiye hasr-ı vücut etmelidir (varlığını bu mesaiye vermelidir). Eğer hey'et-i zabitanın (subay kadrosunun) azasından her biri kendi sahasında muktedir olduğu şeyi yapacak olursa güzel bir netice istihsal (elde) edilmiş, hem de Avrupa'da bugün zannedildiğinden daha pek çabuk bu neticeye vüsul (erişmek) mümkün olmuş olur. Bir sene, altı ay Devlet-i Aliyye'de (Osmanlı devletinde) tahavvülât-ı azîme vücuda (büyük değişiklikler meydana) getirebilir.

Son zamandaki vekâyi'-i azîme (büyük olaylar), eğer gazeteler doğru haber veriyorlarsa, iyi şeyler meyanında (arasında) hiç hoş gitmeyecek şeyler de gösterdi. Küçük bir hiss-i intikamı (intikam duygusunu) tatmin etmek için sokak üzerinde sevmedikleri bir mâ-fevki (üst'ü) tahkir eden zabitan (subaylar) hem kendilerinin, hem de mesleklerinin şerefini ihlal ederler.

Toplanarak hep birden terfi-i rütbe (rütbe terfii) istemek, es-ki suistimal yerine yeni bir suistimal ikâme etmek (geçirmek) demektir. Terfi hususunda şimdiye kadar birçok hatalar irtikap ile (yapılarak) hiçbir intizama riayet edilmemiş olduğu ayn-ı (biza-tihi) hakikattir. Kıdemli, liyakatli, zeki ve hüsn-i (iyi) terbiye ve tahsil görmüş zevat (kimseler) küçük rütbelerde kalmıştır; çünkü, onlar padişahın sımâh-ı âtîfetine (iyiliksever kulağına) îsâl eden (ulaştıran) dar kanala bir fûrce-i duhul (girecek bir açıklık) bulamamışlar iken, genç ve adeta çocukluktan henüz çıkmış zâdegân (aristokrat) fermanlı zabıt, miralay ve paşa olmuşlardır.

Bir surette ki, yüksek merâtib-i askeriye (askerî mertebeler) şeref ve ehemmiyet-i hakikiyelerini (gerçek şeref ve önemlerini) tamamen zayi etmiştir (kaybetmiştir). Terfilerdeki adem-i müsavat (eşitsizlik) hey'et-i zabitan (subay kadrosu) arasında şevk ve gayreti kesr ü (kırmaya ve) iptal etmeye pek çok hizmet eylemiştir. Zira, en mükemmel ve en faydalı bir hizmetin bile kıymetsiz addedilerek failinin terakkisine medar olmadığını (yapanın ilerlemesini sağlamadığını) görünce, inkisâr-ı kalbe (kalp kırıklığına) ve ye's ü atâlet-i tâmmeye düşer olmak (tamamen ümitsizlik ve ataletle düşmek) mukteza-yı beşeriyettir (beşeriyetin gereklerindendir).

Ordunun bilcümle (tüm) büyük makâmâtı (makamları) lüzumundan fazla erkân (üst düzey subay) ile mâli (dolu) iken, birçok paşalar için münasip bir meşguliyet bulunamaması, Harbiye bütçesinin intizam-ı idaresini (düzenli bir şekilde yönetilmesini) ihlal etmiştir. Binaenaleyh, zabitanın şikayet etmeleri için meşru sebepler mevcut demektir. Ancak, terfi edemeyip emsallerine nazaran pek geride kalmış olan zabitanın (subayların) şimdiye kadar talep etmedikleri bir hakkı şimdi, fırsattan istifade ederek, velveledâr (gürültülü) bir surette talep etmeleri, memlekete ve orduya hizmet değildir; bilakis, iade-i intizam (düzenin iadesi) imkanını taklîl eder (azaltan) bir keyfiyettir. İşin kemal-i (büyük bir) sükunet ve ma'delet (adalet) ile tanzim olunmasına intizar eylemek (tanzim olunmasını beklemek) lazımdır. Maahaza (bununla birlikte) tanzim-i mesâlih (işlerin düzenlenmesi) hususun-da vakit fevt etmek (geçirmek) de asla caiz değildir.

Bir de zabitin(subayın) sokak nümayışlerinde (gösterilerinde) ve mecma-'ı nâs olan (insanların toplandıkları) yerlerdeki nâtika-perdâzân (hatiplerin) kürsüsünde bir mevkîi (yeri) yoktur.

Zabit, hayat-ı siyasiyede (siyasi hayatta) vakurane (ağır-başlı) bir ihtiraz (çekingenlik) göstermelidir. İlcâ-yı ahval ve vekâyi' (şartların ve olayların zorlaması) ile kendilerine şayan olan (ya-

raşır) mevki-i ihtiyatı (ihtiyat mevkiini) bir kere terketmeye mecbur olmuş bulunan genç Osmanlı zabitanı (subayları) için, bilhassa şu sırada en ziyade medâr-ı şeref ü mübâhât (şeref ve övünme nedeni) olacak suret-i hareket (hareket şekli) de budur.

*

İnkılab-ı Osmanî'nin (Osmanlı inkılabının) şimdiye kadarki tarz-ı cereyanı (gerçekleşme şekli) geçen asrın altmışıncı senesinde vuku-bulan (gerçekleşen) Japon inkılabını andırır. Japon inkılabı esasen hükümetin askerî ve siyasi sınıflara karşı olan ye's ü infialinden inbias eylemişti (ümitsizlik ve infialinden kaynaklanmıştı). Japonya'da en tehlikeli bir saatte âlî (yüksek) bir nesil bulundu. Öyle bir nesl-i âlî (yüksek bir nesil) ki, idare-i cedîdeyi (yeni idareyi) tesis eder etmez, ordunun dâhilen tensiki (iç düzenlemesi) için mesaiye başlamış ve bu mesaiye kırk sene mütemadiyen ve bilâ-fütur (durmaksızın ve yılmaksızın) devam eylemiştir. Bu mesai-i mütevâliyenin (sürekli çabaların) semereleri, Mançuri daru'l-harbinde (savaş alanında) kazanılan muzafferiyet ve devletin şimdiki azamet ve miknetidir (büyüklük ve kudretidir).

Bunun gibi, memalik-i Osmaniye'deki (Osmanlı ülkesindeki) hareket-i hâzıra (bugünkü hareket) dahi, eğer ordu ve alehusus (özellikle de) hey'et-i zabitan der-akab vazife-i askeriyelerine (subay kadrosu derhal askerlik görevlerine), sade, sıkı ve artık her türlü dar hudutlardan serbest bir faaliyet-i askeriyeye rücu edecek (askerî faaliyete dönecek) ve bütün kuvvetlerini ordunun mükemmeliyeti ve muharebeye hazırlığı için sarfeyeleyecek olurlarsa, devletin teceddüt ve ihyasını ve kesb-i kuvvet ve azamet eylemesini (yenileşmesini, hayat, kuvvet ve azamet kazanmasını) ve Osmanlı milletinin ikbal ve teâlîsini müntic olur (güçlenip gelişmesini sağlar).

“Kuvvetli olunuz ki size karşı adil olsunlar.” Az bir müddet evvel Türk dostlarıma tevcih etmiş (yöneltmış) olduğum bu hi-

tabı bugün tekrar etmekten başka birşey yapamam. Bu sözü-mün ehemmiyeti şimdi bir hamle ile, ecnebi (yabancı) müda-hale tehlikesi ve ondan mütevellit (kaynaklanan) endişelerin münhasif olmasıyla (sönmesiyle) sabittir.

Şübbân-ı askeriye-i Osmaniye'nin tarîk-i savabda (genç Os-manlı askerlerinin doğru yolda) kalmalarına bais (sebepe) olmak fikriyle şu satırları yazdım ve bildiğime göre, Şark'ta en ziyade maruf (çok tanınmış) olan bir Alman gazetesine tevdi eyledim (verdim). Kadim (eski) bir muallimin re'yi (görüşü) elbet biraz mesmû' olur (dinlenir).

Bir vakit bundan hayli sene evvel o zamanki vefakâr (vefalı) muavinim merhum miralay Tahir Bey'e, Devlet-i Aliyye'de (Os-manlı devletinde) bulunduğum esnada faaliyetim cebren tah-dit edilmiş (kısıtlanmış) olduğu cihetiyle (olduğundan), hizme-timden bir fayda hasıl olmadığı hakkındaki endişemden müte-vellit amîk bir ye's (kaynaklanan derin bir ümitsizlik) ile yazdı-ğım mektuba mumailiyh (Tahir Bey) kendine mahsus olan açık-yüreklilikle "Müsterih olunuz. Hepsinden sarf-ı nazar (hepsi bir yana), yalnız hey'et-i zabitanımızın (subay kadromuzun) en gü-zide (seçkin) kısmına ilkâ (telkin) eylediğiniz efkâr (fikirler) ile memleketimize büyük bir hizmet ifa etmiş (yapmış) oldunuz" cevabını vermişti.

Beni o vakit irşat etmiş olan bu teselli-âmiz (teselli verici) sözleri tahattur ederek (hatırlayarak), ümit ederim ki, Osmanlı hey'et-i zabitanının (subay kadrosunun) şimdiki gençleri de mer-humun sözlerine şâyeste (layık) olduklarını isbat ederler. Ben de merhumun tezkâr-ı namıyla (adını yâd ile) kendisine sade bir abide bırakmak arzu eyledim.

erkân-ı harbiye binbaşlarından

Ali Fuad

EK III

Osman Senai Bey'in Golç Paşa'ya mektubu

Osman Senai Bey'in, Golç Paşa'ya yolladığı bir mektubu, Mahmud Şevket Paşa ile Golç Paşa'nın ilişkilerine dair satırlar içeren bölümlerini –parantez içi sadeleştirmelerle– buraya alıyoruz. (*Asker*, “Golç Paşa Hazretleri'ne”, c. II, sayı: 17, s. 193-196; c. II, sayı: 18, s. 253-254) (Ö.H.Ö)

Fon der Golç Paşa Hazretleri'ne

Geçende Harbiye Nezareti'nde birinci ferik Mahmud Şevket Paşa'yı ziyarete gitmiştim. Müşarunileyh (kendileri) Daire-i Askeriye'nin methalinde kâin (girişinde bulunan), biri şehzade-gân (şehzadeler), öbürü selâtine (sultanlara) mahsus köşklerden birinde oturuyor. Milletimizi haysiyet-i siyasiyesinden (siyasi şerefinden) düşürmek, vatanımızı parça parça etmek, ordumuzu en murdar cinayât (cinayetler) ile lekelemek isteyenleri kahr u te'dip (kahretmek ve tepelemek) için İstanbul'a ayak attığı günden beri Mahmud Şevket Paşa burada ikamet (ediyor) (ve) icra-yı hizmet ediyor (görev yapıyor).

Elsine-i umumiye-i cihanda (bütün dünyanın dilinde) “Haraket Ordusu serdarı” ünvanıyla be-nâm (meşhur) ve cidden sezâ-vâr-ı muhabbet ü ihtiram (muhabbet ve saygıya layık) olan bu büyük ceneralimizi (generalimizi) vicdan-ı pâkinizden (temiz

vicdanınızdan) kopma bir sadâ-yı bülend-i irfan-perverî (kültür-sever yüksek bir sada) ile tahsîn eylemişsiniz (beğenmişsiniz).

Gerçi Mahmud Şevket Paşa doğrudan doğruya zât-ı âli-i üstadânelerinin rahle-i tedrisinizden (sizin sınıflarınızdan) yetişme bir şakird-i irfanınız (kültür talebeniz) değildir. Fakat, hiç şüphe edilmez ki, Fon der Golç namı cihan-ı askerînin (ismi askerlik dünyasının) tabakât-ı faziletinde (fazilet tabakalarında) aks-i sadâlar peyda etmeye (yankılar yapmaya) başladığı zamandan beri, o nâm-ı mübeccel (o ulu isim) bütün âsâr-ı ilmiyesiyle (bilimsel eserleriyle) Şevket Paşa gibi fıtraten müştâk-ı maarif (bilgiye susamış) cidden fâzıl (erdemli) ve arif olan bir zât-ı âli (yüce zat) üzerinde daimi bir hüküm ve nüfuz ifasından hâli (yapmaktan geri) kalmamıştır. Hususiyle müşarûnileyh (kendileri), Almanya'ya vukua gelen memuriyetlerinde (görevlerinde) sık sık temas-ı âlileri (sizinle temasa gelme) şerefini ihraz ile (kazanarak) da vâyedâr-ı feyz ü irfan-ı devletleri olduklarından (ilim ve kültürünüzden nasiplendiklerinden) her veçhile kemalât (ve) fezâ'il-i üstadânelerine (olgunluk ve erdemlerinize) vâris bir şakird-i ferîd (eşsiz bir öğrenci) gibi telakki buyurulabilir (kabul edilebilir).

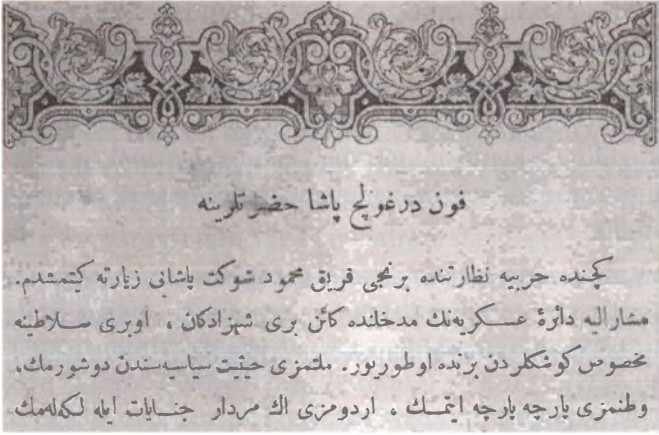
Biz ilim ve irfanın (kültürün) mütehassir-i bî-kararı (karar bulmaz bir özlemcisi) olduğumuzdan, büyüklerimizin bais-i yegane-i teferrüdleri (benzersizliklerinin tek sebebi) olan menâbi'-i kadîme-i marifete (kadim bilgi kaynaklarına) karşı daima en âli (yüksek) hisler ve teessürler ve minnetlerle merbut (bağlı) bulunuruz. Hususiyle, sizler gibi, hâk-i pâk-i Osmanî'yi (temiz Osmanlı toprağını), cidden kendi vatani kadar sevmiş, Türk ordusuna senelerle hocalık etmiş, hey'et-i zabitanımızın (subay kadromuzun) veliyy-i nimet-i ilm ü irfanı (ilim ve kültür velinimetini) bulunmuş olan bir üstâd-ı a'zamı (bir büyük üstadı) başımızda taşırız. İlme, ehl-i vukufa (bilgi sahiplerine) minnet ve muhabbetimiz (sevgimiz), teveccüh ve samimiyetimiz bu derece kavi (güçlü) ve ebedidir.

Hareket Ordusu karargahında Mahmud Şevket Paşa'yı yalnız buldum. Bence, bir hüsn-i tâlî' (güzel bir talih) eseri idi. Çünkü müşaruileyh (kendileri) gece-gündüz umûr-ı mühimme (önemli işler) ile o derece meşguldür ki, bu derin meşguliyet arasında, gidip de kendisini görmek, işinden ayırmak veya intizam-ı mesaisine (düzenli çalışmasına) halel vermek adeta günah sayılabilir.

Binaenaleyh, bu defa sevgili Hareket Ordusu kumandanıyla birkaç dakika fazla görüşebileceğimi düşünerek yâverî-i baht u tâlî'imden (baht ve talihimin yaver oluşundan) son derece memnun oldum.

Mahmud Şevket Paşa'nın kıymet-i şahsiye ve askeriyesi (şahsi ve askerî değeri) hakkında zât-ı âlilerine (size) izahat vermeyi lüzumsuz addederim (sayarım). Çünkü, onun mahiyet-i insaniyesini zât-ı muallimâneleri (insanî mahiyetini siz) herkesten daha iyi ve daha vâkıfâne bir surette tedkik buyurmuşlardır. Yalnız muhtasaran (kısaca) şunu ifade etmek isterim ki, hürriyet-i Osmaniye (Osmanlı hürriyeti) fatihinin ömr-i askerîsi (askerî yaşantısı) nasıl umumiyet üzere fazilet ve şereften mürekkep (oluşmakta) ise hayat-ı hususiyesi (özel hayatı) de yalnız büyük insanlara nasip olan pak, temiz ve kıymetli günlerle güzâr eylemiştir (geçmiştir).

Yani Mahmud Şevket Paşa namı öteden beri ufk-ı Osmanî'-de (Osmanlı ufkunda) müsemmâsının iffet ve kemaline bürhan-ı kâtî teşkil eyleyecek (sağlam bir senet oluşturacak) sadâlar hasıl ettirmiş ve vatan-ı muazzezimizi mevt-i hakikiden (aziz vatanımızı gerçek bir ölümden) kurtarmak hususunda ahîren (son dönemde) muvaffakiyetle icra buyurdıkları feth-i celîl (büyük fetih) ise, nimet-i hürriyete meftun (hürriyet nimetine tutkun) bütün vicdanları kendisine medyûn-ı şükran kılmıştır. Ve hiç şüphe edilmez ki, bundan sonra, Mahmud Şevket Paşa namı, yalnız bizim tarihimizde değil, tarih-i fütuhât-ı milelde (millet-

Fon der Golç Paşa Hazretleri'ne mektup

lerin fetih tarihlerinde) dahi zeval-nâ-pezîr bir sît ü (yok olmayacak bir ün ve) şöhret ile yâd u tezkâr edilecektir (anılacaktır).

Mahmud (Şevket) Paşa ile bu defaki mülakatım (görüşmem) üç saat kadar sürdü. Bu müddetin sülûs-i evveli (ilk üçte biri) hemen tamamıyla yalnızlık içinde geçti. Bu tenhalık nefsimce büyük bir nimetti. Çünkü hürriyet kahramanlarının serdarını doya doya yalnız başıma görmek, mütalaa (tedkik) etmek ve onun her birisi bir cümle-i mümtâze-i sühan teşkil eden (seçkin birer cümle olan) sözlerini işitmek bana müyesser (nasip) olmuştu.

Mahmud Şevket Paşa; bir müddet sonra, büyük bir şevk ü meserretle (coşku ve sevinçle) “Size bir tebşirde bulunacağım” mukaddimesiyle (müjde vereceğim” girişiyle), zât-ı üstâdânelelerinin (sizin) ordumuza geleceklerini (geleceğinizi) ve hey’et-i zabitanımızın (subay kadromuzun) bundan pek çok müstefit olacaklarını (yararlanacaklarını) söylediler.

Ey üstad-ı muhterem (saygı-değer üstad)! Biz ki, sizin doğrudan doğruya halka-i tedrisinizden (sınıflarınızdan) yetişmiş,

minnettar ve bahtiyar talebenizdeniz. Şüphe yok ki, biz sizin bu mübarek Osmanlı toprağına, bu muazzez (aziz) Osmanlı ordu-suna, bu necip (soylu) Osmanlı milletine ne büyük âsâr-ı mu-habbet ve samimiyet ızhar eylediğınızı (sevgi ve samimiyet eser-leri gösterdiğinizi) ve bizim suret-i umumiyyede (genel olarak) te'âlimize (yükselmemizi) ne kadar mütehassir bulunduğunu-zu (arzuladığınızı) herkesten iyi bilir, tanırız.

Bundan dolayı, Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin büyük bir sevinçle vukua gelen tebşîrâtından (verdiği müjdelerinden) ne kadar memnun olduğumu mümkün değil izah edemem. His-settiğim şevk ü meserret (coşku ve sevinç) o derecede idi ki, “Golç Paşa Hazretleri ordumuza gelecektir” dedikleri zaman der-hal ayağa kalkarak muhterem Paşa'mızın eline sarıldım ve o mü-barek eli birkaç defa öperek, bu suretle mahzûziyet-i vicdaniye ve hissiyat-ı şükranıyemi arzetmek (vidani memnuniyetimi ve şükran duygularımı sunmak) istedim.

Bunun üzerine müşarünileyh (kendileri), “Ordumuzun Golç Paşa gibi bir dâhi-i askerîye (askerî dâhiye) şiddetle ihtiyacı var-dır. Çünkü başımızda, böyle her yerde üstad-ı harp (savaş üsta-dı) tanınmış olan bir zâtın bulunuşu bize, bilcümle nevâkısı-ızın ref' ü izale olunacağını (tüm eksiklerimizin giderilmesini) te'mîne kafi (sağlamaya yeterli) bir senet olur. Yalnız Golç'un Al-manya'da hakk-ı tekâüdünü istihsal (emeklilik hakkını kazan-mak) için iki sene kadar daha hizmete mecburiyeti muhakkak olduğundan, bu iki senenin ancak dörder ayını bizde geçirebi-leceğini bildirmesi üzerine, bu iki senenin de tamamen ordu-yı Osmanî'de (Osmanlı ordusunda) geçirilmesi hususunda müşa-rünileyhe (kendisine) müsaade verilmesi Almanya hükümetin-den iltimas (rica) edilmiştir. Çünkü, Golç'un bir aylık hizmeti bizce bir senelik hizmete bedel olmak münasebetiyle, mümkün olduğu kadar çabuk bir zamanda telafi-i mâfât (kayıpları telafi) (ve) te'mîn-i kemalât etmemiz (olgunlaşmamız) için öyle bir zâ-tın bir an evvel ordumuza mal edilmesi elzemdir” buyurdular.

Hürriyet Ordusu kumandanı haklıdır. Çünkü, hey'et-i zabitanımızın (subay kadromuzun) mühim bir kısmı pek münevverü'l-efkâr zevattan terekküp ettiği (aydın fikirli kimselerden oluştuğu) halde cihan-ı askerinin allâme-i nam-dârı (askerlik dünyasının meşhur bilgini) ve bilhassa ordumuzun kadîmen hâce-i irfan-ı şöhret-şiarı (öteden beri şöhretli kültür hocası) olmakla maruf (tanınmış) bir nâdire-i hilkatın (emsalsiz birinin) başımızda bulunuşu(nun) bizim için hesapsız terakkiyât ve tanzîmât (ilerleme ve düzenlemelere) vesile olacağına şüphe yoktur. (...)

Evet! Bugünden sonra Türkiya'da artık herşey değişti. Başımızda Sultan Mehmed-i Hâmis (V. Mehmed) gibi cidden melek-haslet bir sultanımız, karşımızda icraat-ı hükümet (hükümetin icraatı) ve ihtiyacât-ı milleti (milletin ihtiyaçlarını) gerçekten teftiş ve imtihana kâdir (muktedir) genç, fakat şayan-ı iftihar (övünölmeye layık) bir Meclis-i Mebusan'ımız var.

Tâ a'mâk-ı kalbinizde mahfuz (kalbinizin derinliklerinde korunmakta) olan bir muhabbet (sevgi) ve samimiyetle sevdiğiniz Osmanlı ordusu artık Salih Paşa gibi nazırların (bakanların), Mahmud Şevket Paşa gibi müfettişlerin, İzzet Paşa gibi reislerin, Mahmud Muhtar Paşa gibi kumandanların eline mevdû'dur (bırakılmıştır). Şimdiden sonra bu orduda eskisi gibi kendisini mekel ittihaz eden (yeyimlik edinen) ve o sayede birer Roçilt kesilmek isteyen nazır ve reis efendiler için mahall-i sarf ve tatbik (sarf ve tatbik yeri) yoktur ve olamaz. (...)

Osman Senai

Asker, c. II, sayı: 17, tarihsiz, s. 193-194; sayı: 18, tarihsiz, s. 253-254

EK IV
Bir Alman muhabirinin Mahmud
Şevket Paşa hakkındaki hatıratı

Aynı tarihlerde, bir başka Alman, *Frankfurter Zeitung* muhabiri de Mahmud Şevket Paşa ile ilgili anılarını gazetesinde yayımlar. *Tanin* gazetesinin “Mahmud Şevket Paşa ile ilgili neşrettiği menkıbeleri tamamlamak için” tercüme ettirerek yayımladığı (“Mahmud Şevket Paşa hakkında bir Alman muhabirinin hatıratı”, nr. 1653, 6 Temmuz 1913, s. 3) bu hatıraları da buraya alıyoruz. (Ö.H.Ö)

Mahmud Şevket Paşa hakkında
bir Alman muhabirinin hatıratı

Frankfurter Caytung'un Dersaadet (İstanbul) muhabiri, merhum Mahmud Şevket Paşa'ya dair olan hatıratını, mensup olduğu gazetede neşrediyor. Merhum-ı müşarun-ileyhe (merhuma) ait olarak neşrettiğimiz menâkıbı itmâm (menkıbeleri/hatıraları tamamlamak) için, Alman muhabirinin hatıratını da ber-vech-i âtî naklediyoruz (aktarıyoruz).

Kendisini memleketinin en yüksek mertebelerine îsâl eden (çıkaran) merhum Mahmud Şevket Paşa'nın hayat-ı siyasiye ve askeriyesine (siyasi ve askerî hayatına) dair şimdîye kadar mükerreren neşriyat-ı takdîrkârânede (defalarca takdîrkâr yayında)

bulunduk. Maamafih (bununla birlikte), bu fevkalade adamın ahval ve tabâyi'î (yaşantı ve tabiatı) hakkındaki fikri ikmal ve itmâm eylemek (tamamlamak) üzere burada, Mahmud Şevket Paşa'ya dair olan hatıratımı ilave-i beyan edeceğim (sözlerime ilave edeceğim).

Ben, Mahmud Şevket Paşa'yı 1909 senesi Nisan'ının hâdisât ile memlû (olaylarla dolu) günlerinde tanıdım. 12 (13) Nisan'da genç meşrutiyet-i Osmaniye'yi (genç Osmanlı meşrutiyetini) ayakları ile çiğneyen Abdülhamid'(in) darbe-i hükümetini akîm (hükümet darbesini sonuçsuz) bırakmak için, Hürriyet Ordusu Selanik'ten süratle İstanbul'a doğru yürümekte idi. Mahmud Şevket Paşa'nın ordusu Çatalca önünde duruyordu. Müşarun-ileyhin erkan-ı harbiyesi meyânında (kendisinin kurmayları arasında) tanıdığım bazı zevata istinat ederek (dayanarak), Çatalca'daki karargah-ı umumîye (umumi karargaha) gittim. İleri karakolları(n) önünde tesadüf ettiğim bazı müşkilâtтан (güçlüklerden) kurtulduktan sonra, ba'de'z-zuhr (öğle sonrasında), u-mumi kumandanın çadırına kadar vâsıl olabildim (ulaşabildim).

Mahmud Şevket Paşa, birkaç dakika mukaddem, icra ettiği teftîşâtтан avdet eylemiş idi (önce, yaptığı teftişlerden dönmüştü). Alâ'im-i vechiyesinden (yüz hatlarından), son günlerde katlandığı mezâhimin ve deruhte ettiği mes'ûliyetin (zorluklarla üstlendiği sorumluluğun) ne kadar büyük olduğu anlaşılıyordu. Takip ettiği tarîk (yol), müşarun-ileyhi ya ölüme ve(ya)hut selamete îsâl eyleyecekti (götürecekti).

Ordu, muzafferiyetinden emin bulunuyor; fakat, 30.000 kişi kuvvetinde olan İstanbul ordusunun ne gibi bir tavır ve hareket ahz edeceğini (sergileyeceğini) kimse kestiremiyordu. İlk gördüğüm anda, Mahmud Şevket Paşa'yı gayet asabi buldum. Esna-yı mülakatta (görüşme sırasında) ve i'tâ³ eylediği (verdiği) cevap-

3 Aslında "i'tây" şeklindedir. (haz.)

larda, pek ziyade ihtiyatkârâne (ihtiyatlı) hareket ediyordu. Kumandanın huzurunda müddet-i medîde (uzun müddet) kalamayacağımı anladığımdan, veda edip gitmeye karar verdim.

Gitmeden mukaddem (önce) o akşam içtima edecek bir meclis-i askerîde (toplanacak bir askerî mecliste) mukarrerât-ı mühimme ittihâz olunacağını (önemli kararlar alınacağını) duymuş idim. Çadırı terkedip gitmek üzere iken, müşarun-ileyhin erkân-ı harbiye reisi (Paşa'nın kurmay başkanı) gelip kulağına birşey söyledi.

Bu sözün ne'den ibaret olduğunu, ancak Mahmud Şevket Paşa'nın vechinde (yüzünde) hâsıl olan tebeddül (değişiklikten) anlayabildim. Erkan-ı harp reisi (kurmay başkanı) gittikten sonra, kumandan elimi sıkarak, bir müddet daha nezdinde (yanında) kalmamı arzu etti. Artık, eski endişeli tavrı zâ'il olmuş idi (kaybolmuştu).

Esna-yı mükâlemede vürûd eden (konuşma sırasında gelen) bir telgraf-namede Abdülhamid'in Makedonya askerlerine mahsus olmak üzere bir tren me'kûlâtın (yiyeceğin) Çatalca'ya müteveccihen (gitmek üzere) Sirkeci'den hareket ettiği bildirilmiş idi. Bu yiyecek ve içecek memnuniyetle kabul edildi.

“Abdülhamid, ahvalin (durumun) kendisi için ne kadar mucib-i tehlike (tehlikeli) olduğuna inanmak istemiyordu. Zannediyordu ki, bir tren me'kûlât ile, maruz (karşı karşıya) bulunduğu⁴ tehlikeden kurtulacaktır. Maiyyetindeki Arnavutlar kendisini işgal ediyorlar. Nihayet, üç güne kadar yukarıda bulunacağız.”

Mahmud Şevket Paşa, bu sözleri söyleyerek, eli ile Yıldız köşkünün irâ'e ediyordu (gösteriyordu). (Ardından şöyle devam etti):

“Bilâ-havf u haşyet⁵ (korkup çekinmeksizin), takip ettiğimiz

⁴ Aslında “bulunduğuna” şeklindedir. (haz.)

⁵ Aslında, bu kelimedden sonra, bir de fazladan “ve” bulunmaktadır. (haz.)

gayenin meşruiyetine istinâden (meşruluğuna dayanarak) pa-yitaht üzerine yürüyeceğiz; şayet Yıldız sarayını âlem-i hâricîye (dış dünyaya) karşı mesdûd (kapalı) bir halde bulunduran caniler mukâvemet edecek (karşı koyacak) olurlarsa, kanımızın son damlasına kadar muharebe edeceğiz. Fakat, takip ettiğimiz gayeden ferâgat etmeyeceğiz (vazgeçmeyeceğiz)!..”

“Abdülhamid'i hal' edecek (tahttan indirecek) misiniz?”

“Zannedersem, öyle yapmaya mecbur olacağız. Fakat, hayatı bir dakika bile taht-ı tehlikede bulundurulmamalıdır (tehlikeye atılmamalıdır). Türk ordusunun üniforması, bir padişah kanı ile lekelenmemelidir...”

Hakikaten, üç gün sonra, Mahmud Şevket Paşa'nın programı mevki-i tatbike vaz' olunmuştu (uygulamaya konulmuştu). Umumi kumandanlığa tayin edilen müşarun-ileyhi (kendisini), bu vekâyi'den (olaylardan) sonra, üç ay mürûr ettiği (geçtiği) halde bir daha görmemiş idim. Ancak, Almanya sefiri (büyükelçisi) müteveffâ baron Marşal'ın bir ziyafeti esnasında tekrar buluştuk. Tarabya'daki sefârette keşide edilen (büyükelçilikte verilen) bu ziyafete, sefirin gönderdiği muşda,⁶ hep beraber, şehirden Boğaziçi'ne doğru gidiyorduk.

Muşda, Mahmud Şevket Paşa'dan maada, şimdiki Harbiye nazırı İzzet Paşa, seryaver (başyaver) Salih Paşa, Mahmud Muh-tar Paşa ve Pertev Paşa da bulunuyorlardı. Ziyafetten sonra Mahmud Şevket Paşa, müddet-i medîde (uzun süre) Almanya sefiri ile mülakat etti (görüştü). O zaman, Osmanlı matbuatı (basını), Almanya aleyhinde şiddetli neşriyatta bulunmakta idi.

Bu hareketin doğru olmadığını takdir eden, evvela (ilk anlayan) Mahmud Şevket Paşa olmuştu. Fakat, vakit geçmiş, birçok kıymettar (değerli) vakitler sarf olunmuş idi (harcanmıştı). Genç

⁶ Fransızca *mouche*, küçük gezinti gemisi. (haz.)

Türkler, tekrar baron Marşal'a temâyül ızhar etmeye (göstermeye) başladılar. Halbuki, en (çok) kuvvetli bir zekaya malik (sahip) olmağla beraber, bir kişinin sa'y u (çaba ve) gayretinden netâ-yic-i müfide hâsıl olamayacağı (faydalı sonuçlar alınamayacağı) tabii idi.

Bundan sonra, Mahmud Şevket Paşa'yı, bazan pek nadiren ve bazan ekseriyetle (sıklıkla) görmeye başladım. Müşarun-ileyhi (kendisini) gördüğüm zaman, samimi ve fedakar bir zat karşısında bulunduğumu hissediyordum.

Zaman-ı ma'zûliyetinde (azledildiği zaman da) Mahmud Şevket Paşa'yı, gidip birkaç defa Üsküdar'daki konağında ziyaret ettim. O zamanlar nadiren bir kimse ile görüştüğünden ve ahval-i hariciye ile kat'-ı alaka etmiş (dışarıda olup bitenlerle bağıni koparmış) olduğundan dolayı, benim ziyaretimden bir kat daha memnun olurdu.

Balkan Muharebesi'nin meş'um bir surette neticelenmesi, Mahmud Şevket Paşa'yı dil-hûn etti (çok üzdü). Nâzım Paşa'nın kendisine bir kumandanlık vermemesinden dolayı hiddetinden köpürüyordu. İtimad-ı şahsîsi (kendisine güveni) o kadar kavî idi (güçlüydü) ki;

“Abdullah Paşa'nın yerine orduyu Bulgaristan'a karşı ben idare etmiş olsa idim, memleketimizin bu kadar mağlubiyetlere düçar olmayacağından (uğramayacağından) emin idim” diyordu.

Nâzım Paşa, Mahmud Şevket Paşa'ya bir kumandanlık vermemiş idi. Fakat, bu memuriyet, Yunan ordusuna karşı hareket edecek ordunun üzerin(d)e idi. Halbuki, bu ordu, muharebeye ibtidâr olunmadan mukaddem (başlanmazdan önce) mağlubiyete mahkum idi. Ordunun adeden dûn (sayıca az) olması ve kuvâ-yı muâvine (yardımcı kuvvet) almasına imkan mevcut bulunmaması bunu isbat ediyordu.

“Nâzım Paşa'nın maksadı, kurtarılması gayr-i kâbil (imkan-

sız) olan bir orduya kumandan tayin ederek, beni ebediyyen hiçbir işe yaramayacak bir hale getirmektedir” diyordu.

Mayıs'ın 27. günü, Mahmud Şevket Paşa'yı son defa olarak gördüm. Mülakatımız (görüştüğümüz) sabahleyin erkenden vukubulmuş idi (gerçekleşmişti). Müşarun-ileyhin (kendisinin) nerede geceyi geçirdiğini anlamak, pek kolay bir keyfiyet değildi. Kendisine en yakın olanlar müstesna olmak üzere, geceyi nerede imrâr eylediğini (geçirdiğini) kimse bilmiyordu. Mahmud Şevket Paşa bazan Babıali'de, bazan Harbiye Nezareti'nde ve bazan (da), tanıdığı zâbitândan (subaylardan) birinin evinde uyuyordu. Evvelleri hiç olmazsa cumaları, Üsküdar'a geçerek ailesini ziyaret ederdi. Halbuki, son zamanlarda bundan da ferâgat eylemişti (vazgeçmişti).

Hayatına kastedilmek istenildiğini biliyordu. Buna rağmen, itimad-ı şahsîsini (öz-güvenini) ve inanılmayacak derecede kuvvetli olan sa'y u (çalışma ve) gayretini hiçbir zaman kaybetmemişti. Maamafih (bununla birlikte), vechini istila eden (yüzünü kaplayan) derin çizgiler ve gözlerinin asabiyetle açılıp kapanması, taşıdığı bâr-ı sıkletin (ağır yükün) ne kadar tahammül-fer-sâ (dayanılmaz) ve vatanının maruz (karşı karşıya) kaldığı felaketlerden dolayı ne kadar me'yûs ve mükedder (kederli) olduğunu isbat ediyordu.

Tanin, nr. 1653, 6 Temmuz 1913, s. 3

EK V
Mahmud Şevket Paşa
ve Almanya ile ilişkilerimiz

Babanzade İsmail Hakkı Bey'in, 1909'da Golç Paşa'nın İstanbul'a gelmesi ve Mahmud Şevket Paşa'nın askerî manevraları izlemek için Almanya'ya gitmesi dolayısıyla kaleme aldığı, Türk-Alman ilişkileriyle ilgili bir makalesini ("Mahmud Şevket Paşa ve Almanya ile münasebâtımız", *Tanin*, nr. 378, 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909, s. 1) de buraya alıyoruz. (Ö.H.Ö)

Mahmud Şevket Paşa ve Almanya
ile münasebâtımız (ilişkilerimiz)

Aynı zamanda herkesi birden memnun etmek yalnız müşkil değil müstahîldir (imkansızdır). Hayat-ı devletin elyevm kat' etmekte (devlet hayatının bugün almakta) olduğu saha-i inkılap (inkılap sahası) esnasında takibine mecburiyet hasıl olan meslek ise bu meslek-i müstahîldir (imkansız meslektir). Fransızların bir darb-ı meseli var(dır); "Lahana ile keçinin arasını bulmak" derler. "Her iki tarafı (da) kullanmak" diye tercüme edebileceğimiz bu mesel, bizzarure (zorunlu olarak) devletimizin ter-

cüman-ı siyaset-i hâzırasıdır (şu anki siyasetinin tercümanıdır). İlâ-nihâye bu vaziyet-i müşkile-i bî-tarafânede (sonuna kadar bu tarafsız güç vaziyette) bulunmaya muktedir olacak (güç yetirebilecek) miyiz? Yoksa, günün birinde, nihayet lahanayı keçinin ağzından tahlis (kurtaracak) veya keçi ile birlikte lahanayı bel' mi edeceğiz (yutacak mıyız)?

Bunun şimdiden layıkıyla keşfi güç ise de, her hal(ükar)da sarıh (açık), kat'î, metin (kesin ve sağlam) bir meslek-i haricî (haricî meslek) takip etmemiz evvel-be-evvel (herşeden önce) ıslahat-ı dahiliyemizin saha-i husule gelmesine (dahilî ıslahatımızın gerçekleşmesine) ve bu ıslahatın netice-i tabiiye ve mantıkiyesi (tabii ve mantıki sonucu) olan kuvâ-yı berriye ve bahriyemizin (kara ve deniz kuvvetlerimizin) şevket ve mükemmeliyet peyda etmesine mütevakıftır (kudret ve mükemmellik kazanmasına bağlıdır). Kuvâ-yı milliyemize (milli güçlerimize), servet-i umumiyemize istinat eden (umumi zenginliğimize dayanan) ordu ve donanmamız ileriye doğru bir adım attıkça meslek-i hariciyemizde (haricî mesleğimizde) görülen âsâr-ı zaaf u tereddüt (zayıflık ve tereddüt eserleri) o nisbette zail (o oranda yok) olacak ve artık sarıh (net) bir istikamet, muayyen bir veçhe-i azimet (belirli bir yöneliş) elde edilebilecektir.

Fakat, büyük bir buhrandan çıkanlar hal-i nekahette (nekahet halinde) bulunan hastalar gibidirler. Büyük bir gayret, vücudu sarsıntıya verecek bir eser-i fevkalade-i zindeğî ve intizam (olağanüstü zindelik ve intizam eseri) gösteremezler. Mukavvî (güç verici) ve kına kına makamında olan ıslahat tevali ettikçe (peşpeşe geldikçe) bünye kavileşir (kuvvetlenir), ef'âl ve vezaif-i bedeniyede ittirat (bedenin fiil ve görevlerinde düzen-ritim) hasıl olur. Ve artık, o devlet, haricine emin bir nigâh atfederek (göz atarak) “Şunu isterim, bunu istemem!” diyecek kadar kendinde bir kuvvet ve hayat hisseder.

Bundan dolayıdır ki tezahürat-ı hariciye-i siyasiyemiz elyevm (dış siyasetimizin tezahürleri, bugün) muhtelif cereyanların te-

sirât-ı ma'kûse ve rekabet-cûyânesine (birbirine zıt ve rekabetçi etkilere) maruz bulunuyor. Herhangi bir merkez kuvvete doğru görülen incilâb, derakap (çekim, ânında) diğer bir merkez kuvvette in'ikas (yankı) husule getiriyor.

Osmanlı meb'ûsân (milletvekili) heyetinin Paris ve Londra'ya vaki olan seyahatları derakap (derhal) Avrupa-yı Vüstâ merâkiz-i siyasiyesinde (Orta Avrupa'nın politika merkezlerinde) bir gayret-i teveccüh-kârâne (bir çekim gayreti) husule getirmiş, icabeti (uyulması) maatteessüf gayr-i mümkün (imkansız) davetnameler tevhit eylemiş idi (gelmesine sebep olmuştu). Heyet-i meb'ûselerin (gönderilen heyetin) bütün davetlere icabet etmesine (katılmasına) maddeten ve fiilen imkan yok idi. Bir vazife-i muayyene ifasına me'mur (belirli bir görevi yapmakla vazifeli) olanlar o vazifeyi tenvî ' ve tevsî ederlerse (çeşitlendirip genişletirlerse) vazife-i asliyelerini (asıl vazifelerini) unuturlar; bundan maada (başka), zaten ziyarât ve ziyafât (ziyaret ve ziyafetler) ile bitap kalmış olan hey'etin devr-i âlem etmeye (dünyayı dolaşmaya) bedenlen ve sıhhaten (beden ve sağlıkça) tahammülü yok idi.

Berlin'e gitmeye ve oradaki davetin levazım ve tevâbi'i (gereklere) olan vezâifi ifa eylemeye (vazifeleri yerine getirmeye) rû-yı muvafakat (rıza) gösterecek derecede nezaket ve mülayemet (yumuşaklık) gösteren bir hey'etin bilahare Viyana, Peşte ve Roma'dan ve belki daha başka yerlerden vaki olacak (gelecek) davetleri reddetmesine nezaket mani olacak idi. Bu payitahtları birer birer dolaşmaya, adeta diyebiliriz ki tavk-ı beşer (beşer tâkatı) müsait değil idi. Onun için, Almanya'nın davet-i vakıası (söz-konusu daveti) hey'etçe ve umum (tüm) Osmanlılarca arzu olunduğu ve layık görüldüğü tarz-ı telakki ve kabule (kabul tarzına) mazhar olamadı.

Şayan-ı dikkattir (dikkate değerdir) ki, Fransa ve İngiltere'ye karşı hey'et-i mahsûsa-i meb'ûsân (özel mebus heyeti) tarafından gösterilen bir eser-i muhabbet-i fevkalade (olağanüstü bir

sevgi) esnasında Fon der Golç Paşa'nın Dersaadet'e muvasalatı vukua geldi (İstanbul'a gelişi gerçekleşti). Herşey unutuldu, Paşa Hazretleri'nin Dersaadet'e vürudu (İstanbul'a gelişi) adeta Fransa'ya karşı bir eser-i husumet (düşmanlık eseri) gibi telakki edildi (algılandı). Sırf hassasiyete taalluk eden (hassasiyetle ilgili) bu kabîl temâyülâtın (bu tür temayüllerin) siyasiyât-ı hakikiye mizanında (gerçek siyaset terazisinde) ehemmiyetli bir tartısı vakia (gerçi) yoktur.

Bununla beraber, nazar-ı nakkâd (eleştirel bir göz) bu teferuatı (ayrıntıyı) bile hesap etmek mecburiyetindedir. Hakikatte, Fon der Golç Paşa'nın me'mûriyetinde (görevinde) hiçbir mana-yı siyaset (siyasi mana) yok idi. Marifeti (bilgiyi) nereden bulur ise oradan almaya karar vermiş bir hey'et-i cedîdenin ihtiyacâtına muvafık (yeni bir toplumun ihtiyaçlarına uygun) intihabât-ı mütenevvia (çeşitli seçimler) icra etmesi erbab-ı insaf içinde (insaflı kimselerce) bâdi-i muaheze (suçlanma nedeni) olamamalıdır.

Almanya'ya askerî zabitler (subaylar) gönderiyoruz. Zira, askerlik Almanya'da, kimsenin inkar etmeyeceği veçhile (üzere), pek ileriye vardırılmıştır. Buna mukabil (karşılık) Fransa'ya (da) o kadar şakirt (öğrenci) gönderdik. Yine bu memleketten o kadar mütehassıs celp ettik (uzman getirttik). İngiltere'den de işimize yarayan zevâtı (kimseleri) davet etmekte tereddüt etmiyoruz. Hasılı (kısacası) felsefeden *ekalektizm* dedikleri meslek-i hûşe-çînîyi (devşirme mesleğini) biz de tarik-i temeddün ve terakide (medenileşme ve ilerleme yolunda) takip etmek istiyoruz. Hikmet ve marifeti (bilgi-kültürü) nerede daha iyi bulur isek oradan ilkât ederiz (alırız). *el-Hikmetü dâlleten (dâlletün)*⁷ kelamındaki hikmet-i âliye (yüce hikmet) her zaman rehberimizdir.

Vakia (gerçi) Fransızlar “Bizim de askerlerimiz intizamca (dü-

7 “Hikmet mü'minin yitigidir, onu nerede bulursa oradan alır” anlamında bir hadis. (haz.)

Mahmud Şevket Paşa ve Almanya ile münasebâtımız

zen ve disiplinle) Almanya ordusundan geri kalmaz” diyebilirler. Bu ciheti biz de inkar etmeyiz. Her iki ordunun kendine mahsus meziyyât ve fezâ’îli (üstünlük ve faziletleri) vardır. Ba-husus (özellikle), Fransa ordusu hiç şüphe yoktur ki ‘demokrasi’ terbiyesine daha yaklaştığı cihetle, gaye ve ahlak-ı askeriyemize (askerî gaye ve ahlakımıza) daha muvafıktır (uygundur). Bu ciheti idare-i hazıra (bugünkü idare) tamamıyla mülâhaza ve teemmül ettiği (düşündüğü ve öngördüğü) içindir ki, Fransa'ya da ikmal-i tahsil zımnında (eğitimi tamamlaması için) masârîfî taraf-ı hükümetten i'tâ edilmek (masrafları hükümetçe karşılanmak) üzere zabitan i'zâm eyledi (subaylar yolladı). Bunu Fransa'nın veya Almanya'nın gönlü hoş olsun diye değil, iki türlü terbiye-yi askeriyeyi (askerî eğitimi) zabitanımızda cem' etmekte (subaylarımızda toplamakta) hakiki bir fayda gördüğümüz için

yapıyoruz. Almanya askerinin terbiye-i maddiye-i asalet-cûyânesine (soyluluk arayan maddi terbiyeye) Fransa'nın terbiye-i maneviye-i avam-perverânesi (halkçı manevi terbiyesi) inzimâm edince (eklenince) askerin talim-i bedeni ve müfekkiresi tekamül etmiş (bedeni ve düşünce gücü olgunlaşmış) olur...

Maamafih (bununla birlikte), Almanya hükümeti meb'ûsân-ı Osmaniye'nin (Osmanlı mebuslarının) davet meselesinden kendince hasıl oldu(ğunu) zannettiği ihtilal-i muvazeneyi (dengesizliği) izale etmek (gidermek) üzere gayet mükemmel bir vesileden (fırsattan) istifade etti.

31 Mart'tan sonra memalik-i Osmaniye'nin (Osmanlı ülkesinin) en namdar olan (en meşhur) bir askerî kahramanını askerî manevralarına davet etti. İbraz-ı nezaket (nezaket göstermek) için mevki-i istifadeye konulan (yararlanılan) vesile o kadar parlak ve üstadane idi ki, davet-i vâki (söz-konusu davet) kemal-i tehalükle (büyük bir istekle) kabul olundu. Almanya imparatoru hazretlerinin böyle bir muamele-i beşûşânesine (gülyüzlü davranışına) karşı türüş-rû ve ubûset (asık surat ve somurtkanlık) göstermek yalnız kabalık değil, muzır (zararlı) (da) olacak idi. Zaten idare-i cedîdemiz (yeni yönetimimiz) hiçbir suretle Almanya'yı gücendirmek taraftarı değil, bilakis bu muhibb-i kadîmi (eski dostu) –vaki olan (gerçekleşen) inkılaba rağmen – tatbik etmek arzusundadır.

Binaenaleyh (bu bakımdan), hasıl olan vesile bizim için de ni'me'l-vesile (güzel bir fırsat) oldu. Mahmud Şevket Paşa Hazretleri Vurtezburg'a vasil oldu (vardı).

Telgraflar müşarünileyh (onun) hakkında ibraz edilen (gösterilen) hüsn-i (güzel) kabulün pek parlak olduğunu ve bizzat imparatorun defaatla (defalarca) kendisine iltifat ettiğini söylüyorlar. Buna biz taaccüp etmez. Zira, Almanya'dan böyle bir muamele-i nezaket ve mücâmele (nazik ve güzel bir muameleyi) zaten muntazırız (bekliyoruz). Maamafih (bununla birlikte) Mah-

mud Şevket Paşa ne kadar ezhâr-ı iltifat altında müstağrak olur ise olsun (iltifat çiçeklerine boğulursa boğulsun), gördüğü âsâr-ı ihtiram (saygı eserleri) ne derece kendisini bâr-ı şükran (şükran yükü) altında ezerse ezsin, yine onun bu seyahatına hiçbir mana-yı siyaset hulul edemez (siyasi mana giremez). Zaten kendisi de açıktan açığa bunu bir gazete muhabirine söylüyor:

“Almanya'nın Dersaadet sefareti (İstanbul büyükelçiliği) Almanya imparatoru tarafından bana vâki olan (yapılan) daveti Babialî'ye tebliğ etmiş ve bu davet tarafımdan maa's-ş-şükran (teşekkürlerle) kabul edilmiştir. İşte mesele bundan ibarettir. Asker olmak sıfatıyla geldim. Hiçbir salahiyet-i siyasiyem (politik yetkim) yoktur. Politikayı yapanlar, hükümetler ve hükümetlerin süferâsıdır (büyükelçileridir).”

Askercesine olan bu kat'i ifadât (kesin ifadeler) müşarüni-leyhin (kendisinin) ziyaretinde bir maksad-ı siyasi mevcut (siyasi bir amaç) olmadığını tamamıyla ifham ediyor (anlatıyor). Bununla beraber, Fon der Golç Paşa'nın sırf fennî ve ilmî (teknik ve bilimsel) bir vazife ve hizmet-i askeriye ifası (askerî bir hizmetin yerine getirilmesi) maksadıyla Dersaadet'e gelmesi türlü türlü tevilata (yorumlara) sebebiyet vermiş olduğu gibi, Paşa'nın şakird-i irfanı (kültür talebesi) olan Şevket Paşa'nın da Almanya manevralarını imparator hazretlerinin maiyyetinde temâşa etmesi, düvel-i Garbiye (Batılı devletler) ve bilhassa Fransa üzerinde bârid (soğuk) bir tesir ilka ediyor (yapıyor).

Siyasiyat (siyasi işler) maatteessüf elan münasebât-ı ticariye (ticari ilişkiler) kadar maddiyet kesbedemedi. Hala d(a) kadınlara mahsus kıskançlıklar diplomatlar üzerinde icra-yı tesirden hâlî (etki yapmaktan geri) kalmıyor. Hele gazeteler, nemden koku alarak mahallenin işsiz kocakarıları gibi mütemadiyen (sürekli) havadis ilan (eder) ve işâ'a eder (yayar) ve bu kıskançlık hissini körüklerler. Metin (sağlam) ve ciddi erbab-ı siyaset (politikacılar) nezdinde vakıa (gerçi) böyle şeylerin ehemmiyeti yok-

tur. Bununla beraber bu gibi teşvikat ve tahrikatın (teşvik ve tahriklerin) bazı dimağlarda iz bırakması da müsta(ba)id (uzak bir ihtimal) değildir.

Bu halet-i ruhiyeye (psikolojiye) tamamıyla vâkıf olan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri Almanya'dan başladığı muamele-i nezaket ve ihtiramı (nezaket ve saygı muamelesini) Fransa'da ikmal etmekle (tamamlamakla), her iki tarafın (da) incinmemesine itina ediyor. Filhakika (nitekim), müşarünileyh (kendisi) Almanya'ya gidiyor ise Fransa tarikiyle avdet ediyor (yoluyla dönüyor) ve bu suretle, bir seneden beri devletin meslek-i müttehazına inhiraf (tuttuğu yoldan sapması) denilmeye layık birşey arız olmadığını –her askerin Almanya ordusuna karşı az-çok beslemesi tabii olan hiss-i takdirine (takdir duygusuna) rağmen– isbat ediyor. Matlub olan (istenilen) de bu idi.

Babanzade
İsmail Hakkı

***Tanin*, nr. 378, 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909, s. 1**

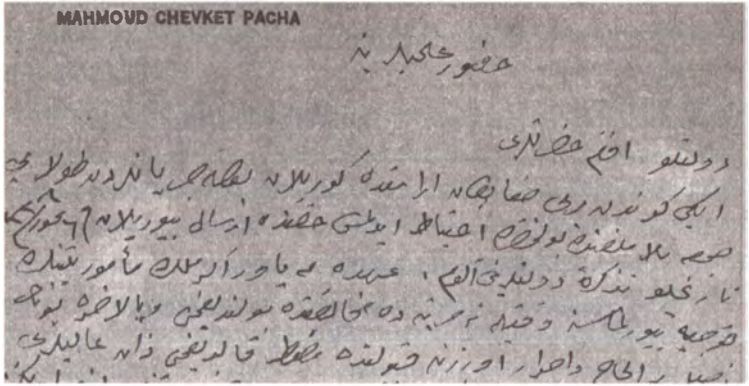
EK VI

Mahmud Şevket Paşa'nın Harbiye nazırı Hurşid Paşa'ya mektubu

Mahmud Şevket Paşa'nın; dönemin Harbiye nazırı Hurşid Paşa tarafından yollanan, subaylar arasında görülen bazı cereyanlardan dolayı cuma selamlığında bulunma konusunda ihtiyatlı davranması hakkındaki mektuba cevap olarak gönderdiği 6 Temmuz 1328/23 Haziran 1912 tarihli cevâbî mektubunu ("Bir suikast ihbarı", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. I, sayı 1, 1 Şubat 1965, s. 26-28) buraya alıyoruz. (Ö.H.Ö)

Harbiye nazırı Hurşid Paşa, Mahmud Şevket Paşa'ya, hayatının tehlikede olduğunu bildirmişti

Sadrazam ve Harbiye nazırı Mahmud Şevket Paşa'ya bir suikast yapılacağı, Hurşid Paşa tarafından kendisine ihbar edilmişti. Bunu, Hurşid Paşa'nın zevcesinden satın aldığımız evrakı arasında çıkan bir mektuptan öğreniyoruz. Bu mektup, o sıralarda Harbiye nazırlığından çekilmiş bulunan birinci ferik (orgeneral) Mahmud Şevket Paşa tarafından, Hurşid Paşa'ya yazılmıştır. Hurşid Paşa'nın aynı günde Şevket Paşa'ya yazmış olduğu bir mektuba cevaptır. Hurşid Paşa, bu tarihte Bahriye na-

Mahmud Şevket Paşa'nın mektubun baş kısmı

zır ve Harbiye (Milli Savunma) nazır vekili bulunuyordu. Şevket Paşa'ya bir suikast yapılacağını ihbar etmiş, fakat aşağıda yayınladığımız mektubundan anlaşılacağı üzere, Şevket Paşa, buna katiyen inanmamıştır. Mektubun tarihi Temmuz 1328 Rumi, Miladi tarihle 23 Haziran 1912'dir. Bu tarihten 23 gün sonra, Hurşid Paşa'nın üyesi bulunduğu 9. Küçük Said Paşa kabinesi düşmüştür.

Said Paşa'nın yerine kısa süreyle Müşir Gazi Ahmed Muhtar ve Kıbrıslı Kamil (dördüncü defa) Paşalar sadrazam (başbakan) olmuşlardır. Onlardan sonra, "Babıali baskını" denen kanlı hükümet darbesi sonunda, 23 Ocak 1913'te bu mevkie, Harbiye nazırlığı da uhdesinde bulunmak üzere, Mahmud Şevket Paşa gelmiştir. Şevket Paşa iktidara geldikten dört ay, 19 gün sonra, kendisine suikast yapılmıştır. Demek ki dostu Hurşid Paşa, suikastı tam 11 ay, 18 gün önce ihbar etmiştir. Bilindiği gibi Mahmud Şevket Paşa, şimdiki üniversite merkez binasında bulunan Harbiye Nezareti'nden, şimdiki vilayette bulunan sadarete (başbakanlığa) giderken Beyazıt meydanı civarında, otomobilin içinde tabanca kurşunu ile vurularak öldürülmüştür. Bu otomobil, bugün Askerî Müze'de bulunmaktadır. (...)

Huzûr-ı âlîlerine;

Devletlü efendim hazretleri;

İki günden beri zabitan arasında görülen bazı cereyanlardan dolayı, cuma selamlığında bulunmakta ihtiyat edilmesi hakkında irsal buyurulan 6 Temmuz 328 (23 Haziran 1912) tarihli tezkire-i devletlerini aldım. Uhdeme yaver-i ekremlik memuriyetinin tevcih buyurulmasına vaktiyle ne mertebede muhalefette bulunduğumu ve bilahare bunun nasıl bir ilhâh ve ısrar üzerine kabulünde muztarr kaldığımı, zat-ı âlîleri cümleden iyi bilirsiniz. Çünkü ol vakit seryaverlik hizmetinde bulunuyor idiniz. Hatta aynı zamanda tahsis olunmak istenilen maaşı ne surette reddettiğimi de elbet der-hatır buyurursunuz.

Yaver-i ekremliği istememekliğim, yevmen mine'l-eyyâm saray-ı hümayun semtine bile uğramamaklığıma lüzum görüleceğini tahattur eylemekliğimden ileri gelmişti. İşte ol vakit düşündüğüm bugün başıma geldi ve bunu istememekte haklı olduğum tebeyyün eyledi. Şu kadar ki, bugünkü ahval henüz o mertebeyi bulmamıştır. Fakat bu gidişle yakında bulacaktır. Bunun devletçe tevlid edeceği mehâzır, her gûnâ tasavvurun fevkinde olacağı için, ahvalın o mertebeyi bulmamasına sarf-ı himmet olunmak lazımdır.

Bunun için, evvel-be-evvel her işitilen söze inanmamalıdır. Zira ortada birşey yok iken; bazı adamlar, göz yıldırmaq ve bu suretle meramlarını istihsal eylemek üzere, gûnâ-gûn şeyler icat ederler. Nitekim zabitan beyninde, aleyhimde bazı cereyanlardan bahsolunmuş ve buna metanet-i tab'ı nezdinde öteden beri malum olan zat-ı âlîleri dahi ikna edilmiştir. Bendeniz, bu cereyanlara ehemmiyet verse idim, çoktan beri nezaretten çekilmeli idim. Emin olunuz ki, bu defa da zabitan arasında mevcudiyeti rivayet olunan adem-i hoşnudîden çekinmedim. Adem-i hoşnudiyi izale için, yalnız kışlalara ziyaret ve herkesi vazifesine davet etmekliğim kafi idi. İstifanamemde beyan ettiğim

sebeup, çekilmekliğime bâdi olmuş ve buna ancak ileride anlaşılacak bazı esbab dahi munzamm olmuştur.

Bugün Harbiye ve Bahriye Nezaretleri gibi iki mühim nezareti idare buyuruyorsunuz. Maslahat namına sizden rica ederim ki, cereyanlar filanlar hakkında edilen rivayetlere, kolaylıkla inanmayınız ve size bundan bahsedenlere karşı, her gûnâ teşebbüsât ve niyât-ı le'îmânelerini akim bırakacak surette ibraz-ı metanet buyurunuz. Zira aksi suretle hareketiniz, tekrar ederim ki, netâyic-i vahîme tevliid eder. Bugün cuma selamlığına gitmedim. Fakat gitmemekliğime, tezkireniz sebep olmadı. Bilakis tezkirenizi alınca, selamlığa gitmek ve bahis buyurduğunuz cereyanların âsârını görmek ve hatta bunun için kasden taburların önünden geçmek istedim. Lakin bu cereyanların belki zat-ı şahaneye de ismâ' edilmiş olmasından korktum. O halde, müşkil bir vaziyette kalacak idim.

Zaten geçen hafta, başkatip Halid Ziya Bey, cuma günleri selamlığa gelmekle mukayyed olmadığımı ve yalnız bazı eyyâm-ı resmîyede sarayda mensûbîn-i şahane meyanında isbat-ı vücüt edebileceğimi, bir tarz-ı acîbde olarak, taraf-ı şahaneden bana tebliğ etmiş idi. Bu tebliği, cumaları selamlığa gelmemekliğim için bir işaret-i kafiye idi. Fakat bundan müteessir olmadım. Çünkü buna zaten muntazır idim. Hasılı, şu oldukça mufasssal tezkiremin sebeb-i takdimi, her söylenilen söze inanmamanızı ricadan ibarettir. Bu ricamın manası büyüktür. Onu, birçok yerlere teşmil buyurabilirsiniz. Uhuvvet-i kadîmemize mağruren, böyle bir ricada bulunmakta beis görmedim.

Ol babda emr ü irade efendim hazretlerininindir.

6 Temmuz (1)328 (23 Haziran 1912)

Harbiye nazır-ı sabıkı a'yandan

Mahmud Şevket

Hayat Tarih Mecmuası, c. I, sayı 1, 1 Şubat 1965, s. 26-28

EK VII

Mahmud Şevket Paşa'nın hayatı

Öldürülmesinin ardından *Tanin* gazetesince yayımlanan Mahmud Şevket Paşa'nın hayatı ve eserleriyle ilgili ayrıntılı bir biyografiyi sadeleştirerek alıyoruz. (“Büyük kumandan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin hayat-ı faaliyeti”, *Tanin*, nr. 1635, 18 Haziran 1913, s. 3-5; “Büyük kumandan - Hayat ve tabiatı”, *Tanin*, nr. 1637, 20 Haziran 1913, s. 3; nr. 1638, 21 Haziran 1913, s. 3) (Ö.H.Ö)

Büyük kumandan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin faaliyet hayatı

Büyük kumandan Mahmud Şevket Paşa Hazretleri'nin faaliyet hayatı hakkında daha önce yayımladığımız biyografiyi genişleterek, okuyucularımıza bugün de birçok tafsilat veriyoruz

Mahmud Şevket Paşa, Rumi 1273/Miladi 1857 Ağustos'un-da Bağdat'ta doğmuştur.

Babası, Bağdat eşrafından, eski Basra mutasarrıfı –merhum– Kethüdazâde Süleyman Bey'dir. Kethüdazâde ailesinin Bağdat Kölemenleri'nden olması dolayısıyla, Mahmud Şevket Paşa, baba tarafından Gürcü Kölemenleri'ndendir.

Annesi ise, Bağdat'ta, Cin Murad ailesine mensuptur. Söz-

konusu aile, Sultan IV. Murad Hazretleri'nin Bağdat'ı fethi sırasında, beraberinde Anadolu'dan Bağdat'a getirdikleri Türklerdendir. Cin Murad Ağa, o dönemde Bağdat ihtisap ağalığına (belediye başkanlığına) tayin edilmişti. Bu durumda, Mahmud Şevket Paşa, anne tarafından ailesinin asırlarca Bağdat'ta ikamet etmesinden dolayı, Araplaşmış bir Türk'tür.

Kendisi, çocukluk dönemini Bağdat ve Basra'da geçirip Basra'da Kur'ân'ı hatmetmiş ve Midhat Paşa merhumun, valiliği sırasında Bağdat'ta –ilk defa olmak üzere– yaptırap açtığı Mülkî Rüşdiye Mektebi'nde bir yıl kadar okuduktan sonra, tahsilini tamamlamak için, 1287/1871 tarihinde, onüç yaşında olduğu halde İstanbul'da gelmiş ve Rumî 1289/1873 yılında Kuleli İdadi Mektebi'ne kaydolmuştur.

İdadîde iken, 240 talebeden oluşan sınıfını, daima ikinci olarak geçirdi. Rumî 1294/1878'de Mekteb-i Harbiye'ye geçerek, 1296/1880 Haziran'ında kurmay teğmen (erkan-ı harbiye mü-lazım-ı sânis) olmuş ve 1298/1882'de kurmay yüzbaşılıkla okuldan çıkmıştır. Mekteb-i Harbiye sınıflarında, imtihanlarda daima birinciliği kazanırdı.

Kendisi, okulu bitirince Osmanlı Genelkurmay Başkanlığı'nın İkinci [Tercüme ve Telif] Şubesi'ne verilmiş ve *Mecmua-i Fünûn-ı Askeriye*'ye yazı yazmaya başlamıştır.

Üç ay sonra, Urâbî Paşa meselesinin çıkmasıyla, devletçe Mısır'a bir askerî fırka sevkine karar verildiği vakit, sözkonusu fırkanın kurmay başkanlığı göreviyle Mısır'a gitmek için emir almış ise de, evvel-emirde, fırkanın aynı karar gereğince Girit adasına yerleşmesiyle, orada, gönderilecek kesin emri beklemeğe başlamıştı.

Bilahare Mısır'a asker sevkinden vazgeçildiğinden, Girit'te, bir yıl kadar kaldıktan sonra İstanbul'a dönerek, yine Genelkurmay'ın İkinci Şubesi'nde görevlendirilmiştir. Aynı şubedeki bu

ikinci görevi de üç ay kadar sürdürdükten sonra, Mekteb-i Harbiye'de kurmay sınıflarının yüksek cebir ve geometri hocalığına tayin olunmuştur.

Birkaç ay kadar bu dersleri okuttuktan sonra, Almanyalı Fon der Golç Paşa'nın getirtilip, Mekteb-i Harbiye'nin ıslah ve düzenlenmesi ile görevlendirilmesi üzerine, Paşa'nın tensibiyle yüksek cebir ve geometri hocalıklarından alınarak, kurmay sınıflarına 'atış nazariyâtı' ve Harbiye'nin üçüncü senesine 'silah bilimi' okutmakla görevlendirilmiştir.

Bu derslerin hocalığını yaptığı 1300/1884 tarihinde rütbesi kurmay kıdemli yüzbaşılığa yükseltilmiştir.

Ardından, Golç Paşa, Mahmud Şevket'i, sözkonusu hocalıkların yanı sıra kendi muavinliğinde de istihdam etmiş ve *Seferber Zâbitâna Mahsus Muhtıra* adıyla Fransızca kaleme aldığı risalesini tercüme ettirmiştir. Bugüne (1913'e) kadar beş kez basılmış olan bu muhtıranın, Golç Paşa tarafından Sultan Abdülhamid'e takdim edilmesiyle, mükafat olmak üzere, rütbesi kurmay binbaşılığa terfi edilmiştir.

Binbaşılığa terfiinden bir süre sonra, yine Golç Paşa'nın tavsiyesi üzerine, silah muayenesiyle görevli olarak, ferikVidinli Tevfik Paşa'nın başkanlığı altında Almanya'ya gönderilen komisyonun üyeliğine getirildi. Ve sözkonusu komisyonda, atış muayenesiyle görevlendirildi.

O sırada, Osmanlı hükümeti, Almanya'ya dokuz-buçuk milimetrelik beşyüzbin tüfekte ellibin karabina ve siyah barutlu yüzmilyon fişek sipariş etmiş idi. Ancak, o sırada, uzmanlarınca tüfek çaplarının daha fazla küçültülmesine gayret olunup mösyö Mavzer dahi 7,65 milimetre çapında bir tüfek tecrübesiyle uğraşmaktaydı.

Bu bakımdan, Mahmud Şevket Paşa, yazdığı raporlarda, 9,5 milimetrelik tüfeklerin imalinden vazgeçilip siparişin küçük çap-

lı tüfeğe dönüştürülmesi lüzumunu bildirerek, bu fikrini de hükümete kabul ettirmişti. Ve bu hizmetine mükafat olarak, rütbesi Rumi 1304/1888-89 yılında kurmay yarbaylığa terfi edilmiş; 1306/1890-91'de de kurmay albay rütbesiyle, bahsi geçen komisyonun ikinci başkanlığına atanmıştır.

Bilahare, Almanya'ya ikiyüzbin tüfekte yüzmilyon fişek daha sipariş edildiğinden, Mahmud Şevket Paşa'nın Almanya'daki ikameti uzadı.

Kendisi, Almanya'da ikameti esnasında, Osmanlı hükümeti tarafından Avupa'ya yollanan diğer müteaddit komisyonların da başkanlığına getirildi. Bunlardan biri olmak üzere, 1305/1889-90 tarihinde Osmanlı devletinin, Magdeburg şehrinde bulunan Gruzon fabrikası tarafından, seri ateşli toplar ve zırhlı kulelerle yapılan büyük denemelere gönderdiği komisyona başkanlık yapmıştır. Sekiz-on gün kadar devam edip çeşitli milletlerden 270 subayın katılımıyla yapılan bu tecrübelerde, seri ateşli toplar, ilk kez olmak üzere denenmiştir.

İstanbul'da silah siparişinden zengin olmak isteyenlerden bazıları, Sultan Hamid'i, sözkonusu seri ateşli toplardan alması için teşvik etmekte idiler. Hatta, bu konudaki sipariş mukavelesinin imzalanmasına ramak kalmıştı. Bu sırada idi ki, Mahmud Şevket Paşa'nın tecrübelerine dair raporu İstanbul'a ulaştı. Mahmud Şevket, bu ayrıntılı raporunda, denen top-ları oldukça övmekle ve elde bulunan Mantelli toplara olan üstünlüklerini sıralamakta birlikte, bu tür topların gelişimini tamamlamasına daha hayli zaman olup, bunların yakında bir kat daha mükemmelleşeceğinin kesin olduğunu söylemekte idi.

Bu görüş, sözkonusu mukavelenamenin imzalanmasına engel olmuş ve bu sayede, Osmanlı devleti, bir hayli gereksiz masraftan kurtarılmıştır.

1310/1894-95 tarihinde, Fransa fabrikaları tarafından Sultan

Abdülhamid'e bir zırhlı kule modeli takdim edilmişti. Bunun üzerine, mabeyn erkânı, bu sayede zengin olmak emeliyle, bunlardan sipariş verilmesi için çalışmıştı. Ancak, seraskerlik makamından, öncelikle bir muayene komisyonu tarafından denemeler yapılmak suretiyle dayanıklılık derecelerinin anlaşılmasına lüzum gösterilmekle, bu komisyonun başkanlığına da, henüz Almanya'da bulunan Mahmud Şevket Paşa getirilmiştir.

Bunun üzerine, Mahmud Şevket, bahriyeden miralay/albay Fuad ve Genelkurmay'dan yarbay Mazhar Beylerle birlikte Fransa'ya gitti ve Fransa'nın muhtelif top ve zırhlı fabrikalarını ziyaretle, yapılan denemelerde bulundu ve bu denemeler iki ay kadar sürdü.

Denemelerin sonunda düzenlenen ayrıntılı raporda, sözkonusu zırhlı kulenin dayanıklılığının, elde mevcut toplara göre hesaplandığı, oysa son dönemde kullanımı yaygınlaşan seri ateşli topların etkileri çok fazla olduğundan, zırhlı kulelerin dayanıklılığının da ona göre artırılması gerekeceği ve dolayısıyla, o sırada zırhlı kule siparişinin faydasız olacağı belirtilmiş ve bu yüzden, devletçe düşünülen siparişten vazgeçilmiştir.

Mahmud Şevket Paşa, küçük çaplı Mavzer tüfeklerine dair yazdığı atlaslı kitapçığı İstanbul'a yolladı. Bu kitapçık, Şakir Paşa tarafından Sultan Abdülhamid'e takdim edildiğinde, gerek bundan, gerekse de diğer hizmetlerinden dolayı, rütbesi 1311/1895-96 yılında tuğgeneralliğe yükseltildi.

Mahmud Şevket Paşa, bu sıralar, sürekli çalışma yüzünden, aşırı beyin yorgunluğu hastalığına yakalanmıştı.

Bu hastalığı uzun süre devam ederek, 1313/1897 yılındaki Yunan Savaşı'na bu yüzden katılamadığı için, çok üzülmüştü.

1314/1898-99 yılında, günde ancak bir-iki saat çalışabilecek derecede iyileşti.

Doktor Fişer, İstanbul'a dönüşünde kendisini bir müddet tedavi ettikten sonra, talimlere at üstünde katılmak ve kalem işleriyle uğraşacak yerde, açık arazide asker talimlerinde bulunarak taze hava almak üzere, bir tugay komutanlığı almasını önermişti.

Mahmud Şevket Paşa, doktor Fişer'in bu tavsiyesini yerine getirmek için, İstanbul'da çok çalıştı ise de bir türlü başarılı olmadı. Sultan Abdülhamid, Mahmud Şevket gibilere bir türlü asker teslim edemezdi.

Dolayısıyla, asker başına gidecek yerde, Tophane-i Âmire'-de görevlendirildi. Askerî okullar müfettişi Zülüflü İsmail Paşa, Mahmud Şevket Paşa'yı hiç sevmezdi. Hatta, Sultan Abdülhamid'e verip Yıldız evrakı arasında çıkan bir jurnalinde;

Yezid Mahmud, sizin için en tehlikeli bir adamdır

demiştir.

Tophane müşiri Zeki Paşa, İsmail Paşa'nın Mahmud Şevket hakkındaki düşmanlığını bilmekteydi. Kendisi İsmail Paşa'nın hasmı olduğundan, beraber çalıştığı adamların da İsmail Paşa'ya boyun eğmeyecek ve onun tarafından kandırılarak, aleyhinde entrika yapmayacak kimselerden olmasına özen gösterirdi.

Mahmud Şevket Paşa, tam bu nitelik ve kabiliyette olduğu içindir ki, bir yolunu bularak onu Tophane'ye aldı.

Mahmud Şevket Paşa, bir süre, Tophane'de Tecrübe ve Muayene Dairesi başkan yardımcılığıyla hizmet ettikten sonra, 1316/1900-1901 tarihinde, sözkonusu Daire'nin başkanlığına atandı.

Mahmud Şevket, Tophane'de çalıştığı sürece, askerî ve mülkî çeşitli komisyonlarda görev almıştır.

Mahmud Şevket, 1315/1899-1900 yılında, Nafia nazırı (Bâyındırlık bakanı) Mahmud Celaleddin Paşa'nın başkanlığında te-

şekkül eden bütçe komisyonuyla, bilahare çeşitli tarihlerde Zihni Paşa merhumun ve halen (1913'te) Amerika büyükelçisi olan Ziya Paşa'nın başkanlıkları altında müteşekkil bütçe komisyonlarında, Tophane adına üye sıfatıyla bulunmuş ve bu sayede, Osmanlı devletinin mali işleri hakkında daha o zamanlar incelemelerde bulunmuştur.

Sözkonusu tarihte, Tophane müşirinin tavsiyesiyle, rütbesi tümgeneralliğe yükseltildi.

Mahmud Şevket Paşa seraskerin başkanlığında Yıldız'da müteşekkil askerî komisyona da, yapılan davet üzerine arasıra devam ederdi. 1317/1901-2 tarihinde, Mekke ile Medine arasına telgraf hattı çekme göreviyle Hicaz'a gönderilmişti. Bu göreve beklenilmedik bir şekilde atandığından, herkes onun sürgün edildiğini sandı. Kendisi de bir müddet bu zanna kapılmıştı.

Sarayda çıkan bir yangından dolayı Hicaz'a sürülen bazı cariyele ve yine bazı vukuattan dolayı Hicaz'da ikametlerine irade çıkan Şerif Nâsır Paşa ile kardeşi Şeref Bey için tahsis olunan ve bunlarla adamlarından ibaret sürgünlerle dolu Mürüvvet vapuruyla Hicaz'a yollanması da, bu zannı güçlendirmekteydi.

Ancak, daha sonraları, sürgün edilmeyip, gerçekten hizmet edeceği ümidiyle bu göreve getirildiğine, herkesle birlikte kendisi de inandı. Görevini güzel bir şekilde yerine getirebilmek için, başlangıçta Mekke emîri Avnu'r-Refik ve Hicaz valisi Ahmed Râtib Paşalarla iyi ilişkiler kurmaya muvaffak oldu ve bu sayede, telgraf hattı levazımâtını gerekli yerlere sevkettirdi. Bilahare, emîr ve vali paşalarla birlikte, hattın inşasını Cidde'den başlatmak üzere buraya gitti.

Mahmud Şevket Paşa, hattın çekilmesi hususunda uğranılan güçlükleri ortadan kaldırmak için, asker istemişti. Râtib Paşa da, asker sevki için İstanbul'dan otuzbin lira talep etti. İş haberleşmeye takıldı. Mahmud Şevket Paşa, muhaberattan bir so-

nuç elde edilemeyeceğini anlayınca, İstanbul'a, Hicaz'daki hizmetinden bir sonuç çıkmayacağını bildirdi. Bunun üzerine Ahmed Râtib Paşa azledildiyse de, yirmidört saat sonra, tekrar, yerinde kalması yönünde irade çıktı. Mahmud Şevket Paşa'ya da, konuyla ilgili sözlü bilgisine başvurulmak üzere İstanbul'a dönmesi gerektiği yazıldı.

Bu sırada Cidde'de kolera zuhur etti. Hac zamanına da yirmi gün kalmıştı. Mahmud Şevket Paşa, bu şartlar içinde İstanbul'a hemen dönmeyi uygun görmediğinden, hareketini hac sonrasına erteledi.

Hicaz'da dokuz ay süren ikametini müteakip, hac sonrasında İstanbul'a dönüşünde, Hicaz'ın durumu hakkında ayrıntılı bir rapor verdi. Raporu Babıali'ye havale olundu. O vakit, sadrazam Said Paşa idi. Raporu Bakanlar Kurulu'nda okutturulmak istenilmiş ise de, Bahriye nazırı Hasan Paşa;

“Oraların halinin yürek parçalayıcı olduğu malumdur. Dokunaklı yazıldığı daha baş tarafından anlaşılan bu raporu okuyarak kendimizi boş yere yormayalım...” diyerek, raporun okutulmamasına sebep olmuştur.

Gerçekten de, rapor, Mekke emîri ile valinin para ve servet kaynaklarına ve hacıları soymak için yapılan zulüm ve hilelere, hatta büyük devletlerin konsoloslarından bazılarının dahi bu işe karışıklarına dair mükemmel malumat içermekte idi.

Ondan sonra, Hicaz hakkında Mahmud Şevket Paşa'dan birşey soran olmadığından, kendisi, tekrar, eski görevi olan Tecrübe ve Muayene Dairesi başkanlığını yürütmeye başladı.

Bu sırada, Osmanlı devleti için seri ateşli top siparişi zamanı gelmişti. Zira, Bulgaristan, Fransa'ya bu toplardan çok miktarda sipariş etmiş idi. Bu hususta daha fazla zaman geçirmek ve seri ateşli topların bir kat daha mükemmelleşmesini beklemek asla caiz değildi. Bu bakımdan, Mahmud Şevket, Tecrübe

ve Muayene Dairesi başkanı sıfatıyla, siparişin bir an önce yapılması için seraskerle Tophane müşiri ve Yıldız'daki askerî komisyon nezdlerinde girişimlerde bulundu.

Denemeler başladı. Ancak, para olmadığından birşey yapılamıyordu. Bilahare, sırf top alımı için, Almanya'dan iki-buçuk milyon liralık bir borç alındı. Ve bu borç, tamamen top ve mühimmat siparişine ayrılıp sipariş de Krup fabrikasına verildi. Dokuz yıl önce Bakırköy'de inşasına başlanmış iken, henüz dumansız barut imal edememiş olan dumansız barut fabrikası da, bu siparişlerin hemen sonrasında Almanya'dan getirtilen mühendisler marifetiyle ve Mahmud Şevket Paşa'nın gözetimi altında inşa olunarak, günde üçyüz kilo dumansız barut üretmeye muvaffak olmuştur.

Hicaz seyahatı, birçok tehlike ve korkular içermekle birlikte, Mahmud Şevket Paşa'ya çok yaramıştı. Sinirsel hastalığı alabildiğine hafifleşmiş, günde saatlarca okuyup yazabilme gücünü tekrar kazanmıştı. Ancak, yine eskisi gibi çalışmıyor ve doktor Fişer'in tavsiyesi üzere, bir askerî kıta kumandanlığına tayin arzunu göstermekten geri kalmıyordu.

Yıldız'daki askerî komisyonca, çeşitli zamanlarda bazı önemli komutanlıklara tayini tavsiye olunduysa da, bir türlü irade almak mümkün olmadı.

1319/1903-4 yılında çıkan Yemen ihtilalinin yatıştırılması ve asiler tarafından kuşatılan San'a'nın kurtarılması için, Mahmud Şevket'in Yemen'e yollanması askerî komisyon tarafından tekrar tekrar arz ve tavsiye olunduysa da, buraya, Kosova valisi korgeneral Şakir Paşa'nın gönderilmesine ve Şakir Paşa'dan boşalan Kosova valiliğine de Mahmud Şevket Paşa'nın tayinine dair irade çıktı.

Mahmud Şevket, bu suretle, tamamen isteği dışında bir göreve tayin olundu. 1320/1904 yılı başlarında Kosova'ya vardığın-

da, rütbesi korgeneralliğe yükseltildi. Kosova vilayeti, üç vilayet (vilayât-ı selase) arasına alınmış olup idaresi güçleşmişti. 1319/1903-4 yılında, Rusya ve Avusturya devletlerinin baskısıyla yapılan askerî hareket sırasında tutuklanarak Anadolu'ya sürülen yüzelliyi aşkın lider ve azılı kişinin, o sırada affedilip dönmesiyle, Kosova'nın durumu bir kat daha fenalaşmıştı.

Üsküp sancağı dışındaki sancaklarda, devlet nüfuzu kesinlikle mevcut olmayıp, rütbesi bilahare korgeneralliğe yükseltile Şemsi Paşa buraların mutlak hakimi idi.

Mahmud Şevket Paşa, işinin başında, –maatteessüf– memleket için ciddi semereler alınmamak üzere geceli-gündüzlü çalışıyordu. Bir yandan, Arnavutluk'taki anarşiyi yatıştırmaya, diğer yandan da Bulgar ve Sırp çetelerinin zararlarını azaltmaya çalışıyordu.

Meşrutiyetin ilanında, Kosova valiliğinde bulunuyordu. Selanik ve Manastır'da İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurulduğunu, meşrutiyetin ilanından sekiz ay önce haber almıştı. Bunun fiilî sonuçlarından emin olmamakla birlikte, olacakları tevekkülle beklemekte idi. Selanik ve Manastır'da bazı hainler (yâdgârlar) aleyhinde suikastlar başladı.

Birçok hafiyeler Selanik ve Manastır'a gelmeye ve Üsküb'e de uğramaya başladılar. Mahmud Şevket Paşa, İstanbul'a sezdirmeyecek şekilde, Cemiyet erkanına mümkün olduğunca yardım ediyor ve bunların desteğiyle, Üsküp'te suikastlara meydan vermiyordu. Bu yüzden, Selanik ve Manastır'a oranla Üsküp, İstanbul'ca dikkatleri pek o kadar çekmiyordu.

1324/1908 Haziran'ı sonlarında, Üsküp'te bulunan Avusturya okulunun müdürü, öğrencileri trenle Frizovik'e göndererek, oradaki ormanlarda bir günlük eğlence tertibine izin vermesi için Mahmud Şevket Paşa'ya başvurdu. Mahmud Şevket Paşa, kuzey Arnavutluk'ta yabancılara karşı olan düşmanca fikirleri çok

iyi bildiği halde, okul talebelerinin yerli olması ve içlerinde müslüman çocuklarının da bulunması hasebiyle, tren güzergahı üzerinde yapılması planlanan bu eğlenceye engel olmak istemedi. Nasılsa, her zamanki ihtiyatkarlığına aykırı davrandı.

Avusturya okulu öğrencilerinin Frizovik civarında eğlence yapacakları haberi, bölgede yıldırım gibi yayıldı. Öteden beri Kosova'da Avusturya nüfuzunun yayılmasına şiddetle karşı çıkmakta olan Sırpların da tabii ki bu konuda dahl ve hizmetleri dokunmuştur.

Mahmud Şevket Paşa, bunu haber alınca, Avusturya okulu öğrencilerini Frizovik'e gitmekten alıkoydu. Fakat, iş işten geçmişti. Frizovik havalisindeki Arnavutlar, planlanan eğlence gününden önce, silahlanarak, bahsi geçen orman civarında toplanmaya başladılar. Bu havadis içerilere de yayıldığından, orarlardan da bölük bölük Arnavutlar toplantı yerine koştular. Bu sırada, Şemsi Paşa, Resne'de dağa çıkan Niyazi Bey'le arkadaşlarını takip için, Kosova'dan maiyyetine alacağı bir miktar gönüllü efrat ve birkaç tabur askerle Manastır havalisine gönderilmiş olduğundan, maiyyetiyle birlikte Frizovik'ten geçti. Bu olay, Frizovik'teki heyecanı ve burada toplanmış olanları bir kat daha artırdı.

O sırada, meşrutiyetin ilanına karar veren İttihad ve Terakki Cemiyeti, Arnavutların Frizovik'teki toplantılarından yararlanmayı düşündü. Buraya Cemiyet'in ileri gelenlerinden birkaç kişiyi gönderdiler. O sırada Kosova jandarma komutanı olan Galib Paşa, Mahmud Şevket Paşa tarafından toplantı yerine gönderildi. Necib Drâga Bey de onu izledi. Oysa, bunların her ikisi de Cemiyet'in ileri gelenlerindendi.

Orada, Kanun-ı Esasi lehinde büyük bir propaganda yapıldı. Parasal fedakarlıktan da çekinilmedi. Kosova vilayetinin belli-başlı tüm kasabalarına çekilen telgraflarla eşraf ve ileri gelenler, umumi bir görüşme-toplantı için davet olundu.

En nihayet, 9 Temmuz 1324/22 Temmuz 1908'de, Sultan Hamid'e çekilen, kamuoyu adına düzenlenmiş dilekçe tarzındaki bir telgrafla, 93 Kanun-ı Esasisi'nin yeniden uygulamaya konulması talep ve ıstırham edildi.

Selanik'e gelen hafiyelerin Mahmud Şevket Paşa aleyhindeki jurnalleri de semeresiz kalmıştı. Manastır'da Şemsi Paşa katledilmiş, böylece burada da Cemiyet'in galebesi sağlanmıştı.

Kanun-ı Esasi'nin Sultan Hamid tarafından ilan olunduğu 10/23 Temmuz'da, meşrutiyet, Manastır ve Selanik'te olduğu gibi, Üsküp'te sevinç ve coşku ile ve toplar atılarak ilan edilemedi; bu merasim Üsküp'te ancak 13/26 Temmuz'da yapılabildi. Çünkü, Mahmud Şevket Paşa, Üsküb'ün müdafaasıyla meşguldü.

Nitekim, Frizovik'teki Arnavutlar Sultan Hamid'e telgraf çektikten sonra Üsküp üzerine yürümüşlerdi. Bunların silahlı olarak Üsküb'e girmeleri halinde, Bulgarlarla Sırplar yahut Rumlar tarafından bir cinayet işlenmek/katliam yapılmak suretiyle Arnavutların sinirlerini tahrik etmek çok kolaydı. Bu durumda, Üsküp'te bir katliamın önüne geçmek imkansızdı. Bu da, yabancıların müdahalesine ve hatta belki de meşrutiyetin tekrar rafa kaldırılmasına yol açabilirdi.

Bu yüzden, Mahmud Şevket Paşa, gerekli kişilerle müzakerede bulunarak, Arnavutların kasaba dışında tutulup orada ağırılanmalarına ve kasabaya girmeye kalkışmaları halinde silahla engellenmelerine karar verdi. Bu sırada, her nasılsa, Üsküp hapishanesindeki suçlular, bazı kimselerce tahliye olunmuştu. Mahmud Şevket Paşa, diğer kasabalara çektiği telgraflarla verdiği sert emirler sayesinde, oralardaki hapishanelerin tahliyesine engel oldu.

Üsküp'te yalnız üçyüz asker vardı. Bundan başka, üçyüze yakın da subay bulunuyordu. Bunlara da birer tüfek verildi. Üs-

küp'teki topçular ve bu şekilde sayıları altıyüze ulaşan tüfekçiler, Arnavutların girişine engel olmak üzere, icap eden mevkileri gece-gündüz işgal ettiler. Bilahare Arnavutlar dağıldılar. Vilayetin her tarafında, kısa bir süre zarfında sükun ve asayiş iade edildi.

Bu sırada, Üsküp'te büyük bir yangın çıkmakla, bu da, Mahmud Şevket Paşa'yı hayli uğraştırdı.

Meşrutiyetin ilanından bir ay sonra, Mahmud Şevket, eski Üçüncü Ordu komutanlığına atanmıştı. Böylece, Mahmud Şevket Paşa'nın, eskiden beri beslediği, bir kumandanlığa tayin olunma arzusu, meşrutiyet sayesinde kendiliğinden gerçekleşmiş oldu.

Mahmud Şevket, Üsküp'te bulunduğu müddetçe, vilayet dahilinde yıllık kırk-elli bin lira değerinde bayındırlık eserleri vücuda getirmiş ve Üsküp'te belediye gelirlerini üç-dört bin liradan sekiz-dokuz bin liraya çıkararak, kasabada müteaddit ilkokullar, bir demir köprü –ki şimdi (1913'te) 'Mahmud Şevket Paşa köprüsü' adını taşımaktadır–, rıhtımlar, altıbin metrelik dekovil hattı, bin kişilik bir hapishane, üçyüz kişilik bir tevkifhane, bir ekmek fabrikası ve müteaddit gazinolar inşa ettirmiş ve Hafız Paşa'nın başlattığı lise ile Şakir Paşa'nın temelini attığı büyük tiyatroyu tamamlayarak, belediye namına makineler getirip demir borular döşemek suretiyle, şehre su getirmiştir.

Üçüncü Ordu komutanlığına atandığı sırada, bu ordu ihtilal halinde idi. Mahmud Şevket Paşa, yavaş yavaş fikirleri yatıştırılmaya ve düzeni sağlamaya özen göstermekle birlikte, bir taraftan da, uzun süreden beri müfrezeler halinde eşkıya takibiyle görevlendirilmekten dolayı disiplini bozulmuş ve askerî talim ve terbiyeden uzaklaşmış olan taburların ıslahıyla eksikliklerinin giderilmesine gayret etti.

1324 Teşrin-i Evvel/1908 Ekim'inde, Rumeli umumi müfetti-

şi Hüseyin Hilmi Paşa'nın, İstanbul'a çağırılıp Dahiliye Nezareti'ne tayin olunmasıyla, Mahmud Şevket Paşa, ek görev olmak üzere, Rumeli umumi müfettişliği vekaletine atandı. Aynı zamanda Avusturya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Rusya delegelerinden oluşan üç vilayetin (vilâyât-ı selâsenin) maliye komisyonunun da başkanlığını yapmaya başladı.

31 Mart olayı üzerine sadrazamlık makamına gelen Tevfik Paşa'nın, olayla ilgili, eski tabirlerle yazılmış telgrafının gelişiy-le, bütün bir Üçüncü Ordu ile İstanbul üzerine yürümeye karar verdi. Edirne'de İkinci Ordu ile de haberleşerek, onun da desteğini sağladı.

Selanik'te sevkine başladığı kuvvetlerin komutasına, ayan-dan tümgeneral Hüsnü Paşa'yı getirdi. Edirne'den hareketi kararlaştırılan tugaya da Şevket Turgud Paşa kumanda etti. Mahmud Şevket Paşa, 8/21 Nisan Çarşamba günü, özel trenle Selanik'ten hareket etti. Yolda, Edirne mebusu Talat Bey'den aldığı bir telgrafta, donanmanın da Hareket Ordusu'yla işbirliği yaptığı bildiriliyor ve donanmanın nasıl hareket etmesi gerektiğine dair, donanma komutanı albay Rüstem Bey'e gerekli emirlerin verilmesi de rica ediliyordu.

Mahmud Şevket Paşa, donanma komutanına, donanmanın, İstanbul'da bulunan bozguncuların her türlü hile ve desisele-rinden uzak kalması için, Yeşilköy önlerine gelerek, orada geliş-i-ni beklemesini emretti.

Mahmud Şevket Paşa, 9/22 Nisan 1325 Perşembe günü, Yeşilköy'e ulaştı. [Burası dikkat çekicidir ki, Mahmud Şevket Paşa, İstanbul'dan Rumeli'ye 9 Nisan 1320/22 Nisan 1904 günü gitmiş-ti. Bu hesapça, o gün İstanbul'dan ayrılışının üzerinden tam dört yıl geçmişti.] İstasyonda, Mebusan Meclisi başkanı Ahmed Rıza tarafından karşılanmıştı. Bu sırada, ayan ve mebusandan olu-şan meclis-i umumi, Ayan reisi Said Paşa'nın başkanlığında Yeşilköy'de toplanmakta idi.

Mahmud Şevket Paşa, Ahmed Rıza Bey'le birlikte doğruca meclis-i umumîye gitti. Said Paşa, kısa bir konuşma yaptı ve Mahmud Şevket Paşa ile kumandasındaki orduya teşekkür etti. Mahmud Şevket Paşa, heyecanlı olduğu halde, oldukça yüksek bir sesle cevap verdi. Ya başarılı olacağını veyahut arkadaşlarıyla birlikte İstanbul sokaklarında can vereceğini söyledi. Meclis-i umumi üyeleri;

“Allah yardımcın olsun!..” diyorlardı.

Mahmud Şevket, Meclis'ten alkışlar arasında ayrıldı.

Halkalı Ziraat Mektebi'ni karargah edindi. Oradan, ertesi Cuma günü, alaturka saat yedide, üç koldan İstanbul üzerine hareket emrini verdi. Zira, İstanbul'da çatışma çıkma ihtimali arttığından, daha fazla zaman kaybetmeye tahammül yoktu. Sözkonusu kollar harekete geçerek, Bakırköy baruthanesiyle Davudpaşa ve Rami kışlalarını ve Kağıthane köyünü işgal ettiler. Davudpaşa'da, Harbiye Nezareti'nden gelen asilerle bir çatışma olmuş ve top ateşi yapılmış idi.

Mahmud Şevket Paşa akşama doğru karargahla beraber Makrıköy/Bakırköy'e taşındı. Geceyi telgrafhanede, makine başında geçirdi.

Kuvvetler, gün-doğumundan çok önce hareketle, güneşin batışından önce kışlaları kuşatarak top ve tüfek ateşine başladılar. Mahmud Şevket Paşa, o gün de saat ona kadar makine başında askerî hareketi idare etti. Saat onda, tüm kışlalar teslim oldular. Yalnız Üsküdar tarafına geçilememişti. Bunun üzerine, Mahmud Şevket, maiyyetindeki karargah heyetiyle birlikte ve özel trenle Sirkeci'ye geldi. Önden sevkolunan bir bölük süvari, kendisini Sirkeci'de bekliyordu. Mahmud Şevket Paşa, süvari bölüğünün önünde, hızlı bir yürüyüşle Harbiye Nezareti'ne geldi.

Harbiye Nezareti meydanı, isyancı askerlerle dopdolu idi. Hepsinin silahları alınmıştı. Avcı Taburları da orada bulunmak-

taydı. Mahmud Şevket Paşa, bu taburları Selanik'ten İstanbul'a sevkederken, efrat ve subaylara hitaben yaptığı konuşmada, kendilerine;

“Şimdi İstanbul'a gidiyorsunuz. Zannediyorum ki, sizleri orada ifsat etmeye kalkışacaklardır. Sakın bozgunculara kulak asmayınız. Efrat, subaylara itaat etsin. Subaylar da, disiplini sağlamaya dikkat eylesin. Aksi takdirde, gelir, sizi orada terbiye ederim” demişti.

Paşa, Harbiye Nezareti'ne girişinde, at üzerinde olduğu halde, asi asker taburlarının önünden geçti. Tamamını gözden geçirdi. Avcı Taburlarının önüne gelince;

“Be adamlar! Selanik'ten hareketiniz sırasında size ne demiştiniz?!.. ‘Sizi ifsat etmeye kalkışacaklara kulak asmayınız!’ demedim miydi?.. Aksi takdirde, gelip sizi terbiye edeceğimi de söylemedim mi? Siz sözümü dinlemediniz. Fakat, ben sözümü tuttum. İşte şimdi sizi şiddetle terbiye edecek ve hakettiğiniz ceza-yı vereceğim!..” dedi.

Onları azarladı.

Mahmud Şevket Paşa, o andan itibaren Harbiye Nezareti'ni karargah edindi. Ve İstanbul'la çevresinde sıkıyönetim ilan etti.

Asker, kırk saattan beri istirahat etmemiş idi. Bu yüzden, hemen o gece Üsküdar tarafına asker geçirmedi. Üsküdarlılar büyük bir heyecan içinde idiler. Bir an önce asker sevkini talep ediyorlardı. Bununla birlikte, Mahmud Şevket Paşa, ertesi günü askeri dinlendirmeye ve Üsküdar tarafındaki asileri tepelemek için tertibat ve hazırlıklarda bulunmaya mecbur olduğundan, Üsküdar üzerine ancak Pazartesi günü harekete karar verdi.

O gün yapılan askerî hareket de başarıyla sonuçlandı. Mahmud Şevket Paşa, İstanbul üzerine yapılan askerî hareket esnasında, Yeşilköy'deki donanmadan da yararlanmayı ihmal etmedi.

Mahmud Şevket Paşa, İstanbul'da gönüllülerin inzibatları-

nın sağlanmasının güçlüğünü daha Selanik'te iken öngörmüş olduğundan, hizmet etmek isteyen binlerce gönüllüye red cevabı vermiş ve halkın şevk ve heveslerini büsbütün kırmamak için de, yalnızca çeşitli milletlerden ikibine yakın gönüllünün Hareket Ordusu'na katılmasına izin vermişti. Bunlar, gönülleri alınarak, trenle Rumeli'ye geri yollanmadıkça, Mahmud Şevket Paşa rahat nefes alamadı.

Pazartesi günü, isyan hareketinden artık eser kalmadığından, Yeşilköy'de bulunan meclis-i umuminin Ayasofya'ya nakledilmesi gerektiğini telgrafla Ayan Meclisi başkanlığına tebliğ etti.

Mahmud Şevket Paşa, İstanbul'a girdikten sonra, dikkatini, gönüllülerin Rumeli'ye iadesinden sonra, en fazla saltanat meselesinin haline verdi.

Padişahın tahttan indirilmesi meselesine, asker olmak sıfatıyla ne kendisinin, ne de ordunun müdahalesini caiz görmedi. Meselenin çözümünü tamamen meclis-i umumîye havale etti. Meclis-i umumi, Salı gecesi tahttan indirme kararı verdi. Mahmud Şevket Paşa, durumun kendisi tarafından padişaha tebliğ edilmesi teklifine de yanaşmadı.

14/27 Nisan Salı günü, Sultan V. Mehmed Hazretleri Osmanlı tahtına geçti. Mahmud Şevket Paşa da, o gün, Harbiye Nezareti'nin büyük salonunda, herkesle birlikte, yeni padişaha biat etti.

Sultan Abdülhamid'in nerede kalacağı meselesi de, Mahmud Şevket Paşa'nın zihnini çok fazla işgâl etmekte idi. En sonunda, Selanik'e gönderilerek orada Alatinî köşkünde kalmasına karar verdi. Ve, kararını, kurmayları dışında kimseye söylemedi. Tren kumpanyasına başvurarak, Selanik'e gideceğini söyleyip, alaturka saat dörtte hareket etmek üzere özel bir tren hazırlattırdı.

Sultan Abdülhamid'i Yıldız'dan alarak trene bindirme vazifesini, halen (1913'te) Ayan azasından bulunan ve kendisiyle bir-

بويوك قوماندان محمود شوكت پاشا حضرتلرينك حيات فعاليتي
 حنند اوييله نشر ايديلگن ترجمه حال نوسيماً هر ائيريزمه بوكونده برچوق تفصيلات وريورد:

مؤخرأ غولچ پاشا محمود شوكت پاشاي
 هئ كور معلمه نكرله برابر كئيدى معاونه كئيدمه
 دىي استخداام ايتميش و (سفر بر ضابطه
 مخصوصه خطاره) ناميله فرانسه ترجمه قلمه
 الداي رساله يي مشار اليه ترجمه ايندريشدر.
 شمعدي به قدر بيش دئمه طبع ايديش اولان
 اشبو مختصره غولچ پاشا طرفندن خاقان سابقه
 تقديم ايديلدر ك مكافاة رتباسي اركان حربيه
 بيكيا نيلغه ترفيع ايداشدر.
 بيكيا نيلغه ترفيعيندن بر آرزو كره مشار اليه
 ينه غولچ پاشا ك اتاسيله اسامجه معاينه سنه
 مأمورأ فرما كئد و يدينى توفيق پاشا ك تحت
 رياستده اوله رى آلمانياه اعزام قلا قوميسيون
 اعضا نيله تعيين اولدى. وهئ كور قوميسيونده
 ائداخت معاينه سنه مأمور اولدى. اوصره ده
 حكومت سنيه آلمانياه طوقوچو قلمبتره لك

Mahmud Şevket Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri ile ilgili *Tanin*'de yayımlanan biyografi

likte Selanik'ten gelen ferik/korgeneral Hüsnü Paşa'ya verdi. Bin-başı Fethi Bey'i de, önemli bir görev olan, Abdülhamid'i yanındakilerle birlikte Selanik'e götürme işiyle vazifelendirdi. Gerek Hüsnü Paşa, gerekse de Fethi Bey, vazifelerini güzel bir şekilde yerine getirdiler.

Sultan Abdülhamid'in Selanik'e gönderildiği, ertesi gün gazetelerle ilan olunmuştur. Mahmud Şevket Paşa, Hareket Ordu-

su kumandanı sıfatıyla İstanbul'da görev yapmayı sürdürdü. Kendisine sadrazamlık teklif olunduysa da, kabul etmedi. Harbiye Nezareti'ni kabul etmesi hakkında yapılan teklifi de reddetti.

Hareket Ordusu kumandanlığı görevinin, sadrazamlıkla Harbiye nazırlığından hâlen daha önemli olduğuna inanmaktaydı. Bu makamların kabulünü, alçak-gönüllüğüyle de münasip görmedi.

Osmanlı donanması, onbeş gün kadar Mahmud Şevket Paşa'nın kumandasında kalmıştı. Askerî hareketin sonunda, Mahmud Şevket, tüm savaş gemilerini ziyaretle, subay ve askerlere bağlılık ve yardımlarından dolayı teşekkürlerini ifade ederek kendileriyle vedalaştı.

Hareket Ordusu kumandanlığı, ilâ-nihaye devam edemezdi. Mahmud Şevket Paşa'nın İstanbul'da kalmasına yasal bir şekil verilmesi gerekiyordu. Bu yüzden, İkinci Ordu kumandanı Salih Paşa, Mahmud Şevket Paşa'nın teklifi üzerine Harbiye Nezareti'ne tayin edildikten sonra, Mahmud Şevket Paşa da Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu müfettişliğine atanmıştır.

Mahmud Şevket Paşa İstanbul'a girdikten sonra, ordunun hiçbir siyasi fırkaya mensup olmadığını ve yalnızca hükümetin destekçisi ve dayanağı olduğunu ilan etti. Bu tedbirli ve akıllıca ilan, içerde ve dışarda çok iyi etki yaptı.

Ancak, subaylar siyasi meselelerle uğraşmaya koyulmuşlardı. Bu durum, meşrutiyetin ilanından beri Mahmud Şevket Paşa'nın dikkatini çekmekte idi. Maamafih, bir süre sonra, bu hususta fiilî girişimde bulunma zamanının gelmekte olduğunu hissetmeye başladı.

Bu konuda yaptığı tavsiyeler meyvesini vererek, orduda görev duygusu uyandı. Siyasi meselelere karşı gittikçe nefret oluşmaya başladı.

Mahmud Şevket Paşa, tasfiye kanununun uygulanması sıra-

sında, korgeneralliği koruyamayacağını anladığından, kendisine bir taraftan teklif ve tebliğ yapılmaksızın, bütün bir ordu için ibret ve örnek olmak üzere, subayları toplayarak yaptığı konuşmada, herkesin kanuna tam bir itaatla uyması gerektiğinden bahisle, tasfiye kanununun uygulanmasından etkilenecek subayların şevk ve heveslerinin kırılmasına mahal olmadığına ve orduda disiplini sağlamaya hizmet etmesi umulan bir kanunun uygulanmasından memnun olmak icap edeceğine dair sözler söyledi.

Ve kendisinin de, sözkonusu kanun gereğince, bir rütbe kaybederek, korgenerallikten tümgeneralliğe memnuniyetle ineceğini söyleyerek, omuzlarındaki yıldızlardan birini kendi eliyle söktü. Mahmud Şevket Paşa'ya diktatörlük isnat edenlere, yalnızca bu olayı hatırlatmak kafidir.

Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasıyla Hakkı Paşa kabinesi kurulduğu sırada, Harbiye Nezareti Mahmud Şevket Paşa'ya teklif edildi. Kendisi, bu teklifi reddetti ve bunda hayli de ayak diredi ise de, bilahare, bazı düşüncelerden dolayı kabule mecbur oldu. Hareket Ordusu kumandanlığı da artık lağvedilmişti.

Mahmud Şevket Paşa, Harbiye Nezareti'ne geçer geçmez redif talimlerine başlandı ve orduda bir askerî faaliyet gözlendi. Gayr-i müslim milletlerden, ilgili kanun gereğince asker alınmasına da başlandı. Bu da, hiss olunmaya başlayan askerî faaliyeti bir kat daha artırdı. İçte ve dışta, gayr-i müslim efradın orduya alınamayacakları zannı hakimdi. Müslüman askerlerin bunlara kötü davranacakları ve bu yüzden de birçok sızıltı çıkacağı kanaati vardı. Bunun aksinin gözlemlenmesi, her tarafta takdirle karşılandı.

Mahmud Şevket Paşa, Osmanlı ordusunun eski öğretmeni olan Golç Paşa'yı tekrar orduya davet ederek, birçok Alman muallimi getirtti. Mevcut askerî okulları ıslah ve orduda öteden be-

ri noksanlığı hissolunan küçük subay okullarıyla kurmay ve le-
vazım mekteplerini, subay talimgahlarını ve ihtiyat zabıt okulu-
nu, piyade ve topçu atış mekteplerini kurmaya girişti.

1326/1910 sonbaharında, Alman imparatoru tarafından, Al-
manya'daki sonbahar manevralarına davet olundu. Davete uya-
rak, yüzotuzbin kişilik bir kuvvetle yapılan manevralarda bulun-
du ve Alman imparatoruyla görüşerek, imparator tarafından ken-
disine birinci rütbeden 'kırmızı kartal' nişanı hediye edildi.

Mahmud Şevket Paşa, Almanya'ya bu gidişinde, daha önce
tanıdığı Alman askerî müesseselerini ziyaretle, Almanların, Al-
manya'dan dönüşünden sonraki ondört yıl içindeki askerî geliş-
melerini inceledi.

Almanya'dan dönerken, Mavzer fabrikası ile Paris'i de ziya-
ret etti. Vürtemberg krallığı dahilinde bulunan sözkonusu fab-
rikayı ziyareti sırasında, Vürtemberg kralı tarafından kendisine
bir nişan verildi.

Paris'e vardığı gün, Fransa Harbiye Nezareti tarafından ken-
disini karşılamakla görevlendirilen Fransız subaylarından, bir
uçak kazasında ölen Fransız subaylarının cenaze merasimleri-
nin yapılmakta olduğunu haber alması üzerine, askerî ünifor-
masını giyerek, doğruca merasim mahalline giderek cenazeye
katılmasından dolayı, Fransızların olağanüstü takdirlerine maz-
har oldu.

Paris'te bulunduğu günlerde, cumhurbaşkanı mösyö Kalper
tarafından resmî bir ziyafet çekilerek, Fransa'nın en büyük ni-
şanı olan 'lejyon d'öner' nişanının büyük kordonu, bizzat cum-
hurbaşkanının eliyle kendisine hediye edildi.

Mahmud Şevket, Paris'te ikameti esnasında, bazı Fransız as-
kerî müesseselerini de ziyaret etmiştir.

65 bin kişiye ulaşan sekiz tümen piyade ile, İstanbul ve Edir-
ne arasında büyük bir manevra yapılmasına karar vermiş ve bu

manevralarda, Osmanlı ordusunun 1327/1911 başlarında uygulanmaya başlanılacak olan yeni teşkilatı hakkında tecrübeler yapılması kararlaştırılmış idi.

Mahmud Şevket Paşa, Almanya ve Fransa'dan dönüşünde, bu manevraların da yapılmasına başlandı. Manevralara bizzat padişah da katılmıştı. Yeni Osmanlı ordusu, kuruluşundan beri, ilk kez böyle büyük bir ölçekte manevra yapmaktaydı. Manevralara, yabancı devletlerin İstanbul'daki ateşe-militerleri de davetli idiler. Bunlar, askerî disiplinimizi övmekle bitiremediler.

Bu yüzden, sözkonusu manevralar, askerî şan ve kudretimizi dünyaya ilan ile, kadim askerî şöhretimizin bir kez daha tasdiğiyle devamına hizmet etti. Manevraların bitiminde, padişahın huzurunda büyük bir geçit töreni yapıldı. Ve 250 kişilik bir ziyafet verildi. Ziyafet sırasında, Mahmud Şevket Paşa, çok hararetle bir konuşma yaparak, ordu hakkında esirgemedikleri sonsuz lütuflarından dolayı padişaha teşekkür etti.

İdare-i Mahsûsa'nın (Devlet Deniz Yolları'nın) nakliyat işini bırakmasına ve onun yerine başka bir taşıma şirketinin de kurulamamasından dolayı, askerî sevkiyat açısından pek çok güçlükler yaşanmaya başlamıştı. Bu durum, savaş dönemi için de büyük bir tehlike arzetydi

Mahmud Şevket Paşa, Harbiye bütçesinden yüzellibin lira raddesinde bir meblağ tasarruf ederek, nakliye gemileri alımına tahsis etti. Ve bu husustaki kanun layihasını, Mebusan Meclisi'nde şiddetle savunarak tasdik ettirdi. Ve Avrupa'ya özel bir heyet yollayarak, sekiz nakliye vapuru aldırıldığı gibi, Donanma lâne Cemiyeti'ne de başvurarak, ona da, askerî sevkiyatta kullanılmak üzere, beş vapur aldırıdı.

Bu suretle, ordunun şu noksanını da mümkün-mertebe tamamlamaya gayret etti. Mahmud Şevket Paşa, 1327/1911 Mart'ında, yeni Osmanlı teşkilatını uygulama alanına koydu. O gü-

ne kadar, Osmanlı ordusu, yedi ordu ile iki müstakil tümenden oluşmakta idi. Yeni teşkilat gereğince, Osmanlı ordusu, ondört kolordu ile beş müstakil tümen şeklinde düzenlendi.

Redif tümenleri için de redif müfettişlikleri kurularak, nizamîye kumandanları, redif işleriyle rahatsız ve işgâl olunmaktan kurtuldu. Kolorduların iki veya üç tümenden oluşması meselesi, askerî heyet arasında hayli münakaşa ve bahislere yol açtı. Mahmud Şevket Paşa, diğer yabancı ordularda olduğu gibi, redif teşkilatının –mümkün mertebe– azaltılması taraftarı olduğundan, bazı redif tümenlerinin lağvıyla, nizamiye tümenlerinin ileride tamamen 1.050 mevcutlu onüçer taburdan oluşturulması maksadıyla, kolorduların üçer tümenden terkip olunmasını tercih etti.

Mahmud Şevket Paşa, küçük rütbedeki subayların maaşlarını da artırarak subayların refah seviyesinin yükseltilmesine hizmet ve aracılık etmiştir.

Harbiye bütçelerini savunmak için Mebusan Meclisi'nde yaptığı konuşmalar, inceleme ve düşünmeye değerdir. Kendisi, bu konuşmalarıyla, Harbiye bütçesini dokuz milyon liraya yükseltmeyi başarmıştır.

İkna edici müdafaa ve açıklamalarıyla Mebusan Meclisi'ne kabul ettirdiği olağanüstü bütçelerde, ordunun savaş levazımıyla askerî teçhizatını tamamlamaya gayret etti. Üç yıl önce tam-takır ve boş olan redif depolarımız, bu sayede, bugün askerî levazım ve teçhizat ile dopdoludur.

Çözümü güç bazı maddelerini Mebusan Meclisi'nde başarıyla savunduğu Askerî Mükellefiyet Kanunu'nu uygulamaya imkan olamadıysa da, sözkonusu kanunu Mebusan Meclisi'ne tasdik ettirerek Ayan Meclisi'ne göndermeyi başarmıştır.

Mahmud Şevket Paşa, askerî sanayimizin gelişmesine de çalışmıştır. Sınıf arkadaşlarından gayret ve ehliyetini bildiği ferik

Nâzım Paşa'yı İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü'ne tayin etti ve bu sayede, Bakırköy baruthanelerini genişleterek, Zeytinburnu fabrikalarının tamir ve ıslahına muvaffak olmuştur.

İstifa ettiği vakit Bakırköy'deki dumansız barut fabrikası günde beşyüz kıyye (okka) barut üretmeye başlamıştı. Üç yıl önce, günde ancak otuzbin fişek yapabilen Zeytinburnu fabrikası ise, günde yüzotuzbin fişek yapacak derecede genişletilip ıslah edilmiştir.

Yine istifa ettiği sırada, tüfek atölyesinde günde 350 Martini tüfeği küçük çapa dönüştürülmekte ve Zeytinburnu'nda 250 topçu mermisi üretilmekte idi.

Mahmud Şevket Paşa, askeriye'nin elinde bulunan diğer fabrikaları ıslaha da gayret etmiştir. İzmit'teki çuha fabrikası, su kuvvetiyle günde ikibin metre çuha imal edebilecek şekilde, yeni baştan elden geçirilip genişletildiği gibi, Beykoz'da da, yeni sepicilik/deri terbiye makineleri getirtilerek padişah tarafından bağışlanan onbin lira ile, günde bin çift kundura üretebilecek bir fabrika yaptırdı.

Mahmud Şevket Paşa Edirne, Yanya, İşkodra kalelerini yeniden güçlendirdi. Mebusan Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, Bulgar gazetelerinin kendisi aleyhinde yaptığı saldırganca yayınları reddettiği sırada;

“Biz, şanlı Osmanlı sancağını Sofya'da dikmeye değil; Edirne, Yanya ve İşkodra'da ilelebet dikilmesini sağlamaya çalışıyoruz” demiş ve bu suretle, Osmanlı'nın dış siyasetini, yabancılara karşı tarif ve izah etmek suretiyle, sözkonusu tahkimattan dolayı oluşması muhtemel yanlış anlaşılmaları gidermeye çalışmıştır.

Mahmud Şevket Paşa, bilahare ‘hafif süvari alayları’ diye isimlendirilen Hamidiye süvarisinin yeniden düzenlenmesi ve ıslahı bağlamında tanzim ve tasdik olunan nizamnameyi de uygulama alanına koydu.

Nazırlığı sırasında, Adalar denizinde deniz hakimiyetimizi sağlamak amacıyla, donanmamızın ve Osmanlı ordusunun savaş zamanında toplanması işini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için demiryollarımızın artırılmasına da her daim gayret ederdi.

Mahmud Şevket Paşa'nın nazırlığı sırasında Arnavutluk, Havar, Malisör, Yemen ve Asir'e yapılan askerî sevkیات ve hareket da başarıyla düzenlenmiştir. Mahmud Şevket Paşa, ordunun bir an önce tanzim ve ıslahını şiddetle arzu ettiğinden, ıslaha yönelik çalışmalarının askerî sevkیاتla kesintiye uğramasını istemez ve dolayısıyla, yeni iç gaileler çıkmamasına çalışılmasını tavsiye ederdi.

1326/1910 yılındaki askerî sevkیات esnasında, kumandanlar arasında çıkan ihtilafları halletmek üzere Arnavutluk'a gitti. Ve Çernaluh savaşının olduğu gün Frizovik'e ulaştı. Ertesi günü, çatışma alanını teftiş etmek üzere, yirmi süvari ile Çernaluh boğazından geçerken, yüksek bir tepeden Prezrin şehrini görmesiyle, geceyi orada geçirmek üzere, Çernaluh çarpışmasından korkarak etrafa dağılan Arnavut kabilelerinin içinden geçip oraya vardı ve geceyi orada geçirdikten sonra, ertesi günü yine Frizovik'e döndü.

Bu hareketi, Arnavutlar üzerinde çok büyük ve iyi bir tesir bıraktığından, Arnavutluk'a varışından sonra, artık hiçbir tarafta tüfek patlamadı. Arnavutluk'a gitmek üzere uğradığı Selanik'te, bir gazete yazarının sorusuna cevaben;

“Bizim şu uğraşımızı bir yabancı devlet fırsat addiyle bize saldırma küstahlığında bulunursa, bugün Arnavutluk'ta bulunan kırkbin Osmanlı askerine altmışbin Arnavut bahadırı ilavesiyle, o devlete saldırırım” demesi de, Arnavutluk'ta iyi yönde ve olağanüstü bir etki uyandırdı.

Sultan Reşad'ın, 1327/1911 yazında Selanik, Manastır, Üs-

küp ve havalisinde seyahatları sırasında, Mahmud Şevket Paşa, padişahın maiyyetinde bulunmuş ve Manastır'da bir tren kaza-sı geçirmiştir.

1327 başlarında Mebusan Meclisi'nde çıkan *hizip mesele-sinde*⁸ Mahmud Şevket Paşa'nın parmağının olduğunu iddia edenler olduysa da, kendisinin bu işde kesinlikle dahl ve tesiri-nin olmadığı bilahare ortaya çıkmıştır. Sözkonusu meselede ba-zıları aleyhinde gevşek davrandığını ileri sürenlere, kendisi;

“Bu işde yolunda hareket ettiğimi her zaman isbata hazırım” cevabını verirdi.

1327 Temmuz'unda İstanbul'da çıkan büyük yangın sırasın-da, Daire-i Harbiye binalarından birinin tutuşan çatısından çı-karılarak aşağıya atılan bir tahta parçasının başına isabet etme-siyle, bayılarak yere düşmüş ve bu esnada, başı, bir taşa çarp-makla yarılmıştı. Bu kaza üzerine, birkaç saat baygın yattıktan sonra kendine gelmiş ve yarası doktorlar tarafından sarılarak, bir-kaç gün çalışmaktan menedilmiştir.

Normal askerî bütçenin azaltılmasının istenilmesinden do-lay, 1327 sonbaharında Mahmud Şevket Paşa'yla bakanlar ku-

⁸ 1327/1911 yılında Miralay Sadık Bey öncülüğünde İttihad ve Terakki içerisinden çıkan ve İttihad Terakki'yi bölünme noktasına getiren Hizb-i Cedid hareketi kastedilmektedir. O dönemde Mahmud Şevket Paşa'nın bu harekete sıcak baktığı şayiaları çıkmışsa da, Paşa, Ayan Mec-lisi'nde yaptığı bir konuşmada, “Hizip meselesinde bendeniz(in) de zî-medhal olduğum işâ'a edildi. Lakin, sizi te'mîn ederim, benim hizip meselesinde kat'iiyen medhalim yoktur. Böyle teşebbüslere müdaha-le etmeye, böyle şeyler yapmaya tenezzül bile etmem. Binaenaleyh, kat'iiyen bundan malumatım yoktur” sözleriyle bunu reddetmiştir. Ge-niş bilgi için bkz. Ahmet Ali Gazel, “II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Fırkası'nı bölünme noktasına getiren Hizb-i Cedid hareketi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 16, s. 262, Erzurum, 2001. (haz.)

rulu arasında ihtilaf çıktı. Kendisi, gayet geniş ve trenlerin noksanlığından ve diğer ulaşım hatlarının yokluğundan dolayı, her birinin müdafaası, salt muhafazasıyla görevli askerî kuvvetin iktidar ve faaliyetine terkedilmiş olan büyük arazilerden meydana gelen Osmanlı topraklarının emniyetini sağlamanın, dokuz milyon liralık bir askerî bütçe ile mümkün olacağına inanmadığı cihetle, normal bütçenin artırılması gerektiğine inanırken, bakanlar kurulunca azaltılmasına bir türlü razı olamadığından, yine istifa etmek istediye de, bazı kimselerin araya girmesi üzerine, istifasını bayram ertesine bıraktı.

Oysa, bayram ertesinde, İtalya tarafından aniden savaş ilan edildiğinden, Hakkı Paşa kabinesi tamamen istifa etti. Said Paşa kabinesinin teşekkülü sırasında, Harbiye Nezareti yine Mahmud Şevket Paşa'ya teklif olundu. Bayram ertesi istifayı kararlaştırmış olan Mahmud Şevket, öyle bir zamanda yapılan teklifi reddetmeyi hamiyetiyle bağdaştıramayarak ikinci kez Harbiye nazırı oldu.

Bu sıralarda, Trablusgarp'ta savunma şartlarını hazırlamamış olduğu suçlamasıyla, birçok tecavüzlere uğradı. Savaş esnasında bu tecavüzlere karşı savunmaya geçmesi birçok devlet sırrının meydana çıkmasına sebep olduğundan, sabır ve tahammülle sustu. Doğrudan doğruya Osmanlı idaresinde bulunan toprakların diğer kısımlarıyla kara ve deniz bağlantısı bulunmayan bir bölgede, İtalya'nın büyük kuvvetlerine inatla karşı koya-bilmek için, yeterli askerî kuvvet hazırlamaya çalıştı.

Sözkonusu kuvvetin ihtiyaçlarını tedarik hususunda pek çok güçlükle karşılaştı. Aynı zamanda, geceleri dahi Harbiye Nezareti'nde kalarak, her tür zorluğu aşmaya çalıştı. Trablusgarp ve Bingazi'ye, lüzumlu para dahi kaçak yollardan gönderilebiliyordu. Hudeyde sahillerinin İtalyanlar tarafından abluka edilmiş olması dolayısıyla, Yemen de aynı durumda bulunuyordu.

Mahmud Şevket Paşa, güçlük ve gaileleri gidermek amacıy-

la, Yemen'de de İmam Yahya ile uyuşma taraftarı idi. Yemen umumi kuvvetleri kumandanı İzzet Paşa'nın bu konudaki görüşlerini İstanbul'da kabul ettirmeye gayret etti. Bu uzlaşma sayesinde İmam'ın zararları ortadan kaldırılarak, İtalyanların beklenti ve çabalarının aksine, Yemen'de de konumumuzu korumak mümkün olmuştur.

Seyyid İdris'in Ebhâ üzerindeki sataşmalarını kırarak, Ebhâ'yı kuşatmadan kurtarmak için, Mekke emîrinin nüfuz ve desteğinden yararlanma düşüncesinde bulunduğundan, Ebhâ üzerine sevkolan askerî kuvveti, emîrin kumandasına verdi.

Ebhâ, bu suretle muhasaradan kurtarılmıştır. İtalya'nın sa-vaş ilan etmesinden sonra, deniz yollarıyla vasıtalarının olmasından dolayı, Seyyid İdris'e karşı savunma vaziyeti aldı. Ve bu sırada da, Mekke emîrinin nüfuzundan yararlanmaya çalışarak, oğlu Faysal Bey'i Kunfüde taraflarına yolladı. Böylece, Kunfüde de korunabilmiştir.

Kanun-ı Esasi'nin otuzbeşinci maddesine ilişkin kanun layihasının Mebusan Meclisi'nde savunulması sırasında Said Paşa kabinesi istifa ettikten sonra, Mahmud Şevket Paşa, ikinci Said Paşa kabinesine de girerek, üçüncü kez Harbiye nazırı oldu.

Mahmud Şevket Paşa Osmanlı'nın Trablusgarp'taki egemenlik haklarının muhafazası için, İtalya'ya karşı mukavemeti mümkün olduğunca uzatma taraftarı idi. Bu yüzden, içerde sükun ve asayişin devamına gayret ve dışa karşı da güçlü bulunmak üzere, bunu her tarafa tavsiye ederdi.

Mahmud Şevket Paşa, son zamanlarda yabancı ülkelerin ordularında kullanımı yaygınlaşan tayyarelerden Osmanlı ordusunda da yavaş yavaş yararlanılmasını sağlamak üzere, Yeşilköy civarında bir uçak okulu kurulmasına da başlanarak, istifa ettiği sırada onyediyi parça uçak ve bir 'sabit balon' almaya ve edinmeye de özel itina göstermiştir.

Harbiye Nezareti'nden istifasından beş-altı hafta önce, Üsküdar'da, teftiş için, at üzerinde gezmeye çıktığı bir sırada, bindiği atın kapaklanmasıyla yere düşmüş ve sol bacağı atın altında kaldığı gibi, atın ayağa kalkmasıyla, henüz üzengide bulunan sol ayağı da bükülerek üzengiden kurtulduğu sırada yaptığı ters bir hareketle, yol kenarında ve düştüğü yerin yanbaşıda bulunan oldukça dik bir sırttan, kendini tutamayarak yuvarlanmışır.

Mahmud Şevket Paşa, bu kazadan dolayı üç hafta kadar tedavi görmüşse de, Harbiye Nezareti'nde kalarak vazifesinin başından ayrılmamıştır.

Ordunun yirmibeş-otuz yıldan beri Alman askerî usulünü kabul etmiş olmasıyla, bunun şimdi değiştirilmesi cihetine gidilmemek üzere, meşrutiyet devrinde de Almanya'dan öğretmen getirtilmesinden dolayı, bazı taraflarca Mahmud Şevket Paşa'ya 'Cermanofil', yani 'Alman taraftarı' denilmişse de, kendisi, Osmanlı devletinin Avrupa'nın bütün büyük devletleriyle iyi ilişkiler içinde bulunması ve bu sayede, iktisadi ve askerî işlerini düzeltmeye ve güçlendirmeye gayret ve ihtimam gösterilmesi fikrinde olduğunu defalarca ortaya koymuş ve Fransızlarla daima dost kalmaya itina ettiği gibi, birçok noktalarda İngilizlerle çıkarlarımızın ortak olduğunu takdir eylediğinden, son zamanlarda İngiltere'ye karşı gelişen temayüllerin kuvveden fiile çıkmasına da, ilgililerinin bildiği üzere, gayret sarfetmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Mahmud Şevket Paşa, öteden beri, orduda siyasi meselelerle uğraşılmasının aleyhinde idi. Son dönemde Manastır'da bazı subayların, maiyyetlerinde bulunan askerin bir kısmıyla dağa çıkmaları dolayısıyla, ordunun artık siyasetle uğraşmaktan kesin ve etkili bir şekilde alıkonulması zamanının geldiğine hükmetti. Ve bu konuda düzenlediği kanun teklifini Mebusan ve Ayan Meclislerinde savunarak, her iki meclise de kabul ettirdi ve ardından istifa etti.

İstifasını müteakip, kendisi padişah tarafından Ayan azalı-

ğına tayin edilmiştir. Son savaş sırasında, padişah yaveri olmak sıfatıyla, Osmanlı ordusu müfettişliğiyle Çatalca'ya gönderilmesi emredilmişse de, bilahare bu fıkirden vazgeçilmiştir.

Bildiği diller: Mahmud Şevket Paşa Türkçe, Arapça, Almanca ve Fransızca'ya aşinadır.

Matbu eserleri

Henüz okulda iken, edebiyat merak ve hevesiyle Fransızca'dan çevirdiği *Manon Lesko*, *Ihlamur Altı*, *Muhabbet Çocukları* isimlerindeki romanlar; yüzbaşılığında, Golç Paşa'nın Fransızca yazdığı metinden tercüme ettiği *Seferber Zâbitâna Mahsus Muh-tıra*, *Logaritma Cedâvili*; kıdemli yüzbaşılığında yazdığı *Ma'a-Atlas Fenn-i Esliha*, Hasan Fuad Bey'le ortaklaşa yayımladığı *U-sul-i Hendese* [iki cilt]; binbaşılığında kaleme aldığı 9,5 *Milimet-relik Mavzer Tüfengi* risalesi, yarbaylığında neşrettiği *Seri Ateş-li Tüfengler*; albaylığında yazdığı *Ma'a-Atlas Küçük Çaplı Mavzer Tüfengleri*; tümgeneralliğinde yazdığı *Osmanlı Teşkilat-ı Aske-riyesi* [üç cilt, birinci ve ikinci ciltleri matbu].

Taşıdığı nişan ve madalyalar

Osmanlı nişan ve madalyaları: Murassa' Osmânî, murassa' Mecîdî, altın ve gümüş imtiyaz madalyaları, Yunan ve sanayi madalyaları.

Yabancı nişanlar: Almanya'nın birinci rütbeden kırmızı kartal nişanı, Avusturya'nın birinci rütbeden, İtalya'nın birinci rütbeden kuron ditali (kuron d'İtali) nişanı, Bulgaristan'ın murassa' merit militeri (merit military), Fransa'nın birinci rütbeden lejyon dönörü (legion d'honneur/şeref nişanı), Sırbistan'ın birinci rütbeden Takova nişanları.

Kamil Paşa kabinesinin düşmesi üzerine, 10 Kanun-ı Sani 1328/23 Ocak 1913 Perşembe günü, öğleden sonra, Harbiye Ne-

zaretini de uhdesinde olmak üzere, sadrazamlık makamına tayin edilmişlerdir.

Kardeşleri

Ceza hakimliğinden emekli Râgıb, mülkiye kaymakamlığından emekli Numan Beyler büyük;

Bağdat vilayeti eski yazı-işleri (tahrirat) müdürü Murad, küçük zabıt nümune taburu birinci bölük kumandanı yüzbaşı Hâlid, İstanbul vilayeti maiyyet memuru ihtiyat mülazım-ı sanilerinden Hikmet Beylerse, merhumun küçük kardeşleridir.

*

Kendisinin, çok kısa süren sadrazamlığı zarfındaki fevkalade hizmetleri, ayrıntılı bir şekilde ele alınmayı gerektirdiğinden, bu konuda ayrıca tafsilat verilecektir.

Tanin, nr. 1635, 18 Haziran 1913, s. 3-5

Büyük kumandan Özel hayatı ve tabiatı

I

Özel hayatı

Mahmud Şevket Paşa'nın resmî hayatına dair, geçen gün oldukça ayrıntılı bir biyografi yayımlamıştık. Bugün de, sözü, merhumun özel hayatına getiriyoruz.

Okuyucularımızın aşağıda okuyacakları satırlar, rahmetli şehidi çok yakından tanıyan bazı kimselere müracaatla topladığımız bilgilerden oluşmaktadır.

Basın

Merhum, yataktan kalkar kalkmaz, Türkçe yayımlanan bütün gazeteleri okumayı âdet edinmişti. Hakkındaki en ağır eleştirileri dahi, benzersiz bir soğukkanlılık ile okur, etrafında kaynayan tüm taşlamalara karşı sükunetini korurdu. Yalnız bir defasında, *Meydan* gazetesinin bir isnadı kendisini öfkelenдіrdiğinden, bakanlığın hukuk müşavirliğine, gazetenin sorumlu müdürü aleyhinde kanuni takibat yapılmasını emretmiştir.

Söz konusu isnat, İngiliz büyükelçisi Sir Lavter'in, güya Paşa'ya karşı, üstlendiği hizmete layık olmadığını söylemesiydi. Bir görüşmede, en sıradan adamların dahi nadiren yapacağı böyle bir nezaketsizliğin, büyük bir devletin büyükelçisi tarafından kesinlikle yapılmayacağı ortadadır.

İşte, gazeteler aleyhinde, kişisel tarizlerden dolayı ilk ve son girişimi budur. Kendisi hakkında yazılmış tüm tarizli makaleleri toplar ve bilahare hepsini daha dikkatlice okurdu.

Genel olarak, gazete ve gazetecileri pek de sevmezdi. Basının bizdeki dört yıllık hayatını ve bazan çok fazlalaşan iğrençliğini düşündükçe, Paşa'ya az-çok hak vermemek de mümkün değildir. Hükümet fırkasına mütemayil gazeteler arasında, *Tanin*'i, biraz sert bir dil kullanmakla eleştirirdi. Cahid Bey'in yazma ve çıkarım tarzını, hemşehrisi Babanzade İsmail Hakkı Bey'in ilmî birikimini son derece takdir eder;

“Yazarlarımız içinde, ne yazacağını –yazıya başlamazdan önce– tamamen ihata ederek, fikir ve hissini tam bir cesaret ve aıklıkla yazan yalnızca Cahid'dir” derdi.

Cahid Bey'in zarif mantığı, ikna edici çıkarım tarzı karşısında çok kişinin yenik düşeceğine inanırdı; bununla birlikte, yazarlarına beslediği bu sevgiye rağmen, *Tanin*'in arasına yaptığı hücumları ‘biraz fazlaca taşkınlık’la itham ederdi.

Sabah gazetesi, bilinen istifasından önce pek ziyade sevgi

ve ilgisine mazhar olmuştu. Diran Kelekyan Efendi, merhumun dairede kaldığı her gece kendilerini ziyaret eder, saatlarca görüşürlerdi. Öyle ki, *Sabah*, bir zamanlar adeta 'yayın organı' olarak tanınmaya başlamıştı.

Bununla birlikte, *Sabah*'ın, istifa sonrasında ağız değiştirmesine son derece üzüldüğü gücendi; her daim, bu üzüntü ve gücenikliğine delalet eden sözler söyleyip dururdu. Fakat, biz emin ki, Paşa, bir de şehadetinden sonra, manevi bakışlarını bu 'olağanüstü ihtiyatkar' yoldaşımıza atfetmiş ise, öncekinden çok daha büyük bir üzüntü duymuştur.

Cem'in, özellikle kendisi aleyhindeki, cidden bir gazete sayfasına yakışmayacak ağır ve gülünç hicviyelerini, kardeşlerine ve müsteşar Emin Âlî Bey'e okutur, kendine özgü benzersiz soğukkanlılık ile hepsini dinler ve derdi ki:

*Gazete okumak, acı ilaç içmeye benzer!..*⁹

Hürriyetten sonra, neredeyse bütün saatlarını dolduran birçok uğraşılardan vakit bulamadığı için, ciddi eserleri okumaya fırsat bulamamıştı. Yalnız, istifa ettiği tarihten itibaren, vatanının fikrî hayatıyla da ilgilenmeye başladı. Bilhassa, genellikle içtimai ve dinî şairimiz Âkif Bey'in *Safahât*'ını düzenli olarak okuyordu; hatta, bir gece, kardeşleriyle Emin Âlî Bey'e, bir saat kadar sürekli *Safahât*'tan çeşitli şiirleri okumuştur.¹⁰

Yabancı gazetelerden düzenli olarak takip ettiği gazete *No-ye Fraye Presse*'dir.

⁹ Aslında altı çizik olan bu cümle italik olarak vurgulanmıştır. (haz.)

¹⁰ Bu bölüm, tarafımızdan bir makale içerisinde değerlendirilerek yayımlanmıştır: Ömer Hakan Özalp, "Mahmud Şevket Paşa son günlerinde sürekli *Safahât* okuyormuş", *Âkif Salnâmesi-1*, s. 173-175, Mehmed Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı-Turkish Airlines, İstanbul (1920).(haz.)

Yaşantısı

Merhumun ne derece çalıştığı gözönünde bulundurulduğunda, pek düzenli bir hayat geçirmediği sanılırsa da, aksine, günlerini şaşırtıcı bir düzen ile geçirirdi. Belirli saatlarda yatar ve kalkar, uyku ve yemeğe ilişkin zamanlardaki düzenini asla bozmazdı. Yalnız İtalya Savaşı'nın ilanı, mesaisinin bir kat daha artmasına yol açtığından, bu düzen de az-çok etkilenmişti.

Bir gün, bu husustaki fevkaladelikten dolayı hayret ettikleri zaman, demişti ki:

“Henüz genç iken, mezara/ölüme çok yakın bulunuyordum; hayatın buhranlarına bu kadar zaman karşı koyabilmem, ancak bu düzen sayesinde. Hayatı sürdürme zarureti, beni pek düzen düşkünü etti...”

Yazları, öğleden sonra bir saat uyumak da alışkanlıkları arasındadır.

En sevdiği sporlar ata binmek, yol yürümek idi; sadrazam oluncaya kadar, erken de, geç de olsa, Üsküdar iskelesinden konağına kadar daima yaya gider ve gelirdi; cuma günleri, mutlaka atla Çamlıca'ya kadar bir gezinti yapmak âdetiydi. En büyük meraklarından birinin de, süvariliğe verdiği önem olduğunu söylemiş idik.

Padişahla birlikte Kosova seferini yaptıkları sırada, beraberlerinde bulunan sivil şahıslardan biri, ata binemediği için, Meşhed'den Priştine'ye kadar yaya gelmişti. Bunu merhuma anlattığı zaman, iltifat yollu bir paylamayla demişti ki:

“Eski mantıkçılar, insanın tarifinde yalnız *mâşiyen alâ-kademihîl ayakları üzerinde yürüyen* tabirini kullanıyorlar; fakat, mert bir insanın seçkin niteliklerinden biri de ata iyi binmektir.”

Ailesine karşı sonsuz bir sevgi-ilgi beslerdi; özellikle, kardeşleri içinde en sevdiği, yüzbaşı Hâlid Bey'dir. Yalnız, çocuğu olmadığı ve hayatını bu şekilde sürdüremediği için, her zaman

"Büyük kumandan - Hayat ve tabiatı"

üzüntülerini ifade ederdi. Bunun içindir ki, sokakta gördüğü küçük çocukları daima sever, hiç olmazsa, çocuğu olmamış bir babanın özlem dolu gözleriyle, bu küçük çehrelere gıpta duyan bir tebessüm gönderirdi.

Merhamete en fazla muhtaç olduğu zamanlarda şu bedbaht ülkeye yapmış olduğu bütün hizmetler ve bunlar vasıtasıyla sebep olduğu cereyanlar, birçok büyük adamların hayatlarını sürdürme kudretine sahiptir.

Merhum çok az yemek yer; sabahları hafif bir kakao ve çay içerdi... Hayatı boyunca ağzına içki namına birşey koymamış ve

asla kahve ve sigara içmemiştir. Resmî ziyafetlerde dahi yalnız şampanyayla dudağını ıslatır, kahveyi içmemek ve soğutmak için, bir başkasıyla meşgul olurdu. Yemeği her zaman için bir pirzola, bir haşlama ve bir sebze ile bir de süt ve meyveden ibaret idi.

Kendisi için, maddi hayatın tüm zevklerinden mahrum yaşamıştır denilebilir.

II

Tabiatı

Metanet ve soğukkanlılık...

İşte, merhumu sıradan kişilerden çok yüksek tutan iki erdem daha...

Kendisine daima hakim olmuş, en buhranlı zamanlarda bile duygularını belli etmemiştir. Kerek'teki isyan haberi kumandanlıktan kendilerine bildirildiği zaman, konakta bulunan, Harbiye Nezareti erkanından biri bize demişti ki:

“İsyan felaketi beni haddinden fazla sarsmış ve tüm itidali mi mahvetmişti. Şifre suretini alıp merhumun yanına giderek, meş’um haberi kendilerine bildirdiğimde, yüzünde en küçük bir değişiklik olmaksızın, şifrenin altına, çeşitli askerî mevkilere hitaben, gerekli kuvvetin tertip ve sevkini bildiren emirlerini kaydetmişti.

Sonra, ciddi bir tavırla ‘Oğlum’ demişti; ‘Bir idare adamı, böyle felaketler karşısında değil tereddüt, ufacık bir acelecilik dahi göstermemelidir. Nefse hakimiyet... İşte başarının en önemli kaynağı budur...”

10 Temmuz yangınında, bilindiği üzere, yaralanmış ve aylır aylmaz;

“Öleceğime değil de, bir tahta parçasıyla öleceğime hayıflanıyım” demişti.

Bu kurtuluşundan dolayı son derece sevinçliydi. Aynı meta-neti, Manastır'da vagon kapısı çarptığı zaman da gösterdiğini naklederler. Paşa, son derece nazik ve alçak-gönüllü idi; uşağına bile “Oğlum!..” diye hitap eder, asker saflarını geçerken, meslektaşlarının teker teker hatırlarını sorar, evinde bile pek tereddütle yemek yediği halde, asker karavanasından onlarla beraber yemeyi çok severdi.

Üsküp topçu pavyonlarında asker yemeği yerken, Cavid Paşa'ya demişti ki:

“Bizde hala yeniçerilik gelenekleri vardır; kazanın yerini karavana aldı; dolayısıyla, kazandaki kuvvet de karavanaya geçti.”

Üst düzey yetkililerden biri, Manastır'da iken, bir gün odasında ceketini çıkararak karyolaya uzanmıştı; Mahmut Şevket Paşa padişahın huzuruna gideceği zaman, odanın kapısını açmış ve karşısında, aceleyle ceketini giyen bir adam bulunca “Affedersiniz!..” demiş ve âlicenap bir mahcubiyetle kapıyı tekrar kapamıştı. Sonra, vereceği emri kapı arkasından bildirmiş ve birkaç gün, izinsiz odaya girdiğinden dolayı, lütufkâr bir şekilde bağışlanma dilemiştir.

Kendisine hizmet etmekten övünç duyan bir memur bile odasından içeri girecek olsa, mutlaka ayağa kalkardı.

Çalışmaya olan düşkünlüğü

Tüm İstanbul halkı, merhumun çalışmaya ne derece düşkün olduğunu uzaktan uzağa işitmiş, yahut her gün karşılaştığı göstergeleriyle buna kâni olmuştur. Paşa'nın hayatına, “Ancak ölümle kesintiye uğramış benzersiz bir faaliyet ve gayret toplamıdır” diyebiliriz. Ortalama bir hesapla, günlük meşgalelerine isabet eden saatlar onbeşten aşağı düşmez.

Daha şaşırtıcı yanı, bu mesainin daima verimli hedeflere yönelik olmasıdır. Bu açıdan, Mahmud Şevket Paşa, hizmet etmek isteyen gençler için en olağanüstü örnektir.

Edirne havalisinde manevralar yapılmakta idi. Bir akşam trene bindiler, aynı trende Yedinci Kolordu kumandanı Cavid Paşa da bulunuyordu; gece yarısından bir saat sonraya kadar müzakerede bulundular, şimendifer saat dörtte Edirne'ye geldi. İstasyonda karşılamaya gelen askerî kıtaları teftişten sonra vilayet konağına geçtiler.

Küçük bir yemeğin ardından Havsa'ya varıp, oradan atlarla manevra sahasına gittiler; tam yedi-buçuk saat manevralarda bulunduktan ve bir saat da harekatı kritik ettikten sonra, saat on'da tekrar Havsa'ya döndüler. Uğraşıları hala kesintiye uğramamıştı. Yemekten sonra da, müstahkem hattı baştanbaşa teftiş ettiler.

Beregöz(?) tabyasındaki büyük havanların siyah barutlarının dumansız baruta dönüştürülmesi düşünülmekte idi. Top-hane ile yerel topçu heyeti arasındaki muhabere aylardır devam ediyor; meselenin, mermilerin balistik kuvvetiyle topların dayanma gücüne zarar vermeden nasıl halledileceği, sonu gelmez bir tartışma mevzuu oluşturuyordu.

Paşa, işin hala bitmemiş olmasından dolayı üzüntülerini belirtti ve, teftiş için gittiği küçük subay okulunda görevini yerine getirdikten sonra, bir logaritma cetveli istedi. Topların çaplarını gösteren bir de liste getirilmişti; bir-buçuk saatlik bir hesaptan sonra, aylardır süregelen bu teknik problem artık çözülmüş bulunuyordu.

Oradan hemen istasyona gitti. O zaman Tahdîd-i Hudut (sınır çizimi) Komisyonu reisi olan Hakkı Paşa bir görüşme talep ettiği için, kendisiyle Babaeski'de trende buluşmasını bildirdi. Babaeski'den Çerkesköyü'ne kadar Hakkı Paşa ile birçok müzake-

relerde bulundu; dönüşünün ardından biraz yattı, sabahleyin treni İstanbul'da terkeden Paşa, evine değil, doğruca daireye, çalışma odasına giderek, yine işe başlamıştı.

Bütün bir yolculuk müddetince, kompartımanı bir çalışma odasından başka birşey değildi. Hatta, Üsküp'ten topçu barut-hanelerine gittiği sırada dahi, arabada bazı emirleri dikte ettir-diler.

Kaleminin gücü

Merhumun ayrıntılı biyografisini yazarken eserlerini de kay-detmiş idik. Paşa, hakikaten, kılıcı kadar kalemiyle de övünecek büyük zatlardan idi. Hatta, resmî-askerî muhaberelede, kendi-sine özgü bir çığır açtığı dahi söylenilebilir.

Takrîri/sözlü olarak metin dikte ettirmesi o kadar akıcıydı ki, özel kalem memurları, hiçbir düzeltmeye ihtiyaç duymaksızın, aldıkları notu temize çekerlerdi.

Resmî haberleşmelerde en fazla eleştirdiği tabirler, “gereği-nin yerine getirilmesi...” ve “gerekli şartların tamamlanması...” ibareleriydi. Bu ibareleri yazan katip, onun gözünde tüm edebî önemini yitirirdi.

“Ne yazacağını bilmeyen katipler, bu ibareleri icat edene kim bilir ne kadar dua etmişlerdir” derlerdi.

Tanin, nr. 1637, 20 Haziran 1913, s. 3; nr. 1638, 21 Haziran 1913, s. 3

İndeks

A

Abdullah Paşa (Şark Ordusu kumandanı, ser-yaver), 34, 133, 273

Abdülhamid (Sultan II.), 6, 10, 16, 17, 33, 37, 39, 42, 44, 46, 49, 52, 59, 60, 62, 74, 77, 78, 79, 80, 91, 94, 95, 96, 111, 131, 135, 136, 138, 140, 144, 146, 148, 152, 159, 160, 162, 174, 176, 177, 178, 179, 190, 193, 194, 195, 196, 230, 231, 234, 244, 256, 270, 271, 272, 289, 290, 291, 292, 298, 303, 304

Académie des Nobles (Büyük Frederik tarafından kurulan), 34, 133

Adalar denizi/Ege, 311

Adil Bey (sadâret müsteşarı, Dahiliye nazırı), 67, 167

Afrika, 114, 214, 245

Ahmed Muhtar Paşa (Anadolu kumandanlarından, müşir, Gazi), 98, 198, 284

Ahmed Muhtar Paşa kabinesi, 116, 216

Ahmed Râtib Paşa (Hicaz valisi), 293, 294

Ahmed Rıza Bey (Genç Türklerin reisi, Meclis-i Mebusan başkanı), 16, 77, 176

Ahmet Usta, 22

ahz-ı asker (asker alma) nizamnamesi, 256

Alatini köşkü, 17, 96, 98, 196, 303

Ali Fuad Bey (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nde kurmay binbaşı), 21, 151, 237, 241, 242, 262

Ali Rıza Paşa (Mahmud Şevket Paşa'nın vekili, Hareket Ordusu kurmay heyeti ikinci başkanı), 80, 95, 179, 194

Ali Saib Paşa (Harbiye nazırı), 38, 39, 40, 41, 137, 138, 140, 233, 234, 235

Alman/Almanlar, 5, 6, 11, 12, 21, 35, 37, 38, 41, 54, 91, 107, 110, 119, 134, 135, 136, 137, 140, 154, 190, 210, 219, 220, 229, 231, 233, 234, 236, 262, 269, 306, 307, 315

Alman askeri, 280

Alman askerî heyeti, 5

Alman askerî manevraları (1909), 126, 226, 275, 280, 281

- Alman basını, 12
 Alman gümrük ittihadı/birliği, 54, 154
 Alman hükümeti, 233, 267, 280
 Alman modeli tüfek (piyade için), 12, 13, 21, 37, 41, 136, 140, 229, 231, 233, 236
 Alman muallimler, 119, 220, 306
 Alman ordusu, 5, 38, 137, 279, 282
 Alman siyaseti, 12
 Alman subayları, 5, 119, 220
 Alman tüfengi/silahı, 37, 135, 231, 233, 234
 Alman usulü, 110, 210
 Almanca, 9, 11, 12, 15, 20, 35, 44, 59, 134, 143, 159, 243, 316
 Almanya, 6, 8, 9, 10, 12, 21, 38, 42, 53, 64, 108, 123, 137, 141, 146, 153, 164, 208, 222, 233, 258, 264, 267, 272, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 289, 290, 291, 295, 307, 308, 315, 316
 altın-gümüş imtiyaz madalyaları, 316
 VI. Ordu, 5, 6
 Amerika, 293
 Anadolu, 19, 71, 85, 91, 98, 122, 171, 185, 190, 198, 222, 238, 288, 296
 Anadolu redif taburları, 71, 171
 Arabistan, 41, 140, 236, 245
 Arap-Türk yakınlaşması, 125, 225
 Arapça, 9, 316
 Araplar, 43, 44, 125, 143, 144, 225
 Araplaşma, 7, 143, 288
 Arnavut/Arnavutlar, 16, 46, 48, 50, 59, 60, 70, 71, 116, 148, 150, 159, 160, 170, 171, 216, 271, 297, 298, 299, 311
 Arnavut taburu, 59, 159
 Arnavutluk, 114, 115, 116, 214, 215, 296, 311
 Arnavutluk isyanı (1912), 215
 Asir, 114, 214, 245, 311
 Asker mecmuası, 151, 237, 239, 242, 250
 asker-siyaset ilişkisi, 15, 21, 22, 51, 149, 151, 237, 253
 askerî diktatörlük, 18, 203
 askerî idare, 69, 116, 169, 216
 Askerî Mükellefiyet Kanunu, 309
 Askerî Müze, 284
 askerî okullar müfettişliği, 131
 askerî okulların ıslahı, 5, 6, 306
 askerî sanayi, 309
 askerî şûrâ, 175
 Askerî Tıbbiye, 12
 Atatürk Kitaplığı, 22
 atış nazariyâtı, 289
 Avcı taburu/taburları, 87, 186, 301, 302
 Avnu'r-Refik (Mekke emîri), 293, 294, 314
 Avrupa, 8, 44, 45, 61, 65, 67, 80, 100, 104, 144, 145, 161, 162, 166, 167, 180, 200, 204, 244, 245, 253, 255, 258, 259, 308, 315
 Avrupa basını, 180, 200
 Avrupa devletleri, 61, 162
 Avrupa kanun-ı esasileri, 104, 204
 Avrupa matbuatı, 80, 100
 Avrupalılar, 88, 188
 Avusturya, 57, 58, 158, 296, 297, 300, 316
 Avusturya okulu, 296, 297
 Ayan Meclisi/Meclis-i A'yân, 74, 77, 96, 105, 174, 176, 196, 204, 303, 309, 312, 315
 Ayastefanos, 74, 75, 77, 79, 83, 84, 173

B

Babaeski, 324
 Babanzade İsmail Hakkı, 21, 275, 282, 318
 Babıali, 114, 214, 216, 274, 281, 284, 294
 Babıali baskını, 216, 284
 Bağdat, 6, 7, 43, 143, 287, 288
 Bağdat Kölemenleri, 287
 Bağdat Mülkî Rüşdiye Mektebi, 7, 288
 Bahriye kışlası, 84, 85, 185
 Bakırköy/Makrıköy/Makrıköyü, 75, 76, 83, 85, 97, 175, 182, 185, 197, 295, 301, 310
 Bakırköy baruthanesi, 301, 310
 Bakırköy dumansız barut fabrikası, 295, 310
 Balkan devletleri, 115, 215
 Balkan Savaşı, 19, 81, 91, 115, 117, 180, 190, 215, 216, 273
 Balkanlar, 121, 222
 Basra, 7, 288
 Batı/Garp, 13, 31, 126, 129, 226
 Batılı devletler/düvel-i Garbiye, 123, 222, 281
 Bereğöz(?) tabyası, 324
 Berlin, 16, 51, 62, 90, 151, 162, 189, 240, 242, 277
Berliner Tageblatts/Tagblatt, 12, 13, 21, 229
 Beşiktaş, 84, 184
 Beşiktaş tepeleri, 84, 184
 Beyazıt meydanı, 284
 Beykoz kundura fabrikası, 310
 Beynelmîlel Maliye Komisyonu, 68
 Beyoğlu, 107, 207
 Bielkenfeld, 5
 1910 sonbahar manevraları, 108, 110, 208, 209, 210
 1908 İnkılabı, 18, 49, 100, 200

Bingazi, 19, 115, 214, 313
 1886 seferberliği, 254
 1885 seferberliği, 254
 1876 Kanun-i Esasisi, 248
 1876 Meclis-i Mebusanı, 248
 I. Cihan Harbi/Dünya Savaşı, 6, 154
 Birinci kolordu, 90, 105, 189, 190, 205
 I. Ordu, 6, 9, 305
 birleşik devlet, 53, 152, 154
 Boğaziçi, 83, 88, 114, 182, 188, 213, 272
 Boğazlar, 19, 122, 148, 222
 Bosna'nın ilhakı (Avusturya tarafından), 58
 Bulgar/Bulgarlar, 16, 71, 171, 219, 296, 298, 310
 Bulgar çeteleri, 296
 Bulgar gazeteleri, 310
 Bulgaristan, 57, 113, 158, 213, 273, 294, 316
 Bulgaristan murassa' merit militeri (merit military) nişanı, 316
 Bulgaristan'ın bağımsızlık ilan etmesi, 57, 158
 Bülov (prens), 53, 153
 bütçe komisyonu (1899), 8
 Büyük Bahşayış istihkamı, 72, 172
 büyük devletler/düvel-i muazza-ma, 115, 215, 294, 315
 Büyük Frederik, 34, 133
 büyük inkılap, 243
 Büyükdere Caddesi, 82, 181

C

Cahid Bey (Hüseyin Cahid Yalçın), 318
 Cavid Bey (Genç Türk Cemiyeti'nin en nüfuzlu üyelerinden), 116, 216
 Cavid Paşa (Yedinci Kolordu kumandanı), 323, 324

Cem (mizah mecmuası), 319
 Cermanofil/Alman taraftarlığı, 12, 315
 Cevad Bey (padişahın başkatibi), 79, 179
 Cidde, 293, 294
 Cin Murad Ağa, 2, 288
 Cin Murad ailesi, 287

Ç

Çamlıca, 320
 Çanakkale, 115, 215
 Çanakkale boğazı, 114, 213
 Çanakkale cephesi, 5
 Çanakkale savaşları, 6
 Çatalca, 69, 71, 72, 73, 74, 169, 171, 172, 173, 270, 271, 316
 Çatalca hatları, 71, 72, 171
 Çatalca karargah-ı umumisi, 73, 173
 Çerkesköyü, 324
 Çernaluh boğazı, 311
 Çernaluh savaşı, 311

D

Dahiliye Nezareti, 67, 167, 300
 Daire-i Askeriye, 263
 Daire-i Harbiye, 312
 Davudpaşa kışlası, 76, 175, 181, 301
 Dedeâğaç, 69, 75, 169, 174
 demokrasi/demokratlık, 104, 204, 279
 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı/Kuvâ-yı Bahriye Kumandanlığı, 98, 197
Deutsche Rundschau/Doyçe Rundschau, 12, 13, 14, 21, 31, 47, 52, 129, 132, 219, 229
 diktatörlük, 18, 103, 105, 203, 205, 306
 Diran Kelekyan Efendi, 319
 Doğu/Şark, 14, 15, 21, 31, 34, 48, 51, 54, 59, 68, 71, 75, 92, 114, 124, 129, 133, 147, 151, 154, 159, 168,

171, 175, 191, 214, 225, 237, 243, 262
 Doğu/Şark usulü, 124, 225
 Doğulular/Şarklılar, 41, 140, 235
9,5 Milimetrelilik Mavzer Tüfengi (M. Şevket Paşa'nın eseri), 316
 Donanma İâne Cemiyeti, 308

E

Ebhâ, 314
 Edirne, 69, 79, 99, 101, 108, 113, 118, 120, 121, 123, 169, 170, 178, 198, 201, 208, 213, 218, 220, 221, 222, 300, 307, 308, 310, 324
 Edirne karargah-ı umumisi, 69, 169
 Edirne kolordusu, 69
 Edirne manevraları (1909), 101, 201, 307, 308, 324
 Edirne'nin istirdadı, 123
 Edward (İngiliz kralı, VII.), 148
 efrad-ı gayr-i müslimenin (gayr-i müslim askerlerin) hizmet-i askeriye (askerlik hizmetine) kabul edilmesi, 256
 Ege adaları, 19, 122, 222, 311
 ehl-i hall ve'l-akd (milletin en muktedir, dindar ve zeki adamları), 93, 191, 193, 194
 ekalektizm, 278
 Emin Âli Bey (müsteşar), 319
 endaht nazariyâtı, 8, 10
 Enver Bey/Paşa, 6, 120, 217, 220
 Ergene deresi, 118, 218
 Erkan-ı Harbiye Mektebi, 34, 133
 erkan-ı harbiye sınıfı, 7
 Ermeniler, 79, 178
 Erzurum, 113, 213
 Eskişehir, 71, 171
 Estonya, 148

F

Falkenhayn (general), 6
 Fatih, 22

Fatih Ayvalıoğlu, 22
 Faysal Bey (Mekke emîrinin oğlu),
 314
 Fethi Bey (binbaşı), 304
 Fişer (doktor), 292
Frankfurter Caytung/Zeitung, 21, 269
 Fransa, 114, 214, 277, 278, 279, 280,
 281, 282, 290, 291, 294, 300, 307,
 308, 316
 Fransa Harbiye Nezareti, 307
 Fransa ordusu, 279
 Fransız Bası Kanunu, 104, 204
 Fransız subayları, 307
 Fransızca, 8, 9, 10, 35, 44, 134, 143,
 233, 242, 289, 316
 Fransızlar, 275, 278, 307, 315
 Fridric (Friedrich) List (Alman güm-
 rük birliğini kuran iktisatçı), 54,
 154
 Frizovik, 50, 150, 296, 297, 298, 311
 Fuad Bey (bahriyeden miralay/al-
 bay), 291

G

Galib Bey (polis müdürü), 96, 196
 Galib Paşa (Kosova jandarma komu-
 tanı), 297
 Garp Ordusu, 126, 226
 gayr-i müslim milletlerden asker
 alınması, 306
 Gayser (fabrikanın ustabaşısı, mös-
 yö), 139
 Genç Türk Cemiyeti, 49, 148, 216
 genç Türk fırkası, 236
 Genç Türk hükümeti/kabinesi, 59,
 120, 159, 220
 Genç Türk liderleri, 16, 52, 152, 198
 Genç Türk subayları, 16, 62, 162
 Genç Türkler, 16, 49, 52, 57, 58, 59,
 62, 65, 69, 80, 98, 116, 120, 148,
 149, 152, 158, 159, 162, 165, 170,
 180, 198, 216, 220, 272, 273

George/Corc Washington, 124, 223,
 224
 Girit, 7, 33, 131, 288
*Golç Paşa ile İlgili Hatıralarım ve
 Selanik'teki Günlerimin Tarihçe-
 si*, 20
 Golç/Goltz Paşa (Colmar Freiherr
 von der Goltz), 5, 6, 7, 8, 10, 11,
 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
 21, 31, 46, 47, 49, 52, 64, 66, 81,
 86, 102, 107, 118, 122, 129, 132,
 136, 142, 146, 149, 151, 160, 164,
 183, 192, 206, 218, 219, 229, 230,
 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243,
 250, 257, 263, 266, 267, 275, 278,
 281, 289, 306, 316
 gönüllüler/gönüllü alayı, 16, 70, 71,
 97, 170, 171, 197, 297
 Gruzon fabrikası (Magdeburg şeh-
 rinde), 290
 Gürcü Kölemenleri, 7, 143, 287

H

Hadımköy, 173
 Hadi Paşa (III. Ordu kumandanı),
 66, 196
 hafif süvari alayları/Hamidiye sü-
 varisi, 310
 hafifletilmiş despotik yönetim/mu-
 haffet idare-i keyfiye, 93, 193
 Hafız Paşa, 299
 Hakkı Paşa (Tahdîd-i Hudut Komis-
 yonu reisi), 324
 Hakkı Paşa kabinesi, 9, 18, 105, 116,
 205, 216, 306, 313
 Halaskarân Zabitan Cemiyeti, 12,
 116, 216
 Haliç, 84, 182
 Hâlid Bey (Mahmud Şevket Pa-
 şa'nın kardeşi, küçük zabıt nü-
 mune taburu birinci bölük ku-

- mandanı, yüzbaşı), 126, 226, 317, 320
- halifelik/İslâm ve Osmanlı hilafeti, 19, 92, 93, 94, 105, 191, 192, 193, 194, 205
- Halkalı, 79, 80, 83, 178, 179, 182, 301
- Halkalı Ziraat Mektebi, 79, 178, 301
- Harbiye Mektebi/Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu), 7, 10, 35, 38, 108, 137, 208, 232, 288, 289
- Harbiye Mektebi'nin ıslahı, 289
- Harbiye Nezareti/Nazırlığı (Savunma Bakanlığı), 5, 7, 9, 18, 19, 56, 60, 64, 82, 86, 87, 98, 99, 105, 106, 109, 114, 116, 156, 160, 164, 181, 186, 198, 200, 205, 207, 209, 214, 216, 263, 274, 283, 284, 301, 302, 303, 305, 306, 313, 315, 317, 322
- Harbiye Nezareti meydanı, 86, 87, 186, 301
- Hareket Ordusu, 7, 9, 10, 11, 17, 18, 72, 74, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 99, 100, 105, 172, 174, 176, 178, 179, 181, 182, 185, 195, 198, 199, 200, 205, 263, 265, 300, 303, 304, 305, 306
- harp akademisi, 5
- Hasan Amca, 12
- Hasan İzzet Bey (miralay, Mahmud Şevket'in en sâdik adamlarından), 98
- Hasan Paşa (Bahriye nazırı), 294
- Hasan Rıza Paşa (Topçu), 126, 226
- Havran, 114, 214, 311
- Havsa, 324
- Hebler (beş milimetrelilik piyade tüfeği üreticisi, İsviçreli profesör), 36, 135
- Hezeler (Alman Savunma bakanlarından, kont), 35, 36, 134
- Hicaz, 9, 45, 145, 245, 293, 294, 295
- Hicaz'ın durumu hakkında rapor (Mahmud Şevket Paşa'nın), 294
- Hikmet Bey (kardeşi, İstanbul vilayeti maiyyet memuru ihtiyat mülazım-ı sanilerinden), 317
- Hilmi Paşa kabinesi, 99, 198
- Hindistan, 123, 223
- Hizb-i Cedid hareketi/*hizip meselesi*, 312, 312
- Hudeyde, 313
- hükümet darbesi, 61, 100, 120, 270
- Hürriyet Ordusu, 268, 270
- Hürriyet ve İtilaf, 216
- Hürriyet-i Ebediye tepesi, 9
- Hurşid Paşa (Harbiye nazırı), 21, 88, 89, 189, 283, 284
- Hüseyin Hilmi Paşa (Rumeli umumi müfettişi ve sadrazam), 45, 58, 61, 98, 145, 158, 161, 198, 299, 300, 306
- Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi (Genç Türklerin ilk kabinesi), 58, 158
- Hüsni Paşa (Selanik'ten sevk edilen kuvvetlerin komutanı, ferik/korgeneral, Ayan azasından), 74, 96, 174, 196, 300, 304
- I-İ
- İhlamur Altı* (Mahmud Şevket Paşa'nın çevirdiği roman), 316
- İdare-i Mahsûsa (Devlet Deniz Yolları), 308
- İkinci kolordu, 69, 75, 79, 90, 105, 169, 174, 178, 190, 205
- İkinci Ordu, 9, 99, 198, 300, 305
- İmalat-ı Harbiye Müdürlüğü, 310
- İmam Yahya, 314
- İmhoff Paşa, 12
- İngiltere, 114, 123, 214, 222, 277, 278, 300, 315
- irtica, 67, 68, 168
- İşaret Yayınları, 22

İşkodra, 113, 213, 310

İslâm/İslâmiyet, 92, 94, 114, 191,
192, 19, 2143, 246

İslâm devletleri, 94, 193

İslâm meşrutiyeti, 94, 193

İslâm şeriatı, 93, 193

İsmail Küçükkınlı, 22

İsmet Uçma, 22

İstanbul, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 16, 17, 18,
50, 55, 56, 59, 61, 65, 67, 68, 69,
71, 72, 75, 76, 78, 84, 85, 86, 87,
88, 90, 96, 97, 99, 100, 105, 110,
117, 137, 144, 146, 150, 155, 156,
159, 161, 162, 163, 164, 165, 167,
169, 170, 171, 174, 175, 177, 178,
179, 182, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 195, 197, 198, 199, 200, 205,
210, 217, 233, 242, 263, 269, 270,
275, 278, 281, 288, 290, 291, 292,
293, 294, 296, 300, 301, 302, 303,
305, 307, 308, 314, 323, 325

İstanbul adaları, 84, 184

İstanbul yangını (10 Temmuz 1327),
312, 322

istibdat/istibdat idaresi, 46, 104, 105,
146, 148, 149, 162

İtalya, 19, 114, 115, 116, 196, 214,
215, 216, 300, 313, 314, 316, 320

İtalya hükümeti, 19, 115, 214

İtalya Savaşı, 116, 216, 320

İtalya'nın birinci rütbeden kuron di-
tali (kuron d'İtali) nişanı, 316

İttihad ve Terakki Cemiyeti, 12, 17,
57, 58, 59, 100, 103, 116, 157, 159,
200, 202, 203, 216, 296, 297, 312

İttihâd-ı İslâm, 93, 193

İzmir, 71, 114, 115, 171, 213, 215

İzmit çuha fabrikası, 310

İzzet Paşa (Yemen umumi kuvvet-
leri kumandanı, Harbiye nazırı),
268, 272, 314

J

Japon inkılabı, 261

Japonya, 261

jurnalcilik/casusluk/hafiyelik, 44,
144, 56, 156, 247, 253, 298

K

Kağıthane, 76, 175, 301

Kalper (Fransız cumhurbaşkanı,
mösyö), 307

Kamil Paşa (Kıbrıslı), 284

Kamil Paşa kabinesi, 120, 220, 316

Kanun-ı Esasi (anayasa), 74, 104,
105, 174, 204, 297, 298, 314

Kanun-ı Esasi'nin ilanı, 298

Karadağ, 39, 113, 138, 213, 234

Karadeniz/Bahr-i Siyah, 71, 84, 171,
182

Keler (Osmanlı ordusunun ıslahı
için İstanbul'a getirtilen general),
33, 131

Kethüdazâde ailesi, 287

Kırkkilise, 118, 218, 222

Kırkkilise savaşı, 119, 220

Kırkkilise'nin istirdâdı, 123

kırmızı kartal nişanı, 307, 316

Kosova, 7, 9, 15, 45, 50, 60, 145, 146,
150, 161, 295, 296, 297, 320

Kraytag Loringhofen (Alman gene-
ral), 11

Krup fabrikası, 295

Kubbealtı Fotokopi, 22

Kuleli Askerî İdadisi, 7, 288

Kuleliburgaz istasyonu, 69, 169

Kunfüde, 314

*Kurze Sefchichte Meine Salonikier
Tage*, 15, 59, 159

Kütü'l-Amâre, 5, 6

L

Lavter (İngiliz büyükelçisi, sir), 318

Leibzig Savaşı, 207

lejyon dönör/legion d'honneur/şeref nişanı, 307, 316

Logaritma Cedâvili (Mahmud Şevket Paşa'nın Fransızca'dan çevirdiği eser), 316

Londra, 60, 119, 161, 219, 277

Lüleburgaz, 70, 75, 119, 170, 174, 220

Lüleburgaz savaşı, 119, 220

M

Ma'a-Atlas Fenn-i Esliha (Mahmud Şevket Paşa'nın eseri), 316

Ma'a-Atlas Küçük Çaplı Mavzer Tüfengleri (Mahmud Şevket Paşa'nın eseri), 316

Magdeburg, 290

Mahmud (Sultan, II.), 78, 178

Mahmud Celaleddin Paşa (Nafia nazırı/Bayındırlık bakanı), 292

Mahmud Muhtar Paşa (Berlin sefiri/büyükelçisi), 90, 189, 190, 268, 272

Mahmud Şevket Paşa ile İlgili Hatıralarım ve Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi, 15

Mahmud Şevket Paşa köprüsü, 299

Mahmud Şevket Paşa'nın Sadâret Günlüğü, 14

Makedonya, 16, 45, 48, 49, 55, 60, 61, 67, 68, 70, 71, 72, 90, 96, 97, 100, 126, 145, 147, 148, 155, 160, 161, 167, 168, 170, 171, 172, 189, 196, 197, 200, 226, 238, 244, 246, 271

Makedonya askerî kıtaları, 16, 197

Makedonya beynelmîlel jandarması, 96, 196

Makedonya gönüllüleri, 97, 197

Makedonya ıslahatı, 148

Makedonya taburları, 60, 160

Maks Rulof (Max Roloff), 93, 193

Malisör, 311

Malisya, 114, 214

Manastır, 60, 66, 161, 248, 296, 297, 298, 311, 312, 315, 323

Mançuri, 261

Manliher tüfekleri, 37, 136, 231

Manon Lesko (Mahmud Şevket Paşa'nın çevirdiği roman), 316

Marmara, 71, 86, 171, 185

Marşal (Alman sefiri/büyükelçisi, baron), 272, 273

Martini tüfeği, 310

Mavzer (ihtisas tüfenk imalatı ustası, mösyö), 41, 42, 140, 289

Mavzer fabrikası, 46, 146, 307

Mavzer tüfeği, 8, 37, 38, 135, 136, 137, 139, 141, 146, 230, 233, 235, 291, 316

Mazhar Bey (Genelkurmay'dan, yarbay), 291

Mebusan Meclisi/Meclis-i Mebusan, 52, 74, 77, 88, 95, 104, 105, 116, 152, 174, 176, 188, 195, 204, 216, 248, 268, 300, 308, 309, 310, 312, 314, 315

Meclis-i Milli/Milli Meclis, 17, 77, 88, 95, 176, 188, 194, 195

meclis-i umumi, 300, 303

Mecmua-i Fünûn-ı Askeriye, 7, 288

Mehmed Âkif Bey (içtimai ve dinî şairimiz, Ersoy), 20, 319

Mehmed Reşad (Sultan, V.), 19, 95, 105, 107, 108, 195, 205, 207, 208, 268, 303, 311

Mehmet Rüyan Soydan, 22

mekâtib-i askeriye müfettiş-i umumi, 33

Mekke, 294, 314

Mekke-Medine telgraf hattı, 9, 293

Meşhed, 320

meşrutiyet, 12, 50, 51, 94, 150, 151,
248, 249, 298, 299, 315

meşrutiyet dönemi, 12

meşrutiyet idaresi, 149, 248, 249

meşrutiyetin ilanı, 50, 93, 150, 192,
296, 297, 305

Meydan gazetesi, 318

Mısır, 7, 33, 123, 131, 222, 288

Mısır'ın işgali (Osmanlı ve İngiliz as-
kerî kuvvetlerince), 33, 131

Midhat Paşa, 288

millet-i müselleha, 5

milli inkılab, 240

milli kahraman, 88, 188

Milli Kütüphane, 22

Mount Vernon/Mavnt Verten, 124,
224

Muhabbet Çocukları (Mahmud Şev-
ket Paşa'nın çevirdiği roman), 316

Muhtar Bey (Taksim Kışlası önünde
şehid olan kurmay binbaşı), 72,
73, 172

Murad (Mahmud Şevket Paşa'nın
kardeşi, Bağdat vilayeti eski yazı-
işleri/tahrirat müdürü), 317

Murad (Sultan, IV.), 7, 143, 288

murassa' Mecîdî nişanı, 316

murassa' Osmânî nişanı, 316

Murat Bardakçı, 14

Mustafa Kemal, 66

Muzaffer Paşa, 256

Müdafaa-i Milliye (askerî mecmu-
a), 125, 225

Müştek Kararları, 45, 145

Mürüvvet vapuru, 293

muş/*mouche* (küçük gezinti gemi-
si), 272

müslüman/müslümanlar, 192, 193,
194, 214, 246, 256, 297

müslüman askerler, 306

N

Naci Eldeniz, 66

Napolyon, 207

Nâzım Paşa (Harbiye nazırı), 83, 116,
123, 181, 182, 216, 223, 273, 310

Nâzım Paşa (sınıf arkadaşlarından,
ferik), 310

Necib Drâga Bey, 297

Nekar (Neckar) nehri, 46, 146

Nibelungenlid/Nibelundenlied (Al-
man milli hikayesi), 91, 191

Nikola (Rus çarı), 148

Niyazi Bey, 297

Noye Fraye Presse/Neue Freie Presse,
21, 51, 102, 150, 151, 237, 239,
240, 319

Numan Bey (abisi, mülkiye kayma-
kamlığından emekli), 317

Nuri Güçtekin, 22

O

Oberndorf, 46, 146

10/23 Temmuz inkılabı, 11, 15, 148,
298, 322

17. Avcı Taburu, 68, 169

Orta Avrupa/Avrupa-yı Vüsthâ, 54,
123, 154, 222, 277

Orta Avrupa devletler topluluğu, 222

Orta Avrupa'da kurulacak büyük-
birleşik devlet, 54

Osman Senai Bey, 10, 21, 263, 268

Osmanlı, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
19, 21, 22, 33, 37, 50, 51, 53, 69,
92, 99, 101, 110, 118, 119, 131,
134, 135, 137, 148, 149, 151, 152,
153, 154, 164, 165, 167, 169, 191,
198, 199, 201, 202, 204, 207, 208,
209, 210, 214, 215, 218, 219, 220,
221, 222, 223, 225, 226, 229, 236,
237, 238, 239, 240, 241, 242, 243,
244, 245, 246, 247, 248, 251, 252,
253, 256, 259, 261, 262, 264, 265,

- 267, 268, 270, 272, 277, 280, 288, 289, 290, 293, 294, 303, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 315, 316
- Osmanlı askeri/askerleri, 238, 243, 246, 251, 262, 311
- Osmanlı Avrupası/Avrupa-yı Osmani/Rumeli, 49, 99, 148, 199
- Osmanlı Bankası, 69, 169
- Osmanlı basını, 13, 239, 272
- Osmanlı devleti, 49, 125, 137, 148, 151, 153, 154, 164, 165, 167, 202, 209, 214, 215, 219, 221, 222, 223, 225, 226, 242, 244, 245, 251, 252, 253, 259, 262, 290, 293, 294, 315
- Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi, 7, 241, 242
- Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi/Genelkurmay Başkanlığı İkinci [Tercüme ve Telif] Şubesi, 7, 288
- Osmanlı generalleri, 110, 210
- Osmanlı hakimiyeti, 244
- Osmanlı hanedanı, 92, 149, 191, 243
- Osmanlı hükümeti, 8, 11, 114, 214, 289, 290
- Osmanlı hürriyeti, 265
- Osmanlı inkılabı, 236, 261
- Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti, 51, 151
- Osmanlı meşrutiyeti, 270
- Osmanlı milleti, 50, 53, 149, 152, 261, 267
- Osmanlı ordusu, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 19, 21, 35, 36, 53, 99, 110, 118, 134, 135, 152, 198, 209, 210, 218, 219, 229, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 247, 248, 251, 267, 268, 306, 308, 309, 311, 314, 316
- Osmanlı ordusunun ıslahı, 134
- Osmanlı piyadesi, 37, 135
- Osmanlı-Rus Savaşı, 39, 138, 234
- Osmanlı sancağı, 310
- Osmanlı siyaseti, 22
- Osmanlı subayları, 151, 253, 261, 262
- Osmanlı tarihi, 19, 108, 207, 208, 242
- Osmanlı teb'ası, 256
- Osmanlı teçhizatı, 119, 219
- Osmanlı Teşkilat-ı ve Kıyâfet-i Askeriyesi* (Mahmud Şevket Paşa'nın 3 ciltlik eseri), 10, 316
- Osmanlı toplumu/cemiyeti, 104, 204
- Osmanlı toprakları, 313
- Osmanlı topu, 119, 219
- Osmanlı tüfengi, 119, 219
- Osmanlı ülkesi/memâlik-i Osmaniye, 249, 261, 280
- Osmanlı zabitleri, 51
- Osmanlılar, 237, 240, 277
- Osmanlılık, 238
- 31 Mart, 9, 14, 15, 16, 18, 19, 53, 59, 91, 152, 159, 190, 280, 300
- P**
- Paris, 9, 277, 307
- parlamento istibdadı, 105
- Pertev Paşa?(Mahmud Şevket Paşa'nın erkan-ı harp reisi), 66, 80, 81, 83, 101, 179, 180, 182, 201, 272
- Peşte, 277
- Polonya, 105, 204
- Pozen, 242
- Prezrin, 311
- Priştine, 320
- Prusya, 5, 6, 207, 240
- Prusya genelkurmayı, 5
- R**
- Râgıb (abisi, ceza hakimliğinden emekli), 317
- Rami/Ramiz Çiftliği, 76, 175

Rami Çiftlik tepeleri, 84, 182
 Rami kışlası, 301
 reji, 69, 169
 Resne, 297
 Reval, 148
 Reval mülakatı (1908), 49, 244
 Robilan/Robilant Paşa (Makedon-
 ya'daki uluslararası jandarma-
 nın kumandanı, İtalyan genera-
 li), 96, 196
 Roçilt, 268
 Roma, 114, 214, 277
 Rumeli, 9, 16, 176, 254, 299, 300,
 303
 Rumeli müfettiş-i umumiliği, 9, 300
 Rumlar, 79, 178, 298
 Rüstem Bey (donanma komutanı,
 albay), 300
 Rusya, 296, 300

S

Sabah gazetesi, 13, 21, 229, 230, 236,
 318, 319
 Sadık Bey (miralay), 312
Safahât, 19, 20, 319
 Said Paşa (*Küçük* lakaplı, Meclis-i
 Milli ve Meclis-i A'yân reisi reisi),
 9, 77, 87, 88, 116, 176, 188, 216,
 284, 294, 300, 301, 313, 314
 Said Paşa (*Küçük*) kabinesi, 9, 116,
 216, 284, 313, 314
 Salih Paşa (Genç Türk generallerin-
 den, seryaver, İkinci Ordu ve
 Edirne mevkii kumandanı), 69,
 70, 79, 99, 170, 178, 198, 268, 272,
 305
 sanayi madalyası, 316
Seferber Zâbitâna Mahsus Muhtıra
 (Golç Paşa'nın Mahmud Şevket
 Paşa tarafından Fransızca'dan çe-
 virilen eseri), 8, 10, 289, 316

selamlık merasimi/cuma selamlığı,
 21, 79, 107, 179, 207, 283, 285, 286
 Selanik, 11, 14, 15, 17, 20, 49, 55, 57,
 59, 60, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 85,
 87, 95, 96, 97, 114, 148, 155, 158,
 159, 161, 165, 167, 168, 169, 170,
 174, 185, 186, 195, 196, 197, 213,
 270, 296, 298, 300, 302, 303, 304,
 311
 Selanik-Dedeagaç hattı, 68, 168
*Selanik'teki Günlerimin Tarihçe-
 si/Kurze Sefchicher Meine Salo-
 nikier Tage* (Mahmud Şevket Pa-
 şa'nın Almanca yazma eseri), 11,
 15, 20, 55, 59, 67, 85, 97, 155, 159,
 167, 185, 197
 Selimiye kışlası, 84, 88, 184, 188
Seri Ateşli Tüfengler (Mahmud Şev-
 ket Paşa'nın eseri), 316

Seyyid İdris, 314
 sıkıyönetim/idare-i örfiye, 9, 87, 90,
 104, 116, 187, 188, 189, 302
 Sırbistan, 113, 316
 Sırbistan'ın birinci rütbeden Tako-
 va nişanı, 316
 Sırp çeteleri, 296
 Sırp lar, 297, 298
 silah bilimi/fenn-i esliha, 8, 10, 34,
 36, 133, 135, 289
 Sirkeci, 271, 301
 Sofya, 310
 statükoyu muhafaza, 119, 219
 Süleyman Bey (Mahmud Şevket Pa-
 şa'nın babası, Gürcü Kölemen-
 lerinden, Bağdat eşrafından, es-
 ki Basra mutasarrıfı Kethüdazâ-
 de), 7, 143, 287

Ş

Şakir Paşa (Kosova valisi, korgene-
 ral), 291, 295, 299

Şark Ordusu, 34, 133
 Şarnhorst, 106, 206, 207
 Şemsi Paşa (korgeneral), 296
 Şeref Bey (Şerif Nâsır Paşa'nın kardeşi, Hicaz'da ikametine irade çıkan), 293
 Şeriat, 60, 93, 95, 161, 193, 195
 Şeriat isteriz, 60, 161
 Şerif Nâsır Paşa (Hicaz'da ikametine irade çıkan), 293
 Şevket Turgud Paşa, 70, 170, 300
T
 Tahir Bey (Golç Paşa'nın muavini, mütercim, miralay, Boşnak subaylardan), 34, 133, 262
 Tahir Paşa, 60, 61, 160, 161, 162
 Taksim kışlası, 72, 92, 172, 202
 Talat Bey (Genç Türk liderlerinden, Edirne mebusu), 98, 116, 126, 198, 216, 226, 300
Tanin, 13, 31, 117, 129, 147, 153, 269, 287, 304, 318
 Tarabya, 5, 6, 272
 Tarabya'daki yazlık Alman elçiliği, 5, 6, 272
Tarihçe (Mahmud Şevket Paşa'nın Almanca yazma eseri), 15, 59, 68, 75, 78, 82, 94, 99, 105, 159, 169, 175, 177, 181, 194, 198, 204, 205
 tasfiye kanunu, 305, 306
 Tasfiye-i Rütüb Nizamnamesi, 101
 tek kişinin/şahs-ı münferidin istibdadı, 104, 105, 204
 Tevfik Paşa (Londra sefiri, Hariciye nazırı ve sadrazam), 60, 82, 161, 181, 300
 Tevfik Paşa (Vidinli), 10, 289
 Tophane-i Âmire, 8, 43, 141, 292, 293, 295, 324
 Tophane-i Âmire Tecrübe ve Muayene Dairesi, 8, 9, 292, 294, 295

Topkapı, 95, 195
 Trablusgarp, 19, 113, 114, 213, 214, 245, 313, 314
 Trablusgarp Savaşı, 19, 113, 114, 213, 214
 Trakya, 68, 69, 168, 169, 170
 Tronyalı (Tronege/ Tronjeli) Hagen/Hakin, 91, 191
 tüfenk komisyonu, 10, 36, 42, 135, 230, 232
 Türk/Türkler, 5, 7, 12, 16, 39, 44, 49, 55, 64, 71, 88, 119, 125, 138, 143, 144, 149, 155, 164, 171, 188, 219, 225, 234, 254, 258, 259, 261, 264, 272, 273, 288
 Türk askeri, 254, 258
 Türk gazeteleri, 55, 155
 Türk hükümeti, 49, 149
 Türk Matbuat Kanunu/Basın Yasası, 104, 204
 Türk ordusu, 5, 12, 254, 264, 272
 Türk subayları, 258
 Türk usulü, 234
 Türk-Alman ilişkileri, 22, 275
 Türkçe, 7, 9, 11, 44, 101, 143, 201, 316, 318
 Türkiye/Türkiye, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 19, 22, 41, 43, 46, 50, 65, 68, 104, 105, 114, 122, 125, 140, 141, 145, 146, 149, 151, 165, 168, 204, 214, 222, 225, 231, 233, 235, 268
U
 Ulahlar, 16, 71, 171
 Uluslararası Maliye Komisyonu, 169
 Urâbî Paşa meselesi, 7, 288
Usul-i Hendese (Mahmud Şevket Paşa'nın Hasan Fuad Bey'le ortaklaşa yayımladığı iki ciltlik eser), 316
 Uzak Doğu (Aksâ-yı Şark), 245

Ü

üç kıtanın hakimi, 115, 215
 üçlü ittifak/ittifak-ı müselles (Al-
 manya-Avusturya-Osmanlı itti-
 fakı), 53, 152
 Üçüncü Kolordu, 51, 58, 63, 90, 105,
 151, 158, 163, 190, 205
 III. Ordu, 7, 9, 14, 196, 248, 299, 300,
 305
 Üsküdar, 7, 106, 120, 126, 207, 220,
 226, 273, 274, 301, 302, 315, 320
 Üsküdar Atlamataşı Askerî Rüşdi-
 yesi, 7
 Üsküp, 49, 50, 58, 149, 150, 159, 296,
 298, 299, 311, 312, 323, 325

V-W

vatan kurtarıcılığı, 43, 123, 143, 174
 Vaysenburg ordugâhı, 242
 vilayât-ı selâse/üç vilayet, 296, 300
 vilâyât-ı selâse maliye komisyonu,
 9
 Vilyam Vitol (payitahtın en muteber
 tüccarlarından), 48, 147
 Virginia, 224
 Viyana, 277
 Vürtemberg, 307
 Vurtezburg, 280
 Waterloo Savaşı, 207

Y

yabancı devletlerin/Avrupa devlet-
 lerinin müdahaleleri, 50, 61, 75,
 149, 162, 175, 244, 256, 262, 298
 Yanya, 113, 213, 310
 Yedinci Kolordu, 324
 Yemen, 114, 214, 238, 245, 295, 311,
 313, 314
 Yemen ihtilali (1319/1903-4), 295
 Yeşilköy, 72, 172, 174, 176, 178, 181,
 182, 300, 302, 303, 314
 Yıldız sarayı, 37, 39, 79, 96, 136, 138,
 179, 196, 231, 271, 272, 292
 Yılmaz Öztuna, 14
 Yunan madalyası, 316
 Yunan Savaşı (1313/1897), 8, 291
 Yunanistan, 113, 213
 Yunus Karaaslan, 22
 Yusuf İzzeddin Efendi (veliaht),
 114, 214

Z

Zeki Paşa (Tophane müşiri), 292
 Zeytinburnu, 310
 Zeytinburnu fişek fabrikası, 310
 Zihni Paşa, 293
 Zincirlikuyu, 82, 181
 Ziya Paşa (Amerika büyükelçisi), 293
 Zülüflü İsmail Paşa (askerî okullar
 müfettişi), 292

Osmanlı'nın son döneminde önemli mevkilerde bulunan iki şahsiyet: Golç ve Mahmud Şevket Paşalar... Ve 1883'te Mekteb-i Harbiye'de başlayıp, Mahmud Şevket'in 1913'te öldürülüşüne dek sürendostlukları...

Mahmud Şevket'in vefatından sonra, Golç, Alman taraftarı olarak tanınan dostuyla ilgili hatıralarını neşreder.

Mahmud Şevket'in kişiliği, görevine düşkünlüğü, hasta olacak kadar çalışkanlığı; mektupları gibi kişisel bilgilerin ötesinde, Türk-Alman münasebetlerinin seyir ve düzeyini de gözler önüne seren hatıralar ilginç bilgiler içermektedir:

Golç, Mahmud Şevket'in ricası üzerine, askerin siyasetten uzak durmasına ilişkin makaleler yayımlar.

Meşrutiyet sonrasında, Genç Türk liderleri, hal'ini akıllarına dahi getirmedikleri Abdülhamid'in siyasi ve diplomatik kudretinden yararlanmayı düşünürler. Golç'a göre, "31 Mart olayı olmasaydı, saltanat değişikliği de gerçekleşmeyecekti"

Şevket Paşa, Makedonya gönüllüleriyle İttihat Terakki üyelerini Hareket Ordusu'na almaz. Yalnızca harekete millî bir mahiyet vermek amacıyla –ilk fırsatta geriye yolladığı– özel bir gönüllü alayı teşkil ederek, her trende bir de hoca bulundurur.

Hal' söylentileri üzerine Meclis'e koşan Mahmud Şevket, "yalnızca asileri tepelemek için geldiğini ve padişahı indirmek gibi bir amaç taşımadıklarını" söyler ve Abdülhamid'e çektiği bir telgraf-la da bu yöndeki şayiaları yalanlar. Mahmud Şevket, orduyu bu işten uzak tutarak, keyfiyeti tamamen Meclis'e bırakır.

Meclis'çe alınan hal' kararını padişaha bildirmeyi de reddeden Mahmud Şevket, Abdülhamid ve ailesinin Alatinî köşkünde kalmasına karar vererek özel bir trenle Selanik'e yollar.

Mahmud Şevket, askeri siyasetten uzak tutmaya gayret ettiği gibi, her güçlükte başvurulma endişesiyle askeri diktatörlüğü de reddeder. Ve, tensikatta, apoletindeki yıldızlardan birini bizzat söküp atar.

Mahmud Şevket'in Harbiye nazırlığını kabul etmesiyle istifasının ve sıkıyönetimi uzatmasının nedenleri; Ege adalarının mutlaka Türkiye'de kalması gerektiğini savunması ve başına gelecekleri önceden sezmesi ile Golç Paşa'nın halifelik ve Osmanlı hilafetine ilişkin görüşlerini de öğrendiğimiz eserde Paşa'ya yöneltilen Balkan ve Trablusgarp Savaşları için gerekli hazırlıkları yapmadığı, Abdülhamid'e ihanet ettiği gibi suçlamaların cevabını da bulacaksınız. Eser, Mahmud Şevket'in Sultan Reşad'la olan şahsi ilişkilerini de ortaya koymaktadır.

Bu vesile ile öğrendiğimiz bir bilgi de, Mahmud Şevket'in, adeta bir *Safahât* aşığı oluşudur.

Golç Paşa'nın kişisel anılarından ziyade, ricası üzerine Mahmud Şevket tarafından 1912'de kaleme alınan *Kurze Sefchicher Meine Salonikier Tage* (Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi) adlı Almanca yazma hatıratı dayanan ve çevirim-yazı ve sadeleştirme şeklinde ikili olarak hazırlanan eser, her iki Paşa adına ve *Mahmud Şevket Paşa ile İlgili Hatıralarım ve Selanik'teki Günlerimin Tarihçesi* ismiyle yayımlanmış ve konuyla ilgili bazı ekler yapılmıştır.

